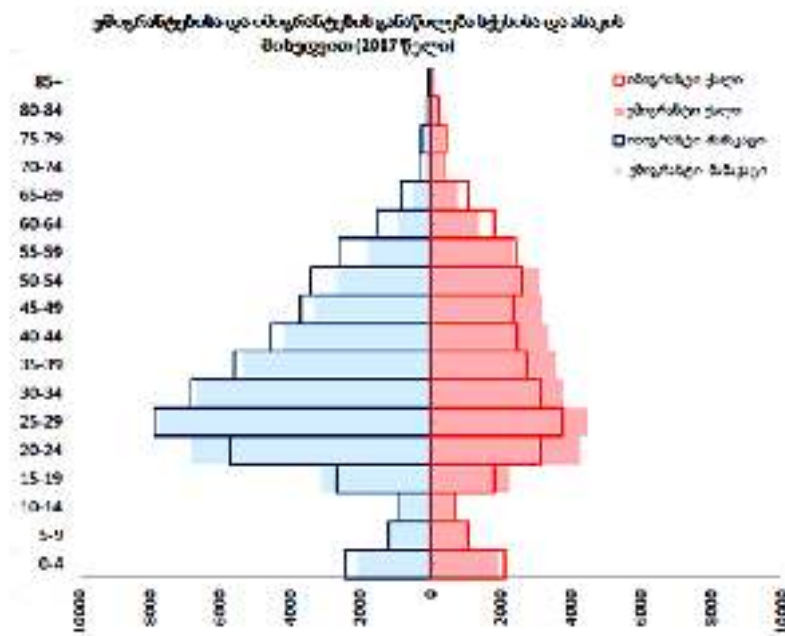

მოდის. ხანდაზმულთა აქტიურ ჩართვას საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მრავალი ფაქტორი უშლის ხელს, მათ შორის: შესაბამისი ინფრასტრუქტურისა და სერვისების არარსებობა, ახალი ცოდნისა და უნარ-ჩვევების შექმნის შეზღუდული შესაძლებლობები, მწირი შემოსავალი და სტიგმა, რომელიც ხანდაზმულთა გარიყვას იწვევს. მოსახლეობის დაბერება შეიძლება მნიშვნელოვანი სოციალური გამოწვევების მიზეზიც გახდეს, რადგან ხანდაზმულობის ასაკში სოციალური უთანასწორობა შესამჩნევად ძლიერდება.²

მოსახლეობის დაბერებას ასევე განაპირობებს გარე მიგრაცია, რომელშიც უფრო მეტი შრომის-

უნარიანი ასაკის მოსახლეობა გვხვდება. თუ შობადობის დონეც დაბალია, შესაბამისად იზრდება საპენსიო ასაკის მოსახლეობის რიცხოვნობა და სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობა. ყოველივე გავლენას ახდენს საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროზე, როგორც სოციალურზე, ასევე ეკონომიკურზე. საქართველოში 2017 წლის მონაცემების მიხედვით შობადობის მაჩვენებელი ყოველ 1000 კაცზე 14.3-ის ტოლია, ხოლო სიცოცხლის საშუალო ხანგრძლივობა 73,5 წლით განისაზღვრება. საქართველოსათვის დემოგრაფიული დაბერების მნიშვნელოვან ფაქტორს მიგრაცია წარმოადგენს.

დიაგრამა 4

დიაგრამაზე თვალნათლის ჩანს, თუ რომელ ასაკობრივ ჯგუფს მიეკუთვნება მიგრანტთა ყველაზე დიდი წილი - ეს შრომისუნარიანი ასაკის მქონე მოსახლეობაა.

მოსახლეობის სიცოცხლის მოსალოდნელი ხანგრძლივობის ზრდა ცხოვრების ხარისხის გაუმჯობესებაზე მეტყველებს, მაგრამ ხანდაზმული მოსახლეობის წილის მატება ნეგატიურად მოქმედებს ქვეყნის ეკონომიკურ ზრდაზე. 60 წელზე მეტი მოსახლეობის წილის გაზრდა იწვევს შრომისუნარიანი ასაკის მოსახლეობის დემოგრაფიულ დატვირთვას. თუ გავითვალისწინებთ შობადობის დაბალ დონესაც და იმასაც, რომ შრომისუნარიანი

მოსახლეობაც ბერდება. შესაბამისად, იზრდება ხარჯები საპენსიო უზრუნველყოფასა და სამედიცინო მომსახურებაზე. შრომისუნარიანი მოსახლეობის ხვედრითი წილის კლება ასახვას ჰპოვებს დასაქმების მოცულობაზე. შესაბამისად, შემცირდება კაპიტალდაბანდებანი და ინვესტიციები.

დასკვნა

საქართველო დემოგრაფიული დაბერების აქტიურ ფაზაში იმყოფება. შობადობის დაბალი დონე, გარე მიგრაციის ზრდა, სიცოცხლის ხანგრძლივობის მაღალი მაჩვენებელი ერის დაბერებაზე მეტყველებს. სტატისტიკური ანალიზი ცხადყოფს,

2 <http://www.citymagazine.ge/arqivi/article/1/13832-gamoiyvane.html>

რომ საქართველოს მოსახლეობის საერთო რიცხოვნობის კლებასთან ერთად, მატულობს ხანდაზმულთა და კლებულობს შრომისუნარიანი ასაკის მოსახლეობის ხვედრითი წილი. დემოგრაფიული პრობლემები კი ნეგატიურად აისახება სამუშაო

ძალის რიცხოვნობასა და შესაბამისად, შრომის ბაზრის ფორმირებაზე.

საკვანძო სიტყვები. შრომის ბაზარი. სამუშაო ძალა. დემოგრაფიული დაბერება. შრომის ბაზრის სტატისტიკა. დემოგრაფიული სტატისტიკა.

ლიტერატურა/REFERENCES

- [1] აბესაძე ნ., ქინქლაძე რ., ჩიტალაძე ქ., სტატისტიკა ტურიზმისათვის, თბ. 2015.
- [2] გაბიაშვილი ბ., სტატისტიკა ეკონომიკაში, ბიზნესსა და მენეჯმენტში, თბ. 2011.
- [3] გამყრელიძე გ., დემოგრაფიული სტატისტიკა, თბ. 1955
- [4] გელაშვილი ს., შონია ზ., ქინქლაძე რ., „სოციალური სტატისტიკა“, თბ. 2013
- [5] ხმალაძე მ., დემოგრაფია, თბ. 2009
- [6] ხმალაძე მ. სტატისტიკა ეკონომიკასა და ბიზნესში, თბ. 2008
- [7] ნულაძე გ., სულაბერიძე ა., დემოგრაფიის საფუძვლები, თბ. 2015
- [8] <http://www.geostat.ge>
- [9] http://geostat.ge/?action=page&p_id=145&lang=geo
- [10] <http://www.lari.ge/148-sazogadoeba/518-axalgazrda-taobis-problemebi-dasaqmebis-sferoshi-.html>
- [11] <http://epn.ge/?id=6619>
- [12] http://www.commersant.ge/?m=5&news_id=32594&cat_id=5
- [13] <http://www.observer.com.ge/2016/02/25/english-employment-challenges-for-youth-and-the-governments-new-initiative/>
- [14] <http://young-lawyer.ucoz.com/news/2008-12-22-305>
- [15] <http://www.ambebi.ge/ekonomikao/38945-dausaqmebeli-akhalgazrdebi-uperspeqtivo-qveyana.html>
- [16] <http://www.citymagazine.ge/arqivi/article/1/13832-gamoivyane.html>

COMMERCIALIZATION OF HEIS' RESEARCH RESULTS: PROSPECTS AND PROBLEMS

უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების კვლევის შედეგების კომერციალიზაცია: პერსპექტივები და პრობლემები

NATALIYA KHOLIIVKO,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Ukraine, Chernihiv, Chernihiv National University of
Technology

ნატალია ხოლიავკო,

ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატი, ჩერნიგოვის
ეროვნული ტექნოლოგიური უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი, უკრაინა, ჩერნიგოვი

ABSTRACT

The current stage of the leading countries development is characterized by the transition to an information society and by the formation of information economy. In such conditions the special role in the national economy development is played by the sectors capable of generating new knowledge and ideas with the possibility of their commercialization in industry. First of all – the higher education sector (universities, institutes, academies, research centers). Urgent problem of modernization of the Ukrainian higher education system is the lack of funding. It causes the necessity of development of the effective mechanisms for diversifying the funding sources of the higher education institutions (HEIs). Nowadays is increasing the demand of the innovative enterprises for scientific, technical and innovative products; thus is growing the interest to the theoretical and applied aspects the intensification of the commercialization of HEIs' research results. The activization of commercialization processes at HEIs would allow: to implement effective motivation mechanisms universities' scientists; reduce the number of outflow of scientists abroad ("brain drain"); to update the material and technical base of scientific laboratories and research centers; to form the proper staffing of the commercialization offices at universities (marketers, lawyers, accountants, economists, patent attorneys, etc.); to intensify the applications to international patent offices; to expand cooperation of subjects within the Quadruple Helix ("higher education sector - business enterprise sector – government sector – private non-profit sector").

Keywords: higher education; funding sources; higher education institution; commercialization; transfer; information economy.

აბსტრაქტი

წამყვან ქვეყანათა განვითარების ამჟამინდელი ეტაპი ხასიათდება ინფორმაციულ საზოგადოებაში გადასვლითა და საინფორმაციო ეკონომიკის ფორმირებით. ასეთ პირობებში, ეროვნული ეკონომიკის განვითარებაში განსაკუთრებული როლს თამაშობს სექტორების შესაძლებლობა, რომელთაც შეუძლიათ შექმნან ახალი ცოდნა და იდეები მათი

დარგში კომერციალიზაციის შესაძლებლობით. უპირველეს ყოვლისა - უმაღლესი განათლების სექტორი (უნივერსიტეტები, ინსტიტუტები, აკადემიები, კვლევითი ცენტრები). უკრაინის უმაღლესი განათლების სისტემის მოდერნიზაციის პრობლემას წარმოადგენს დაფინანსების ნაკლებობა. ეს იწვევს უმაღლეს საგანმანათლებლო დაწესებულებათა (უსდ) დაფინანსების წყაროების დივერსიფიკაციის ეფექტური მექანიზმების შემუშავების აუცილებლობას. დღესდღეობით იზრდება ინოვაციური საწარმოების მოთხოვნა სამეცნიერო, ტექნიკური და ინოვაციური პროდუქტებისადმი; ამგვარად იზრდება ინტერესი თეორიული და გამოყენებითი ასპექტებისა, რომლებიც მიმართულია უსდ-ის კვლევის შედეგების კომერციალიზაციის გაძლიერებაში. საწარმოებში კომერციალიზაციის პროცესის გააქტიურება საშუალებას მისცემს: უნივერსიტეტების მეცნიერებს განახორციელონ ეფექტური მოტივაციის მექანიზმები; საზღვარგარეთ მეცნიერების გადინების რაოდენობის შემცირებას ("ტვინის გადინება"); სამეცნიერო ლაბორატორიების და კვლევითი ცენტრების მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის განახლება; უნივერსიტეტებში კომერციალიზაციის ოფისების (მარკეტინგის, ადვოკატების, ბუღალტერების, ეკონომისტების და ა.შ.) ჩამოყალიბებას; განაცხადების გააქტიურებას საერთაშორისო საპატენტო უწყებებში; „Quadruple Helix“-ის ("უმაღლესი განათლების სექტორი - ბიზნესი საწარმოო სექტორი - სამთავრობო სექტორი - კერძო არაკომერციული სექტორი") ფარგლებში სუბიექტების თანამშრომლობის გაფართოებას.

საკვანძო სიტყვები: უმაღლესი განათლება; დაფინანსების წყაროები; უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულება; კომერციალიზაცია; ტრანსფერი; საინფორმაციო ეკონომიკა.

Современный этап развития ведущих стран мира характеризуется переходом к информационному обществу, в рамках которого формируется информационная экономика. Под последним понимается особый тип экономической системы, для которой свойственна

определяющая роль информации, знаний, инноваций и информационных технологий в процессах производства, обмена, распределения и потребления, а также в развитии основных отраслей и национальной экономики в целом. В условиях экономики информационного типа особую роль в обеспечении экономического роста и конкурентоспособности страны играют секторы, субъекты которых способны к генерации новых знаний и идей с возможностью их последующего трансфера в реальный сектор национальной экономики. Консолидированный в системе высшего образования интеллектуальный и инновационный потенциал превращает высшие учебные заведения государства в одних из ключевых агентов трансформации на пути активизации процессов становления информационной экономики.

В современных условиях рассмотрение образовательных услуг в качестве общественного блага является несколько ограниченным подходом. Модернизация системы высшего образования требует надлежащего финансирования. Учитывая мощный потенциал сектора высшего образования и принимая во внимание постепенное превращение университетов в полноправных экономических субъектов, на общегосударственном уровне целесообразно создать необходимые предпосылки для диверсификации источников финансирования деятельности высших учебных заведений.

Актуальность проблематики финансирования высшего образования обуславливает высокий научный интерес к ее исследованию. В частности, финансовые аспекты функционирования высших учебных заведений, в том числе научные и прикладные основы диверсификации источников финансирования системы высшего образования, раскрываются в трудах ряда отечественных ученых: Каленюк И., Боголиб Т., Кушлин А., Цымбал Л., Варналий З., Бучковская Я., Сафонова В., Ильяшенко Т., Шевченко Л., Куценко В., Радионова И., Комарова И., Воликов В. и др. Несмотря на наличие значительного количества публикаций, посвященных вопросам финансирования высшего образования, проблемы диверсификации финансовых источников требуют дальнейшего исследования. Среди современных источников финансирования деятельности университетов можно выделить коммерциализацию результатов их научных исследований, что особенно актуализируется в контексте становления экономики информационного типа.

Целью статьи является изучение коммерциализации результатов научных исследований в качестве перспективного источника финансирования деятельности высших учебных заведений в современных условиях формирования информационной экономики.

В научной литературе выделяют несколько моделей финансирования высшего образования [1-2]. Типичной для Украины является смешанная система финанси-

рования, что предполагает сочетание государственного и частного финансирования высших учебных заведений. Традиционно главным источником является государственный бюджет. Официальные статистические данные демонстрируют стабильный рост объемов общих расходов сводного бюджета Украины на высшее образование в гривневом эквиваленте. Однако указанное не может свидетельствовать о существенном улучшении ситуации в системе высшего образования страны, что объясняется целесообразностью корректировки показателей на растущие темпы инфляции в стране.

Более показательными являются относительные параметры динамики финансирования высшего образования – табл. 1. Начиная с 2010 года четко прослеживается тенденция к сокращению расходов сводного бюджета в процентах к общим затратам (с 6,6% в 2010 г. до 3,7% в 2017 г.); к расходам на образовательную отрасль в целом (с 31,3% в 2010 г. до 21,8% в 2017 г.); в процентах к ВВП (с 2,3% в 2010 г. до 1,5% в 2016 г.) [3].

Указанные тенденции финансирования высшего образования государственным сектором вызваны, по нашему мнению, возрастающей политической нестабильностью, обострением геополитической ситуации, развертыванием военных действий на востоке страны, социально-экономическими, демографическими и миграционными проблемами страны. Логично предположить дальнейшее сокращение государственного финансирования, что составит угрозу экономической безопасности высших учебных заведений, которые чрезмерно зависят от объемов средств, выделяемых из бюджета. Кроме сокращения государственного финансирования, перед отечественными высшими учебными заведениями также стоят вызовы, связанные с:

- демографической ситуацией – приводит к уменьшению студенческого контингента;
- изменением подходов к формированию государственного заказа на подготовку кадров – приводит к усложнению долго- и среднесрочного прогнозирования; влияет на численность студентов; вероятность изменения объемов финансовых поступлений в бюджеты университетов;
- увеличение расходов на подготовку высококвалифицированных специалистов в университетах – сопровождается ростом стоимости образовательных услуг, что приводит к снижению уровня их конкурентоспособности на рынке;
- обострением конкурентной борьбы на рынке образовательных услуг [5] – усугубляется активным входением иностранных высших учебных заведений на внутренний рынок;
- миграционными процессами – рассматривается двухаспектно: 1) отъезд научно-педагогических кадров за рубеж (в том числе, молодых ученых); 2) студенческая мобильность.

Таблица 1

Динамика показателей государственного финансирования высшего образования в Украине, %

Год	Общие расходы сводного бюджета, млн.грн.	Расходы в % от общих расходов	Расходы в % от ВВП	Расходы на высшее образование в % к расходам на отрасль
2000	2 285,50	4,7	1,3	32,3
2005	7 434,10	5,7	1,8	29,6
2010	24 998,40	6,6	2,3	31,3
2015	30 981,80	4,6	1,6	27,1
2016	35 233,60	4,2	1,5	27,2
2017	38 681,10	3,7	-	21,8

Источник: построено автором на основе [4]

При таких обстоятельствах актуализируется необходимость диверсификации источников финансирования деятельности высших учебных заведений. В секторе высшего образования ведущих стран мира апробированы различные практики диверсификации. Наибольшее распространение получили следующие направления:

- введение платы за образовательные услуги (включая установление комиссионных за предоставление смежных услуг, сокращение стипендиальных и студенческих грантовых программ, введение ограничений на выдачу образовательных кредитов);
- создание эндаумент-фондов, то есть целевых фондов, наполнение которых обеспечивается за счет меценатских средств (в том числе, выпускников высших учебных заведений) (примеры: Гарвардский, Йельский, Принстонский, Колумбийский и другие университеты);
- выпуск облигаций (опыт Гарвардского, Кембриджского и Принстонского университетов – как правило, в кризисных периодах);
- приватизация высших учебных заведений государственной формы собственности;
- расширение спектра услуг, не связанных с образовательной деятельностью, которые предоставляют университеты (медицинские, консалтинговые, юридические, экспертные, инжиниринговые, научно-технические и другие услуги);

- создание предпринимательских университетов (преимущественно основываясь на положительном опыте высших учебных заведений Соединенных Штатов Америки) [6];
- привлечение средств международных организаций и фондов, функционирующих в сфере высшего образования (в форме получения международных грантов на реализацию научно-образовательных проектов);
- коммерциализация результатов научных исследований в реальном секторе экономики.

Из вышеприведенных направлений диверсификации источников финансирования украинскими высшими учебными заведениями наиболее апробированным является первый – введение платы за обучение – табл. 2. Анализ официальных данных Государственной службы статистики Украины показал достаточно низкий уровень заинтересованности предпринимательского сектора в финансировании обучения студентов (6968 человек в 2017/2018 учебном году, что составляет лишь 0,5% совокупной численности студентов высших учебных заведений III-IV уровней аккредитации) [4]. Это свидетельствует, во-первых, о недостаточной мотивации субъектов предпринимательского сектора (в том числе, из-за проблем с качеством образовательных услуг, актуальностью профессиональных компетенций, формируемых в учебных заведениях); во-вторых, низкий уровень развития сотрудничества между университетами, академиями, институтами и бизнесом.

Таблица 2

Структура источников финансирования обучения студентов высших учебных заведений III-IV уровней аккредитации, %

Источники финансирования	2010/11	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18
Средства государственного бюджета	38,6	46,1	47,2	49,7	45,8
Средства местных бюджетов	0,7	0,8	1,1	0,9	1,0
Средства юридических лиц	0,4	0,7	0,7	0,7	0,5
Средства физических лиц	60,3	52,4	51,0	50,7	52,7

Источник: [4]

Таблица 3

Индекс трансфера и коммерциализации университетских технологий: топ-25 институтов (2017 г.)

№	Институт	Метрики инновационности				Общий индекс
		Патенты	Выданные лицензии	Доходы от лицензий	Стартапы	
1	2	3	4	5	6	7
1	Университет штата Юта (University of Utah)	88,37	89,38	94,04	93,90	100
2	Колумбийский университет (Columbia University)	85,86	84,54	97,08	88,50	97,83
3	Университет Флориды (University of Florida)	88,60	95,37	91,60	87,84	97,66
4	Университет Бригама Янга (Brigham Young University)	85,59	85,83	86,76	94,95	97,58
5	Стэнфордский университет (Stanford University)	96,28	85,43	94,57	81,94	95,6
6	Университет Пенсильвании (University of Pennsylvania)	83,30	86,52	91,62	87,66	95,39
7	Университет штата Вашингтон (University of Washington)	79,56	100,00	93,73	79,30	95,11
8	Массачусетский технологический институт (Massachusetts Institute of Technology)	96,76	77,92	92,91	82,00	94,33
9	Калифорнийский технологический институт (California Institute of Technology)	100,00	76,07	91,53	81,14	94,11
10	Университет Карнеги Меллона (Carnegie Mellon University)	75,57	92,29	88,50	87,05	93,51
11	Нью-Йоркский Университет (New York University)	84,48	78,27	98,60	77,76	93,41
12	Университет Пердью (Purdue University)	85,28	86,56	85,45	86,87	93,02
13	Техасский университет (University of Texas System)	87,02	82,90	89,75	81,91	92,88
14	Университет Миннесоты (University of Minnesota)	76,71	91,99	90,75	80,80	92,75
15	Калифорнийский университет, Лос-Анджелес (University of California, Los Angeles)	93,32	77,37	68,43	100,00	92,13
16	Университет Мичигана (University of Michigan)	86,05	84,96	89,98	75,03	91,58
17	Корнелльский университет (Cornell University)	81,19	91,52	86,42	74,32	89,19
18	Иллинойский Университет Чикаго Урбана (University of Illinois Chicago Urbana)	81,66	78,16	89,83	75,87	89,37
19	Университет Южной Флориды (University of South Florida)	89,35	83,45	81,23	79,65	88,93
20	Калифорнийский университет, Сан-Диего (University of California, San Diego)	89,14	83,65	65,76	93,53	88,55
21	Университет штата Аризона (Arizona State University)	79,39	79,87	82,32	82,67	88,49
22	Университет Центральной Флориды (University of Central Florida)	91,95	69,34	79,69	83,75	88,21
23	Северо-Западный Университет (Northwestern University)	84,88	69,32	88,85	77,44	87,95
24	Университет Питсбурга (University of Pittsburgh)	78,31	91,48	87,84	71,37	87,75

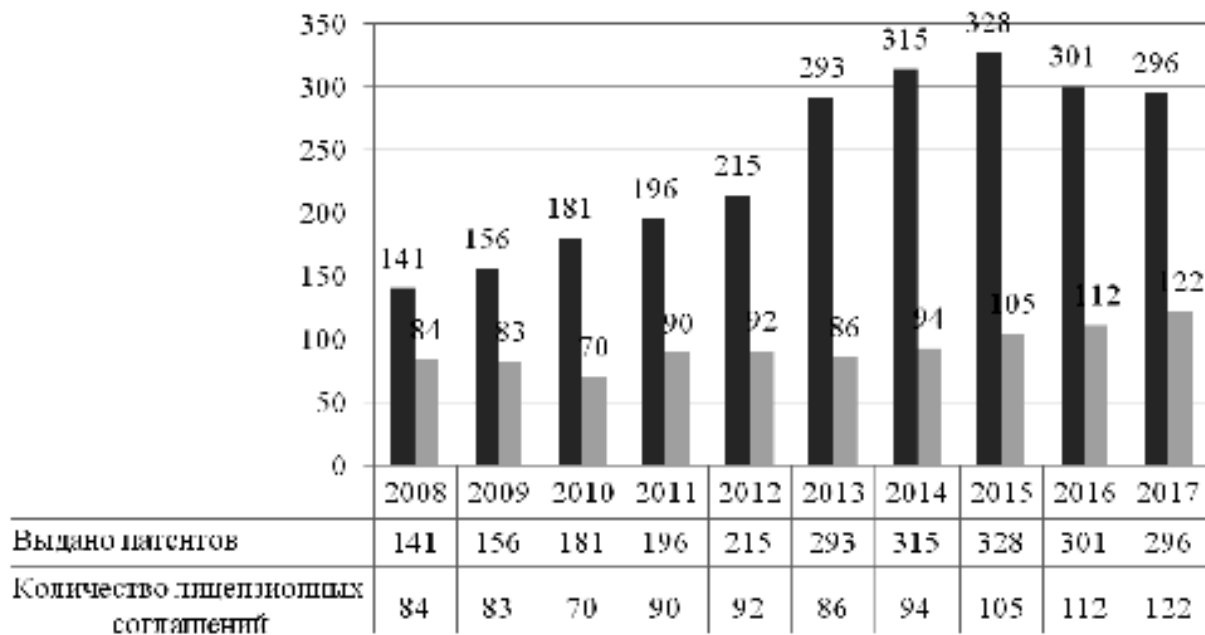
Источник: [9]

Среди существующих направлений диверсификации источников финансирования высших учебных заведений наиболее перспективным, с учетом текущего состояния национальной экономики, по нашему мнению, является активизация процессов коммерциализации результатов научных исследований ученых. Данный тезис обосновывается тем, что информационная экономика трансформирует подходы к ведению предпринимательской деятельности, актуализируя роль знаний, информационных технологий, инноваций, соответственно, стимулируя увеличение спроса на научно-технические услуги и наукоемкую продукцию. В условиях перехода к экономике информационного типа высшие учебные заведения превращаются из трансляторов-передатчиков знаний и информации студентам в генераторов новых идей и технологических разработок. Современные университеты, реализуя наряду с образовательной научно-исследовательскую и инновационную деятельность, закладывают предпосылки для социально-экономического и инновационного развития страны.

Опыт ведущих университетов мира доказывает сформулированное выше умозаключение. Генерируемые высшими учебными заведениями инновации, информационно-коммуникационные технологии и запатентованные изобретения путем их коммерциализации внедряются в реальном секторе экономики, в частности в деятельности хозяйствующих субъектов. Значительные позитивные результаты и достижения в данном аспекте демонстрируют американские университеты (табл. 3).

Среди ранжированных в 2017 г. Международным институтом Milken более чем 200 университетов Соединенных Штатов Америки (представлены в отчете «Концепция коммерциализации: лучшие университеты в сфере трансфера технологий») восьмое место занял Массачусетский технологический институт (MIT). Офис по лицензированию технологий MIT (MIT Technology Transfer Office) докладывает о росте численности патентов (с 141 в 2008 г. до 296 в 2017 г.) и объемов заключения лицензионных соглашений (с 84 в 2008 г. до 122 в 2017 г.) – рис. 1. [7].

Рис. 1. Параметры коммерциализации результатов научных исследований MIT, ед.

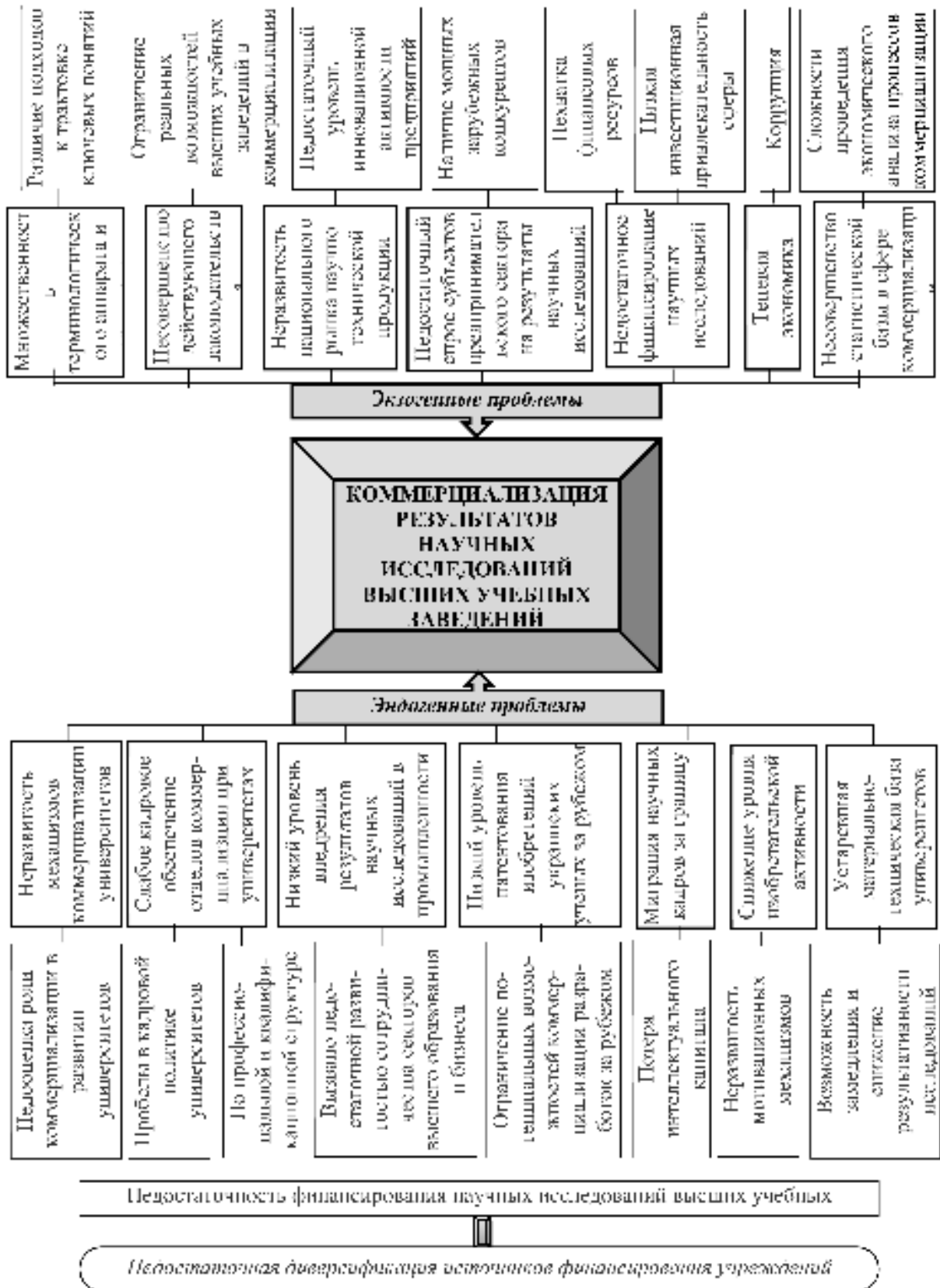
Источник: построено автором на основе [7]

В Украине ежегодно регистрируется около 3000 патентов на изобретения, в среднем 9300 патентов на полезные модели, более 2000 патентов на промышленные образцы [8]. При этом значительный удельный вес среди совокупной численности заявителей на получение патентов составляют представители сектора высшего образования. Это сви-

детельствует о наличии мощного научно-технического потенциала и осознания необходимости организации легальной защиты прав интеллектуальной собственности в стране.

В 2016 г. совокупно в Украине было зарегистрировано 2152 договора на распоряжение имущественными правами на объекты промышленной

Рис. 2. Экзогенные и эндогенные проблемы коммерциализации научных исследований в высших учебных заведениях

Источник: систематизировано автором на основе [5]

собственности (против 1885 договоров в 2010 г.). Структурно из общего количества зарегистрированных договоров 1953 составляют договоры на передачу исключительных имущественных прав; 98 – «открытые лицензии» на использование запатентованных изобретений и разработок; 61 – неисключительных лицензий; 38 – исключительных лицензий; 2 – единичных лицензий [8]. Можем отметить, что в Украине постепенно формируются предпосылки для активизации коммерциализационных процессов. Последнее, в свою очередь, требует идентификации применимого мирового опыта и адаптации к украинским реалиям лучших практик иностранных высших учебных заведений в трансфере технологий в реальный сектор экономики на договорной основе.

На текущем этапе развития при реализации процессов коммерциализации результатов научных исследований высшие учебные заведения сталкиваются с комплексом экзогенных (внешних) и эндогенных (внутренних) проблем и барьеров – рис. 2.

Решение внешних проблем требует консолидации усилий субъектов государственного сектора – прежде всего под эгидой Министерства образования и науки Украины и Министерства финансов Украины. Эндогенные проблемы коммерциализации результатов научных исследований могут быть решены на

микроэкономическом уровне – высшими учебными заведениями.

Таким образом, актуальной проблемой модернизации системы высшего образования Украины является недостаточность финансирования, что обуславливает необходимость разработки действенных механизмов диверсификации источников финансирования деятельности университетов и институтов. В условиях становления информационной экономики и повышения спроса предпринимательского сектора на научно-техническую и инновационную продукцию особый научный и практический интерес составляют вопросы активизации процессов коммерциализации результатов научных исследований ученых высших учебных заведений. Это позволит: разработать и имплементировать эффективные механизмы материальной мотивации научных кадров; сократить объемы оттока ученых за границу; обновить материально-техническую базу научных лабораторий и исследовательских центров; сформировать надлежащее кадровое обеспечение отделов коммерциализации при университетах (маркетологи, юристы, бухгалтеры, экономисты, патентные поверенные и т.п.); активизировать подачу заявок в международных патентных ведомств; расширить сотрудничество субъектов в рамках так спирали Quadruple Helix («высшее образование – бизнес – государство – общественный сектор»).

REFERENCES

- [1] **Каленюк, І.С.** (2017) Напрями трансформації механізмів фінансування освіти в сучасному світі. [Directions of transformation of financing mechanisms of education in the modern world]. Демографія та соціальна економіка. [Demography and Social Economy]. № 1 (29). С. 24–36. [in Ukrainian].
- [2] **Варналій, З.С., Красільник, О.В., Хмелевська, Л.П.** (2017) Фінансування державних вищих навчальних закладів України. [Financing of State Higher Educational Institutions of Ukraine]. К.: Знання України. 231 с. [in Ukrainian].
- [3] Офіційний сайт Державної служби статистики України. [Official site of the State Statistics Service of Ukraine]. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
- [4] Вища освіта в Україні у 2017 році. Статистичний збірник. [Higher education in Ukraine, 2017. Statistical Bulletin]. К.: Державна служба статистики України. 2018. 298 с. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
- [5] **Шпак, Н., Гнатюк, М.** (2012) Проблеми комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності у вищих навчальних закладах. [Problems of Commercialization of Intellectual Property Objects at Higher Educational Institutions]. Економічний аналіз. [Economic Analysis]. Випуск 10. Част. 2. С. 150-155. [in Ukrainian].
- [6] **Шевченко, Л.С.** (2013) Фінансування вищої освіти: диверсифікація джерел. [Higher Education Financing: Diversification of Sources]. Теорія і практика правознавства. [Theory and practice of jurisprudence]. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2013_2_44 [in Ukrainian].
- [7] MIT Technology Transfer Office. TLO Data. URL: <http://tlo.mit.edu/engage-tlo/annual-update/tlo-data>
- [8] Річний звіт-2016. [Annual report]. Державна служба інтелектуальної власності України. 2017. URL: www.uipv.org/ua/zvit.html [in Ukrainian].
- [9] **Devol, R., Lee, J., Ratnatunga, M.** Concept to Commercialization. The Best Universities for Technology Transfer. Milken Institute. Center for Jobs and Human Capital. April 2017. P. 17.

ეკონომიკების კონკურენტუნარიანობის ანალიზი მფ-ის მეთოდოლოგიის შესაბამისად

ANALYSIS OF THE COMPETITIVENESS OF THE ECONOMIES ACCORDING TO METHODOLOGY OF WORLD ECONOMIC FORUM (WEF)

ტატიანა ვარხოლოვა,

პროფესორი, ფილოსოფიის დოქტორი,
მეცნიერებათა საპატიო დოქტორი,
ცენტრალურ - ევროპული უნივერსიტეტი,
ქ. სკალიცა, სლოვაკეთი

ლენკა დუბოვიცკა,

ფილოსოფიის დოქტორი, ცენტრალურ - ევროპული
უნივერსიტეტი, ქ. სკალიცა, სლოვაკეთი

TATIANA VARCHOLOVÁ,

dr. h. c. prof. professor at University of
Central Europe in Skalica, Slovakia

LENKA DUBOVICKÁ,

dr. assistant professor at University
of Central Europe in Skalica,
Slovakia

ანოტაცია

ბოლო წლებში ინტეგრაციის პროცესებმა მიგვიყვანა ევროკავშირის ქვეყნების ეკონომიკების უფრო მჭიდრო კავშირებთან, რის გამოც ეროვნული ეკონომიკების კონკურენტუნარიანობის ტრადიციული ანალიზი ხშირ შემთხვევაში არარეალისტურია. სტატიაში წარმოებულია სლოვაკეთის და ჩეხეთის რესპუბლიკების კონკურენტუნარიანობის ანალიზი იმ გამოქვეყნებული კვლევების შედეგების გამოყენებით, რომელსაც ყოველწლიურად ატარებს მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმი. მოყვანილია ევროკავშირის წევრი ქვეყნების შედარებით ანალიზი GCI ინდექსის შესაბამისად (2016-2017) გლობალური კონკურენტუნარიანობის რეიტინგებში. სლოვაკეთის და ჩეხეთის რესპუბლიკების კონკურენტუნარიანობის შედარებით ანალიზით დგინდება, რომ ევროკავშირში ინტეგრაციისაგან მისაღებ უდავოდ მოსალოდნელ სიკეთეს თან ახლავს ნეგატიური შედეგებიც. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა კონკურენტული უპირატესობებისა და ხარვეზების განსაზღვრას სლოვაკეთის ეკონომიკის მართვაში, რომლებიც წარმოადგენენ მნიშვნელოვან ფაქტორებს ახალ პირობებში გლობალური მსოფლიოს შემდგომი განვითარების გზაზე. აღნიშნულია ეფექტური ღონისძიებების გატარების აუცილებლობა მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის გლობალურ რეიტინგში GCI ინდექსის შესაბამისად სლოვაკეთის პოზიციების გასამყარებლად, რომელიც ამჟამად ითვლება ეროვნული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის ერთ-ერთ მთავარ მაკროინდიკატორად.

საკვანძო სიტყვები: კონკურენტუნარიანობა, მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმი, გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსი - GCI, გლობალური კონკურენტუნარიანობის განვითარება, ევროკავშირ-

რი, სლოვაკეთი, ჩეხეთის ტესპუბლიკა, კონკურენტული უპირატესობა და ხარვეზები.

ABSTRACT

In recent years, integration processes have led to closer relations among the economies of Eurozone, thus traditional evaluation of competitiveness of the national economies is unrealistic in many cases. The article deals with analysis of competitiveness in Slovakia and the Czech Republic based on the annual results published by World Economic Forum. Report on the comparative assessment of the EU Member States on the GCI index (2016-2017) in rating global competitiveness is reviewed. Based on a comparative assessment of the competitiveness of Slovakia and the Czech Republic, it turns out that the expected undeniable benefits of integration into the European Union are also accompanied by negative consequences. Particular attention has been given to the prevailing competitive and insufficient governance in the Slovak economy, which is a major factor in the emergence of new developments in new global climate conditions. It points to the need to take effective measures to improve the position of Slovakia in the global rating of the World Economic Forum according to the GCI index, which is currently considered to be one of the main macroeconomic indicators of the competitiveness of national economies.

Key words: Competitiveness; World Economic Forum; Global Competitiveness Index ; Global Competitiveness Rating; European Union; Slovakia; Czech Republic; competitive advantages and disadvantages.

ВВЕДЕНИЕ

В настоящее время анализ конкурентоспособности осуществляется несколькими международными организациями, которые используют свои собствен-

ные методологии. Наиболее цитируемый рейтинг конкурентоспособности ежегодно представляется на Всемирном экономическом форуме (World Economic Forum, WEF) в отчете о глобальной конкурентоспособности (Global Competitiveness Report). О масштабе этого рейтинга конкурентоспособности говорит факт, что за 2013-2014 г.г. Всемирный экономический форум (ВЭФ) представил оценку 144 стран. В отчет о глобальной конкурентоспособности за 2014-2015 год были включены 144 страны мира, отчет за 2015-2016 год охватывал 140 стран, в отчет за 2016-2017 год входит 138 стран мира, в отчет за 2017-2018 г.г. – 137 стран. В ходе первой оценки в 1979 году приняло участие только 16 европейских стран. ВЭФ ежегодно готовит отчет и сопровождающий его рейтинг глобальной конкурентоспособности, основанный на индексе глобальной конкурентоспособности – GCI (Global Competitiveness Index). С 2006 года индекс GCI по версии ВЭФ является главным индикатором для сравнительной оценки конкурентоспособности в мировом

масштабе. Каждое государство оценивается на основе анализа широкого спектра индивидуальных жестких (квантитативных) и мягких (квалитативных) показателей, характеризующих конкурентоспособность национальных экономик. Индекс глобальной конкурентоспособности вычисляется на основе многокритериальной оценки по 12 ключевым показателям, определяющим три главных фактора (субиндекса) конкурентоспособности (см. табл. 3).

**1. ПРИМЕНЕНИЕ МЕТОДИКИ
ВЭФ В АНАЛИЗАХ
КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ СЛОВАКИИ И
ЧЕШКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

Используя методику ВЭФ, продемонстрируем сравнительный анализ конкурентоспособности Словакии и Чешской Республики. В табл. 1 приведены позиции Словакии и Чехии в рейтингах глобальной конкурентоспособности, выбранных из отчетов ВЭФ за период последних 13-ти лет.

Таблица 1

**Позиции Словацкой республики (СР) и Чешской республики (ЧР)
в рейтингах глобальной конкурентоспособности**

Период оценки	Чис. го страц в рейтинге	Позиции С.ловацкой и Ч.ешской республики в рейтингах глобальной конкурентоспособности	
		Словацкая республика	Чешская республика
2004-2005	104	41	38
2005-2006	117	36	29
2006-2007	125	37	29
2007-2008	131	41	33
2008-2009	134	46	33
2009-2010	133	47	31
2010-2011	139	60	36
2011-2012	142	69	38
2012-2013	142	71	39
2013-2014	144	78	46
2014-2015	144	75	37
2015-2016	140	67	31
2016-2017	138	65	31

Источник: составлено авторми по данным World Economic Forum. The Global Competitiveness Report, 2004–2017

Самые лучшие для Словакии оценки относятся к периоду за 2005-2006 г.г. и 2006-2007 г.г. с позициями в четвертом десятке стран мирового рейтинга

(соответственно 36-е место и 37-е место), составленному по индексу конкурентоспособности GCI, однако Чехия в этот период находилась в третьем десятке

კე, на 29-ом месте. Наименьшая разница в уровнях конкурентоспособности Словацкой Республики (41-е место) и Чехии (38-е место) наблюдалась в 2004 г. Самый большой разрыв в занимаемых позициях происходит в течение последних двух наблюдаемых периодов, когда Словакия в 2015-2016 г.г. занимает 67-е место и в 2016-2017 г.г. – 65-е место, однако Чешская республика сохранила стабильную позицию в течение этого периода, находясь на 31-м месте. Исходя из приведенных оценок глобальной конкурентоспособности,

следует отметить, что Словакия значительно снизила свой рейтинг с 41-го места в 2004 году, когда была принята в еврозону, на сегодняшнее 65-е место, что является существенной экономической проблемой. Из отчета ВЭФ о глобальной конкурентоспособности 2016-2017 г. г. (см. табл. 2) следует, что Словакия, занимая 24-е место среди государств-членов ЕС-28, должна приложить немалые усилия, чтобы «догнать» Чешскую республику, которая в этом рейтинге занимает 13-ю позицию.

Таблица 2

Позиции государств-членов ЕС-28 в рейтинге глобальной конкурентоспособности и оценка по индексу GCI государств-членов ЕС-28 (2016-2017 г. г.)

Позиция в рейтинге		Страны ЕС-28	GCI	Позиция в рейтинге		Страны ЕС-28	GCI
138-и стран мира	28-и стран ЕС			138-и стран мира	28-и стран ЕС		
4	1	Нидерланды	5,57	35	15	Литва	4,60
5	2	Германия	5,57	36	16	Польша	4,56
6	3	Швеция	5,53	40	17	Мальта	4,52
7	4	Бразилия	5,49	41	18	Италия	5,50
10	5	Финляндия	5,44	46	19	Португалия	4,48
12	6	Дания	5,35	49	20	Латвия	4,45
17	7	Бельгия	5,25	50	21	Болгария	4,44
19	8	Австрия	5,22	56	22	Словения	4,39
20	9	Люксембург	5,20	62	23	Румыния	4,30
21	10	Франция	5,20	65	24	Словакия	4,28
23	11	Ирландия	5,18	69	25	Венгрия	4,20
30	12	Эстония	4,78	71	26	Хорватия	4,15
31	13	Чехия	4,72	83	27	Кипр	4,04
32	14	Испания	4,68	86	28	Греция	4,00

Источник: составлено авторми по данным World Economic Forum. The Global Competitiveness Report 2016–2017.

Далее, в табл. 3 приведены рейтинг Словакии и Чешской республики за 2016-2017 г.г., а также соответствующие оценки по субиндексам и контрольным показателям, образующих индекс глобальной конкурентоспособности GCI.

На рисунке 1 из двух серий данных (табл. 3), отображающих значения 12-ти контрольных показателей индекса конкурентоспособности GCI, наглядно изображена действительность, что результаты Словацкой республики по всем показателям значительно хуже по сравнению с Чешской республикой.

Согласно методологии, разработанной Всемирным экономическим форумом, для оценки контрольных показателей индекса глобальной конкурентоспособности GCI используется стандартная семи-балльная шкала, чтобы обеспечить совместимость при выражении количественных (жестких) и качественных (мягких) значений показателей. Лучший рейтинг соответствует 7 баллам. Чем выше балльная оценка, включающих в рейтинг значений, тем лучше итоговый результат анализируемых экономик (см. табл. 4).

Таблица 3

Рейтинг Словацкой республики (СР) и Чешской республики (ЧР) 2016-2017 по индексу GCI и оценка его составляющих

Индекс глобальной конкурентоспособности (GCI) – составляющие	Рейтинг 2016-2017		GCI 2016-2017	
	СР	ЧР	СР	ЧР
Индекс глобальной конкурентоспособности	65	31	4,28	4,72
<i>Субиндекс А – Базовые требования</i>	54	31	4,74	5,27
1 – Качество институтов	102	54	3,48	4,16
2 – Инфраструктура	61	43	4,24	4,68
3 – Макроэкономическая стабильность	37	19	5,28	5,89
4 – Здоровье и начальное образование	55	25	5,96	6,35
<i>Субиндекс В – Факторы эффективности</i>	47	27	4,38	4,85
5 – Высшее образование и повышение квалификации	61	27	4,54	5,20
6 – Эффективность рынка товаров и услуг	53	36	4,45	4,67
7 – Эффективность рынка труда	93	44	3,98	4,50
8 – Уровень развитости финансового рынка	33	27	4,56	4,74
9 – Уровень технологического развития	44	29	4,79	5,54
10 – Размер рынков	61	46	3,99	4,43
<i>Субиндекс С – Факторы инноваций и опыта</i>	57	35	3,71	4,13
11 – Конкурентоспособность компаний	55	32	4,10	4,49
12 – Инновационный потенциал	68	37	3,32	3,78

Источник: составлено авторми по данным World Economic Forum. The Global Competitiveness Report 2016–2017

Рис. 1 Значения 12-ти контрольных показателей индекса GCI для Словацкой республики (СР) и Чешской республики (ЧР) за 2016-2017 г.г.

Источник: данные табл. 3.

Таблица 4

Шкала оценок по индексу GCI и их интерпретация

Значения индекса GCI	Интерпретация значений индекса GCI
от 5,45 до 7	очень высокий
от 4,51 до 5,44	высокий
от 3,51 до 4,50 или 3,01 до 3,50	средний низкий
от 0 до 3	очень низкий

Источник: World Economic Forum, 2016

Следует отметить, что в рамках трех субиндексов конкурентоспособности Словакия самые «лучшие» результаты достигла по субиндексу В - Факторы эффективности (47-е место), однако со значительным отставанием от Чехии (27-е место). Самый низкий результат представлен по фактору 7 - эффективность рынка труда (93-е место для Словакии), где также Чешская республика (44-е место) более успешна.

Незавидные результаты для Словакии отмечаем в оценках по субиндексу С - Факторы инноваций и опыта (57-е место), что по сравнению с Чешской Республикой (35-е место) представляет потерю 22-ти позиций в мировом рейтинге. Самые низкие результаты по фактору 12 - Инновационный потенциал, который в настоящее время считается ключевым фактором успеха в глобальной конкурентоспособности каждой страны.

Неудовлетворительную ситуацию характеризуют оценки конкурентоспособности Словакии и по первому субиндексу А – Базовые требования, где занимаемое 54-е место, по сравнению с Чешской республикой (31-е место), представляет потерю 23-ти позиций в мировом рейтинге глобальной конкурентоспособности. Из данных, приведенных в табл. 3, следует, что наиболее критическим является фактор 1 - Качество институтов (102-е место среди 138 экономик).

Все эти факты говорят о том, что Словакия должна принять адекватные меры по улучшению своей позиции в рейтинге глобальной конкурентоспособности. Необходимым условием их реализации является более подробный анализ оценок по всем приведенным факторам, с предопределением конкурентных преимуществ и недостатков.

В последующих частях статьи сосредоточим внимание на анализ факторов конкурентоспособности с

выявлением позитивного и негативного влияния на позицию национальной экономики в глобальном рейтинге. Для этого все оцениваемые в отчетах ВЭФ факторы конкурентоспособности разделим на две группы: 1-я группа факторов будет выражать преимущества, 2-я – существующие в управлении экономикой недостатки. Преимущества будут представлять факторы с лучшим рейтингом по сравнению со средней позицией Словацкой республики в рейтинге глобальной конкурентоспособности, в то же время, в качестве недостатков будут рассмотрены факторы, имеющие оценку ниже, чем общая средняя оценка по индексу глобальной конкурентоспособности.

2. ПРЕИМУЩЕСТВА И НЕДОСТАТКИ ПО ФАКТОРАМ СУБИНДЕКСА А – БАЗОВЫЕ ТРЕБОВАНИЯ

Позиция Словакии (54-е место), согласно оценке по 1-му субиндексу А– Базовые требования, лучше, чем итоговая позиция Словакии (65-е место) в рейтинге глобальной конкурентоспособности 2016-2017 г.г. Основные проблемы связаны с ключевым фактором 1 – Качество институтов (102-е место). По этому фактору, в общей сложности, оценивалось 21 показателей, причем 16-ть из них получило оценку ниже итоговой позиции Словакии, самые серьезные проблемы зафиксированы в функционировании институтов в государственном управлении. Что касается факторов 2 – Инфраструктура (61-е место), Словакия отстает в развитии авиации и судоходства. Остальные ключевые факторы: 3– Макроэкономическая стабильность (37-е место) и 4 – Здоровье и начальное образование (55-е место) заняли лучшие позиции по сравнению с итоговой позицией Словакии в этом рейтинге (рис. 2).

Для группы факторов 8 – Уровень развитости финансового рынка (33-е место) и 9 – Уровень технического развития (44-е место), только один из восьми, и соответственно, один из семи показателей находится ниже итоговой позиции Словакии (65-е место). Из

показателей по группе факторов 10 – Размер рынков (61-е место), два показателя заняли позицию выше итоговой позиции Словакии, а остальные два – ниже итоговой позиции Словакии в рейтинге глобальной конкурентоспособности (рис. 3).

Рис. 3 Преимущества и недостатки по субиндексу Факторы эффективности

<p>5 - Высшее образование и повышение квалификации (61-е место). <i>Преимущества:</i> доступ в Интернет в школах (32-е место). <i>Недостатки:</i> качество системы образования (117-е место), качество управленческого образования (104-е место), доступность специального образования (87-е место), качество образования по математике и естественным наукам (77-е место), зачисление на средние школы (66-е место).</p> <p>6 – Эффективность рынка товаров и услуг (53-е место). <i>Преимущества:</i> торговые тарифы (5-е место), распространенность иностранной собственности (7-е место), импорт в % от ВВП (9-е место), влияние предпринимательской деятельности на ПИИ (17-е место), интенсивность местной конкуренции (25-е место), количество процедур для начала бизнеса (54-е место), бремя таможенных процедур (54-е место), степень ориентации на клиента (61-е место), распространенность нетарифных барьеров (64-е место). <i>Недостатки:</i> доля налогов и отчислений от прибыли (112-е место), угнетенность покупателей (108-е место), затраты на сельскохозяйственную политику (103-е место), влияние налога на желание инвестировать (94-е место), эффективность антимонопольной политики (86-е место), степень доминирования на рынке (80-е место), время, необходимое для начала бизнеса (71-е место).</p> <p>7 – Эффективность рынка труда (93-е место). <i>Преимущества:</i> взаимосвязь между заработной платой и производительностью труда (43-е место), уверенность в профессионализме менеджмента (52-е место), доля женщин в рабочей силе в % (65-е место). <i>Недостатки:</i> влияние налогообложения на стимулирование работы (136-е место), способность привлекать таланты (132-е место), способность поддерживать таланты (123-е место), практики приема и увольнения с работы (123-е место), сотрудничество работников и работодателей (87-е место), избыточные издержки еженедельной заработной платы (83-е место), гибкость расчетов заработной платы (74-е место).</p> <p>8 – Уровень развитости финансового рынка (33-е место) <i>коэффициент</i> (55-е место) и <i>12 Инновационный потенциал</i> (68-е место). <i>Преимущества:</i> здоровье банков (15-е место), наличие кредитного финансирования (21-е место), индекс юридических прав (28-е место), доступность финансовых услуг (35-е место), финансовые услуги, отвечающие потребностям предприятий (36-е место), наличие венчурного капитала (49-е место), регулирование фондовой биржи (52-е место). <i>Недостатки:</i> финансирование через фондовый рынок (74-е место).</p> <p>9 – Уровень технологического развития (44-е место). <i>Преимущества:</i> ПИИ и трансфер технологий (15-е место), пользователи Интернета (21-е место), абоненты интернет-доступа (38-е место), доступ к новейшим технологиям (41-е место), способность фирм использовать технологии (42-е место), абоненты мобильной связи для доступа в широкополосный Интернет (44-е место). <i>Недостатки:</i> высокоскоростной доступ в Интернет (95-е место).</p> <p>10 – Размер рынков (61-е место). <i>Преимущества:</i> экспорт (10-е место), размер внешнего рынка (41-е место). <i>Недостатки:</i> размер внутреннего рынка (67-е место), валовой внутренний продукт (паритет покупательной способности) (66-е место).</p>

Источник: составлено авторми по данным World Economic Forum. The Global Competitiveness Report 2016–2017

**4. ПРЕИМУЩЕСТВА И НЕДОСТАТКИ
ПОФАКТОРАМ СУБИНДЕКСА
С – ФАКТОРЫ ИННОВАЦИЙ И ОПЫТА**

Позиция Словакии по последнему субиндексу С – Факторы инноваций и опыта (57-е место) лучше, чем итоговая позиция Словакии (65-е место) в рейтинге глобальной конкурентоспособности. Этот субиндекс включает две группы факторов: 11 – Конкурентоспособность компаний (55-е место) и 12 – Инновационный потенциал (68-е место). Проблемы по факторам 11 – Конкурентоспособность компаний отме-

чаются у 5-ти показателей: готовность делегировать полномочия, количество местных поставщиков, характер сравнительных преимуществ, контроль над международной дистрибуцией и уровень маркетинга.

Следующие четыре показателя: утонченность производственного процесса, качество местных поставщиков, уровень развитости кластеров и широта цепочки создания стоимости оцениваются выше итогового места Словакии в рейтинге глобальной конкурентоспособности (рис. 4).

Рис. 4. Преимущества и недостатки по субиндексу Факторы инноваций и опыта

<p>11 – Конкурентоспособность компаний (55-е место). <i>Преимущества:</i> утонченность производственного процесса (30-е место), качество местных поставщиков (36-е место), уровень развитости кластеров (51-е место), широта цепочки создания стоимости (53-е место). <i>Недостатки:</i> готовность делегировать полномочия (92-е место), количество местных поставщиков (87-е место), характер сравнительных преимуществ (75-е место), контроль над международной дистрибуцией (74-е место), уровень маркетинга (74-е место).</p> <p>12 – Инновационный потенциал (68-е место). <i>Преимущества:</i> заявки на патенты (37-е место), инновационный потенциал (61-е место), качество научно-исследовательских учреждений (62-е место), расходы компании на НИОКР (64-е место). <i>Недостатки:</i> наличие ученых и инженеров (98-е место), сотрудничество университетов и промышленности в исследованиях и разработках (82-е место), государственные контракты на приобретение высокотехнологических продуктов (76-е место).</p>
--

Источник: составлено автором по данным World Economic Forum. The Global Competitiveness Report 2016–2017

Из семи факторов группы 12 – Инновационный потенциал четыре находятся выше и три ниже уровня итоговой позиции Словакии (рис. 4). Прежде всего необходимо обратить внимание на решение проблем, касающихся наличия ученых и инженеров, сотрудничества университетов и предприятий в области исследований и разработок, а также спроса на высокотехнологичные продукты. Следующие четыре показателя: заявки на патенты, инновационный потенциал, качество научно-исследовательских учреждений, расходы компании на НИОКР оцениваются выше итогового места Словакии в рейтинге глобальной конкурентоспособности (рис. 4). Факторы этих групп характеризуют способность национальных экономик обеспечить конкурентоспособность за счет внедрения научных разработок в высокотехнологические процессы производства и услуг. Поэтому для будущего устойчивого развития Словакии необходимо произвести структурные изменения,

способствующие повышению эффективности экономики на базе инновационного роста.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Создание конкурентоспособной экономики является вызовом для правительств стран, которые хотят добиться успехов в глобальном соревновании и таким образом обеспечить занятость населения и повышение уровня жизни. Подводя итоги оценки конкурентоспособности экономик по индексу глобальной конкурентоспособности GCI за 2016-2017 г.г., необходимо отметить, что Словакия среди 138 стран мира заняла 65-е место, а среди государств-членов ЕС-28 находится 24-ом месте, хуже Словакии только позиции 4-х государств Евросоюза: Венгрии, Хорватии, Кипра и Греции. Особенно беспокоит неблагоприятный тренд развития словацкой экономики в рейтинге глобаль-

მენარეჟიზის ორგანიზაციულ - ეკონომიკური მექანიზმის ინფრასტრუქტურის განვითარების გაუმჯობესება (სრულყოფა)

IMPROVEMENT OF THE ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF THE INFRASTRUCTURE OF ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT

ისროილ იბრაგიმოვი,

სამეცნიერო მკვლევარი,

ნამანგანამის საინჟინრო - ტექნოლოგიური ინსტიტუტი

ISROIL IBRAGIMOV,

scientific researcher,

Namangan Engineering-Technology Institute

აბსტრაქტი

მოცემულ სტატიაში განხილულია მცირე ბიზნესისა და მენარეჟიზის როლი და განვითარების ტენდენციები უზბეკეთში, კერძოდ ცატარებულ ნამანგანამის ოლქის სტატისტიკური ანალიზი. ავტორის მიერ გაანალიზებულია ბოლო წლებში სახელმწიფოს მიერ ცატარებულ ღონისძიებები უზბეკეთში მცირე ბიზნესის განვითარების კუთხით. სტატიის ბოლოს შემოთავაზებულია რეკომენდაციები უზბეკეთში სამენარეჟიზო საქმიანობის ორგანიზაციულ - ეკონომიკური მექანიზმის გაუმჯობესების მიზნით.

საკვანძო სიტყვები: ორგანიზაციულ - ეკონომიკური მექანიზმი, სამენარეჟი საქმიანობა, მცირე ბიზნესი, კერძო მენარეჟიზი, საკუთრება.

ABSTRACT

This article discusses the role and development trend of small business and private entrepreneurship in Uzbekistan, in particular, a statistical analysis of the Namangan region. The author analyzes the measures taken by the government to develop small business in Uzbekistan in recent years. At the end of the article, recommendations were proposed for improving the organizational and economic mechanism of entrepreneurial activity in Uzbekistan.

Key words: organizational and economic mechanism, entrepreneurial activity, small business, private entrepreneurship, property.

INTRODUCTION

Legislative improvement is continuing in Uzbekistan to ensure the rapid development of small business and private entrepreneurship, further strengthening of legal mechanisms of guarantees of protection of private property and inviolability, elimination of bureaucratic obstacles for entrepreneurship development, improvement of investment and business environment in the country.

Presidential Decree “On additional measures to ensure accelerated development of entrepreneurship, com-

prehensive protection of private property and qualitative improvement of business environment” was adopted by the President of the Republic of Uzbekistan Sh.Mirziyoyev on October 5, 2016.

In his speeches, President of the Republic of Uzbekistan Sh.Mirziyoyev emphasized, “Our other important task is to support and encourage small business and entrepreneurship, to strengthen our country’s economic power, peace and stability, social harmony in the country, and to create favorable conditions for further enhancement of this sector’s is composed of The entrepreneur does not only care for himself and his family, but also the people. I repeat, though, I will never be tired of saying, that if the people are rich, then the state will be rich and powerful “, and it is not an exaggeration to say that all our citizens in our country have been.

Therefore, development of small business and private entrepreneurship is one of the priorities of economic policy of the country.

The role and significance of small business and private entrepreneurship in our country is immeasurably smaller than any other country in the world in terms of natural and labor resources, climates, underground and overland wealth in the country and its regions. Only if these riches are used wisely and efficiently, with the full access to labor resources, it may be possible to achieve the targets within a short period of time.

Here are the economic sources of managing the interests of society and the individual in order to achieve these goals by improving the organization and development of entrepreneurial activities

LITERATURE REVIEW

Theoretical and methodological foundations for the development of small business and private entrepreneurship, as well as issues of their improvement, are presented by foreign economist R.Akoff, V.Berne, L.Vodacheck, T. Geobro, R. Druker, D.Klark, L. Mizes, S.Piters, A. Smit, F.Hayek, R.Hizrich, A.Hosking, E.Hargadon, Y. Shumpeter and others. [1-6]

V.V.Busygin, V.V.Vlasova, A.M.Samozkin, S.F.Boriso, V.V.Radaev, A.G., and others participated in the workshop on the essence, theoretical foundations and their regional features of small business and private entrepreneurship V.G.Gutman, I.Rodionova, V.G.Medinsky and L.Sharshukova studied.[7-13]

The theoretical aspects of the development of small business and private entrepreneurship in Uzbekistan, management relations and some regional characteristics are determined by scientists M.Sharifhodzhaev, S.Gulomov, B.Yu.Khodiev, YA.Abdullaev, A.Sh.Bekmurodov, Sh.N.Zaynutdinov, M.R.Boltabayev, I.I.Ivatov, M.Kosimova, DN.Rahimova, N.G.Yuldashev, T.M.Ahmedov, B.Berkinov, N.M.Mahmudov, B.K. Goyibnazarov, A.Gofurov, N.Tohhliev, M.Ikromov, M.Tursunhodzhaev, A.F.Rasulov, D.Artikova, F.Egamberdiev. It was investigated by G. Kulmatov, N.K.Murodova, S. Salayev, Sh.I.Otajonov and O.Aripov.[14-32]

ANALYZE RESULTS

In accordance with the Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan “On the Program for the Development of Industry in Namangan Province for 2016-2019,” the program for the development of the industry, developed in accordance with the Resolution № 2439, totaled 5.1 billion soums. and 342 projects, covering more than \$ 1 billion in investments.[33]

As of January 1, 2018, 22,405 (100.3%) jobs were created in 1316 projects in all directions of the program.

Based on this program;

- 10,664 (96.1%) jobs in 269 projects in industry;
- 3 590 (113.0%) jobs in 471 projects;
- 1 758 (104.6%) jobs in 213 projects in agriculture;
- 6,373 (100,0%) jobs in 363 projects in construction;
- 4,325 (100.0%) jobs in 550 projects through rehabilitation of non-operating enterprises, leasing or privatization of free-standing government facilities;

- 9 538 (108.7%) jobs in the direction of individual entrepreneurship;

- 12,872 (100.3%) projects in 1670 projects in seasonal and seasonal work in agriculture, processing and construction of agricultural products, workplaces;

- Creation of 27,200 (100,6%) jobs in 316 projects on self-employment and family entrepreneurship in the personal subsidiary farming and family business has ensured the employment of the population.

30,611 of the created jobs were for women, 11,193 for migrant immigrants, 30,914 for youth, including 20,114 graduates of professional colleges.

As a result of the measures taken in Namangan to support small businesses and entrepreneurship, the role and share of small businesses in the economy is increasing year to year. In particular, the share of small businesses in the gross regional product of the region by the end of 2017 amounted to 70.6%.

The share of small businesses in the total volume of products, works and services rendered by the main branches of the economy has been steadily rising.

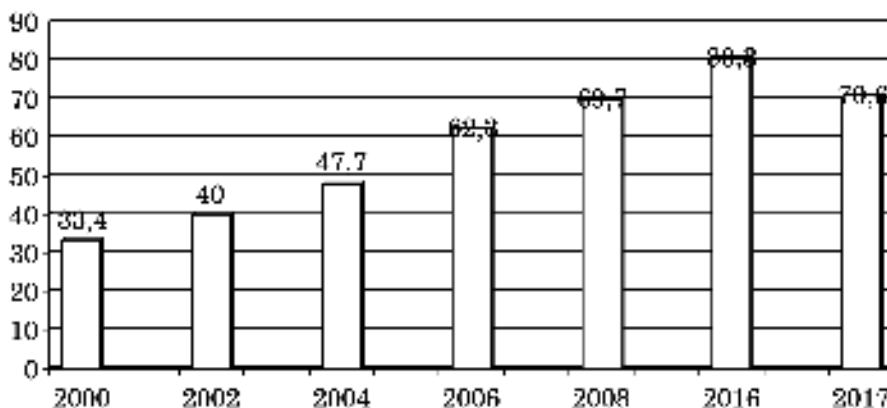
As of 1 January 2018, 16928 small businesses (without private farms) have been registered in the region, which is 102.4% more than in 2016.[33]

By the end of 2017, the share of small businesses in the gross regional product made up 70.6%, while the share of industrial sector was 68.4%, construction - 93.9%, total services 73.7% and 66.7% respectively. [33]

The role of infrastructure, which serves for the state support and development of entrepreneurship, especially in the establishment and effective functioning of small business and private entrepreneurship, is immeasurably significant.

In the political and economic development of the society, the basis of the formation of the region’s modern-

Picture 1. Share of Small Business in Gross Regional Product in Namangan Region (in%) [33]

ization in line with modern requirements is the market economy.

There are many versions of the word “Infrastructure”. In general, the infrastructure is a combination of the forms of assistance to material production and the creation of a balanced living environment and an assistant to its structure. In the new economic encyclopedia, infrastructure is a combination of material, legal and organizational conditions and the perfect economic development.

“Market Infrastructure is a market economy that is a complex economic idea, which is a market economy that shapes the system, shapes the system, provides targeted activities, promotes events and events, competitiveness and interdependence that are seen as services that meet specific needs of farms and the population.”

There are following organizational and economic mechanisms of the infrastructure of entrepreneurship:

1. Mechanisms of normative-legal regulation of business activity. Experience shows that the use of program-targeted methods to create a favorable business environment in the regions helps to achieve the following results:

- Providing a comprehensive approach to overcoming the problems of entrepreneurship development in the regions;
- use of common, general principles of management in all areas of entrepreneurial activity development;
- increasing the effectiveness of the use of all types of budgetary funds aimed at developing and supporting entrepreneurship in the regions;
- Ensuring compliance of all elements of infrastructure of entrepreneurship development infrastructure;
- control over implementation of the specified programs.

2. Mechanisms of financial support of business activity. Financial support may include subsidies, subsidies, loans, taxation, benefits, and more. At the same time, various projects for young entrepreneurs, including exports of products are among them.

3. Mechanism of regulation of property relations. It is important that state and local authorities support the use of different types of property. Here, assistance is provided in the use of property, land plots, buildings and structures, equipment, equipment and vehicles. In particular, strengthening of the leasing system will have an effect.

4. Infrastructure support mechanism. Infrastructure services play a major role in the effective organization and development of entrepreneurial activity, its future depends on this mechanism.

In our opinion, it is promising to prioritize the following key areas of effective management and development

of small business and private entrepreneurship, based on local characteristics of the regions:

Development of industry and folk craftsmanship by studying family business to provide rural youth with jobs on a home-based basis;

Creating training programs on “Small business management”;

Attracting foreign investments for the development of small businesses, organizing their activities, monitoring the effectiveness of their investment projects. It also monitors all stages of attracted credit lines and investment cycle;

Expanded informing subjects of small business and private entrepreneurship on foreign credit lines;

Discrimination in the advertising of media products and services provided by subjects of small business.

At the same time, the following measures should be taken to improve the efficiency of infrastructure services:

- Establishment of entrepreneurship development centers and their activities;
- co-ordinating the activities of infrastructure services providers;
- Formation of infrastructure services promoting the integration of large and small businesses;
- Formation of structures providing innovative services development services;
- Improvement of administrative and legal literacy of business entities, structures of export capacity development
- Development of mechanisms of effective use of local raw materials and others.

In particular, it is necessary to improve the activities of infrastructure facilities serving business entities. To achieve this, they need to ensure that their interests are co-ordinated, co-ordinated and formulated.

Elimination and development of business-related issues require a comprehensive approach. The system of development of entrepreneurship in Uzbekistan should be formed such that it should not only be related to their organization, but also to further development of the business, control system and development of access routes to foreign markets.

CONCLUSION

The organizational and economic mechanism of the business infrastructure infrastructure is a complex system, it consists of a direct educational system, a tax system, a proper legal base, a financial mechanism, a technique and technology, and other systems. Of course, ensuring the compatibility of these systems is important.

Picture 2. Improve existing infrastructure for small businesses and private entrepreneurship.

Source: Author's development.

In our opinion, the mechanism for supporting entrepreneurship should consist of the following systems:

- financial support for entrepreneurship;
- Improvement of business infrastructure;
- development of innovative and production activities of entrepreneurship;
- Improving the legal framework for entrepreneurship development;
- Improve the system of providing information support to entrepreneurship.

At the same time, we can distinguish three types of entrepreneurship support mechanisms:

- program-targeted;
- organizational-legal;
- functional-resource.

Therefore, it is important to note that the normative and legal support of support, assistance to foreign economic activity, the development of relations between large and small businesses is crucial.

A mechanism for supporting entrepreneurial activity is a set of interrelations between the systems that create conditions for the development of entrepreneurship and its effective functioning. The whole mechanism consists of

two types of processes: the first is the conditions created for operation and the other is the form of support.

The basic system controls for the support mechanism include:

- legal system;
- government agencies of different levels who support entrepreneurial activity;
- Infrastructure that promotes entrepreneurial activities, provides effective performance and development;
- directions and forms of support;
- tools and methods of business development and support.

Taking into account the experience of foreign countries, the focus is on three major areas of business development improvement and support infrastructure development:

- providing services for the establishment and operation of business entities;
- financial support for the expansion and development of effective activities;
- technical, scientific, technical and technological support.

In our opinion, the role of non-governmental organizations, scientific centers and institutes and higher educational institutions is also remarkable in entrepreneurship development.

REFERENCES

- [1] **Smit A.** Issledovanie o prirode i prichinax bogatstva narodov.-M.: 1976.-332 c.;
- [2] **Cantilon R.** Osnovy predprinimatelskoy deratelnosti.- M.: 1994. - 144 p.;
- [3] **Shumpeter Y.** Theory of economics. -M.: 1982.-230 p.;
- [4] **Hizrich R. Piters M.** Predprinimatelstvo. Vyp 1 -M.: 1998.- 126 p.;
- [5] **She J.B.** Traktat politicheskoy ekonomii - M.: Economics. 1980.-217 pp.;
- [6] **Hoskin A.** Course predprinimatelstva.- M.: Mejdunarodnye otnosheniya, 1993. - 273 p.
- [7] **Radaev V.V.** Economy perekhodnogo perioda. Uchebnoye posobie.-M.: 1995.-456 c.;
- [8] **V.Vlasova VM** Osnovy predprinimatelskoy deyatelnosti. -M.: Finance and Statistics 1996.-106 s. ; 9.Samozkin A.M. i dr. Theory and practice business. -M.: RFA.1997.-230 p.;
- [9] **A.G.Granberg** Osnovy regionalnoy economical. M.: GU.VShE. 2004. -495 pp.;
- [10] **VG Gutman and Dr.** Upravlenie regionalnoy ekonomoy M.: Finance and statistics. 2002. -176 pp. ; 12.Rodionova I.A. Regionalnaya economy. M.: Ekzamen. 2003. -384 p.;
- [11] **Medynskiy V. G., Sharshukova L. G.** Innovational forecast predication: Ucheb. posobie -M.: INFRA-M, 1997. -237 p.
- [12] **G'ulomov S.S.** Entrepreneurship and small business. -T.: 2002. -256 b.;
- [13] **Abdullaev Yo.** Fundamentals of small business and entrepreneurship, 100 questions - 100 answers. -T.: Work. 2002. -157 b.;
- [14] **Kosimova MS, Hodiev B.Yu.** and so on. Small business management. -T.: 2003. -258 b.;
- [15] **Hodiev B. Yu.** Econometric modeling of entrepreneurship development in Uzbekistan: I.F.D. dissertation.avtoreferati. -T.: 2000. -42 b.;
- [16] **Zaynuddin Sh.N.** Innovative management. -T.: Academy, 2006.-267 p.;
- [17] Otsenka effektivnosti upravleniya iqtisodiyoy. Pod red. d.e., prof. Sh. N. Zainutdinova i k.e.n., prof. E.H.Makhmudova. -T.: TGEU, 2008. -321 pp.;
- [18] **Ergashev F., Rahimova D., Sagdullaev A., Parpiyev O., Zaynutdinov Sh.** Innovative management. Textbook. T.: Academy, 2005. -90 b.;
- [19] **Sharifhodjaev M., Abdullaev Yo.** Management. Textbook. Tashkent, 2003. -37 pp.;
- [20] **Yuldashev N.K.** Management. Training manual, Tashkent, "Fan" - 2004. - 65 p.
- [21] **Mahmudov N.M.** "Managing Small Business in the Global Financial and Economic Crisis" Monograph. Namangan publishing house. 2010. -69 b.;
- [22] **G.Gofurov** Regional socio-economic characteristics of small business entities development. Monograph, Ferghana, 2008.-74 b.;
- [23] **Boltaboev M.R., Goyibnazarov B.K., Otajonov Sh.I.** Small Business and Entrepreneurship. Educational manual. -T.: 2011.-43 b.;
- [24] **Sodiqov A.M.** Osnovy regionalnogo razvitiya: theory, methodology, practice. Monograph. Tashkent. "Economics and Finance" 2005. 280 c.;
- [25] **Salaev S.K.** Modeling and forecasting of small business development trends. i.f.d. the dissertation thesis for obtaining the scientific degree of the dissertation.-T.: 2007.-14 b.;
- [26] **Aripov O.A.** Issues of state regulation of small and private businesses. i.f.n. a dissertation autobiography for obtaining the academic degree. -16 b.;
- [27] **Egamberdiev F.T.** Regional features of development of agro-industrial production in the conditions of economy liberalization. Post-graduate dissertation s.n.-T.: 2003. -35 p.;
- [28] **Muftaydinov Q.** Problems of entrepreneurship development in market economy. I.d. the dissertation autobiography for obtaining the academic degree of the dissertation.-T.: 2004-25, b., 2003. -304 b.;
- [29] **Qulmatov A.A.** Socio-economic problems of small business development in Uzbekistan. I.f.n. the dissertation autobiography for obtaining the academic degree. -T.: 2004. -21 b.;
- [30] **Murodova N.K.** The main directions of increasing the entrepreneurship activity of small business entities. I.f.n. Post-graduate dissertation for the degree of Doctor of Philosophy. -2008: -21 b.
- [31] Data from the Namangan Regional Department of the Chamber of Commerce and Industry of the Republic of Uzbekistan.

უკრაინის ლოგისტიკის ტრანსპორმაცია, ევროპული ინტეგრაციის სტრატეგიის განხორციელების კონტექსტში

THE TRANSFORMATION OF UKRAINE'S LOGISTICS MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF THE EUROPEAN INTEGRATION STRATEGY IMPLEMENTATION

ინა ირტიშჩევა,

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პრიფესორი ადმირალ მაკაროვის გემთმშენებლობის ეროვნული უნივერსიტეტის ეკონომიკის ფაკულტეტის „საზღვაო ეკონომიკა“ მენეჯმენტის დეპარტამენტის ხელმძღვანელი **ჯულია ბარაბანოვა,**

დოქტორანტურის სტუდენტი ადმირალ მაკაროვის გემთმშენებლობის ეროვნული უნივერსიტეტის საზღვაო ეკონომიკის ფაკულტეტი ნიკოლავი, უკრაინა

INNA IRTYSHCHEVA,

doctor of economic science, professor, the Head of Management Department of Maritime Economy Faculty of Admiral Makarov National University of Shipbuilding, Mykolaiv, Ukraine

JULIA BARABANOVA,

the Ph.D. student of Management Department of Maritime Economy Faculty of Admiral Makarov National University of Shipbuilding, Mykolaiv, Ukraine

აბსტრაქტი

ლოგისტიკური მენეჯმენტი თანამედროვე ლოგისტიკური მიდგომების გამოყენებით საშუალებას გვაძლევს გამოვიყენოთ მეთოდები და ინსტრუმენტები სანარმოს ეფექტურობის გასაუმჯობესებლად. ეს შესაძლებელია თეორიული და გამოყენებითი ცოდნის სისტემის განვითარებისა და უკრაინის ლოგისტიკური მართვის სისტემების ყოვლისმომცველი ინსტრუმენტული და მეთოდოლოგიური დახმარების ფორმირების გზით, რაც უზრუნველყოფს კონკურენციის გაზრდის კონტექსტში ევროინტეგრაციის პროცესების გაძლიერებას.

საკვანძო სიტყვები: ლოგისტიკა, მენეჯმენტი, კონტროლი, ლოგისტიკის ლოგისტიკის მენეჯმენტის სტრატეგია

ABSTRACT

Logistics management, using modern logistic approaches, allows us to use the methods and tools in aggregate to improve the efficiency of the enterprise. This is possible through the development of the system of theoretical and applied knowledge and the formation of a comprehensive instrumental and methodological support for the logistic management system of Ukraine in the context of strengthening European integration processes in the context of increasing its competitiveness.

Key words: *logistics, management, controlling, logistics management, the strategy of logistics management.*

The efficiency of Ukrainian economic functioning largely depends on the level of development of logistics,

logistic infrastructure, logistic management, degree of executable logistics functions and operations conformity to the international standards and norms. These increase the competitiveness of the Ukrainian product, creation of favorable terms for its export as well as integration of national enterprises to the world market. The use of new management methods and technologies greatly increases the importance of logistics as a system of new effective relations in ensuring the production process with the necessary resources and coordinating the activities of the enterprise as a whole.

The implementation processes of logistic systems in Ukraine have not led to the formation of efficient supply chains in most enterprises, and the market of professional logistics has not worked out. According to many foreign investors, the lack of real control over the level of logistics is a serious obstacle to the integration of Ukrainian and foreign companies, attraction of foreign investments, and access to foreign markets. The most important aspect of logistics is the ability to influence the strategy and tactics of the company and to create new competitive advantages for the firm in the world market, that is, its ultimate goals.

To move to a logistics strategy, the company needs to resolve a number of legal, organizational, technical and other issues, including the introduction of modern technology. One of the ways to solve this problem is to transform the national logistics management with the use of foreign experience. Logistics management is the process of logistics system administration. This is the implementation of basic managerial functions (mainly with the use of information and computer technologies) to achieve the objectives of the logistics system.

The concept of “logistics management” has recently appeared in economic science. In the construction of

modern micro-logistic systems was necessary to study the logistics management in the overall management of the company and define the interaction with other areas of management. In foreign literature it is difficult to see a clear allocation of logistics management as a separate trend in logistics. Often, logistics management is considered as a separate function of managing logistics processes. In Soviet literature, by contrast, there is not only a theoretical justification of this trend, but also stands out practical importance of logistics management for the organization.

The definition of logistics management, or management of logistics processes in an enterprise means controlling (“management”), since the modern approach to the definition of management functions in these areas are identical. Both concepts are related to certain functions or management areas, such as:

1. Set of administrative functions. A set of forms and means of supply, production and sales managing to achieve the firm strategic, tactical and operational goals and objectives.
2. Management personnel of the firm. A tool for managing relationships within the company’s staff with external partners in business and with consumers of products (services).
3. A set of business activities aimed at implementing a logistic approach.
4. Activities aimed at making profit through the creation and implementation of certain products or services.
5. Ability to achieve the goal, using labor, intelligence, motivational behavior of the firm.

Logistics is often considered as an adjacent function. This means that logistics is not limited to a specific area or department, but affects all sectors within the enterprise. The enterprise consists of purchases, production and sales. Accordingly, they have a task to deliver, create products and sales. And in each sector it is necessary to execute the so-called rule of “7 R’s”: «ensuring the availability of the right product, in the right quantity and in the right condition, at the right place, at the right time, for the right customer, at the right cost» (Fig. 1).

Transport tasks for assembly, transshipment, storage and transportation are clearly assigned to the logistics department and warehouse. Logistics is the flows control of goods and information. The raw material is bought by the company, and the combination of production factors (technical equipment, materials and executors / labor) produces finished products, which leave the company and then are sold.

Fig. 1. The rule of “7 R’s

An example of the company’s work shows that logistics is not limited to the logistics department. Just as the raw material runs its way from receipt to the development and sale of goods, as well as the information flow passing through the company should be ready at the right time.

Examples of logistics in different areas:

Purchase - find the optimal order quantity, in which transport and storage costs are minimal.

Production - find the optimal batch size to ensure profitability.

Warehousing - determine the insurance stock to ensure the supply reliability.

Other departments of the company usually do not deal with the goods. They relate to information logistics, its optimization, management and control. Various areas that can be optimized internally belong to intralogistics. All is done within the “four walls”, thanks to which the provision, management, tracking and optimization of goods and information flows movement takes place.

The practical implementation of logistics management foundations in the activities of any enterprise contributes to strengthening not only the competitive, but also financial position. The interaction between the basic business areas improves due to the optimization of intra-brand contradictions and inter-organizational relations with suppliers, consumers and logistics intermediaries. Logistics management combines both theory and management practice. For the supply chain assumes the logistics management function the management of supply chains (at strategic and operational levels). In this case the logistic approach is used to implement the basic management tasks where the strategic capabilities of the supply chain management

methodology cannot be used in connection with the localization of the influence field at the enterprise level.

Logistics management, in turn, involves the use of management tools for the logistics tasks implementation. In the narrow sense of logistics, the management of logistics actually reduces to the management of transportation, storage, procurement, sales, etc. In the broad sense of logistics, the management of logistics goes to a higher level and involves, first of all, the staging and further methodology development of logistics at the enterprise, in supply chain or any other system.

The Implementation of the main logistical tasks in the company's divisions is not enough for the effective and competitive logistics transport system management. The general optimal logistic result can only be achieved through a holistic consideration of all logistics processes. Also It is highly important the subsystems and processes to take into account the general objectives of the logistics system and to aim at achieving the general economic optimum. Especially in the context of globalization, the task of synchronizing demand and supply has gained a high priority. To meet the growth of significance, logistics should move from the level of solution to the problems of crossing time and distance parameters to the modeling and management level of the necessary systems. Individual actions should interact with the system, they should be monitored, constantly adapted and optimized.

Logistics management takes on these tasks, and as an adjacent function between placing an order and supply creates an independent element of all processes within the company. Thus, logistics management processes and coordinates all activities and resources that affect the flow of goods between specific places of origin and certain destinations. Consequently, the term "logistics management" can be used for a holistic, market-oriented organization and design of all logistics systems, as well as for the planning, execution, controlling and monitoring of logistics processes in it. Logistics management covers all management activities necessary to implement specific logistics processes and implement a holistic logistics process between companies. Management as a philosophy of an effective combination of the main potential interconnects components and coordinates its elements to determine the long term goals of the activity and the operational objectives of their achievement. Effective management is considered as a prerequisite for the successful development of native enterprises [1, p. 17].

Taking into account that the main positions of achieving competitive advantages are appropriate quality, proper and prompt delivery, reliable products, high efficiency, it

can be argued that the use of logistic management, that is, management based on the logistics theory principle, is important for the native enterprises at the present stage of development.

Logistics management is a combination of basic logistics processes with elements and complex logistics activities: procurement, production, marketing [2, p. 97].

Modern logistics management includes tactical and strategic activities, as well as operational tasks such as targeted management and control of goods and information flows. The strategic task of logistics management is to create a flows system of goods, services and information that responds to constant changes in the requirements profile in a quantitative and qualitatively flexible, success-oriented manner. As a logistics management tool, strategic management of material supply plays the central role of implementing a corporate strategy with minimal resources usage. For this purpose, systems of cost management are created, designed and coordinated and an economically and strategically acceptable market supply is provided.

Today, logistics management is often seen as a main discipline. Thanks to internal optimization and interconnected inter-system measures, logistics management has a significant impact on overall company performance, as well as on the entire company in terms of quality, value, service and flexibility.

Globalization and the growing virtualization of business relations have greatly increased the complexity of logistics problems since the 1980s. Traditional logistics functions such as warehousing, transportation, packaging and order processing have gradually expanded to include tasks such as the concept and coordination of logistics systems and processes. With the increase in the relationship of the flow of goods, the logistics subject also expanded from the production site to general corporate logistics networks. The increasing importance of logistics for the company's success, as well as the pressure to continually optimization competitive factors such as supply flexibility, speed and reliability, have led to the modernization of logistics into managerial discipline. The goal of logistics management is efficient and operational management of the day-to-day operation of providing services. Therefore, logistics management can also be expressed as a set of management actions necessary for the implementation of logistics processes between companies.

The leading institution in the field of logistics - the Board of Logistics Management, gives the following definition:

Logistics management is a part of the process of supply chain, during which it is planned, implemented and

controlled by an efficient and productive flow of goods, their stocks, service and related information from the point of their origin to the point of absorption (consumption) in order to satisfy requirements of consumers. This definition covers flows of goods, services and information in the sectors of production and service. Logistics management converts output resources into the logistics system, and competitive advantage at the exit. A competitive advantage is achieved, among other things, by increasing the usefulness of time and place. American scholars J. Stoke and D. M. Lambert point out that the concept of logistics management has many other meanings (interpretations), and in particular: business logistics; channel management (supplies); distribution; industrial logistics; logistics management; logistics; material management (material management); physical distribution; rapid reaction systems; supply chain management. Another area of logistics management (logistics) is to provide a set of services (service mix) related to logistics activities, including, stocks management of work in progress, cargo processing, processing orders, selection of locations for the manufacturing venture and warehouse premises, supply, transportation management and transportation of goods, warehousing and storage, etc. In the interpretation of V.I. Sergeev, "... logistics management in the company is a synergy of the main management functions (organization, planning, regulation, coordination, control, accounting and analysis) with elementary and complex logistic activities ...". Interaction

of logistics management with other types of management in the general structure of enterprise management has a great importance for the enterprise. According to strategic, tactical objectives and goals, logistics management is associated with other functional areas of management in the field of procurement management, production and marketing of products. For this reason, it is difficult to divide the scope of logistics management, in particular, production, financial, information and investment management. Coordinating and integrating functions are marked as the main functions of logistics management.

If we consider logistics management as a science, then it represents the branch of theoretical knowledge about management of an enterprise (organization). The purpose of logistics management as a science is to establish laws, laws, principles, functions, forms and methods of purposeful activities of people in the management process.

In the framework of realization of the set goal in logistic management the following tasks are solved:

- explanation of the nature of management work;
- establishment of causal relationships in management activities;
- Identifying the conditions under which the joint work of people is most effective.

Identifying the conditions for the effectiveness of joint activities of people is the key to improving the effectiveness of both the management system in isolation and the organization as a whole.

REFERENCES

- [1] **Sergeev V.I.** Management in business logistics. - Moscow: Filin, 1997. 4. Krasnokutskaya NS Potential of the enterprise: formation and evaluation: Teaching. manual. - K. .: Center for Educational Literature, 2005.

კონკურენტუნარიანობის პრობლემები და ბიზნესის თავისუფლების ხარისხი საქართველოში

COMPETITIVENESS PROBLEMS AND BUSINESS FREEDOM INDEX IN GEORGIA

რომან მამულაძე,

ეკონომიკის დოქტორი,
ბათუმის სახელმწიფო საზღვაო აკადემიის
პროფესორი. საქართველო, ბათუმი

მერი გაბაიძე,

ბათუმის სახელმწიფო საზღვაო აკადემიის,
ასისტენტი. საქართველო, ბათუმი

ROMAN MAMULADZE,

Batumi State Maritime Academy, Professor
Georgia, Batumi

MERI GABAIDZE,

Batumi State Maritime Academy,
Assistant- Professor Georgia, Batumi

ანოტაცია

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაში უდიდეს და უმთავრეს როლს ბიზნესი ასრულებს. თავის მხვრივ ბიზნესის განვითარებაზე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ქვეყანაში არსებული ბიზნეს გარემო, მათ შორის კონკურენტუნარიანობის პრობლემები და ბიზნესის თავისუფლების ხარისხი. ამიტომაც აღნიშნული საკითხების კვლევა მეტად აქტუალური საკითხია.

საქართველოში ბიზნეს გარემოს შესაფასებლად გამოვიყენეთ საერთაშორისო ინსტიტუტების მიერ შემუშავებული კრიტერიუმები და მათ მიერ ჩატარებული კვლევის შედეგები. კერძოდ, მსოფლიო კონკურენტუნარიანობის ინდექსი („The Global Competitiveness Report“), ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი (Heritage Foundation) და ბიზნესის კეთების რეიტინგი.

2017 წელს გამოქვეყნებული ანგარიშებით ირკვევა, რომ საქართველოს პოზიციები მნიშვნელოვნად არის გაუარესებული წინა წლების მაჩვენებლებთან მიმართებაში. კვლევები ცხადყოფს, რომ რეიტინგების ცალკეულ კომპონენტებში (მშენებლობის ნებართვები, ქონების რეგისტრაცია, კრედიტის მიღება და სხვა) შეინიშნება გაუმჯობესების ტენდენციებიც, თუმცა ცალკე კვლევების საგანია ცალკეულ კომპონენტების გაუმჯობესებასთან დაკავშირებულ გადანაწევტილებებში რამდენადაა დაცული მოსახლეობის და მთლიანად ქვეყნის ინტერესები. ცალკე კვლევის საკითხია ამ გადანაწევტილებების მოკლევადიანი და გრძელვადიანი ეფექტები.

საკვანძო სიტყვები: მსოფლიო კონკურენტუნარიანობის ინდექსი, კომპონენტები, კონკურენტუნარიანობის მაჩვენებლები, ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი, ბიზნესის კეთების რეიტინგი.

ABSTRACT

The business has a key role in the country's economic development under the market economy condition. In turn, current business conditions, including the problems of competitiveness and the degree of business freedom, play an important role in the business development. Therefore, it is crucial to study those problems.

In order to evaluate business environment, various criterias and reports were used, issued by the international organisations. In particular, The Global Competitiveness Index, Economic Freedom Index by The Heritage Foundation and Doing Business Rating.

According to the different reports, published in 2017, it is clear that Georgia's position has worsened in comparison to previous years. It should be noted, that in some particular components (Planning permits, Registration of the property and others) there is a tendency of improvements. However, it is a subject of separate research, how the interest of the community and the country have been protected. On the other hand, the short and long lasting consequences of these decisions shall be investigated separately.

Keywords: Market economy, business, competitiveness, world ratings, economic freedom,

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაში უდიდეს და უმთავრეს როლს ბიზნესი ასრულებს. შეიძლება გადაუჭარბებლად ითქვას, რომ ბიზნესი საბაზრო ეკონომიკის ძრავაა, ვინაიდან იგი უზრუნველყოფს მდგრად, სიღარიბისა და უთანასწორობის შემცირებაზე ორიენტირებულ, ანუ ინკლუზიურ ეკონომიკურ ზრდას.

ბიზნესის როლი ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაში შეგვიძლია ჩამოვაცალიბოთ შემდეგნაირად:

რად: სიმდიდრის შექმნა და განაწილება; სამუშაო ადგილების შექმნა; დაბალანსებული რეგიონული განვითარება; მთლიანი შიდა პროდუქტისა და ერთ სულ მოსახლეზე შემოსავლების ზრდა; ცხოვრების დონის გაუმჯობესება. ექსპორტის ხელშეწყობა. საზოგადოების განვითარება.

საერთაშორისო თანამშრომლობის გლობალიზაციისა და სოციალურ-ეკონომიკური ინტეგრაციის თანამედროვე პროცესები მოითხოვს ეროვნული ეკონომიკების არსებული მოდელების ისეთ კორექტირებას, რომელიც უზრუნველყოფს ეროვნული ეკონომიკური პოტენციალის შემდგომ განვითარებას და საერთაშორისო ბაზრებზე კონკურენტუნარიანობის ამაღლებას [1].

თავის მხრივ ბიზნესის განვითარებაზე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ქვეყანაში არსებული ბიზნეს გარემო, მათ შორის კონკურენტუნარიანობის პრობლემები და ბიზნესის თავისუფლების ხარისხი. ამიტომაც აღნიშნული საკითხების კვლევა მეტად აქტუალური საკითხია.

საქართველოში ბიზნეს გარემოს შესაფასებლად გამოვიყენეთ საერთაშორისო ინსტიტუტების მიერ შემუშავებული კრიტერიუმები და მათ მიერ ჩატარებული კვლევის შედეგები. კერძოდ:

მსოფლიო კონკურენტუნარიანობის ინდექსი. მსოფლიო კონკურენტუნარიანობის ინდექსს ადგენს მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმი 2005 წლიდან. აღნიშნული ინდექსი ზომავს ქვეყნის მაკროეკონომიკური გარემოს ხარისხს, საჯარო ინსტიტუტების მდგომარეობას და ქვეყნის ტექნოლოგიური მზაობის დონეს. რეიტინგი ეყრდნობა ერთის მხრივ, საჯაროდ ხელმისაწვდომ სტატისტიკურ მონაცემებს და მეორეს მხრივ, მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის მიერ ჩატარებულ საკუთარი კვლევების შედეგებს, რაც თავის მხრივ ითვალისწინებს ბიზნეს-სექტორის ცალკეული სუბიექტების მიერ სპეციალურ კითხვარებში წარმოდგენილი ინფორმაციის ანალიზს. აღნიშნული მაჩვენებლის თანახმად ქვეყნის პროდუქტიულობის დონეს განსაზღვრავს მისი კონკურენტუნარიანობა, რომელიც ცალკეული ინსტიტუტების, ფაქტორების და პოლიტიკის ერთობლიობაა. რაც უფრო კონკურენტუნარიანია ეკონომიკური სისტემა, მით უფრო მაღალია აღნიშნულ ეკონომიკაში მოქალაქეების შემოსავლები, ცხოვრების დონე და რაც ყველაზე მნიშვნელოვანია - განხორციელებული ინვესტიციების უკუგების კოეფიციენტი, რომელიც ერთ-ერთი მთავარი ინდიკატორია ეკონომიკური პოტენციალის შესაფასებლად. გარდა ამისა, აღნიშნული კოეფიციენტი განსაზღვრავს ქვეყნის საინვესტიციო მიმზიდველობას.

მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის 2017-2018 წლის „გლობალური კონკურენტუნარიანობის მოხსენების“ ანგარიშში წარმოდგენილია 137 ქვეყანის კონკურენტუნარიანობის მაჩვენებლები. ანგარიშში მოიცავს ცალკეული ქვეყნის განვითარების ისეთ სამ ძირითად მდგენელს, როგორცაა: საბაზისო მოთხოვნები, ეფექტიანობის გამაძლიერებელი ფაქტორები და ინოვაციის გამომწვეველი ფაქტორები. მთლიანობაში აღნიშნული სამი მდგენელი 12 კომპონენტს აერთიანებს შემდეგი სახით;

- **საბაზისო მოთხოვნების კომპონენტებს მიეკუთვნება:** ინსტიტუტები; ინფრასტრუქტურა; მაკროეკონომიკური სტაბილურობა; ჯანდაცვა და პირველადი განათლება.
- **ეფექტიანობის გამაძლიერებელ ფაქტორის კომპონენტებს მიეკუთვნება:** უმაღლესი განათლება და ტრენინგი; სასაქონლო ბაზრის ეფექტიანობა; შრომითი ბაზრის ეფექტიანობა; საფინანსო ბაზრის განვითარება; ტექნოლოგიური მზაობა; ბაზრის მოცულობა.
- **ინოვაციისა და განვითარების ფაქტორის კომპონენტებს მიეკუთვნება:** ბიზნესის განვითარება; ინოვაცია.

გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსი (GCI) მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის 2017-2018 წლის „გლობალური კონკურენტუნარიანობის მოხსენების“ („The Global Competitiveness Report“¹) მიხედვით, საქართველოს მდგომარეობა 8 პოზიციით გაუარესდა და მსოფლიოს 137 ქვეყანას შორის 67-ე ადგილზეა (4,3-იანი ქულით) {2}.

აღნიშნულ რეიტინგში პირველი ადგილი უჭირავს შვეიცარიას (5.9 ქულით), მეორე ადგილზეა აშშ (5.9 ქულით), ხოლო მესამე ადგილი სინგაპურს უჭირავს (5.7 ქულა). აღნიშნულ რეიტინგში ბოლო ადგილზეა აფრიკის ქვეყნები მოზამბიკი და იემენი (2.9 ქულით).

საქართველო უსწრებს რამოდენიმე პოსტსა-ბჭოთა ქვეყანას, კერძოდ: სომხეთს (73-ე ადგილი, 4.2 ქულა), ტაჯიკეთს (79-ე ადგილი, 4.1 ქულა), უკრაინას (81-ე ადგილი, 4.1 ქულა), მოლდოვას (89-ე ადგილი, 4.0 ქულა), ყირგიზეთს (103-ე ადგილი, 3.8 ქულა) და აღმოსავლეთ ევროპის მხოლოდ ერთ ქვეყანას - რუმინეთს (67-ე ადგილი, 4.3 ქულა).

საქართველოს პოზიციები მსოფლიო კონკურენტუნარიანობის მაჩვენებლებში წლების მიხედვით ასე იცვლებოდა (იხ. ცხრ. 1 და ცხრ. 2).

1 <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-index-2017-2018/competitiveness-rankings/>

ცხრილი 1.

საქართველო მსოფლიო კონკურენტუნარიანობის ინდექსის მაჩვენებლებში

წელი	საქართველოს ადგილი ინდექსში	ქულა
2017-2018 წლის ინდექსი	67 ადგილი	4.3 ქულა
2016-2017 წლის ინდექსი	59 ადგილი	4.3 ქულა
2014-2015 წლის ინდექსი	69 ადგილი	4.2 ქულა
2013-2014 წლის ინდექსი	72 ადგილი	4.2 ქულა
2012-2013 წლის ინდექსი	77 ადგილი	4.1 ქულა

წყარო: ცხრილი შედგენილია ავტორის მიერ მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის მონაცემებზე დაყრდნობით, <https://www.weforum.org/reports>

ცხრილი 2.

საქართველო მსოფლიო კონკურენტუნარიანობის ინდექსის ცალკეულ ფაქტორის მაჩვენებელი, 2017-2018 წლის ინდექსი

საბაზისო მოთხოვნები	4.8	54
1. ინსტიტუტები	4.2	50
2. ინფრასტრუქტურა	4.2	69
3. მაკროეკონომიკური სტაბილურობა	5.1	48
4. ჯანდაცვა და პირველადი განათლება	5.8	69
მეცნიერების გამაძლიერებელი	4.1	75
5. უმაღლესი განათლება და ტრენინგა	4.0	87
6. სასაქონლო ბაზრის ეფექტიანობა	4.5	50
7. შრომითი ბაზრის ეფექტიანობა	4.4	53
8. საყვინწისი ბაზრის განვითარება	4.1	63
9. ტექნოლოგიური მზაობა	4.3	70
10. ბაზრის მადელობა	3.1	100
ინოვაციისა და განვითარების ფაქტორი	3.2	112
11. ბიზნესის განვითარება	3.7	99
12. ინოვაცია	2.8	118

წყარო: ცხრილი შედგენილია ავტორის მიერ მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის მონაცემებზე დაყრდნობით, <https://www.weforum.org/reports>

კონკურენტუნარიანობის შეფასების სამ ფაქტორს შორის ყველაზე რთული მდგომარეობა საქართველოს აქვს ინოვაციისა და განვითარების ფაქტორის კუთხით (112-ე ადგილი, 3.2 ქულა), ყველაზე საგანგაშო მდგომარეობა კი ინოვაციის კომპონენტშია - 118 ადგილი, 2.8 ქულა. დაბალია ბაზრის მოცულობის კომპონენტი - 100-ე ადგილი, 3.1 ქულა, ასევე უმაღლესი განათლების და ტრენინგების კომპონენტი - 87-ე ადგილი, 4.0

ქულა. ტექნოლოგიური მზაობა - 70-ე ადგილი, ჯანდაცვა და პირველადი განათლება 89-ე ადგილი, ინფრასტრუქტურა 68-ე ადგილი.

ცხრილში (იხ. ცხრ. 3.) წარმოდგენილია მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის გამოკითხვებში მონაწილე ბიზნეს-სუბიექტების მიერ დასახელებული პრობლემური ფაქტორები, რომლებიც არსებობს საქართველოში ბიზნესის წარმოების კუთხით. გამოკითხვაში მონაწილე თითოეული სუბ-

იექტი ასახელებს ბიზნესის წარმოებაში არსებულ ხუთ ყველაზე პრობლემატურ ფაქტორს და თითოეულ ფაქტორს აფასებს 1-დან 5 ქულამდე. რანჟირების შემდეგ გვაქვს შემდეგი სურათი.

უკანასკნელ პერიოდში საქართველოს მთავრობამ განახორციელა არაერთი რეფორმა, რომლებმაც გარკვეული ასახვა უპოვა კიდევ ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის ცალკეულ კომპო-

ნენტების მაჩვენებლებში. თუმცა, მთლიანობაში აღნიშნული რეფორმები სათანადოდ ვერ აისახა წარმოდგენილ ავტორიტეტულ საერთაშორისო რეიტინგში. აქედან გამომდინარე, ინტეგრაციული პროცესების გაღრმავების ფონზე საჭიროა სისტემური რეფორმების ეფექტიანად განხორციელება.

ცხრილი 3.

მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის გამოკითხვებში მონაწილე ბიზნეს-სუბიექტების მიერ დასახელებული პრობლემატური ფაქტორები

ბიზნესის წარმოებაში არსებული პრობლემატური ფაქტორები	რეიტინგი
1. არასათანადოდ განათლებული საბუნაი ძალი	17.3
2. დაფინანსების ხელშეწყობის ნაკლებობა	12.0
3. ინფლაცია	11.0
4. კრედიტულ საბუნაი ძალაში დაბალი დონის შრომის ეთიკა	9.7
5. არასაკმარისი ინფრასტრუქტურა	9.7
6. არაეფექტური სსკდამწიფო ბიუჯეტის მართვა	9.2
7. არაადეკვატური ინფრასტრუქტურა	7.3
8. პოლიტიკური არასტაბილურობა	6.5
9. არასტაბილური ინსტიტუტები	6.2
10. გადასახადების დონე	3.8
11. გადახდის ნებისყოფა	1.8
12. სეფელუტა წესები	1.8
13. კორუფცია	1.7
14. ცუდი საზოგადოებრივი განდევნა	1.3
15. სამუსაო ნორმების შეუსაბამებლობა	0.8
16. კრიმინალი	0.0

წყარო: ცხრილი შედგენილია ავტორის მიერ მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის მონაცემებზე დაყრდნობით, <https://www.weforum.org/reports>

ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი (Heritage Foundation). ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსს 1995 წლიდან ადგენს აშშ-ს უმსხვილესი კვლევითი ორგანიზაცია - საერთაშორისო ფონდი „The Heritage Foundation“. ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი რაოდენობრივი და თვისობრივი კომპონენტებით ყოველწლიურად აფასებს 180-მდე ქვეყნის ეკონომიკურ თავისუფლებას. თითოეული კომპონენტი თავის მხრივ ფასდება 100 ბალიანი სისტემით. ცალკეული ქვეყნის შესაფასებლად თითოეულ კომპონენტს ენიჭება თანაბარი წონა და განისაზღვრება საშუალო არითმეტიკული მნიშვნელობა.

ინდექსი განისაზღვრება შემდეგი ოთხი ძირითადი კრიტერიუმის საფუძველზე:

- კანონის უზენაესობა (საკუთრების უფლების დაცვა, სასამართლოს ეფექტიანობა, კორუფ-

ციის დონე და მთავრობის კეთილსინდისიერება);

- სახელმწიფოს მონაწილეობა (ფისკალური სიჯანსაღე, საგადასახადო რეჟიმი და სახელმწიფო ხარჯები);
- ეკონომიკის რეგულირების ეფექტურობა (ბიზნესის დანებების სიმარტივე, შრომის თავისუფლება და მონეტარული თავისუფლება);
- ბაზრის ღიაობის დონე (ვაჭრობის თავისუფლება, ინვესტიციების თავისუფლება, ფინანსებთან წვდომა).

ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსის მიხედვით არსებობს ეკონომიკური თავისუფლების ხუთი დონე:

- თავისუფალი, 80-100 ქულა;
- უმეტესად თავისუფალი, 70-79,9 ქულა;
- ზომიერად თავისუფალი, 60-69.9 ქულა;

- უმეტესად არათავისუფალი, 50-59,9 ქულა. ცხრილში წარმოდგენილია ეკონომიკური თავ-

ისუფლების ინდექსში საქართველოს პოზიციები წლების მიხედვით (იხ. ცხრ. 4).

ცხრილი 4.

ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსში საქართველოს პოზიციები წლების მიხედვით

წელი	საქართველოს ადგილი ინდექსში	ქულა	ეკონომიკური თავისუფლების დონე
2017	13	76	უმეტესად თავისუფალი
2016	13	72,6	უმეტესად თავისუფალი
2015	22	73	უმეტესად თავისუფალი

წყარო: ცხრილი შედგენილია ავტორის მიერ საერთაშორისო ფონდი “The Heritage Foundation“ მონაცემებზე დაყრდნობით, <https://www.heritage.org/index/country/georgia>

2017 წლის ანგარიშის მიხედვით², რომელიც მოიცავდა კვლევას 2015 წლის ივნისიდან 2016 წლის ივნისამდე პერიოდს (იხ. ცხრ. 5), საქართველოს ყველაზე დაბალი ქულა აქვს კერძო საკუთრების დაცვის (55.1 ქულა, 77-ე ადგილი) და ფინანსური თავისუფლების კრიტერიუმში (60 ქულა 39-ე ადგილი). ხოლო ყველაზე მაღალი ქულა საერთაშორისო ფისკალური თავისუფლების კრიტერიუმში (93.5 ქულა, მე-5 ადგილი) {3}.

ანგარიშის თანახმად, ინდექსის „კანონის უზენაესობის“ კრიტერიუმში ძალზედ არასახაერბიელოა „საკუთრების უფლების დაცვის“ კომპონენტის მაჩვენებელი (55,1 ქულა, 77-ე ადგილი, 2016 წელს ეს მაჩვენებელი შეადგენდა 40 ქულას), რაც განპირობებულია, უპირველეს ყოვლისა, სასამართლო ხელისუფლების თავისუფლების დაბალი ხარისხით და ამ სისტემაში გატარებული რეფორმების დაბალი პროგრესით.

რთული მდგომარეობაა „სახელმწიფოს მონაწილეობის“ კრიტერიუმის „სამთავრობო ხარჯების“ კომპონენტში (74.4 ქულა, 68-ე ადგილი), რაც განპირობებულია იმით, რომ სახელმწიფო ხარჯები შეადგენს მთლიანი შიდა პროდუქტის 29,2 პროცენტს, ხოლო ბიუჯეტის დეფიციტი მშპ-ის 1.4%-ს, ხოლო სახელმწიფო ვალი მშპ-ს 41.2%-ს.

საქართველოში ბიზნესის დაწყებისათვის საჭიროა სამი პროცედურა, რაც საჭიროებს სამ დღეს, არ მოითხოვება მინიმალური კაპიტალი, და შესაბამისად ქვეყანას „რეგულირების ეფექტურობის“ კრიტერიუმის „ბიზნესის თავისუფლების“ კომპონენტში საკმაოდ კარგი პოზიციები უჭირავს

(87.2, მე-16-ე ადგილი). თუმცა საკმაოდ რთული მდგომარეობაა „მონეტარული თავისუფლების“ კომპონენტში (78.2 ქულა, 92-ე ადგილი). პრობლემებია „შრომის თავისუფლების“ კომპონენტშიც. კერძოდ, უმუშევრობის დონე ქვეყანაში კვლავ მაღალი, ამასთან არ შეიმჩნება შრომის ბაზრის დინამიზმი.

საგარეო ვაჭრობა უაღრესად მნიშვნელოვანია საქართველოს ეკონომიკისათვის. ექსპორტისა და იმპორტის საერთო მოცულობა მშპ-ს 110%-ს შეადგენს. საშუალო სატარიფო განაკვეთები 0.7%-ია. ამიტომაცაა, რომ „თავისუფალი ვაჭრობის“ კრიტერიუმში საქართველოს უჭირავს მე-9 ადგილი (88.9 ქულა). შედარებით რთული მდგომარეობაა „ფინანსური თავისუფლების“ კომპონენტში (39-ე ადგილი, 60.0 ქულა), რაც განპირობებულია საფონდო ბირჟაზე არსებული პრობლემებით (მცირე მოცულობის და სუსტად განვითარებული).

ბიზნესის კეთების რეიტინგი. მსოფლიო ბანკის ჯგუფის ნაწილი Doing Business-ი ყოველწლიურად აქვეყნებს ბიზნესის კეთების რეიტინგს. წარმოადგენს რაოდენობრივ მაჩვენებლებს ბიზნესის რეგულირებისა და საკუთრების დაცვის უფლებაზე. ანგარიში იკვლევს იმ რეგულირებებს, რომელიც აძლიერებს ან აფაერხებს ბიზნეს-საქმიანობას. 2017 წელს გამოქვეყნებული ანგარიში მოიცავს 190 ეკონომიკის 10 მაჩვენებელს.

აღნიშნულ რეიტინგში საქართველოს 190 ქვეყნას შორის მე-16-ე ადგილი უჭირავს. თუმცა აღნიშნული მაჩვენებელი მნიშვნელოვნადაა გაუარესებული 2013 წელთან შედარებით (მე-9-ე ადგილი).

2 <http://www.heritage.org/index/country/georgia>

ცხრილი 5.

ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსის ცალკეულ კომპონენტში საქართველოს პოზიციები 2017 წლის ანგარიშის მიხედვით

კანონის უზენაესობა	ქულა	ადგილი
1. საკუთრების უფლების დაცვა	55.1	77
2. მსაჯობის კეთილსინდისეულება	65.0	31
3. სასაზღაურო ორგანიზაციის ეფექტურობა	66.5	34
სახელმწიფოს მონაწილეობა		
4. სამთავრობო ხარჯვა	74.4	68
5. საგადასახადო ტვირთი	87.3	36
6. ფისკალური პოლიტიკა	93.5	40
რეგულირების ეფექტურობა		
7. ნაზღაურებელი თავისუფლება	87.2	16
8. შრომის თავისუფლება	75.9	25
9. მონეტარული თავისუფლება	78.2	92
ხაზრის დაცვა		
10. თავისუფალი ვაჭრობა	88.6	9
11. საინვესტიციო თავისუფლება	80.0	21
12. ფინანსური თავისუფლება	60.0	39

წყარო: ცხრილი შედგენილია ავტორის მიერ საერთაშორისო ფონდი “The Heritage Foundation“ მონაცემებზე დაყრდნობით, <https://www.heritage.org/index/country/georgia>

საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს მიერ „ბიზნესის კეთების“ შესახებ გამოქვეყნებული ანგარიში³ აღნიშნულია, რომ შედეგი მიღწეული იქნა ქვეყანაში განხორციელებული ინსტიტუციური რეფორმებისა და მარეგულირებელი გარემოს დახვეწის შედეგად. მნიშვნელოვან რეფორმებად დასახელებულია: ლიცენზიებისა და ნებართვების რაოდენობის შემცირება (“ერთი სარკმლის პრინციპი“ და „დუმილი

თანხმობის ნიშანია“ შეიქმნა სალიცენზიო აპლიკაციებისათვის); გამარტივებული საგადასახადო კოდექსი (21 გადასახადიდან დარჩა მხოლოდ 6 გადასახადი); შემცირდა ქონების დარეგისტრირებისათვის საჭირო დრო და ღირებულება {4}.

ბიზნესის კეთების რეიტინგში ცალკეული კომპონენტები მდგომარეობა შემდეგნაირად გამოიყურება (იხ. ცხრ. 6.):

ცხრილი 6.

ბიზნესის კეთების რეიტინგში ცალკეული კომპონენტები მდგომარეობა

ბიზნესის კეთების რეიტინგის კომპონენტი	ადგილი 2017 წელს	შენიშვნა	
		ადგილი	წელი
1. ნაზღაურების დაჩქარება	18	3	2014
2. მსხველძიობის უბრალოება	9	2	2013
3. ელექტრონიკული მონეტარული	49	36	2014
4. ქონების რეგისტრაცია	7	1	2012-2014
5. კრედიტის მადება	7	3	2013
6. მსხორატარღო ინვესტიციის დაცვა	7	3	2013
7. საგადასახადო ტვირთის შემცირება	22	22	2014
8. ვაჭრობის საზღვრებს გარეშე	14	31	2014
9. კონტრაქტების აღსრულება	16	13	2015
10. გადახდის უზენაესობა	106	75	2012
ბიზნესის კეთების რეიტინგა	16	9	2013

წყარო: ცხრილი შედგენილია ავტორის მიერ მსოფლიო ბანკის ჯგუფის ნაწილი Doing Business-ის მონაცემებზე დაყრდნობით, <http://www.doingbusiness.org/rankings>

3 http://www.economy.ge/uploads/ek_ciprebshi/reitingebi/reitingebi_geo/Doing_Business_2017_-_GEO_8.12.pdf

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს რეიტინგში საკმაოდ კარგი პოზიცია (მე-16 ადგილი) უჭირავს, ეს მაჩვენებელი გაუარესებულია წინა 2010 (13-ე ადგილი), 2012 (12-ე ადგილი), 2013 (9-ე ადგილი) და 2014 (14-ე ადგილი) წლებთან შედარებით. გარდაც ამისა, როგორც წარმოდგენილი მონაცემები ცხადყოფს რეიტინგის თითქმის ყველა კომპონენტში ასევე შეიმჩნევა გაუარესების ტენდენციები.

მეორე საკითხია რეიტინგის რიგი ცალკეული კომპონენტების გაუმჯობესებაზე მოქმედი გადანყვეტილებებში (მშენებლობის ნებართვები, ქონების რეგისტრაცია, კრედიტის მიღება და სხვა) რამდენადაა დაცული მოსახლეობის და მთლიანად ქვეყნის ინტერესები. ცალკე კვლევის საკითხია ამ გადანყვეტილებების მოკლევადიანი და გრძელვადიანი ეფექტები.

ლიტერატურა/REFERENCES

[1] რ. მამულაძე, მ. გაბაიძე, ლოჯისტიკა, სახელმძღვანელო. ბათუმი, გამომცემლობა „აჭარა“, ბათუმი, 2013 [1]
 [2] <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-index-2017-2018/competitiveness-rankings/> {2}
 [3] <http://www.heritage.org/index/country/georgia> {3}
 [4] http://www.economy.ge/uploads/ek_ciprebshi/reitingebi/reitingebi_geo/Doing_Business_2017_-_GEO_8.12.pdf [4]
 [5] <https://www.weforum.org/reports>
 [6] <https://www.heritage.org/index/country/georgia>
 [7] <http://www.heritage.org/index/country/georgia>
 [8] <https://www.heritage.org/index/country/georgia>
 [9] http://www.economy.ge/uploads/ek_ciprebshi/reitingebi/reitingebi_geo/Doing_Business_2017_-_GEO_8.12.pdf
 [10] <http://www.doingbusiness.org/rankings>

მენარამოვა საქართველოში რეგიონული ეკონომიკური ინტეგრაციის თანამედროვე ეტაპზე

ENTREPRENEURSHIP IN GEORGIA IN THE PROCESS OF REGIONAL ECONOMIC INTEGRATION

რომან მამულაძე,

ეკონომიკის დოქტორი, ბათუმის სახელმწიფო საზღვაო
აკადემიის პროფესორი საქართველო, ბათუმი

მერი გაბაიძე,

ბათუმის სახელმწიფო საზღვაო აკადემიის,
ასისტენტი. საქართველო, ბათუმი

გიორგი მამულაძე,

ქუთაისის უნივერსიტეტი, დოქტორანტი
საქართველო, ქუთაისი

ROMAN MAMULADZE,

Batumi State Maritime Academy, Professor.
Georgia, Batumi

MERI GABAIDZE,

Batumi State Maritime Academy, Assistant
Georgia, Batumi

GIORGI MAMULADZE

Kutaisi University, Phd candidate

ანოტაცია

მსოფლიო ეკონომიკის გლობალიზაციისა და ინტეგრაციული პროცესების გაღრმავების ფონზე საქართველოს უმთავრეს ეკონომიკურ და პოლიტიკურ მისწრაფებას მსოფლიო ცივილიზირებულ სივრცეში ინტეგრაცია წარმოადგენს.

მიუხედავად იმისა, რომ ქვეყანა ცდილობს ინტეგრაციულ პროცესების გაღრმავებას, ეს პროცესი ჯერ-ჯერობით დადებითად ვერ აისახება მენარამოვების განვითარების ძირითად ტენდენციებზე. ამიტომაც უნდა გამოინახოს გზები ინტეგრაციული პროცესების ეფექტურობის ამაღლების თვალსაზრისით.

ინტეგრაციული პროცესების გაღრმავებით მიღებული შესაძლებლობების პრაქტიკულ რეალიზაციაში, სახელმწიფო სტრუქტურებთან ერთად, დიდი როლი ბიზნეს-სექტორმა უნდა შეასრულოს. სახელმწიფომ სხვა შესაბამის ღონისძიებებთან ერთად ხელი უნდა შეუწყოს ბიზნესის ინფორმირებულობას ინტეგრაციული პროცესებით მიღებული ახალი შესაძლებლობების შესახებ, ბიზნესმა კი უნდა შეძლოს ახალ ვარემოში ადაპტაცია და აღნიშნული შესაძლებლობების ეფექტურად გამოყენება.

საკვანძო სიტყვები: ინტეგრაციული პროცესები, მსოფლიო მეურნეობა, მენარამოვა, ეკონომიკური განვითარება, ბიზნესის განვითარება.

ABSTRACT

The main economic and political aspiration of Georgia is the integration into the civilized world in the light of globalization and deepening the integration processes of the world economy.

Despite the fact, that Georgia tries to deepen integration processes, it has not reflected on the main tendency of the

entrepreneurship development. Therefore, it is crucial to find the ways to increase the efficiency of integrative processes.

In the practical realization of the possibilities of deepening integration processes, the business sector should significantly contribute together with different state entities. The State shall, together with other relevant measures, promote business awareness of new opportunities during integration processes, on the other hand, the business must adapt to the new environment and effectively use these capabilities.

Keywords: integration processes, world economy, entrepreneurship, economic development, business development.

თანამედროვე ეტაპზე ძნელია მოიძებნოს ქვეყანა, რომელიც არ მონანილებს მსოფლიო თანამეგობრობაში მიმდინარე გლობალურ პროცესებში. მსოფლიო ეკონომიკის გლობალიზაციისა და ინტეგრაციული პროცესების გაღრმავების ფონზე საქართველოს უმთავრეს ეკონომიკურ და პოლიტიკურ მისწრაფებას მსოფლიო ცივილიზირებულ სივრცეში ინტეგრაცია წარმოადგენს. აღნიშნულ გზაზე არსებული სირთულეების, წინააღმდეგობების და ზოგიერთი არაკეთილმოსურნე უცხო ძალების ზენოლის მიუხედავად, საქართველომ საკმაოდ თამამი ნაბიჯები გადადგა მსოფლიო მეურნეობაში ინტეგრაციის თავალსაზრისით. საქართველოს თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებები გაფორმებული აქვს ევროკავშირთან, თურქეთთან, დსთ-ს ქვეყნებთან, ევროპის თავისუფალი ვაჭრობის ასოციაციასთან და ჩინეთთან. {1}

ცხადია, ნებისმიერი ქვეყნის ინტეგრაციული პროცესებისკენ სწრაფვის უმთავრეს მიზანს გაერთიანების წევრ სახელმწიფოებთან საგარეო ვაჭრობის მოცულობის ზრდა და პირდაპირი უცხო

ოური ინვესტიციების მოზიდვისთვის ხელსაყრელი პირობების შექმნა წარმოადგენს, ვინაიდან, საგარეო ვაჭრობის მოცულობასა და პირდაპირ უცხოური ინვესტიციებზე დიდადა დამოკიდებული ამა თუ იმ ქვეყნის ეკონომიკის მდგომარეობა, მისი განვითარების პერსპექტივები და ზრდის ტემპები. ამგვარად, ინტერაციული პროცესებში ჩართულობამ, სხვა მნიშვნელოვან დადებით ეფექტებთან ერთად, შესაბამისი ასხვა უნდა ჰქონდეს ქვეყნის მაკროეკონომიკურ მაჩვენებლების გაუმჯობესებასა და ბიზნესის განვითარებაზე.

საქართველო-ევროკავშირის შორის ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის სივრცის ჩამოყალიბებამ, თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ სხვა შეთანხმებებმა და ევროკავშირთან სავიზო რეჟიმის ლიბერალიზაციამ სხვა დადებით ცვლილებებთან ერთად შესაბამისი ასახვა უნდა ჰქონდეს ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკური ზრდის სტიმულირებისა და ქვეყნის სწრაფი ეკონომიკურ განვითარების საქმეში.

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში ბიზნესი უდიდეს როლს ასრულებს ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაში. შეიძლება გადაუჭარბებლად ითქვას, რომ ბიზნესი საბაზრო ეკონომიკის ძრავაა, ვინაიდან იგი უზრუნველყოფს მდგრად, სიღარიბისა და უთანასწორობის შემცირებაზე ორიენტირებულ, ე.წ. ინკლუზიურ ეკონომიკურ ზრდას.

ბიზნესის გარეშე ეკონომიკა ძალზე არაეფექტური და პრიმიტიული იქნება. ნებისმიერ ეკონომიკაში ადამიანებს ესაჭიროება სამუშაო ადგილები. ამასთან ნებისმიერ, მათ შორის პრიმიტიულ ეკონომიკაშიც კი, საზოგადოებას უნდა გააჩნდეს შესაძლებლობა შეისყიდოს მისთვის საჭირო საქონელი და მომსახურება. ბიზნესი აკმაყოფილებს ორივე მოთხოვნას. ანუ ერთის მხვრივ ბიზნესი ქმნის სამუშაო ადგილებს და ამით ამ სფეროში დასაქმებულ ადამიანებს უჩნდებათ შემოსავალი. მეორეს მხვრივ კი, ბიზნესი ქმნის პროდუქტს და ამით აკმაყოფილებს საზოგადოების მოთხოვნას. ბიზნესის როლი ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებაში შეგვიძლია ჩამოვაცალიბოთ შემდეგნაირად:

- სიმდიდრის შექმნა და განაწილება;
- სამუშაო ადგილების შექმნა;
- დაბალანსებული რეგიონული განვითარება;
- მთლიანი შიდა პროდუქტისა და ერთ სულ მოსახლეზე შემოსავლების ზრდა;
- ცხოვრების დონის გაუმჯობესება;
- ექსპორტის ხელშეწყობა;
- საზოგადოების განვითარება.

ამგვარად, ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების მოცემულ ეტაპზე საჭიროა მიზანმიმართული კვლევები იმასთან დაკავშირებით, თუ რამდენად და რა ხარისხით ასრულებს საქართველოში არსებული ბიზნესი ზემოთ ჩამოთვლილ როლს და როგორ აისახება ინტერაციული პროცესების გაღრმავება ბიზნესის განვითარებაზე. აღნიშნულის შესაფასებლად გამოვიყენეთ სამენარმეო სფეროს ძირითადი ეკონომიკური მაჩვენებლების ანალიზი. ცხრილში (იხ. ცხრ. 1) წარმოდგენილია სამენარმეო სფეროს ძირითადი ეკონომიკური მაჩვენებლები საქართველოში.

როგორც წარმოდგენილი მონაცემები ცხადყოფს რეგისტრირებულ საწარმოთა რაოდენობის ზრდის ტემპებს აქვს დაბალი სტაბილური ხასიათი (5-6% წელიწადში). უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ 2015 წელს 2014 წელთან შედარებით ზრდის ტემპი შემცირებულია (2015 წელი - 6,6%, 2014 წელი - 5,5%). დაბალია დასაქმებულთა რაოდენობის ზრდის დინამიკა, კერძოდ, 2014 წელს

დასაქმებულთა რაოდენობის ზრდამ წინა წელთან შედარებით შეადგინა 7,5%, 2014 წელს 5.8%, ხოლო 2016 წელს 6.4% [2].

შეიძლება ითქვას, რომ თუ ვისარგებლებთ აღნიშნული ძირითადი ეკონომიკური მაჩვენებლით, ინტერაციული პროცესების გავლენა ბიზნესის განვითარებაზე რაიმე გამოკვეთილი ფორმით არ ასახულა. ცხრილში (იხ. ცხრ. 2.) წარმოდგენილია ეკონომიკური მაჩვენებლები საკუთრებისა და ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმების მიხედვით.

საქართველოს ევროინტეგრაციულ პროცესებში ჩართულობისა და „საქართველოსა და ევროკავშირის შორის ღრმა და ყოვლისმომცველი ხელშეკრულების“ გაფორმების ფონზე ძალზედ მნიშვნელოვანია იმის დასაბუთება, თუ რამდენად აისახა ეს პროცესები და ზემოთ აღნიშნული ხელშეკრულება უპირველესად სოფლის მეურნეობასა და მისი მომიჯნავე დარგების განვითარებაზე. ცხრილში (იხ. ცხრ. 3.) წარმოდგენილია რეგისტრირებულ საწარმოთა რაოდენობა საქმიანობის სახეების მიხედვით.

მონაცემები ცხადყოფს, რომ ზოგადად ეკონომიკური საქმიანობის ცალკეულ სახეობებისათვის დამახასიათებელია ზრდის თანაბარი ტენდენციები. კერძოდ, ბოლო ხუთ წელიწადში ცალკეული დარგები ზრდის თანაბარი და სტაბილური ტენდენციებით ხასიათდება. მაშინ, როცა ევროკავშირთან თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ ხელშეკრულება ძირითადად სოფლის მეურნეობაში ან მის მომი-

სამენარმეო სფეროს ძირითადი ეკონომიკური მაჩვენებლები

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
რეგისტრირებულ საწარმოთა რაოდენობა ზრდა, %	450128	484379	517628	554053	586297	-
ზრდა, მლნ. ლარი ზრდა, %	36726.2	42048.0	44327.9	50064.7	56984.8	64081.8
გამომწეული პროდუქცია, მლნ.ლარი ზრდა, %	19139.9	23096.0	23553.8	26068.8	29893.9	34156.0
დამატებული ღირებულება, მლნ. ლარი	9253.7	11190.7	12135.1	12845.5	14761	16772.4
შუალედური მიხმარება, მლნ. ლარი ზრდა, %	9986.3	11905.3	11414.5	13219.2	15232.9	17484.5
ძირითადი კაპიტალი, მლნ. ლარი ზრდა, %	15538.7	18625.8	20346.4	23182.9	24829.9	28519.3
დასაქმებულთა რაოდენობა, კაცი ზრდა, %	503236	534397	550865	592147	626739	66679.1
შრომის საშუალო თვიური ანაზღაურება, ლარი ზრდა, %	622.6	714.3	780.1	800.5	886.8	938.3

წყარო: ცხრილი შედგენილია ავტორის მიერ სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებზე გაყრდნობით, http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=211&lang=geo

ეკონომიკური მაჩვენებლები საკუთრებისა და
ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმების მიხედვით

საკუთრების ფორმების მიხედვით		ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმის მიხედვით		
სახელმწიფო		არასახელმწიფო	ფიზიკური პირი	ინდივიდუალური
რეგისტრირებულ საწარმოთა რაოდენობა, ცნობილი	1393	584904	179287	407010
ზრდა, მლნ. ლარი	2164.9	54520.0	53730.6	3254.3
გამომწეული პროდუქცია, მლნ. ლარი	2762.3	28231.6	26019.0	974.9
დამატებული ღირებულება, მლნ. ლარი	2008.4	13752.6	14284.8	476.2
შუალედური მიხმარება, მლნ. ლარი	753.9	14479.0	14734.2	496.7
ძირითადი კაპიტალი, მლნ. ლარი	6538.0	18291.8	24742.6	87.3
დასაქმებულთა რაოდენობა, კაცი	55454	571284	565023	61716
შრომის საშუალო თვიური ანაზღაურება, ლარი	865.2	859.9	932.9	215.2

წყარო: სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=211&lang=geo

ჯნავე დარგებში წარმოებულ პროდუქციას ანიჭებს თავისუფალ წვდომას ევროკავშირის უდიდეს და უმდიდრეს ბაზარზე. მონაცემები ცხადყოფს, რომ „სოფლის მეურნეობა, ნადირობა და სატყეო მეურნეობა“ დარგში რეგისტრირებულ საწარმოთა რაოდენობა ბოლო ხუთი წლის მანძილზე პრაქტი-

კულად ძალზედ უმნიშვნელოდ შეიცვალა (წლიური ზრდა საშუალოდ 0,9%). იგივე სიტუაციაა „თევზჭერა, მეთევზეობის“ მიმართულებით (წლიური ზრდა 0,1%). რთული მდგომარეობაა განათლების სფეროში (წლიური ზრდა 0,5%) [3].

რეგისტრირებულ საწარმოთა რაოდენობა ეკონომიკური საქმიანობის სახეების იხედვით

ეკონომიკური საქმიანობის სახეობა		2011	2012	2013	2014	2015
საფლავი მუშაობა, ნადგობისა და	ერთ.	4210	4545	4937	5131	5203
სატყეო მუშაობა	%	0.9	0.9	1.0	0.9	0.9
თევზჭერა, მეთევზეობა	ერთ.	325	340	354	362	360
	%	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
სამთავროებთან მრეწველობა	ერთ.	967	1070	1174	1245	1301
	%	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2
დამამუშავებელი მრეწველობა	ერთ.	23080	24736	26922	28129	28750
	%	5.0	5.1	5.2	5.1	4.9
ელექტროენერჯის, აირისა და წყლის	ერთ.	407	426	434	435	430
წარმოება და განაწილება	%	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
მშენებლობა	ერთ.	10239	11393	13070	14097	14835
	%	2.2	2.4	2.5	2.5	2.5
ვაჭრობა; ავტომობილების,	ერთ.	102259	110831	122280	126801	128674
საფრინველთა ნაწარმისა და	%	22.2	22.9	23.6	22.9	21.9
პირადი მოხმარების საგნების	ერთ.	7439	8487	10130	10953	11499
სასტუმროები და რესტორნები	%	1.6	1.8	2.0	2.0	2.0
ტრანსპორტი და კავშირგაბმულობა	ერთ.	13072	14835	16635	17256	17591
	%	2.8	3.1	3.2	3.1	3.0
ობიექტები უძრავი ქონებით, იჯარა	ერთ.	18115	19938	21898	22955	23594
და მომსახურების გაწევა	%	3.9	4.1	4.2	4.1	4.0
განათლება	ერთ.	2145	2352	2566	2719	2855
%	%	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5
ჯანმრთელობის დაცვა და სოციალური	ერთ.	3524	3649	3936	4088	4125
დახმარება, %	%	0.8	0.8	0.8	0.7	0.7
კომუნიკაციები, სოციალური და	ერთ.	9014	9515	10154	10449	10582
პერსონალური მომსახურების გაწევა, %	%	2.0	2.0	2.0	1.9	1.8
საქმიანობა უცხოეთში	ერთ.	265332	272202	283138	309433	336498
%	%	57.7	56.2	54.7	55.8	57.4
სულ	ერთ.	460128	484319	517628	554053	586297
	%	100	100	100	100	100

წყარო: სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=211&lang=geo

ზრდის ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი მოდის „ვაჭრობა, ავტომობილების, საყოფაცხოვრებო ნაწარმისა და პირადი მოხმარების საგნების რემონტი“, სადაც ზრდის ტემპი 21,9%-ია, თუმცა ძნელია იმის დასაბუთება თუ რამდენად უკავშირდება

აღნიშნული დარგის ზრდის მოცემული ტენდენციები ზოგადად ინტეგრაციულ პროცესების გარღმავებას, ან ევროკავშირთან თავისუფალი ვაჭრობის ხელშეწყობას.

წარმოდგენილი მონაცემებით (იხ. ცხრ. 4.) ირკვევა, რომ რეგისტრირებულ საწარმოთა უდიდესი ნაწილი მოდის ქვეყნის დედაქალაქ თბილისზე (დაახლოებით 43-44%), ზოგიერთ რეგიონში კი ეს მაჩვენებელი საგანგაშოდ დაბალია (გურია (2,5%), მცხეთა-მთიანეთი (1,8%), რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი (0,8%), სამცხე-ჯავახეთი (2,8%)), რაც იმის მაჩვენებელია, რომ ბიზნეს-აქტივობების უდიდესი მოცულობა (შესაბამისად, მოსახლეობაც!) თავ-

მოყრილია ქვეყნის დედაქალაქში თბილისში, ხოლო რეგონული თვალსაზრისით საქმე გვაქვს ეკონომიკის არათანაბარ განვითარებასთან. გარდა ამისა, ყველა რეგიონი ხასიათდება სტაბილური ზრდის ტემპებით, რაც ასახული იყო ქვეყნის ეკონომიკის დარგობრივ სტრუქტურაშიც, და რაც იმის მანიშნებელია, რომ ინტეგრაციული პროცესების გაღრმავების ფონზე არ შეინიშნება ცვლილებები ეკონომიკური განვითარების დაბალანსების კუთხით [4].

ცხრილი 4.

რეგისტრირებულ საწარმოთა რაოდენობა რეგიონების მიხედვით

რეგიონების მიხედვით:		2011	2012	2013	2014	2015
ქ. თბილისი	ერთ.	202262	213107	227325	241114	253605
	%	44.0	44.0	43.9	43.5	43.3
აფხაზეთის არ.	ერთ.	346	299	248	199	154
	%	0.1	0.1	0.0	0.0	0.0
აჭარის არ.	ერთ.	36248	38314	41423	45063	48639
	%	7.9	7.9	8.0	8.1	8.3
გურია	ერთ.	11487	12136	13004	14016	14703
	%	2.5	2.5	2.5	2.5	2.5
იმერეთი	ერთ.	63767	67651	72560	78114	82671
	%	13.9	14.0	14.0	14.1	14.1
ქვემო ქართლი	ერთ.	28200	29798	31967	34216	36556
	%	6.1	6.2	6.2	6.2	6.2
მცხეთა-მთიანეთი	ერთ.	8683	9078	9661	10308	10818
	%	1.9	1.9	1.9	1.9	1.8
რაჭა-ლეჩხუმი და ქვემო სვანეთი	ერთ.	3439	3627	3828	4145	4519
	%	0.7	0.7	0.7	0.7	0.8
სამცხე-ჯავახეთი	ერთ.	37019	38907	41743	44984	47639
	%	8.0	8.0	8.1	8.1	8.1
სამცხე-ჯავახეთი	ერთ.	12316	12786	13664	14933	16330
	%	2.7	2.6	2.6	2.7	2.8
ქვემო ქართლი	ერთ.	35481	36876	39011	41812	44591
	%	7.7	7.6	7.5	7.5	7.6
შიდა ქართლი	ერთ.	20880	21745	23194	25119	26072
	%	4.5	4.5	4.5	4.5	4.4
სულ	100%	460128	484319	517628	554053	586297

წყარო: სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=211&lang=geo

რეგისტრირებულ საწარმოთა რაოდენობა ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმების მიხედვით წარმოდგენილია ცხრილში (იხ. ცხ. 5).

ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმების მიხედვით რეგისტრირებულ საწარმოთა რაოდენობის მონაცემებით ირკვევა, რომ დარეგისტრირებულ საწარმოთა უდიდესი ნაწილი მოდის „ინდივი-

დუალური მენარმის“ (69,4%) და ‘შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოების (28.8%) ფორმებზე. ამასთან, ეს ორი ფორმა ზრდის განსხვავებული ტენდენციებით ხასიათდება, კერძოდ, დადებითია ‘შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოების“ ფორმით რეგისტრირებულ საწარმოთა რაოდენობის ზრდის ტემპები (2011 წელს მისი წილი

ცხრილი 5.

რეგისტრირებულ სანარმოთა რაოდენობა ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმების იხედვით

		2011	2012	2013	2014	2015
ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმების მიხედვით:						
შქნდოვებულა პასუხისმგებლისას საჩუგადოებრა	ერთ.	102181	116448	133697	150867	168785
	%	22.2	24.0	25.8	27.2	28.8
საქცაო სასოგადოებრა	ერთ.	2135	2120	2153	2200	2273
	%	0.5	0.4	0.4	0.4	0.4
სოღოღარულა პასუხის მგებლობის საჩუგადოებრა	ერთ.	2751	2749	2748	2747	2747
	%	0.6	0.6	0.5	0.5	0.5
კომანდოტურა საზოგადოებრა	ერთ.	188	187	187	187	188
	%	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
კოოპერატივა	ერთ.	2567	2579	2618	3205	4156
	%	0.6	0.5	0.5	0.6	0.7
უცხოურა საწარმოს უღოღობა	ერთ.	691	779	867	1025	1140
	%	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2
ინდივიდუალური მენარმის	ერთ.	349615	359457	375354	393822	407010
	%	76.0	74.2	72.5	71.1	69.4
საკუთრების ფორმების მიხედვით						
ანსახეღმეო	ერთ.	458302	482781	516103	52600	584904
	%	99.6	99.7	99.7	99.7	99.8
კრმო პრინსიპალიტეტის მოქალაქე	ერთ.	451748	471815	503200	533677	562672
	%	98.2	97.4	96.6	96.3	96.0
უცხოურა კრმო პრინსიპალიტეტის	ერთ.	4966	8766	12914	15197	17760
	%	1.1	1.8	2.5	2.7	3.0
კრმო მეროტა	ერთ.	1588	2200	2989	3726	4382
	%	0.3	0.5	0.6	0.7	0.8
სახეღმეო	ერთ.	1826	1538	1525	1453	1393
	%	0.4	0.3	0.3	0.3	0.2
სულ	100%	460128	484319	517628	554053	586297

წყარო: სტატისტიკის ეროვნული სამსახური, http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=211&lang=geo

შეადგენდა რეგისტრირებულ სანარმოთა 22.2%-ს, ხოლო 2015 წელს ეს მაჩვენებელი გაიზარდა 28,8%-მდე), ხოლო “ინდივიდუალური მენარმის“ ფორმით რეგისტრირებულ სანარმოთა რაოდენობის ზრდის ტემპები კი შემცირებულია (2011 წელს წილი შეადგენდა 76,0%-ს, ხოლო 2015 წლისათვის ეს მაჩვენებელი 69,4%-მდე შემცირდა [5].

რაც შეეხება საკუთრების ფორმების მიხედვით რეგისტრირებულ სანარმოთა სტატისტიკას - არ შეიმჩნევა მკვეთრად გამოხატული ცვლილებები,

თუ მხედველობაში არ მივიღებთ სახელმწიფო სანარმოების რაოდენობის შემცირებას. 2011 წელს აღნიშნული ტიპის სანარმოების რაოდენობა იყო 1826 ერთეული, ხოლო 2015 წლისთვის მათი რაოდენობა შემცირდა 1393 ერთეულამდე.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას:

- მიუხედავად იმისა, რომ ქვეყანა ცდილობს ინტეგრაციულ პროცესების გაღმავლებას, ეს პროცესი ჯერჯერობით დადებითად ვერ აისახება მენარმოების განვითარების ძირით-

ად ტენდენციებზე. ამიტომაც უნდა გამოინახოს გზები ინტეგრაციული პროცესების ეფექტურობის ამაღლების თვალსზრისით.

- ინტეგრაციული პროცესების გაღრმავებით მიღებული შესაძლებლობების პრაქტიკულ რეალიზაციაში, სახელმწიფო სტრუქტურებთან ერთად, დიდი როლი ბიზნეს-სექტორმა უნდა შეასრულოს. სახელმწიფომ სხვა შეს-

აბამის ღონისძიებებთან ერთად ხელი უნდა შეუწყოს ბიზნესის ინფორმირებულობას ინტეგრაციული პროცესებით მიღებული ახალი შესაძლებლობების შესახებ, ბიზნესმა კი უნდა შეძლოს ახალ გარემოში ადაპტაცია და აღნიშნული შესაძლებლობების ეფექტურად გამოყენება.

ლიტერატურა/REFERENCES

- [1] რ. მამულაძე, მ. გაბაიძე, ლოჯისტიკა, სახელმძღვანელო. ბათუმი, გამომცემლობა „აჭარა“, ბათუმი, 2013. გვ. 409 {1}
- [2] http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=211&lang=geo [2]
- [3] http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=211&lang=geo [3]
- [4] http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=211&lang=geo [4]
- [5] http://www.geostat.ge/?action=page&p_id=211&lang=geo [5]

მიწოდების ჯაჭვის აღმინისტრირების თავისებურებები გლობალურ ბიზნესში

SPECIFICITY OF MANAGING SUPPLY CHAIN IN A GLOBAL BUSINESS

ნინო ჭილაია,

ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი,
 ბათუმის ნავიგაციის სასწავლო უნივერსიტეტის
 ასისტენტი-პროფესორი
 საქართველო, ბათუმი

NINO TCHILAIYA,

Doctor of Business Administration,
 Batumi Navigation Teaching University, assistant
 professor. Georgia Batumi

ანოტაცია

ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებასთან ერთად სულ უფრო იზრდება ლოჯისტიკის მნიშვნელობა და მეტ დატვირთვას იძენს მინოდების ჯაჭვი. წლებია ლოჯისტიკა გასცდა სახელმწიფოთა ეროვნულ საზღვრებს და უკანასკნელ ათწლეულში აქტიურად განვითარდა სახელმწიფოთაშორის და ტრანსნაციონალური (გლობალური) ლოჯისტიკური სისტემები. ეს სისტემები მონოდებულნი არიან გაადვილდეს საზღვრის გაღლით ინფორმაციის, საქონლის, კაპიტალის მინოდება და ადამიანთა გადაადგილება. სპეციალისტები აღიარებენ, რომ გლობალიზაციის პირობებში მსხვილი კორპორაციების გრძელვადიანი კონკურენტუნარიანობა ემყარება მათ უნარს, გააერთიანონ დაქსაქსული საწარმოები მთლიან სისტემად საერთო ამოცანებითა და განვითარების მიზნებით და დავეგმონ ინტეგრირებული მინოდების სტრატეგია. მაშინ როდესაც ეფექტური ლოჯისტიკური სისტემა მნიშვნელოვანია შიდა-სახელმწიფოებრივი მინოდების ჯაჭვის ფორმირებაში, იგი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია გლობალური მინოდების, წარმოებისა და მარკეტინგის პირობებში.

წარმოდგენილ სამეცნიერო ნაშრომში გაანალიზებულია:

- გლობალიზაციის გავლენა მინოდების ჯაჭვის სტრუქტურასა და სტრატეგიების შემუშავებაზე;
- ეროვნულ დონეზე მოქმედი და ტრანსნაციონალური კომპანიების მინოდების ჯაჭვის სტრუქტურა;
- გლობალური ლოჯისტიკისა და მინოდების ჯაჭვის თავისებურებები წარმოების, მარკეტინგის, მინოდების, მენეჯმენტისა და ადამიანური რესურსების გადმოსახედიდან;
- მინოდების სტრატეგიები და ის ფაქტორები, რომელთა გათვალისწინებაც მნიშვნელოვანია მინოდების სტრატეგიის შერჩევისთვის.

საკვანძო სიტყვები: მინოდების ჯაჭვი, ლოჯისტიკა, მინოდების სტრატეგიები, გლობალიზაცია

ABSTRACT

With the development of the country's economy, the importance of logistics and thus supply chain is increasing. Logistics has gone beyond the national boundaries of the states and in the last decade it has been actively developed international and transnational (global) logistics systems. These systems are encouraged to facilitate cross-border flow of information, goods, capital and people. The specialists recognize that long-term competitiveness of large corporations is based on their ability to unify dispersed businesses in the integrated system with the common goals and objectives and set up integrated supply chain strategy. Whereas an effective logistics system is important for domestic supply chain integration, it is absolutely essential for successful global sourcing, manufacturing and marketing.

The paper:

- examines the influence of the globalization processes on supply chain structure and strategies;
- differentiates the supply chain structures in the transnational corporations and businesses operating at the national level;
- compares and contrasts the different characteristics of global logistics and supply chains from the perspective of manufacturing focus, marketing strategy, delivery strategy, management strategy and human resource strategy;
- illustrates the difference by a generalized scheme and discusses the factors to be considered while developing supply chain strategy.

Key words: supply chain, logistics, supply strategies, globalization.

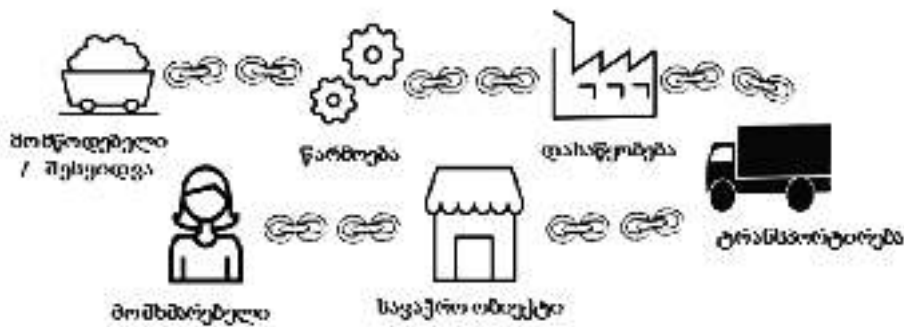
ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებასთან ერთად სულ უფრო იზრდება ლოჯისტიკის მნიშვნელობა. წლებია ლოჯისტიკა გასცდა სახელმწიფოთა ეროვნულ საზღვრებს და უკანასკნელ ათწლეულში აქტიურად განვითარდა სახელმწიფოთაშორის და ტრანსნაციონალური (გლობალური) ლოჯისტიკური

რი სისტემები. ეს სისტემები მონოდებულნი არიან გაადვილდეს საზღვრის გავლით ინფორმაციის, საქონლის, კაპიტალის მიწოდება და ადამიანთა გადაადგილება. ლოჯისტიკური სისტემის მნიშვნელობის ზრდასთან ერთად მეტი დატვირთვა შეიძინა მიწოდების ჯაჭვმა.

ზოგიერთი სპეციალისტი თვლის, რომ ტერმინი „მიწოდების ჯაჭვი“ ძალიან გამარტივებული აღ-

წერაა იმ სურათისა, რომელიც თანამედროვე ბიზნესში იქმნება მასალების მოძრაობის თვალსაზრისით, რადგან ხშირად ამ მხრივ საქმე გვაქვს ასეულობით ორგანიზაციის ურთულეს კავშირებთან. ამ რთული სურათის მარტივად აღსაქმელად ჩვენ შევეცადეთ მიწოდების ჯაჭვი გრაფიკულად წარმოგვედგინა (იხ. ნახაზი №1, გვ.3).

ნახაზი 1: მიწოდების ჯაჭვის მარტივი სქემა

წყარო: შემუშავებულია ავტორის მიერ

როგორც ზემოთ წარმოდგენილი ნახაზიდან ჩანს, მიწოდების ჯაჭვი ფარავს ორგანიზაციის საზღვრებს, რადგანაც მოიცავს გაცვლებს, რომელიც წარმოებს როგორც მის შიგნით, ისე მის გარეთაც. აღნიშნული ნახაზის სახით მოცემულია მიწოდების მარტივი ჯაჭვი, როგორც ძირითადად ეროვნულ დონეზე მოქმედ კომპანიებში გვხვდება. არ უნდა დაგვაინწყდეს, რომ მიწოდების ჯაჭვის ცნება და სტრუქტურა იცვლება კომპანიის საოპერაციო არეალის შესაბამისად. არ აქვს მნიშვნელობა კომპანია ნედლეულის იმპორტს ეწევა თუ ექსპორტზე გააქვს თავისი პროდუქცია, როდესაც მისი ბიზნესოპერაციები ეროვნულ საზღვრებს სცდება, ამ შემთხვევაში უკვე საქმე გვაქვს გლობალურ მიწოდების ჯაჭვთან.

გლობალური კორპორაციების გრძელვადიანი კონკურენტუნარიანობა ემყარება მათ უნარს, გააერთიანონ დაქსაქსული საწარმოები მთლიან სისტემად საერთო ამოცანებითა და განვითარების მიზნებით და დაგეგმონ ინტეგრირებული მიწოდების სტრატეგია. მაშინ როდესაც ეფექტური ლოჯისტიკური სისტემა მნიშვნელოვანია შიდასახელმწიფოებრივი მიწოდების ჯაჭვის ფორმირებაში, იგი ერთიორად მნიშვნელოვანია გლობალური მიწოდების, წარმოებისა და მარკეტინგის პირობებში.

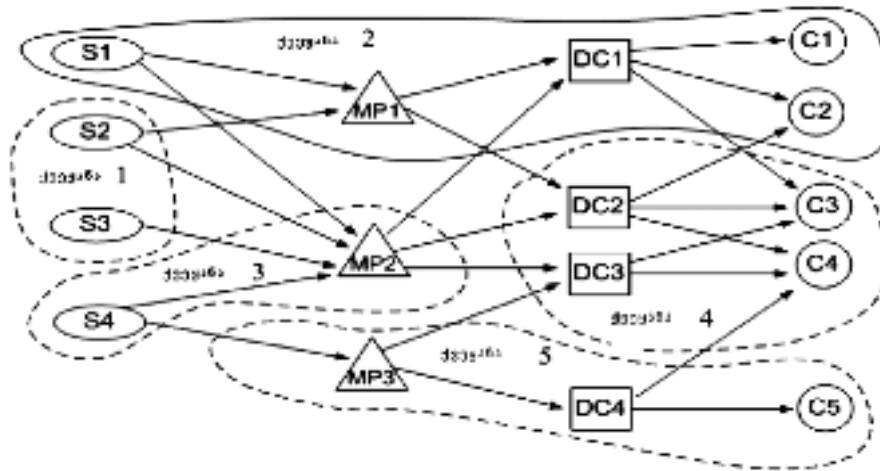
გლობალიზაციის პირობებში სულ უფრო მეტი ფორმა სცდება ეროვნულ საზღვრებს და მოლ-

ვანობას საერთაშორისო მასშტაბით აგრძელებს. მათ ამგვარ მისწრაფებებს რამდენიმე საფუძველი გააჩნია, ესენია: იაფ რესურსებზე ხელმისაწვდომობა, მესამე ქვეყნებში არსებული შეღავათიანი საგადასახადო და სატარიფო პოლიტიკა და მზარდი რეგიონალიზაცია; საკუთარ ქვეყნებში ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობის მოქმედების გამო ზრდის შეზღუდვის გადალახვა; ახალი ბაზრების მოპოვების სურვილი; უნიკალური ცოდნისა და გამოცდილების დაუფლებისკენ სწრაფვა [2].

ტრანსნაციონალურ კომპანიებს, რომლებიც მუშაობენ რამდენიმე ქვეყნის ტერიტორიაზე აქვთ საკმაოდ რთული მიწოდების სტრუქტურა, რომელსაც გლობალური მიწოდების ჯაჭვიც შეიძლება ვუწოდოთ. გლობალური მიწოდების ჯაჭვის მოდელი მოიცავს კომპანიების ოთხ ტიპს: ნედლეულის და კომპონენტების მომწოდებლები – S (suppliers), საწარმოო ორგანიზაციები – MP (manufacturing plants), გამანაწილებელი ცენტრები – DC (distribution centers), ასევე მომხმარებლები, რომლებიც დაჯგუფებულები არიან საბაზრო ზონებად – C (customers). გლობალური მიწოდების ჯაჭვის სტრუქტურა წარმოდგენილია ნახაზზე №2, გვ.5.

მიწოდების ჯაჭვის ილუსტრირება ნახაზი №1-სა და ნახაზი № 2-ის სახით გვაძლევს საშუალებას მარტივად დავინახოთ, თუ რაოდენ განსხვავდება გლობალურ დონეზე მოქმედ კომპანიათა მი-

ნახაზი 2: გლობალური მინოდების ჯაჭვის სტრუქტურა

წყარო: [1]

ნოდების სისტემა ეროვნულ საზღვრებს შიგნით მოქმედი კომპანიის მინოდების ჯაჭვის სტრუქტურისგან. ეროვნულ დონეზე მოქმედი კომპანიები ფოკუსირებას ახდენენ ქვეყნის შიდა დისტრიბუციაზე, დასაწყობებაზე და ცდილობენ ხელი შეუწყონ ერთიანი მინოდების ჯაჭვის ფორმირებას ეკონომიკურად და პოლიტიკურად მდგრად გარემოში. საერთაშორისო ასპარეზზე გასულ კომპანიებს კი მინოდების პროცესში უწევთ მრავალი რისკ ფაქტორის გათვალისწინება და სხვადასხვა პრობლემებთან ჭიდილი, როგორცაა მანძილი, განსხვავებული ეროვნება, რელიგიური აღმსარებლობა, კულტურა, პოლიტიკა, გემოვნება, საერთაშორისო ვაჭრობის რეგულაციები და სხვა.

შესაბამისად, ჩვენ ვეთანხმებით მოსაზრებას, რომ მინოდების ჯაჭვი ნამდვილად კომპლექსური სისტემაა და მის თავისებურებას წარმოადგენს ის, რომ სისტემის კონკურენტუნარიანობას განსაზღვრავს მთლიანი სისტემის მუშაობის ერთობლივი შედეგი. კომპანიის ზომის, გამოშვებული პროდუქციის, ჩამოყალიბებული სამეურნეო კავშირების და რიგი სხვა ფაქტორების მიხედვით მინოდების ადმინისტრირებამ შეიძლება მიიღოს სხვადასხვა ფორმა, მიემაგროს სხვადასხვა სტრუქტურულ განყოფილებას - როგორც შიდას, ისე გარეს.

საერთაშორისო მასშტაბით მოღვაწე კომპანია არჩევანის წინაშე დგება, რათა გადანეიტოს რა ფორმით მოახდენს მინოდების ტექნოლოგიების ადმინისტრირებას გლობალურ დონეზე. დარგის სპეციალისტები ჯ. ფიტზსიმონსი, ე. სავიტზი, ა. კერნი მინოდების ოთხ სტრატეგიას გამოყოფენ:

1. ეროვნული (ნაციონალური) სტრატეგია - კომპანიას მინოდების გარკვეული სტრატეგია შეი-

ძლება აქვს შემუშავებული საშინაო ბაზრისთვის, მაგრამ საერთაშორისო ბაზარზე შეღწევისთვის იყენებს ლიცენზირების ფორმას. ასეთ სტრატეგიას ის კომპანიები ირჩევენ, რომლებიც არ ფლობენ სხვა ქვეყნებში შეიღობილ საწარმოებს და უკიდურეს შემთხვევაში პარტნიორებს გადასცემენ პროდუქციის წარმოების ლიცენზიას. ეროვნული სტრატეგიის ფარგლებში კომპანია ყველა ქვეყანას აწვდის სტანდარტულ ან მცირედ მოდიფიცირებულ პროდუქციას, რომელსაც დიდი პარტიებით აწარმოებს და რის გამოც მისთვის რთულია გლობალური მომხმარებლის მოთხოვნებზე სწრაფი რეაგირება [6].

2. მულტილოკალური სტრატეგია - პროდუქციის მინოდება ხდება სხვადასხვა ბაზრებზე. კომპანია ცალკეულ ქვეყნებში არსებულ კონკურენტულ პირობებთან ადაპტაციას ცდილობს და თითოეული ქვეყნისთვის დამოუკიდებელ მინოდების სტრატეგიას იმუშავებს. განსაკუთრებული ფოკუსირების საგანი მზარდი პოტენციალის მქონე ბაზრებია. მულტილოკალური სტრატეგიის მქონე ფირმებში ადგილობრივი წარმომადგენლობების მენეჯერებს მნიშვნელოვანი დამოუკიდებლობა გააჩნიათ ტაქტიკური და ოპერატიული გადაწყვეტილების მიღების დროს და საერთაშორისო ბაზარს აღიქვამს არა როგორც ერთიან მთლიანს, არამედ, როგორც ცალკეული ეროვნული ბაზრების ერთობლიობას [5].

3. გლობალური სტრატეგია - კომპანია ახდენს პროდუქტის მინოდებას მსოფლიო მასშტაბით სხვადასხვა ქვეყანაში არსებული შეიღობილი საწარმოების დახმარებით. მინოდების პროცესების მართვა და ინფორმაციის კოორდინირება ხო-

რციელდება როგორც შვილობილი, ასევე დედა კომპანიიდან. ყოველი ქვეყნისთვის ინარმოება ქასთომიზირებული პროდუქცია, შესაბამისად, მათი ლოჯისტიკური სისტემა საკმაოდ მოქნილია და მაღალია მასშტაბის დადებითი ეფექტი. გლობალური სტრატეგიის მქონე კომპანიების მნიშვნელოვანი პრობლემაა კროსკულტურული ურთიერთობები [7].

4. ტრანსნაციონალური სტრატეგია - კომპანიის მთავარი მიზანი მინოდების ჯაჭვის ოპტიმიზაციაა. ტრანსნაციონალური სტრატეგიის შემუშავება და რეალიზაცია ურთულესი საქმეა, რადგან კორპორაციული მიზნების შესრულების დროს ფირმა შესაძლოა ურთიერთსაინანაღმდგო ქმედებების განხორციელების წინაშე აღმოჩნდეს. ხშირ შემთხვევაში ტრანსნაციონალური სტრატეგიის კომპანიებს არ აქვთ ერთი სათავო ოფისი და ბიზნესოპერაციები სხვადასხვა რეგიონებსა თუ ქვეყნებში მიმდინარეობს. მაგალითად, წარმოება იაფი მუშახელის გამო შეიძლება იყოს აზიაში, კომპანიის ფინანსური რესურსები კი უსაფრთხოების მიზნით იმართებოდეს ევროპაში. კომპანიები მინოდების ტრანსნაციონალურ სტრატეგიას ირჩევენ ერთი მხრივ, გლობალური ინტეგრაციის მიღწევისთვის, მეორე მხრივ ცალკეულ ქვეყნებში

სწრაფი რეაგირების უნარის შენარჩუნებისთვის. მთავარი მიზანია, მინოდების ოპერაციების ეფექტიანობის ზრდა, რისთვისაც აქტიურად იყენებენ ლინ მიდგომას, რაც გულისხმობს ნებისმიერი ზედმეტი დანახარჯის აღმოფხვრას საწარმოო პროცესის დროს [4].

ჩვენ შევეცადეთ ზემოთ ჩამოთვლილი სტრატეგიები სინთეზურად წარმოგვედგინა მარკეტინგულ სტრატეგიასთან, მენეჯმენტის სტრატეგიასთან და ადამიანური რესურსების მართვასთან მიმართებაში (იხ. ცხრ.№1, გვ.7). ცხრილი გვიჩვენებს, რაც უფრო დიდ მასშტაბებზე გადის კომპანიის მიერ პროდუქციის მინოდება, მით უფრო კომპლექსურია კომპანიის ბიზნეს სტრატეგიები და ორგანიზაციული სტრუქტურა. ეროვნული სტრატეგიის მქონე ფირმების მარკეტინგის სტრატეგია საშინაო ბაზარზეა მორგებული, მინოდების არხიც მარტივი, ერთ საფეხურიანია და პროდუქტი მწარმოებლიდან პირდაპირ მომხმარებელთან მიდის. შესაბამისად, ნაციონალურ დონეზე მოქმედი კომპანიებს ადამიანური რესურსებისადმიც ნაკლები მოთხოვნები აქვთ. აღნიშნული სტრატეგიის მქონე კომპანიათა მთავარი მისწრაფება ეროვნულ ბაზარზე დამკვიდრებაა.

ცხრილი 1: მინოდების სტრატეგიები გლობალურ ბიზნესში

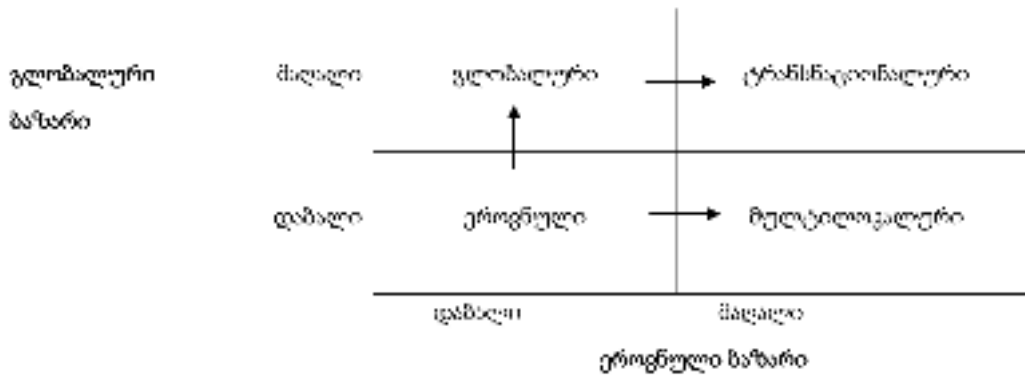
მინოდების სტრატეგია	სტრატეგია / პროდუქცია	დანიშნული სტრატეგია	საშუალოდ სტრატეგია	მინოდების აზია	სტრატეგია	ადამიანური რესურსები
მონოპოლი	სტრატეგია	დანიშნული სტრატეგია და დანიშნული (MTO - მონოპოლი)	საშუალოდ სტრატეგია	მინოდების აზია	სტრატეგია	ადამიანური რესურსები
მონოპოლი	სტრატეგია	დანიშნული სტრატეგია და დანიშნული (MTO - მონოპოლი)	საშუალოდ სტრატეგია	მინოდების აზია	სტრატეგია	ადამიანური რესურსები
მონოპოლი	სტრატეგია	დანიშნული სტრატეგია და დანიშნული (MTO - მონოპოლი)	საშუალოდ სტრატეგია	მინოდების აზია	სტრატეგია	ადამიანური რესურსები
მონოპოლი	სტრატეგია	დანიშნული სტრატეგია და დანიშნული (MTO - მონოპოლი)	საშუალოდ სტრატეგია	მინოდების აზია	სტრატეგია	ადამიანური რესურსები

საჭიროა აღინიშნოს, რომ სადღეისოდ სხვადასხვა ორგანიზაცია მინოდების ჯაჭვის განვითარების დონისა და გამოყენების თვალსაზრისით სხვადასხვა დონეზეა. კომპანიის პოზიციონირებას გლობალურ ბაზარზე ერთი მხრივ მის მიერ შერჩეული მინოდების სტრატეგია განსაზღვრავს. ზემოთ მოცემული სინთეზური და ამავე დროს შედარებითი ცხრილის საფუძველზე მარტივად შეგვიძლია მოვახდინოთ კომპანიის პოზიციონირება

ბა მომხმარებელთა ბაზარზე არჩეული მინოდების სტრატეგიის მიხედვით.

დიაგრამის ჰორიზონტალურ ღერძზე წარმოდგენილია საშინაო ბაზარზე პოზიციონირება და სწრაფვა ეროვნული მოთხოვნების შესრულებისკენ, ხოლო ვერტიკალურ ღერძზე კომპანიის ადგილი გლობალურ ბაზარზე და სწრაფვა გლობალური ინტეგრაციისკენ. კომპანია, რომელიც ეროვნული სტრატეგიით ხელმძღვანელობს,

დიაგრამა 1: მინოდების სტრატეგიები გლობალურ ბიზნესში

წყარო: [7]

სტანდარტული პროდუქციით პასუხობს ეროვნულ მოთხოვნებს, მაგრამ მისთვის რთულია საერთაშორისო მოთხოვნებზე რეაგირება და შესაბამისად გლობალურ კონკურენციაში ჩართვა. მულტილოკალური სტრატეგიის შემთხვევაში კომპანია ქვეყნის შიგნით სხვადასხვა ბაზრის მოთხოვნებს მარტივად პასუხობს, მაგრამ აღნიშნული სტრატეგიით რთული იქნება მისი გლობალიზაცია. კომპანიის წარმომადგენლები სხვადასხვა ქვეყნებში შეეცდებიან დამოუკიდებლად უპასუხოთ თავიანთი მომხმარებლის მოთხოვნებს და შესაბამისად, ნაკლებად მოხდება კომპანიის დონეზე ერთიანი ინტეგრირებული მინოდების სტრატეგიის შემუშავება. გლობალური მინოდების სტრატეგიის მქონე კომპანიები პროდუქციის ქასტომიზაციით მარტივად ერთვებიან გლობალიზაციის პროცესში, რასაც ხელს უწყობს დედა კომპანიის მიერ ერთიანი მინოდების სტრატეგიის შემუშავება. ტრანსნაციონალური სტრატეგიის მქონე კომპანიები ყველაზე მარტივად ოპერირებენ გლობალურ ბაზარზე, ვინაიდან მათ მიერ ბიზნეს ოპერაციების დაგეგმვა თუ განხორციელება გლობალური გადმოსახედიდან ხდება.

მულტილოკალური, გლობალური და ტრანსნაციონალური სტრატეგიები დიდ გავლენას ახდენს ლოჯისტიკურ გადანაცვლებებზე. მინოდების ტექნოლოგიების ადმინისტრირების თავისებურებას წარმოადგენს სხვადასხვა კომპანიების ერთობლივი საქმიანობა მომხმარებლისკენ საქონლის წინსვლის გზაზე. ლოჯისტიკის მენეჯერმა გლობალურ ბაზარზე ოპერირების დროს მინოდების 5 ფაქტორზე უნდა გაამახვილოს ყურადღება: მინოდების ციკლის სტრუქტურა, ტრანსპორტირება, ოპერაციული ფაქტორები, ინფორმაციული სისტემის ინტეგრირება და სტრატეგიული ალიანსები. აღნიშნული ფაქტორები გათვალ-

ისწინებული უნდა იყოს მინოდების სტრატეგიების შემუშავებაშიც.

- მინოდების ციკლის ხანგრძლივობა განსხვავდება საშინაო და გლობალურ ბაზრებზე. თუკი პროდუქციის მინოდებას ქვეყნის შიგნით 1-დან 5 დღემდე სჭირდება, საერთაშორისო ბაზრებზე იგი რამდენიმე კვირას, ზოგჯერ რამდენიმე თვესაც კი მოითხოვს. ხშირ შემთხვევაში მინოდების დროზე გავლენას ახდენს ინფორმაციის დაგვიანებული მიმოცვლა, ფინანსური ფაქტორები, კლიენტთა განსაკუთრებული მოთხოვნები, ტრანზიტის დრო, საბაჟო პროცედურებთან დაკავშირებული დროის ფაქტორი და სხვა.
- გლობალურ ბიზნესში მინოდებისას გასათვალისწინებელი ფაქტორია ტრანსპორტირება. გლობალიზაციამ გაზარდა მოთხოვნა პორტებზე და აეროპორტებზე და მსოფლიო მასშტაბით უკანასკნელი 50 წლის მანძილზე საგრძნობლად განვითარდა შესაბამისი ინფრასტრუქტურა. საერთაშორისო მინოდების ჯაჭვში სხვადასხვა სატრანსპორტო საშუალებებია ჩართული. კომბინირებული გადაზიდვები ქვეყანაში ეროვნულ დონეზეც ხორციელდება, მაგრამ ხშირ შემთხვევაში შიდა გადაზიდვების დროს ერთი ტიპის ტრანსპორტი გამოიყენება. საერთაშორისო დონეზე კი ექსპორტიორ და იმპორტიორ ქვეყნებს შორის მანძილისა და ტვირთის მოცულობის გათვალისწინებით იცვლება მინოდების ჯაჭვში ჩართული სატრანსპორტო საშუალებების რიცხვი და ხასიათი. შესაბამისად, გლობალურ ბაზარზე მოასპარეზე კომპანიას მრავალ სატრანსპორტო კომპანიასთან აქვს კავშირი და ტრანსპორტირებასთან დაკავშირებული მრავალი ფაქტორის გათვალისწინება უწევს მინოდების

ჯაჭვის დაგეგმვის დროს. ეს ფაქტორებია: ტრანსპორტირების ფასი, ინფრასტრუქტურის ხარისხი, მიწოდების დონე, მომწოდებლის სანდოობა, მიწოდების ხარისხი და სხვ., რაც შეიძლება ნაკლებად იყოს გათვალისწინებული ქვეყნის შიდა გადაზიდვების დროს.

- რამდენიმე ოპერაციული ფაქტორი იჩენს თავს გლობალურ მიწოდების ჯაჭვში. უპირველეს ყოვლისა, ეს ენობრივ ფაქტორებს ეხება. ლოჯისტიკის გადმოსახედიდან ენობრივი ბარიერი ართულებს მიწოდების პროცესს და როგორც უკვე აღვნიშნეთ მიწოდების ციკლზეც დიდ გავლენას ახდენს. განსხვავებული გავლენა აქვს ენობრივ ბარიერს, როგორც ოპერაციულ ფაქტორს. ზოგიერთი ქვეყნის კანონმდებლობა, მათ შორის საქართველოსიც, ითხოვს იმპორტირებულ პროდუქტს თან ახლდეს სახელმწიფო ენაზე ნათარგმნი ანოტაცია. ენის ფაქტორი იკვეთება დოკუმენტაციის წარმოების დროსაც. მიუხედავად იმისა, რომ ინგლისური ენა ბიზნესის ენად ითვლება ზოგიერთი ქვეყნის მოთხოვნა საბაჟო დოკუმენტაცია სახელმწიფო ენაზეც იყოს ნათარგმნი. აქედან გამომდინარე, ბევრი კომპანია იძულებულია მრავალ ენაზე აწარმოოს დოკუმენტაცია, რათა მოახდინოს პროდუქციის ექსპორტირება სამიზნე ბაზარზე.

ოპერაციულ ფაქტორს მიეკუთვნება პროდუქტის ტექნიკური მახასიათებლებიც და სამიზნე ბაზრის მიერ წამოყენებული განსაკუთრებული მოთხოვნები ამა თუ იმ მახასიათებლებზე. ხშირად, ლოჯისტიკური დოკუმენტაციაც ერთ-ერთ შემაფერხებელ ოპერაციულ ფაქტორად გვევლინება. მაშინ როდესაც ქვეყნის შიგნით ვაჭრობისას საკმარისია მხოლოდ ანგარიშფაქტურა (ინვოისი), საერთაშორისო ვაჭრობის დროს მნიშვნელოვანია ტვირთს თან ახლდეს რიგი ლოჯისტიკური საბუთებისა, როგორებიცაა: ინვოისი, წარმომავლობის სერთიფიკატი, დაზღვევის სერთიფიკატი, სატრანსპორტო ზედნადები (საავტომობილო ზედნადები - ჩღ, ავია ზედნადები, კონოსამენტი ან სარკინიგზო ზედნადები). ჩამოთვლილ საბუთებს ექსპორტიორი აწოდებს იმპორტიორს, ხოლო იმპორტიორმა თავის მხრივ ექსპორტიორს უნდა მიანოდოს საბანკო ტრანზაქციის ქვითარი ან საექსპორტო შეუცვლელი აკრედიტივი, რაც ფინანსურ გარანტს წარმოადგენს.

- ინფორმაციის ფაქტორი არსებითად მნიშ-

ვნელოვანია გლობალურ მიწოდების ჯაჭვში, ვინაიდან ინფორმაციული მიმოცვლა გლობალიზაციის ერთ-ერთი გამონვევაა და გლობალიზაციის პროცესის პირველივე დღიდან ეყრება საფუძველი ინფორმაციული სისტემების ინტეგრირებას ბიზნესში. განსაკუთრებით ERP (კომპანიის რესურსების დაგეგმვა) და გლობალური დაგეგმვის (Global planning) სისტემაზე მახვილდება ყურადღება მიწოდების საერთაშორისო დონეზე ადმინისტრირების დროს. ეს ორი ინფორმაციული ტექნოლოგია ხელს უწყობს კომპანიას მარტივად უპასუხოს მომხმარებლის ცვლებად მოთხოვნას რესურსების სწორად გადანაწილებით, მომხმარებლისთვის ინფორმაციის დროული მიწოდებითა და მიწოდების ეფექტურად დაგეგმვით. სამწუხაროდ, მცირეა იმ კომპანიათა რიცხვი რომლებსაც მთლიანად ინტეგრირებული გლობალური ინფორმაციული სისტემები გააჩნიათ.

- გლობალურ ასპარეზზე მოქმედი კომპანიები მიწოდების ჯაჭვში ფართოდ იყენებენ სტრატეგიულ კავშირებს ან ე.წ. ალიანსებს, რაც მიწოდების კიდევ ერთ თავისებურებას წარმოადგენს გლობალური ინტეგრაციის პირობებში. მსგავს ალიანსში შესვლა ხელს უწყობს კომპანიას დაკავშირებას ახალ ბაზრებთან, ლოჯისტიკური დანახარჯების მინიმუმამდე დაყვანას, სარისკო პროექტების რეალიზაციასა და მსოფლიო ბაზარზე კონკურენტუნარიანობის ამაღლებას. სტრატეგიული კავშირებისა და ბიზნესის ქსელის განვითარება კი თავისთავად განაპირობებს ფირმათა ინტეგრაციას საერთაშორისო დონეზე.

ზემოთ ჩამოთვლილი ფაქტორები ის ძირითადი ფაქტორებია, რომლებიც ნაკლებად იჩენს თავს მიწოდების ეროვნულ ბაზარზე ადმინისტრირების დროს, მაგრამ რომელთა გათვალისწინებაც აუცილებელია მიწოდების საერთაშორისო დონეზე, თუმცა ამ ფაქტორების გარდა კომპანია კიდევ ბევრ გაუთვალისწინებელ პრობლემას შეიძლება გადააწყდეს გლობალიზაციის პირობებში.

გლობალიზაციის მთავარი გამონვევაა კომპანიებმა მიიღონ სარგებელი ინტეგრირებული მიწოდების სტრატეგიების შემუშავებით. მიწოდების სტრატეგიების განვითარება ქვეყანაში არსებულ ლოჯისტიკურ პოტენციალსა და სისტემაზე დამოკიდებული.

ლიტერატურა/REFERENCES

- [1] **ბაუვერსოქს** 2012: Bowersox Donald J., Closs David J., Cooper Bixby M., Bowersox John C., “Supply Chain Logistics Management“. 4th edition, London, 2012
- [2] **გარდნერი** 2003: Gardner John T., “Strategic Supply Chain Mapping Approaches”, Journal of business logistics, Vol.24, No. 2
- [3] **ვეშაპიძე** 2012: ვეშაპიძე შ., ოსაძე ლ. და სეხნიაშვილი დ., „ლოჯისტიკა“. თბილისი, 2012
- [4] **კერნი** 2008: Kearney A.T., “Supply chain globalization”, Chicago, 2008
- [5] **რამიშვილი** 2013: რამიშვილი ბ., „სტრატეგიული მენეჯმენტი“. თბილისი 2013
- [6] **სავიტზი** 2012: Savitz E., “Managing The Risks Of A Globalized Supply Chain”, Forbes, # 10, Paris
- [7] **ფიტზსიმონს** 2011: Fitzsimmons J., Fitzsimmons M., “Service Management: Operations, Strategy and Information Technology“. 7th edition, New York, 2011

სუბტროპიკული და სხვა ეკონომიკურად მნიშვნელოვანი კულტურების განვითარების მიმართულებები აჭარაში

SUBTROPICAL AND OTHER ECONOMICALLY IMPORTANT CROPS DEVELOPMENT DIRECTIONS IN ADJARA

რეზო ჯაბნიძე,

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი, ს/მ მეცნიერებათა დოქტორი, საქართველოს ს/მ მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი. საქართველო, ბათუმი

REZO JABNIDZE,

Batumi Shota Rustaveli State University
Professor, Doctor of Science,
Academician of the Academy of Sciences of Georgia.
Batumi, Georgia

ანოტაცია

სუბტროპიკული მეურნეობა საქართველოს სოფლის მეურნეობის ერთ-ერთი წამყვანი დარგია. რესპუბლიკის ეკონომიკაში იგი მრავალმხრივ მნიშვნელოვანია, რომელიც გვაძლევს კვებისათვის აუცილებელ ძვირფას და სასარგებლო პროდუქტებს, ხოლო მრეწველობის რიგი წამყვანი დარგებისათვის საუკეთესო ნედლეულს.

ქვეყნის ეკონომიკური კრიზისიდან გამოყვანა სოფლის მეურნეობისა და გადამამუშავებელი მრეწველობის განვითარების გარეშე შეუძლებელია. სუბტროპიკული მეურნეობა კი საქართველოს სოფლის მეურნეობის ერთ-ერთი წამყვანი დარგია. სუბტროპიკული კულტურები გვაძლევს კვებისათვის აუცილებელ ძვირფას და სასარგებლო პროდუქტებს, სამკურნალწამლო ნივთიერებებს, ხოლო მრეწველობის რიგი წამყვანი დარგისათვის — ნედლეულს.

საკვანძო სიტყვები: სუბტროპიკული მეურნეობა, მრეწველობა, დარგი

ABSTRACT

Georgia Batumizone of Georgia as a result of realization of land reform are considered. The serious analysis of a modern condition is made and ways of their possible decision are planned.

The article presents the situation existing in the food market, indexes of the level of food self-sufficiency, condition of support of the food market, particularities of market saturation, the main directions of food safety, reforms in an agrarian sphere in Gorgia and their socioeconomic importance on the both macero level, the role of state in regulation of food market. Also tendency of effective development of the markets of land, capital, labor and means of production for the purpose of formation of food market is discussed therein as well as importance of appropriate infrastructure, banking service and customs and tax system,

the main machinery of stimulation of local production.

These matters are just in the process of exploration and need solid support of state what will be a significant step in supply of population with the food of domestic growth

Keywords: subtropical farming, industry, industry

სუბტროპიკული მეურნეობა საქართველოს სოფლის მეურნეობის ერთ-ერთი წამყვანი დარგია. რესპუბლიკის ეკონომიკაში იგი მრავალმხრივ მნიშვნელოვანია, რომელიც გვაძლევს კვებისათვის აუცილებელ ძვირფას და სასარგებლო პროდუქტებს, ხოლო მრეწველობის რიგი წამყვანი დარგებისათვის საუკეთესო ნედლეულს.

ქვეყნის ეკონომიკური კრიზისიდან გამოყვანა სოფლის მეურნეობისა და გადამამუშავებელი მრეწველობის განვითარების გარეშე შეუძლებელია. სუბტროპიკული მეურნეობა კი საქართველოს სოფლის მეურნეობის ერთ-ერთი წამყვანი დარგია. სუბტროპიკული კულტურები გვაძლევს კვებისათვის აუცილებელ ძვირფას და სასარგებლო პროდუქტებს, სამკურნალწამლო ნივთიერებებს, ხოლო მრეწველობის რიგი წამყვანი დარგისათვის — ნედლეულს.

ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკაში დიდი და მრავალმხრივია სუბტროპიკული კულტურების წარმოებისა და დამზადების სამეურნეო მნიშვნელობა, რომელთა პროდუქცია მიეკუთვნება ფასეულ კვებით ბიოლოგიურ-სამრეწველო და სამედიცინო ღირებულებებს, ამიტომ ის წარმოადგენს მთელი მსოფლიოს სახელმწიფოებს შორის ვაჭრობისა და საქონელგაცვლის უმნიშვნელოვანეს კომპონენტებს, ამასთან მას საქართველოშიც ფართო გამოყენება აქვს, რომელთა ჯგუფში გაერთიანებულ მცენარეებისაგან მიიღება ტექნიკური დანიშნულების ნედლეული, რომელიც გამოიყენება მრეწველობის სხვადასხვა დარგში.

სამრეწველო განვითარება სუბტროპიკულ-მა მეურნეობამ მიიღო მეოცე საუკუნის ოციანი წლებიდან. მთავრობის ხელის შეწყობით მასიური ხასიათი მიიღო ცალკეული კულტურების ქვემ ფართობების გადიდება. განუსაზღვრელია სუბტროპიკულ მცენარეთა როლი ბუნებაში, რადგანაც ისინი ადამიანებს აწვდიან საზრდოს, რომელიც შეიცავს მისი ორგანიზმისათვის აუცილებელ ენერჯიას. ეს ენერჯია არ შეიძლება შეიცვალოს სხვა სახის ენერჯიით. ის ორგანიზმმა აუცილებლად უნდა მიიღოს იმ სახით, რაც საზრდოშია მოცემული. ადამიანი გონებრივ და ფიზიკურ შრომასა და ორგანიზმში მიმდინარე სასიცოცხლო პროცესებზე ხარჯავს დიდი რაოდენობით ენერჯიას. ამ ენერჯიის აღდგენა რომ არ ხდებოდეს, ორგანიზმი თანდათან გამოიფიტებოდა და დაიღუპებოდა. საშუალოდ იმის მიხედვით, თუ რა სახის სამუშაოს ასრულებს, ყოველდღიურად 3000-დან 5000-მდე კკალორია სითბოს ხარჯავს. დახარჯული ენერჯიის აღსადგენად საჭიროა მიიღოს საშუალოდ 100-130 გ ცილა, 80-110 გ ცხიმი, 500-700 გ ნახშირწყლები და სხვა შენაერთები, რომელთაც ადამიანი ღებულობს მხოლოდ საზრდოს სახით.

მე-20 საუკუნის დასასრულს ქვეყანაში სოფლის მეურნეობის ძირითადი დარგები: მეხილეობა, მევენახეობა, მეციტრუსეობა, მეჩაიეობა, მებოსტნეობა, რომელთა საერთო ფართობი შეადგენდა 392000 ჰა-ს, ხოლო მთლიანი წლიური შემოსავალი 2 მილიარდ მანეთზე მეტს, კატასტროფულ მდგომარეობაში აღმოჩნდა. აღნიშნული კულტურების ფართობები ორჯერ და მეტად შემცირდა, რაც ამოძიკვითა და მოუვლელიობითაა გამოწვეული. ამან მკვეთრად შეამცირა მოსავლიანობა, გაუარესდა პროდუქციის ხარისხი, მთლიანად მოიშალა მცენარეთა დაცვის სამსახური, ნიადაგის მოვლის ღონისძიებები, შეწყდა პროდუქციის ცენტრალიზებული დამზადება [1].

ამ პერიოდში პირველი დარტყმა აგრარული რეფორმის პირობებში სწორედ მეჩაიეობამ განიცადა, გაიჩეხა და მიტოვებული იქნა ჩაის პლანტაციების დიდი ნაწილი. ქართული ჩაის ხარისხი იმდენად დაეცა, რომ მისი გასაღების ბაზრები მკვეთრად შემცირდა, ჩაის ბუჩქის ნარგავები ან მთლიანად იღუპება ან იმდენად დაკნინებულია, რომ არ იძლევა ნორმალურ მოსავალს, ზოგჯერ კი პლანტაციები გაველურდა. გლეხებისათვის ფულის გადახდის დაყოვნებამ შეამცირა სტიმული ჩაის ბუჩქის შენარჩუნების და მოსავლის მოყვანისათვის. ამან გამოიწვია მეჩაიეობის კრიზისი. საქართველოს ჩაის პროდუქციის მთავარი მომხმარებელი იყო რუსე-

თი. ქართული ჩაის პროდუქციის ასეთი დაცემის დროს, რუსეთმა იპოვნა ალტერნატიული წყაროები, ხშირად უფრო მაღალი ხარისხის ჩაიც [2].

როგორც ვხედავთ ქვეყანაში შექმნილი ურთულესი პოლიტიკური და ეკონომიკური მდგომარეობის შედეგად ბოლო 20 წლის მანძილზე, მეჩაიეობის დარგი უმძიმეს მდგომარეობაში აღმოჩნდა. ქვეყნის ეკონომიკისა და მოსახლეობის ფულადი შემოსავლების ამ უმთავრესი დარგის შესაძლებლობები ამჟამად მხოლოდ ალბათ 10-15%-ია გამოყენებული.

ჩაის პლანტაციების ფართობების ოპტიმალური ოდენობა მიმდინარე ეტაპზე, აუცილებელია განისაზღვროს დღეისათვის არსებული ექსპლუატაციისათვის ვარგისი და აღდგენას დაქვემდებარებული ჩაის პლანტაციებით.

არსებული პლანტაციების ექსპერტიზისა და სათანადო მეცნიერული რეკომენდაციების საფუძველზე მიზანშეწონილია ყოველწლიურად, როგორც წესი, ამორტიზირებული ჩაის პლანტაციების ამოძიკვა - ჯიშობრივი განახლების 1%-ის ოდენობით, რაც დღეისათვის არის გათვალისწინებული.

ამჟამად, როდესაც ჩაის დარგი ქვეყანაში გადაშენების პირას მივიდა, მისი აღდგენის ერთადერთ პრიორიტეტულ ფორმად ფერმერული მეურნეობების ორგანიზაცია მიგვაჩნია. ამისათვის საჭიროა თითოეული ფერმერისათვის 3-5 ჰა ჩაის პლანტაციების იჯარის წესით გადაცემა. ყველა აგროტექნიკური ღონისძიებების ჩატარებით ჰექტრიდან 2,5-3 ტონა ხარისხოვანი ჩაის ფოთლის მიღება და 4-5 ტონა პროდუქციის წარმოება [5].

მართალია ბოლო წლებში ქვეყნის ხელმძღვანელობის მიერ მიღებული ზომების შედეგად სიტუაცია უკეთესობისაკენ შეიცვალა, მაგრამ გასაკეთებელი კიდევ ბევრია. მეჩაიეობის დარგში შექმნილ სიტუაციას სხვა კუთხითაც შევხედოთ; ის ფართობები, რომლებზედაც ბოლო წლების განმავლობაში არ მოკრეფილა ფოთოლი, მოცდა როგორც სასოფლო-სამეურნეო სავარგული, ასეთი ფართობების რაოდენობა კი დაახლოებით 25-30 ათასი ჰექტარია; თუ უახლოეს პერსპექტივაში არ გადაწყდა ჩაის ნარგავების ქვეშ დაკავებული ფართობების ბედი, მაშინ, ისედაც მცირემიწიანი რეგიონები სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების გარეშე დარჩებიან. მაშასადამე, ეს უკანასკნელიც დღის წესრიგში აყენებს ჩაის პლანტაციების რეაბილიტაციისა და ხალხის სამსახურში მათი ჩაყენების რთული პრობლემების მოწესრიგებას.

სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციაზე ფასების ლიბერალიზაციის პირობებში ბუნებრივია ჩაის კულტურას გამოუჩნდება ე.წ. კონკურენტები. ასე მაგალითად ბოლო წლებში ჩვენში თხილის გაშენებამ ეჭვის ქვეშ დააყენა ჩაის პლანტაციების არსებობის საკითხი, განსაკუთრებით პრივატიზირებულ ნაკვეთებზე. სამწუხაროდ, მომდევნო წლებში თხილის პროდუქციაზე ფასები მკვეთრად დაეცა, რადგან მსოფლიოში თხილის ფასების რეგულირებას ახდენს თურქეთი და ჩვენ, როგორც მისი მეზობელი ქვეყანა, ყოველთვის მასზე ვიქნებით დამოკიდებული.

სადღეისოდ მეტად პრობლემური გახლავთ მეჩაიეობისა და საერთოდ სუბტროპიკული მემცენარეობის დარგთა ახალგაზრდა თაობით შევსების საკითხი, მხედველობაში მაქვს არა მარტო რიგითი სპეციალისტები, არამედ მეცნიერ-თანამშრომლებიც ჩაის გადამამუშავებელ სფეროს თითქმის აღარ ჰყავს კვალიფიცირებული ტიტისტიკების, ბიოქიმიკოსების, ტექნოლოგიის სხვა სფეროს სპეციალისტების ახალგაზრდა ცვლა. სოციალურად დაუცველი ძველი თაობა თანდათანობით ხელიდან გვეცლება. სამწუხაროდ სამეცნიერო კვლევის დაწესებულებებს ნაკლები ყურადღება ეძლევა.

სუბტროპიკულ ზონაში გლახურ-ფერმერული მეურნეობების სავარგულების დაკავება მონოკულტურით არ მიგვაჩნია მიზანშეწონილად. მოცემულ სქემაში ჩაისა და ციტრუსებს პრიორიტეტული ადგილები უკავიათ, რაც განპირობებულია იმით, რომ ტრადიციულად ამ კულტურათა პროდუქციაზე ყოველთვის იყო და პერსპექტივაშიც იქნება საბაზრო მოთხოვნილება, გლახს-ფერმერს მიეცემა ვალუტით უზრუნველყოფის საშუალება. მნიშვნელოვანი იქნება აგრეთვე თხილის, აქტინიდიის (კივი), ფეიჰოას, სუბტროპიკული ხურმის, ტუნგის, დაფნის, მოცვის და ბამბუკის კულტურათა პროდუქციის რეაბილიტაციიდან მიღებული შემოსავლები. რაც შეეხება მარცვალს, ბოსტნეულ-ბაღჩეულს, ვაზს, ისინი აუცილებელია შიდა მოხმარების დასაკმაყოფილებლად, მეცხოველეობის განსავითარებლად [3].

დღევანდელ საქართველოში მეციტრუსეობის განვითარების პრობლემები არ შეიძლება განვიხილოთ მხოლოდ საბაზრო ეკონომიკისათვის დამახასიათებელი კანონების კონტექსტით, იგი განსაკუთრებულ მიდგომას და სახელმწიფოებრივ ხედვას საჭიროებს. მას აუცილებლად ესაჭიროება სახელმწიფოებრივი მხარდაჭერა და მსოფლიო ბაზარზე მიმდინარე ტენდენციების გათვალისწინებით სასწრაფო რეაბილიტაცია.

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ ძველი ეკონომიკური კავშირების რღვევის გამო ექსპორტი მნიშვნელოვნად შემცირდა, ამჟამად ციტრუსოვანი კულტურების მოსავლის 10-ჯერ შემცირების მიუხედავად ექსპორტირება ძნელდება, ასე მაგალითად, 1995 წელს ციტრუსების ექსპორტმა შეადგინა 7 მლნ აშშ დოლარი, 2000 წელს ექსპორტის მოცულობა მცირდება 2,3 მლნ-მდე, ხოლო 2016 წელს 1,3 მლნ აშშ დოლარამდე [4].

გასათვალისწინებელია ისიც, რომ სუბტროპიკულ ზონაში მეციტრუსეობისათვის ახალი ფართობების ათვისების რეზერვები ამონრულია და დარგის განვითარება, ძირითადად, ინტენსიფიკაციის ფაქტორებზეა დამოკიდებული. დარგის რენტაბელობის დონის ამაღლება უნდა მოხდეს ბიოლოგიურად მობერებული (ამორტიზირებული) ხეების შეცვლით, პროგრესული აგროტექნიკის, სწორი ორგანიზატორული და ეკონომიკური ფაქტორების გამოყენებით, სანერგების მოწყობით, უხვად და რეგულარულად მსხმოიარე ჯიშების გამოყვანით და მათი ელიტური ნერგებით ახალი პლანტაციების გაშენებით.

ჩვენში არსებული ციტრუსოვანთა ბაღები სამოცდაათ წელზე და უფრო მეტი ხნისაა. თეორიულად და პრაქტიკულად დამტკიცებულია, რომ ეს მცენარე მაღალპროდუქტიულია 50-55 წლის ასაკამდე, შემდეგ მოსავალი თანდათანობით მცირდება და ნებისმიერი აგროლონისძიებების გატარებაც კი არ იძლევა სასურველ შედეგს.

აღნიშნული საკითხის გადაჭრის ერთ-ერთ ეფექტურ ღონისძიებათ ციტრუსების პლანტაციების გაახალგაზრდავება წარმოადგენს, კერძოდ, ბიოლოგიურად მობერებული მცენარეები უნდა შეიცვალოს ადგილობრივ პირობებთან უკეთ შეგუებული უხვად და სტაბილურად მსხმოიარე ადრემწიფადი ჯიშებით, კლონებითა და ფორმებით. ამორტიზირებული ხეების ახალგაზრდა ნარგავებით ჩანაცვლება გაზრდის მოსავლიანობას, შესაბამისად ამაღლდება ეკონომიკური ეფექტიანობა და რამდენიმე წელიწადში მივიღებთ მთლიანად გაახალგაზრდავებულ პლანტაციებს.

ფინანსური თვალსაზრისით აღნიშნული ღონისძიება რომ ეკონომიკურად მომგებიანი იქნება, ამას ჩვენი გაანგარიშებაც ადასტურებს; ამორტიზირებული მცენარეები ჰექტარზე საშუალოდ იძლევა 6,6 ტონა ნაყოფს, ახალგაზრდა (25 წლის) კი 30 ტონას, რასაც ყოველწლიურად ფერმერებისა და კერძო მესაკუთრეებისათვის დამატებითი მოგების მოტანა შეუძლია.

მეციტრუსე ფერმერების მოგება განისაზღვრება სტანდარტული და არასტანდარტული ნაყოფის სარეალიზაციო ფასების მიხედვით. მარკეტინგული პრობლემების მოგვარებისას საადრეო ჯიშების 1 კგ ნაყოფის ფასი 1 ლარს გადააჭარბებს, არასტანდარტული ნაყოფის ღირებულება 40-50 თეთრი იქნება. აქედან გამომდინარე, როცა საადრეო მანდარინის ხვედრითი წილი ფერმერულ მეურნეობებში 60-70 %-ს მიაღწევს, მაშინ ფერმერი 1 ჰა მანდარინის ბაღიდან დაახლოებით 3500-4000 ლარის შემოსავალს მიიღებს.

ამ პრობლემის გადაწყვეტისათვის აუცილებელია სადედე ბაღებისა და ახალი სანერგეების მოწყობა. უნდა ვეცადოთ, მივიღოთ მაღალხარისხიანი სტანდარტული კალმები, რისთვისაც განსაკუთრებული პირობებია საჭირო: კერძოდ, ნიადაგის აგრონესებით განოყიერება, ნორმალური ტენის, ტემპერატურის, ჰაერაციის, ნიადაგში არსებული სასარგებლო მიკროორგანიზმების ცხოველმყოფელობის უზრუნველყოფა და ა. შ.

საჭიროა რაც შეიძლება გავახანგრძლივოთ ნაყოფების მსხმოიარობის პერიოდი, რომლის გადაჭრა შეიძლება მხოლოდ ციტრუსოვანთა განლაგების სტრუქტურაში ჯიშობრივი შეფარდების დაცვით, ანუ მანდარინის სამრეწველო ასოტირ-მენტში ისეთი ჯიშების ჩართვით, რომლებიც ნაყოფების მომწიფებას სხვადასხვა პერიოდში მოახდენენ, ამასთან ექნებათ უხვი მოსავალი და ნაყოფის უკეთესი ხარისხი. აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის სოფლის მეურნეობის სამინისტროს გეგმით, ბაღების განახლება უნდა მოხდეს, ახალი, გაუმჯობესებული, სხვადასხვა დროს მწიფადი და საადრეო ჯიშებით, რომლებიც უკვე გამოცდილი და აპრობირებულია საზღვარგარეთის ბევრ ქვეყანაში, სადაც მეციტრუსეობა ტრადიციული და მთავარი დარგია. უნდა გაგზარდოთ ფორთოხლისა და ლიმონის ბაღების ხვედრითი წილიც, რაც ასევე მომგებიანი იქნება. მაგალითად, ფორთოხალი და განსაკუთრებით მისი ნატურალური წვენი სულ უფრო პოპულარული და მოთხოვნადი ხდება მთელ მსოფლიოში.

ციტრუსოვნების ახალი, გაუმჯობესებული ჯიშების გამოყვანის და წარმოებაში დანერგვის მხრივ სხვა ქვეყნებმა ძალიან გაგვისწრეს, ისევე როგორც სხვა დარგებში. ჩვენთან ეს პროცესი ცნობილი პოლიტიკური და ეკონომიკური სირთულეების გამო ჩამორჩა. მისასალმებელია, რომ აჭარის სოფლის მეურნეობის სამინისტროს მიერ სხვადასხვა ქვეყნიდან შეძენილი და ჩამოტანილია ციტრუსოვანთა ნერგები: მანდარინის, ფორ-

თოხლის, ლიმონისა და პომელოს 5 სახეობის, 50 ჯიშის ციტრუსოვანთა სანერგე მასალა. აქედან 14 ჯიშში მანდარინია. ისინი გაშენებულია ჩაქვის სანერგე მეურნეობის ტერიტორიაზე, საიდანაც აიღებენ სანამყენე კვირტებს ციტრუსოვანთა ნერგების მასობრივი წარმოებისათვის. სადედე ნაკვეთზე ციტრუსოვანთა ნარგავები, ჯიშების მიხედვით, უბნებად და სექციებადაა გაშენებული და ეტიკეტირებული. სადაც შეიძლება ნებისმიერი ჯიშის მიგნება.

პრობლემის გადასაჭრელად აჭარის ა/რ სოფლის მეურნეობის სამინისტროს, ა(ა)იპ აჭარის აგროსერვისცენტრის სასოფლო-სამეურნეო ტექნოლოგიების განვითარების სამსახურის ციტრუსოვანთა სანერგე მეურნეობაში, იაპონიიდან ინტროდუცირებული მანდარინის სხვადასხვა ჯიშებზე, ძირითადი ფენოლოგიური დაკვირვებები, მიმდინარეობდა ჩაქვში, იაპონიიდან შემოტანილი მანდარინის 11 ჯიშზე: ნიჩინანი, იურა-ვასე, ტაგუჩი ვასე, მიაგავა ვასე, კავადა, ნანკანი-20, ოჰოცუ ვასე, უენო ვასე, აუშიმა, ოკიცუ ვასე, მუკაიამა.

ექსპერიმენტი ტარდებოდა 25-35 გრადუს დახრილობის სამხრეთ-აღმოსავლეთ ფერდობებზე, სადაც მცენარეები დარგულია 4X2,5 მეტრის კვების არით, ზღვის დონიდან 35-40 მეტრის სიმაღლეზე. საცდელი მცენარეების ქვეშ ნიადაგი წითელმიწაა, თითოეულ ვარიანტში აღებული გვექონდა ათ-ათი მცენარე, ხოლო ცდები და დაკვირვებები ვანარმოეთ 110 მცენარეზე. დაკვირვებები მიმდინარეობდა ჩვენს მიერ შედგენილი სქემისა და მეთოდის მიხედვით. ყველა საცდელი მცენარე დაინომრა, გაუკეთდა ეტიკეტირება, მიღებული მონაცემები შეგვაქვს სპეციალურ ჟურნალში, სადაც აღირიცხება თითოეული მცენარის ყველა ის მონაცემი, რაც ფენოლოგიური დაკვირვებებით არის გათვალისწინებული.

კვლევის მეცნიერული სიახლე მდგომარეობს შემდეგში: პირველად იქნება შესწავლილი ინტროდუცირებული მანდარინის თერთმეტი ჯიშის აგროეკოლოგიური და აგროტექნოლოგიური თავისებურებები, მათი პროდუქტიულობისა და რეგენერაციული უნარის ამალღების მიზნით, ასევე სამეურნეო ნიშან-თვისებები, რომელსაც მიეცემა რეკომენდაცია, როგორც საუკეთესო ჯიშებს, ფერმერულ მეურნეობაში დასანერგად.

კვლევის სიახლეა ისიც, რომ ინტენსიური ტექნოლოგიების კომპლექსში ჩართულია საორგანიზაციო-სამეურნეო ღონისძიებები და ეკონომიკური საკითხები, რომელიც მიმართულია დარგის ორგანიზაციისა და მართვის ძირეული გაუმჯობესებისაკენ.

კვლევის პრაქტიკული მნიშვნელობა მდგომარეობს შემდეგში: მანდარინის ადრემნიფადი ჯიშების გაშენებით უახლოეს მომავალში ინტენსიურად გაიზრდება მათი ფათობები და შესაბამისად მოსავლიანობაც.

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტთან გაფორმებული მემორანდუმის საფუძველზე, სისტემატიურად ჩამყავს აგრონომიის სპეციალობის სტუდენტები, სადაც სავსე პირობებში ვაცნობთ ფენოლოგიური დაკვირვებების მიმდინარეობას. ხდება ფოტოგრაფირება როგორც მსხმოიარე მცენარეების, ასევე ნაყოფებისა კრეფის მიმდინარეობის დროს. მცენარის სხვადასხვა ექსპოზიციიდან ვიღებდით ნაყოფებს და ჩაგვაქვს უნივერსიტეტში, რათა განვსაზღვროთ მათი ბიოქიმიური შედგენილობის ხარისხობრივი მაჩვენებლები.

თითოეულ ჯიშზე ვიკვლევდით: - კვირტების გაღვიძებას, ვეგეტაციის დასაწყისსა და დასასრულს, მასიურ ყვავილობას, გამონასკვას, ნაყოფების მომნიფების დასაწყისს და ნაყოფების მასიურ მომნიფებას, მსხმოიარობას (ცალობა, კგ-მი), ერთი ნაყოფის საშუალო წონას (გრ-მი), ნაყოფის შეფერილობას, კანის რბილობიდან მოცილების ხასიათს, რბილობში ნილაკოვანთა რაოდენობას, შეფოთვლას და სხვა.

ასევე შევისწავლეთ მანდარინის ჯიშებზე ბიომეტრიული მაჩვენებლები 2014-2017 წლებში, სადაც ისწავლებოდა მცენარის სიმაღლე სმ-ში, საძირისა და სანამყენის დიამეტრი მმ-ში. დაკვირვებებმა გვიჩვენა, რომ ნაყოფების ადრემნიფადობით, ხარისხითა და მოსავლიანობით გამოირჩევა მანდარინის ჯიშები: ნიჩინანი, იურა-ვასე, ოჰიცუ-ვასე და მიაგავა-ვასე. მაგრამ აუცილებლობად მიმაჩნია, მომდევნო წლებშიც გაგრძელდეს საკოლექციო ნაკვეთებში დაკვირვებები, რადგანაც სხვადასხვა ქვეყნებიდან ინტროდუცირებული მცენარეების შეგუებას ადგილობრივ კლიმატურ-ნიადაგურ პირობებთან 6-10 წლის დაკვირვებები მაინც სჭირდება, რადგანაც ამას ითვალისწინებს მცენარეთა ჯიშთა გამოცდის მეთოდოლოგია. ვფიქრობ, არ უნდა დავუშვათ გამოუსწორებელი შეცდომა და მოსახლეობას, ფერმერებს მივანდოთ სწორი ინფორმაცია ამა თუ იმ ჯიშის მოვლა-მოყვანის ინტენსიურ ტექნოლოგიებზე.

ასევე არ უნდა დავივიწყოთ დღემდე არსებული მანდარინის ჯიშებს შორის, ყველაზე საუკეთესო ჯიშში - ტიახარა უნშიუ, რომლის ნაყოფები ოქტომ-

ბრის პირველ დეკადაში მნიფდება და კარგადაა შეგუებული ადგილობრივ პირობებს. აღნიშნული ჯიშში 35%-ით მეტ მოსავალს იძლევა დარაიონებულ ჯიშ - უნშიუსთან შედარებით და თანაც გამოირჩევა ნაყოფის უკეთესი ხარისხით [6].

მისასაღმებელია ასევე ქობულეთის მუნიციპალიტეტის სოფელ გვარამი აჭარის აგროსერვის-ცენტრის მიერ 11 ჰექტარზე ხეხილოვნებისა და ვაზის სადედე, საკოლექციო და სადემონსტრაციო სანერგის მოწყობა, სადაც დღეისათვის გაშენებულია ვაზის სასუფრე და საღვინე 25 ჯიშის ნერგები. ასევე ხეხილოვნების ვაშლის, მსხლის, ბალის, ატმის ადრემსხმოიარე ნაგალა ჯიშები, რომელზეც დაკვირვებები 2014 წლიდან მიმდინარეობს.

ამასთან, უნდა აღინიშნოს, რომ ბოლო ათწლეულების მანძილზე სხვადასხვა სუბტროპიკული კულტურების ნერგების გამოყვანა წარმოებდა არაორგანიზებულად, ცალკეული გლეხური მეურნეობის დონეზე, რომელიც არ ატარებს ინტენსიურ ხასიათს და ვერ პასუხობს კულტურათა გავრცელების თანამედროვე მოთხოვნებს. ისიც გასათვალისწინებელია, რომ ორგანიზებული სანერგე მეურნეობები ფაქტიურად აღარ არსებობს, ამიტომ მოსახლეობის ერთეული პირები ნერგების გამოყვანას ახორციელებს საკარმიდამო ნაკვეთში მოწყობილ მიკრო სანერგეებში, არა აპრობირებული, ზოგჯერ კი არა პერიოდულად მენლე ხეებიდან აღებული კალმებით.

მეციტრუსეობის დარგში არსებული მდგომარეობის გამოსწორება და მოგვარება შესაძლებელი იქნება მხოლოდ სერვისული მომსახურების შექმნით, რაც გულისხმობს: მავნებელ-დაავადებათა დიაგნოსტიკას, მის კვალობაზე პრეპარატების სახეობისა და რაოდენობის, წამლობათა ვადების, ჯერადობების, კონცენტრაციების, სამუშაო ხსნარების მოცულობების და ლოდინის პერიოდის ზუსტ განსაზღვრას, საჭიროების მიხედვით ნიადაგის ნიმუშების აღებას და ქიმიური შედგენილობის განსაზღვრას, რეკომენდაციების საფუძველზე აგროქიმიკატებით ნიადაგის განოყიერებას, წამლობათა მაღალეფექტურად და ხარისხიანად ჩატარების უზრუნველსაყოფად თანამედროვე დისპერსიული შემასხურებელი ტექნიკის შექმნას და გამოყენებას.

მიუღებლად მიგვაჩნია, არაპროფილურმა ინსტიტუტებმა განაცხადოს პრეტენზია სუბტროპიკული მემცენარეობის განვითარების საკითხებში, მთავარი როლი ითამაშონ და კომპეტენტური

სიტყვა თქვან, როდესაც საკითხი ეხება ციფრუსოვანთა დარგის მომავალს და მის გადარჩენას. ჩაის, სუბტროპიკული კულტურებისა და ჩაის მრეწველობის ინსტიტუტის მეცნიერ-მუშაკებს, მათ პარტნიორებს სათანადო გამოცდილება და მაღალი კვალიფიკაცია გააჩნიათ ციფრუსოვანთა ნერგების წარმოება-რეაბილიტაციაში.

მეთამბაქოება - აჭარის მაღალმთიანი რაიონების ეკონომიკის განმტკიცების ძირითადი და ტრადიციული დარგი კვლავ კრიზისულ მდგომარეობაშია, რაც იმაში მდგომარეობს, რომ თამბაქოს წარმოება 5060 ტონიდან 150-200 ტონამდე შემცირდა. სავალალო შეხედვის ძირითადი მიზეზია ნედლეულზე შედარებით დაბალი შესასყიდი ფასები. მიუხედავად ამისა, თამბაქოს მწარმოებელთა ინტერესი ამ დარგისადმი კვლავ დიდია. მწარმოებელთა დაინტერესებას კიდევ უფრო მეტად შეუწყო ხელი უცხოური ბიზნესმენების გამოჩენა, რომლებიც დაინტერესებული არიან მაღალხარისხოვანი და ნაკლებნიკოტინიანი აჭარის თამბაქოს ნედლეულის შესყიდვით. ამ მხრივ ბიზნესმენტა დაინტერესება კიდევ უფრო გაიზარდა, როდესაც წარმოებაში გამოიყენება ჩვენს მიერ ტრაპიზონისა და სამსუნის შეჯვარების შედეგად მიღებული ახალი ჯიშის „ქედის ადგილობრივი ჰიბრიდი“, რომელიც მოსავლიანობით, ხარისხით, არომატითა და ნიკოტინის დაბალი შემცველობით აღემატება აჭარაში დარაიონებულ სამსუნებს.

თამბაქოს ნედლეულზე ფასების რეგულირებით შეიძლება მივალნიოთ მოსახლეობის ისეთ მატერიალურ დაინტერესებას, რომ აჭარამ არა მარტო რეგიონის დასაკმაყოფილებელი ნედლეული დაამზადოს, არამედ საზღვარგარეთ გასატანი პროდუქციის მნიშვნელოვანი რაოდენობაც აწარმოოს.

მევენახეობას შიდა მთიანი აჭარის ეკონომიკაში, მეთამბაქოების შემდეგ, მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს. 2016 წლისათვის დაგეგმილია ვენახის ფართობის 100 ჰექტარის გაზრდა. ამ მხრივ განსაკუთრებული პრიორიტეტი უნდა ჩხავერის ჯიშს, რადგანაც საერთაშორისო ბაზარზე წითელი და ვარდისფერ ღვინოებზე დიდი მოთხოვნაა. ამასთან, აღსანიშნავია, რომ ამ ჯიშის ვენახს არ სჭირდება განსაკუთრებული პირობები. იგი შეიძლება გავაშენოთ თითქმის ყველგან - გზების გასწვრივ, ღობეებზე, ეზოებში და სხვა. ასევე მნიშვნელოვანი ყურადღება უნდა მიექცეს ალადასტურის, ცოლიკაურის, ციცქას და სხვა ჯიშების გაშენე-

ბას, რომლებიც სხვადასხვა სამეცნიერო დანებებულებების მიერ არის რეკომენდირებული აჭარის მთის რაიონებისათვის. ტექნოლოგია გულისხმობს ეკონომიკური პირობებისა და ჯიშების ბიოლოგიური თვისებების მიხედვით კვების არის, შტამბის სიმალლის ოპტიმალური ვარიანტისა და საყრდენი ტიპის შერჩევას, სავარაუდო ეკონომიკური ეფექტი იმაში გამოიხატება, რომ ფართობის ერთეულზე განეული ხარჯები ორჯერ ანაზღაურდება.

განსაკუთრებულ ყურადღებას საჭიროებს შიდა და მაღალმთიანი აჭარის მეხილეობა. უპირველესად, უნდა შენარჩუნდეს ხეხილოვანი ჯიშების გენოფონდი. მეჩხერი ბაღები შეივსოს ყინვაგამძლე და მაღალმოსავლიანი ჯიშებით. ამ მიზნით ეფექტურია ვაშლის ახალი სელექციური ჯიშები „დელისი“, (ჰიბრიდული ფორმა 21/15) და „ხორუმი“ (ჰიბრიდული ფორმა 5/54). რომლებიც ხასიათდებიან ნაყოფის საშუალო ზომით (160-190 გრ), მაღალი გემური თვისებებით, ქეცისა და ნაცრის მიმართ იმუნურობით ინახება მათის შუა რიცხვებამდე, ჰექტარზე ირგვება 1000 ძირი. ანალოგიური ღონისძიებები უნდა განხორციელდეს სხვა თესლოვნებისა და კურკოვნების ადგიან-რეაბილიტაცია. ამასთან ფერმერებთან და მწარმებებთან შეხვედრების დროს ხშირადისმება საკითხი არსებული ხეხილის რეალიზაციის თაობაზე, ისინი მოთხოვენ აჭარის მაღალმთიან რაიონებში ერთი წვენების ქარხნის გახსნას.

სათანადო ყურადღება უნდა დაეთმოს კივის, თხილისა და კაკლის სელექციური ჯიშების გაშენებას. კივი რომელიც მრავალ ლიტერატურაში „სიცოცხლის ხილად“ არის ცნობილი, ჩვენს სუბტროპიკებში სწრაფად ინერგება. მისი ბიოლოგიური თავისებურებებიდან გამომდინარე, იგი თავისუფლად შეიძლება გავაშენოთ შიდა მთიანი აჭარის მეჩხერი და განუახლებელი, დაბალი სიხშირის ტყის კორომებში. შედეგად, ავითვისებთ ტყის უსარგებლო უბნებს და მნი

შენელოვნად გავზრდით ესეოდენ მნიშვნელოვან პროდუქციას. გასაშენებელი ჯიშებიდან უპირატესობა უნდა მიექცეს „ჰაივარდს“.

თხილის ბაღების გაშენება უმჯობესია მოხდეს ერთშტამბიანი დაბალტანიანი ხის ფორმით, შემცირებული კვების არეზე. სავარაუდო ეკონომიკური ეფექტი გაიზრდება 50-60% და მნიშვნელოვნად გაუმჯობესდება პროდუქციის ხარისხი.

დეგრადირებულ და დაბალნაყოფიერ მიწებზე გზის პირებზე და ტყის პირებზე უნდა გაშენდეს

კაკლის ახალი ჯიში (ფორმა №5) „ნონიარისი“, რომელიც გამოირჩევა მაღალმოსავლიანობითა და მაღალხარისხიანობით (1 ძირი იძლევა 400 კგ ნაყოფს, გული ნაჭუჭიდან ადვილად ცალკევდება და გამოსავლიანობა 52-53 %-ს შეადგენს).

გამომდინარე იქიდან, რომ მესიმინდობა და მეკარტოფილეობა მაღალმთიან აჭარის ერთ-ერთი უძველესი და ტრადიციული დარგებია, აუცილებელია უახლოესი ტექნოლოგიების პრაქტიკულად გამოყენება. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს ჯიშთგანახლებას ახალი სელექციური ჯიშებით, რისთვისაც ფართოდ იქნას გამოყენებული საქართველოს მემცენარეობის სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტის რეკომენდაციები.

მეზოსტნეობის განვითარების ხელშემწყობი ღონისძიების მიზნით საჭიროა რამდენიმე სასაბურთე მეურნეობის ამოქმედება რაც საშუალებას მოგვცემს მთელი წლის განმავლობაში დავაკმაყოფილოდ საკურორტო ზონის მოსახელობა. აჭარის პირობებში ასევე ყურადღების ღირსია ყაბაყი და პატისონი. შესწავლილი საუკეთესო ჯიშების წარმოება მნიშვნელოვნად გააფართოვებს ბოსტნეული კულტურების ასორტიმენტს.

ცნობილია მცენარე - სტევია, როგორც შაქარზე უტკბილესი კულტურა, ამიტომ აუცილებლად გვესახება მისი პლანტაციების გაშენება ფართო მასშტაბით, ის აგრეთვე სამკურნალო თვისებებით ხასიათდება. სტევიის ძირითად გლუკოზიდს - სტევიოზიდს აქვს დამაკონსერვებლობის თვისება, რომელიც ეწინააღმდეგება ობის სოკოებისა და ბაქტერიების გავრცელებას, ამიტომ წარმატებით შეიძლება იქნეს გამოყენებული საკონსერვო წარმოებაში. რისთვისაც აუცილებელია სტევიას პლანტაციების ფართო მასშტაბით გავრცელება. გამოკვლევებით დადგენილია, ეომ იმერეთის რეგიონში შეიძლება ჰექტარზე 10 ტონამდე სტევიის ნედლეულის მასის მიღება, რაც 60-70 ტონა შაქრის ექვივალენტია (1 კგ ნედლეული მასა სტევიასი ექვივალენტურია 6-7 კგ შაქრისა, ე. ი. ერთი მცენარიდან შესაძლებელია 700-800 გრამი ნედლი მასის მიღება).

გეოპოლიტიკური მდგომარეობიდან, ბუნებრივ-კლიმატური პირობებიდან და მოსახლეობის ისტორიული ტრადიციებიდან გამომდინარე საქართველოს ეკონომიკის გაჯანსაღებაში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ადგილი სოფლის მეურნეობას და მათ შორის, მეცხოველეობას ეკუთვნის.

ახლა ბევრს ლაპარაკობენ სასოფლო-სამეურნეო წარმოებისათვის გრძელვადიანი, საშელავათო

პერიოდის და დაბალპროცენტის კრედიტების გამოყოფაზე. მაგრამ დიდი მნიშვნელობა აქვს, თუ როგორ განხორციელდება იგი. ბევრისათვის გაუგებარიც კია ყოველმხრივ შეჭირვებული გლუბკაციის იმედზე უაღრესად სტრატეგიული სასოფლო-სამეურნეო წარმოების მიტოვება. ე. წ. ხელშემწყობი და საფინანსო ორგანიზაციებიც მას ისეთ პირობებს სთავაზობენ, უბრალოდ, გაუგებარია. საკმაოდ მოლონიერებული წარმოება უნდა გქონდეს, რომ დაგაფინანსონ ე. წ. შემდგომი განვითარების მიზნით, ან მოითხოვენ ქონებრივ გარანტიებს.

თანადაფინანსება თითქმის ყველა პროექტისა და პროგრამის ძირითადი პირობაა. ეს ნიშნავს, რომ რა რაოდენობის თანხას ითხოვენ, იმდენივე ან მისი ნახევარი, შენივე უნდა გქონდეს. ეს ვითომდა ბიზნეს გეგმის საიმედობის გარანტიაა. დონორი, რომ უმრავლეს შემთხვევაში ფულს პირდაპირ არ იძლევა, ესეც თურმე უსაფრთხოების გარანტიის მიზნით კეთდება. მთხოვნელს ფული ხელზე, რომ მივცეთ, თავისი საჭიროებისამებრ დახარჯავს და წარმოებისათვის არაფერს გააკეთებსო.

ეს პროგრამები და პროექტები სხვა გარანტიებსაც ითხოვს, რომელიც უფრო სახელმწიფოს მოსაგვარებელია. მაგალითად: სრულყოფილი საკანონმდებლო ბაზა, საკუთრების ხელშეკრულება, მიწის მფლობელობის მონესრიგება, ტარიფები და ა. შ. სხვა შემთხვევაში ვერაფერსაც ვერ მიიღებ მათგან.

გამოდის ყველაფერში ისევე მოსახლეობა ყოფილა დამნაშავე, განსაკუთრებით იმაში, რომ ფული არა აქვს, სოციალურადაც დაუცველია, შია, სცივა და ამის გამო შესაძლოა ინვესტიციის, სესხის თუ გრანტის რაღაც ნაწილი ამ მიზნითაც გამოიყენოს.

თითქმის ყველა პროგრამა და პროექტი აგრობიზნესის ხელშემწყობას ითვალისწინებს, არადა სოფლად პირველადი წარმოებაა მისახედი, აგრობიზნესი სასოფლო-სამეურნეო წარმოების უფრო მაღალი საფეხურია. აგრობიზნესი შესთავაზო სოფელს, რომელიც სიღარიბის ზღვარზეა, უფრო დაცინვას ჰგავს, ვიდრე პარტნიორობასა და დახმარებას. და ეს მაშინ, როცა ამ ჩვენს ხელშემწყობთა ქვეყნებში სასოფლო-სამეურნეო წარმოებას ისეთი თანადგომა აქვს, რომ ფაქტობრივად დოტაციაზეც კი იმყოფება. ესაა სუფსიდიები, დანამატები პროდუქციის წარმოებაზე, რამდენიმენლიანი საშელავათო პერიოდის უპროცენტო და დაბალპროცენტის, გრძელვადიანი სესხები,

საქველმოქმედო პროგრამები, ანაზღაურებები სტიქიური მოვლენების ან სხვა რაიმე მიზეზით მოსავლის განადგურების, ბაზარზე ფასების მერყეობით გამონწვეული ზარალის დროს და ა. შ.

თუმცა ჩვენში დღეს მოღვაწე საერთაშორისო ფონდების, პროგრამების, საგრანტო ღონისძიებათა სისტემაში, ფერმებისა და გადამამუშავებელ საწარმოთა პირდაპირი გზით დაფინანსებას მოკრძალებული ადგილი უჭირავს. ისინი ფულს ძირითადად საორგანიზაციო-ადმინისტრაციული ღონისძიებებისათვის ხარჯავენ და სიმბოლურ ნაწილს თუ იყენებენ პირდაპირი დაფინანსებისათვის. უკეთეს შემთხვევაში აფინანსებენ მხოლოდ უკვე არსებულ წარმოებას, რომელსაც გაფართოება ესაჭიროება.

აგრარული დარგის განვითარების ერთ-ერთი განმსაზღვრელი ფაქტორი სოფლის მეურნეობაში დასაქმებული ადამიანების ცოდნის დონე, მათი კვალიფიკაციაა, ვინაიდან მხოლოდ მცოდნე ადამიანს შეუძლია ახალი ტექნოლოგიების და სხვა სიახლეების ათვისება-გამოყენება.

და ბოლოს, აგრარულ სექტორში რადიკალური ცვლილებები დაიწყება მაშინ, როდესაც გადანაცვლება მაღალკვალიფიცირებული სწავლული აგრონომებისა და ამ სფეროში დასაქმებული სხვა კადრების საკითხი. სოფლის მეურნეობის საკითხებზე მოსახლეობაში ცოდნის ამაღლება სახელმწიფო აგრარული პოლიტიკის ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილი უნდა იყოს.

ამასთან, სასიხარულოა ისიც რომ ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ტექნოლოგიურ ფაკულტეტზე მარტო 2013 წელიდან 2017 წლამდე ოცდაერთმა დოქტორანტმა დაიცვა სადოქტორო დისერტაცია აგრარულ სფეროში, მათ შორის პირველად აჭარის ისტორიაში ცამეტი ქალბატონია. იმედია ადგილობრივი ხელისუფლება და აჭარის სოფლის მეურნეობის სამინისტრო, გაითვალისწინებენ ახალი აკადემიური დოქტორების დასაქმების საკითხს.

საქართველოსა და მის რეგიონებში შექმნილი მდგომარეობა, ის როლი და ამოცანები, რაც ამ ეტაპზე რეგიონულ მართვასა და ეროვნული ეკონომიკის აღორძინება-განვითარებას ეკისრება, მოითხოვს ქვეყანას ჰქონდეს ძირითადი სტრატეგიული მიმართულება მეცნიერების სახელმწიფოს მარეგულირებელი როლის და ფუნქციების განვითარებისაკენ, კერძოდ, რეგიონებში ამ სფეროში ზრდის რეზერვების სრულიად ამო-

ქმედების, მისი ეფექტიანობის ამაღლებისაკენ. ახლა, ადგილებზე მოსახლეობის სრულიად დაკმაყოფილება და ქვეყნის საწარმოო პოტენციალის ეფექტიანად გამოყენება დღის წესრიგში აყენებს არა ზევიდან, არამედ ქვევიდან გარდაქმნების გატარებას.

მრავალწლიანი პრაქტიკული მუშაობისა და ჩატარებული სამეცნიერო გამოკვლევების საფუძველზე შეიძლება გაკეთდეს ძირითადი დასკვნები გამომდინარე აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკაში საკითხის აქტუალობიდან, რადგანაც მოსახლეობის 55% სოფლად ცხოვრობს და საქმიანობს, ამასთან ბუნებრივ-კლიმატური პირობები იძლევა იმის საშუალებას, რომ ისინი მეტ სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციას აწარმოებდნენ და შეძლებულადაც ცხოვრობდნენ, მაგრამ ოფიციალური მონაცემებით მათი სოციალური მდგომარეობა და წარმოებული პროდუქცია სერიოზული განსჯის, შეიძლება ითქვას, სახელმწიფოს ყოველდღიური ზრუნვის საგანი უნდა გახდეს. მიზეზები სხვადასხვაა - ეკონომიკურ-პოლიტიკური მდგომარეობით დაწყებული, სოციალურ-სამართლებრივი საკითხებით დამთავრებული.

მართალია, ბოლო 20-25 წლის განმავლობაში ქართული სოფლის განვითარებაში მილიარდობით თანხა დახარჯული, მაგრამ სასიკეთო ძვრები დიდად შესამჩნევი არ არის. სოფლებიდან მიგრაციული პროცესები კვლავ გრძელდება და სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის შიგა წარმოება არ იზრდება, უფრო მეტიც, ზოგიერთ სახეობაში იმპორტმა 90 %-ს მიაღწია, ისმება კითხვა - ქართველი კაცი ხომ არ გაზარმაცდა, თუ ქართული მიწა უნაყოფო გახდა? ვფიქრობთ არც ერთი და არც მეორე. ამ პრობლემებისადმი მიდგომის შეცვლა და აუცილებელი ღონისძიებათა გატარებაა საჭირო კერძოდ:

1. სოფელს უნდა მიენიჭოს სამართლებრივი სტატუსი და ადგილობრივ თვითმმართველობას, თავისი კომპეტენციის ფარგლებში, უნდა შეეძლოს სოფლის საჭირობო საკითხების ჩაურევლად გადანაცვლება, ფინანსების მოძიება და დამოუკიდებლად განკარგვა;
2. ქვეყნის მასშტაბით უნდა მოხდეს მიწების ინვენტარიზაცია, განისაზღვროს მისი ნაყოფიერება, ფასი და განკარგვის პირობები;
3. აჭარასა და იმ რეგიონებში, სადაც მიწის პრივატიზაცია არ დასრულებულა ან „ჩემი ყოფილის“ პრინციპით განსაზღვრა დღის წესრიგში

კვლავ რჩება, სასურველ შედეგს ვერ მივაღწევთ. სოფლად მცხოვრებთა უმრავლესობა ეკონომიკურად გაუმართლებლად მიიჩნევის მიწაზე შრომას. ამის მიზეზი ისაა, რომ თითოეულ კომლზე განაწილებული მიწის ფართობები მცირეა და დაბალი საბაზრო ფასების პირობებში მიღებული შემოსავლები არაა საკმარისი ოჯახის გამოსაკვებად. ამის გამო, სოფლად მცხოვრებთა დიდი ნაწილი ქალაქად ან უცხოეთში არის გადახვენილი, მოუგვარებელია გლეხებისაგან აგრარული ნაწარმის შესყიდვის საკითხიც; ყოველივე ამის მოგვარებას სახელმწიფოს პოლიტიკური ნება სჭირდება;

4. დასახვევია მთის კანონის არსი და მნიშვნელობა. თავისი მოთხოვნებიდან გამომდინარე ეს კანონი აჭარბაში ქობულეთისა და ხელვაჩაურის მუნიციპალიტეტებში შეეხო მხოლოდ ორ-სამ სოფელს. ეს ზღვის დონიდან არსებული სიმაღლის მაჩვენებლის შესაბამისად კი არ უნდა განისაზღვროს, არამედ სოფლის ფაქტიური გეოგრაფიული და ბუნებრივი პირობების გათვალისწინებით. ეს პირობები ასეთ სოფლებში შეიძლება უფრო რთული და მკაცრი იყოს, ვიდრე იმ სოფლებში, რომლებსაც ეს კანონი შეეხო;
5. სოფლის მოსახლეობას მეტად უნდა შეეწყოს ხელი ყველა დონის კოოპერაციული გაერთიანებებისა და კოოპერაციული მეურნეობების (მეორე, მესამე) შექმნის ორგანიზებაში;
6. უნდა გაგრძელდეს კონკრეტული სოფლის მოთხოვნების საფუძველზე ადგილზე ინფრასტრუქტურული სამუშაოების გატარება; სოფლად ახალგაზრდების დამაგრებისა და სოფლების მოსახლეობისაგან დაცლის პროცესის შესაჩერებლად უნდა შეიქმნას და ამოქმედდეს საგანმანათლებლო, სამედიცინო, ტექნიკური და კულტურული კერები, ცენტრები და სერვისები, სადაც დასაქმდებიან შესაბამისი განათლებისა და კვალიფიკაციის მხოლოდ ადგილობრივი კადრები;
7. ადგილებზე ტრადიციული ქართული დარგებისა და ახალი მიმართულებების (მემცენარეობა, მეცხოველეობა, ტურიზმი, ქართული ხალხური რენვა) შენარჩუნებისა და მისი შემდგომი აღმავლობისათვის, საწყის ეტაპზე მაინც, ფინანსური ხარჯები სახელმწიფომ უნდა იტვირთოს;

8. ადგილებზე უნდა შეიქმნას სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გადამამუშავებელი საწარმოები; მცირე და დიდი სამექანიზაციო საშუალებების ტექნიკური გამართვისა და სარემონტო სამუშაოების სამექანიზაციო სერვის ცენტრები, რომლებიც დაკომპლექტებული იქნება უახლესი სამექანიზაციო ტექნიკით და კვალიფიციური სპეციალისტებით.
9. შექმნილი სიტუაციიდან გამომდინარე, ახალგაზრდები თუ მოსურებენ სოფლად დამკვიდრებას, მათ ამ საკითხების მოგვარებაში სახელმწიფომ ხელი უნდა შეუწყოს, თორემ სოფლების დაცლის პროცესი კიდევ უფრო გაღრმავდება და წლების შემდეგ იქ დაბრუნებული ახალგაზრდა ცხოვრებას ვეღარც შესძლებს;
10. საქართველოს ხელისუფლების მხარდაჭერით სახელმწიფო უნივერსიტეტის აგრარული სპეციალობის ბაკალავრიატში სწავლება უფასოა, მაგრამ სასურველია, სახელმწიფო ბიუჯეტიდან დაფინანსდეს მაგისტრატურისა და დოქტორანტურის აგრონომიის მიმართულების საგანმანათლებლო პროგრამებიც;
11. დემოგრაფიული მონაცემების დღევანდელი მდგომარეობა და პერსპექტივა საგანგაშოა. ამიტომ, განსაკუთრებულად უნდა შეეწყოს ხელი სამ და მეტ შვილიან ოჯახებს არა მარტო სოფლად, არამედ ქალაქადაც;
12. საინფორმაციო საშუალებები ხშირად უნდა აშუქებდნენ და მეტად უწყობდნენ ხელს სოფლად მცხოვრებთა ყოფა-ცხოვრებისა და იქ ახალგაზრდების დამაგრებას საკითხებს;
13. ქვეყანაში ქალაქიც და სოფელიც, ერთდროულად ინტერესებიდან გამომდინარე უნდა აშენდეს. საქართველოს ამის მდიდარი გამოცდილება აქვს, რაზეც ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მასალებიც მეტყველებენ, მხოლოდ საჭიროა მათი ქვეყნისა და ხალხის სამსახურში ჩაყენება;
14. უნდა გამარტივდეს კრედიტების აღების პროცედურები. იგი დაბალ პროცენტისანი, გაზრდილი საშელავათო პერიოდითა და გრძელვადიანი უნდა იყოს, როგორც ეს მსოფლიოს ბევრ განვითარებულ ქვეყანაშია. ჩვენი საბანკო სისტემა მოსახლეობის მატერიალური მდგომარეობის გათვალისწინებას, გაუმჯობესებას კი არა, მის გაკოტრებას ემსახურება. ოფიციალური მონაცემებით (გაზეთი „ფინანსები

და კრედიტები“) კომერციული ბანკებისა და ფინანსური ორგანიზაციების წლიური სუფთა მოგება ზოგჯერ 55%-ია, მიკროსაფინანსო ბანკებისა და კი კიდევ უფრო მაღალი, რაც მოსახლეობის ხელშეწყობაზე კი არა, უფრო ძარცვაზეა ორიენტირებული;

15. სოფლად მენარმეობის განვითარებისა და სურსათის წარმოების გადიდების მიზნით, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია სახელმწიფოს მიერ აგროდაკრედიტების საკითხების მოგვარება. ამ მიზნით, ამჟამად მოქმედი საკრედიტო კა-

ვშირების გარდა, უნდა მონესრიგდეს მიწის გირავნობის საკითხი, რომელიც თავის მხრივ მიწის რეგისტრაციისა და მიწის თავისუფალი ბაზრის ფორმირების პრობლემებს უკავშირდება.

ვფიქრობთ, ამ ღონისძიებათა გატარებით შესაძლებელი გახდება, ჯერ სოფლის დაცლა-ნგრევის შეჩერება, შემდეგ კი ყოველივე ეს ახალ იმპულსს მისცემს - ეკოლოგიურ-ეკონომიკურ, სოციალურ-კულტურულ და დემოგრაფიულ სრულყოფა-გაუმჯობესების პროცესს.

ლიტერატურა/REFERENCES

- [1] **რ. მარგალიტაძე.** ზოგიერთი საკითხები სახელმწიფოებრივი მმართველობის როლის შესახებ სუბტროპიკული ს/მ მდგრადი განვითარების საქმეში. აფხაზეთის მეც. ეროვნული აკადემიის სამეცნიერო კონფერენცია. თბ. 2012 წ.
- [2] **ალ. მიქელაძე, ელ. ქიჯია.** სოფლის აღორძინება, ქვეყნის მოსახლეობის უზრუნველყოფა სასურსათო პროდუქციით და სოციალურ-ეკონომიკური პირობების გაუმჯობესება. აფხაზეთის მეც. ეროვნული აკადემიის სამეცნიერო კონფერენცია. თბ. 2016 წ.
- [3] **რ. კობალიანი, ვ. უგულავა, მ. თაბაგარი.** სუბტროპიკული ტექნიკური კულტურები. ქუთაისი. 2011 წ.
- [4] **რ. ჯაბნიძე.** სუბტროპიკულ მცენარეთა აგროტექნოლოგია. ბათუმი. 2015 წ.
- [5] **რ. ჯაბნიძე.** ჩაი და ციტრუსები. ბათუმი. 2004 წ.
- [6] **რ. მსხილაძე.** რას გვპირდება ციტრუსების სანერგე მეურნეობა. გაზეთი „აჭარა“ №79. 2017 წ.

ავტომობილის ტექნიკური ინსპექტირების მართვის გლობალური საკითხი

SOME ISSUES OF VEHICLE TRANSPORT INSPECTION MANAGEMENT

მარიკა შარაშიძე,

ბიზნესის ადმინისტრირების მაგისტრანტი,
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

MARIKA SHARASHIDZE,

Magistr of Business Administration Ivane Javakhishvili
State University. Georgia, Tbilisi

ანოტაცია

სტატიაში განხილულია ავტოტესტირების ცენტრების, მათი შექმნის გარემო ფაქტორები, მოსალოდნელი საფრთხეები და მისი თავიდან აცილების გზები; სახელმწიფო მხარდაჭერა და უცხოური კომპანიების გამოცდილება; ინსპექტირების მართვის ზოგიერთი საკვანძო საკითხი; ასევე სტატიაში განხილულია ავტოტრანსპორტის ტექნიკური ინსპექტირება ერთ-ერთი ავტოტესტირების ცენტრის, დიაგნოსტიკა-აჭარას მაგალითზე; ატმოსფერული ჰაერის მდგომარეობა საქართველოში; ჰაერის დაბინძურების სტატისტიკა, საქართველოში არსებული სიტუაცია ავტომობილების ტესტირების სფეროში

საკვანძო სიტყვები: ტექნიკური ინსპექტირება, ატმოსფერული ჰაერის დაბინძურება, მავნე ნივთიერებები, დიაგნოსტიკა, გერმანიის ავტოტრანსპორტის ინსპექტირების ასოციაცია (DEKRA), ტექნიკური ინსპექტირება აშშ-ში, ტექნიკური ინსპექტირება იაპონიაში.

ABSTRACT

There are discussed notions of vehicle inspection station, their environmental factors, expected threats and ways to prevent it; State support and experience of foreign companies, some key issues of inspection management. The article also examined the technical inspection of the vehicle on the examples of LTD Diagnostic-Adjara, which is vehicle inspection station; Atmospheric air condition in Georgia; Air pollution statistics; The situation in Georgia of vehicle inspection issues;

Key words: *technical inspection, Atmospheric air pollution and harmful substances, diagnostics, technical inspection in German, technical inspection in the USA, technical inspection in Japan.*

შესავალი

ავტომობილების ტესტირება, სატრანსპორტო საშუალებების ტექნიკური მდგომარეობის დასადგენად ხორციელდება. ევროკავშირში, საკითხის

რეგულირებისთვის მიღებულია ევროპარლამენტის დირექტივა საავტომობილო ტრანსპორტის და მისი მისაბმელების გზისთვის ვარგისობაზე პერიოდული ტესტირების შესახებ.

სატრანსპორტო საშუალებები უნდა იქნეს პერიოდულად შემოწმებული იმ წევრ სახელმწიფოებში, სადაც რეგისტრირებულია აღნიშნული სატრანსპორტო საშუალება. ტესტირება უნდა ჩაატაროს კომპეტენტურმა ავტორიზებულმა, ე.წ. სატესტო ცენტრმა. ეს ცენტრი შეიძლება იყოს კერძო ფირმა, როგორცაა მაგალითად ტექნიკური ინსპექტირების ასოციაცია (TÜV), გერმანიის ავტოტრანსპორტის ინსპექტირების ასოციაცია (DEKRA) და ა.შ.

ატმოსფერული ჰაერი ადამიანის სიცოცხლისთვის ერთ-ერთ ძირითად კომპონენტს წარმოადგენს, მისი დაბინძურება თანამედროვე მსოფლიოს უმნიშვნელოვანესი პრობლემაა, რაც განსაკუთრებით მწვავეა დიდ ქალაქებში. საქართველოს კონსტიტუციის თანახმად ყველა ადამიანს აქვს უფლება ცხოვრობდეს ჯანმრთელობისათვის უვნებელ გარემოში და დროულად მიიღოს სრული და ობიექტური ინფორმაცია გარემოს მდგომარეობის შესახებ. სახელმწიფოსთვის პრიორიტეტულია ატმოსფერული ჰაერის დაცვა და მასზე მზარდი უარყოფითი გავლენის შემცირების მიზნით, შესაბამისი ღონისძიებების გატარება. ატმოსფერული ჰაერის დაცვის და გაუმჯობესების ვალდებულება ასახულია საქართველოსა და ევროკავშირის შორის ასოციაციის შეთანხმებაშიც, რომლის თანახმად, სახელმწიფო იღებს ვალდებულებას გარემოს დაცვის სფეროში უზრუნველყოს საერთაშორისოდ აღიარებული ატმოსფერული ჰაერის ხარისხის დაცვის სტანდარტები და შეასრულოს შესაბამისი ევროდირექტივები.

ევროკავშირის სტრატეგია ატმოსფერული ჰაერის დაცვის სფეროში ორიენტირებულია შემდეგ ფაქტორებზე:

- ✓ ატმოსფერული ჰაერის ხარისხის ნორმების დადგენა

- ✓ სტაციონალური და მობილური წყაროებიდან ატმოსფერული ჰაერის დაბინძურების რეგულირება და კონტროლი
- ✓ სანვაგის ხარისხის გაუმჯობესება
- ✓ გარემოსდაცვითი მოთხოვნების ინტეგრირება ტრანსპორტისა და ენერჯეტიკის სექტორებში
- ✓ მოსახლეობის ინფორმირებულობა და ჰაერის დაბინძურების შემცირების ღონისძიებებში მონაწილეობის უზრუნველყოფა.

საქართველოში ბოლო ათწლეულის განმავლობაში ატმოსფერული ჰაერი მნიშვნელოვნად გაუარესდა, რაც მოსახლეობის ჯანმრთელობაზე ნეგატიურად აისახება. 2016 წლის საერთაშორისო კვლევის თანახმად (ვაშინგტონის უნივერსიტეტი, აშშ), ჰაერის დაბინძურების გამო სიკვდილიანობის დონით საქართველო მსოფლიოში მე-3 ადგილზეა. იელის უნივერსიტეტის (აშშ) მიერ ჩატარებული კვლევის შედეგად, ზოგადი დაბინძურების დონის მიხედვით, 2016 წელს საქართველო მსოფლიოს 180 ქვეყნიდან 111-ე ადგილს იკავებს, რაც ცხადყოფს თუ როგორ მნიშვნელოვანია აღნიშნული საკითხის შესწავლა.[1] ატმოსფერული ჰაერის დაბინძურების ორი ძირითადი ფაქტორი არსებობს:

1. მრეწველობისა და მშენებლობის ობიექტებიდან მავნე ნივთიერებების ემისია
2. ავტოსატრანსპორტის მიერ მავნე ნივთიერებით ჰაერის დაბინძურება

განსაკუთრებით აღსანიშნავია მეორე ფაქტორი, რადგან საავტომობილო გაფრქვევა შეადგენს მთლიანი გაფრქვევების 71%-ს. ავტოტრანსპორტის გამონაბოლქვით ჰაერის დაბინძურება ერთ-ერთი მწვავე პრობლემაა საქართველოში, რაც სხვადასხვა ფაქტორიდან გამომდინარეობს. ერთ-ერთი ასეთია გაუმართავი ავტომობილი, ამ დროს ვერ ხდება სანვაგის სრულად წვა და გამოიყოფა ნახშიროჟანგი (CO).

სავალდებულო პერიოდული ინსპექტირების მიზანია ატმოსფერული ჰაერის გაუმჯობესება.

სწორედ აღნიშნულიდან გამომდინარე აუცილებელია ავტოტრანსპორტის მხოლოდ გამართული ექსპლუატაცია, რაც მიიღწევა შესაბამისი ტექნიკური ზედამხედველობით.

სატრანსპორტო საშუალების პერიოდული ტექნიკური ინსპექტირებასა ტექნიკური ოპერაციებისა და პროცედურების ერთობლიობა, რომლის მეშვეობითაც, დაწესებული პერიოდული დგინდება სატრანსპორტო საშუალების მოძრაობის უსაფრთხოების უზრუნველმყოფი ძირითადი ელემენტების ტექნიკური მდგომარეობა და ატ-

მოსფერულ ჰაერში გაფრქვეულ გამონაბოლქვში, მავნე ნივთიერებათა შემცველობა.

თითოეული ოპერატორი ან ინსპექტირების ორგანიზაცია ვალდებულია მუდმივად შეინარჩუნოს სათანადო მდგომარეობაში მისი პასუხისმგებლობის ქვეშ მყოფი პერიოდული ტექნიკური ინსპექტირების (პტი) ცენტრის: შენობები, ობიექტები და ინსპექტირების აღჭურვილობა.

ობიექტები და აღჭურვილობა გულისხმობს პტი ცენტრის აკრედიტაციის დროს არსებულ და შემდგომში მთავრობასთან შეთანხმების საფუძველზე დამატებულ ყველა ობიექტსა და აღჭურვილობას. პტი ცენტრები არ უნდა იყოს განთავსებული ხალხმრავალ და ინტენსიური მოძრაობის ადგილებში, უნდა შეესაბამებოდნენ ადგილობრივ რეგულაციებს.

საქართველოში ავტოსატრანსპორტო საშუალებების ექსპლუატაციისათვის ვარგისობაზე სავალდებულო პერიოდული ტესტირების საკითხებში კონსულტაციას ეკონომიკის სამინისტროს შვეიცარული კომპანია SGS Societe Generale da Surveillance SA უწევს. სწორედ აღნიშნული კომპანია აქვეყნებს იმ ძირითად მოთხოვნებს, რომლის დაკმაყოფილებაც სავალდებულოა, როგორც ავტოსატრანსპორტო საშუალებების მფლობელებისთვის, ასევე აკრედიტაციის მიღების მსურველი ორგანიზაციებისათვის.

ავტომობილების ტექდათვალიერების აკრედიტაციის მიღებისთვის კომპანიებმა ეკონომიკის სამინისტროს აკრედიტაციის ცენტრს უნდა მიმართონ. მოთხოვნის დაკმაყოფილების შემთხვევაში ორგანო მათ ტესტირების ცენტრის სტატუსს ანიჭებს.

მოთხოვნები, რომლებიც აკრედიტაციის ცენტრს უნდა ჰქონდეს, მოიცავს, როგორც შენობა ნაგებობების სტანდარტებს, ასევე შესაბამისი გამზომი მონაცემების არსებობის აუცილებლობას. ავტომობილის ვარგისიანობის დასადგენად ცენტრებმა ავტოსატრანსპორტო საშუალების მონაცემები სპეციალურ ერთიან ბაზაში უნდა შეიყვანონ, რომელშიც აკრედიტაციის მფლობელი ყველა კომპანია იქნება ჩართული.

აღსანიშნავია რომ კომპანიებისთვის აკრედიტაციის მისაღებად სავალდებულოა სპეციალური ხელსაწყოებისა და გამზომველი საშუალებების არსებობა. ინსპექტირება უნდა მოიცავდეს ქვემოთ ჩამოთვლილ ელემენტებს:

1. სატრანსპორტო საშუალების იდენტიფიკაცია
2. სამუხრუჭე აღჭურვილობა
3. საჭით მართვის სისტემა

4. ხილვადობა
5. ფარები, შუქამრეკლები და ელექტრომონყო-ბილობა
6. ღერძები, თვლები, საბურავები და დაკიდება
7. შასი და მისი შემადგენლები
8. სხვა მონყობილობები

პერიოდული ტექნიკური ინსპექტირების საფა-სურის გადახდა წარმოებს მხოლოდ უნაღდო ანგა-რიშსწორებით. მთავრობის დადგენილება 511 2017 წლის 1 დეკემბერის დადგენილებით. მუხლი 3 პუნ-ქტი 14.[2]

ავტოტრანსპორტის პერიოდული ტექნიკური ტესტირების შემოღების ვალდებულება საქარ-თველომ ევროკავშირთან ასოცირების ხელშე-კრულებით აიღო. ძირითად კრიტერიუმად გამოყ-ენებულია საქართველოსა და ევროკავშირს შორის ასოცირების შეთანხმებით განერილი აქტივობე-ბი, რაც სავალდებულოა შესასრულებლად, ასევე ევროდირექტივებისა და მსოფლიო ჯანდაცვის ორგანიზაციის (შემდგომში WHO) სახელმძღ-ვანელოების მითითებების დაცვა სასურველი და მიზანშეწონილია, როგორც ევროკავშირის წევრი, ისე არაწევრი სახელმწიფოებისათვის.

დღესდღეობით საქართველოში არსებობს 26 ინსპექტირების ცენტრი და მოქმედებს 35 ხაზი, მაგრამ საქართველოს ტერიტორიაზე რეგის-ტრირებული მანქანების რიცხვიდან გამომდინ-არე, აუცილებელია ინსპექტირების ცენტრების დამატება, ამ ეტაპზე აქტიურად მიმდინარეობს ამ სფეროს განვითარება, ხელშეწყობა ბიზნესის მხ-რიდან. დღესდღეობით არსებული ცენტრებიდან ყველა კერძო პირს ეკუთვნის. სახელმწიფო ანე-სებს რეგულაციებს, რითაც ხელმძღვანელობენ ინსპექტირების ორგანოები. აღსანიშნავია, რომ სახელმწიფო ატარებს ხსავდასხვა სახის ღონისძიე-ბებს რათა აღარ იყოს ქვეყანაში ძველი ავტომობი-ლი, ამის მაგალითია იმპორტირებულ ახალ ავტო-მობილებზე დაბალი საბაჟო გადასახადი, ხოლო ჰიბრიდულზე ეს ტარიფი კიდევ უფრო დაბლია და ელექტრო ავტომობილებზე ეს გადასახადი ნულოვანი. სახელმწიფო ახდენს არსებული ბიზ-ნესის სტიმულირებას, ინვესტიციების მოზიდვას, შედეგად კი იღებს უფრო ჯანსაღ, ეკოლოგიურად სუფთა გარემოს, დასაქმებულთა რიცხვის გაზრ-დას, რაც ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესების სანინდარია. ასევე აღსანიშნავია რომ ეს ფირმები იხდიან ყველა იმ გადასახადს რის გადახდაც ევალება შპს-ს. ესენია მოგების გა-დასახადი, დღგ, საშემოსავლო გადასახადი, დივი-დენდებისა და ქონების გადასახადი. ყველა ეს

თანხა რა თქმა უნდა შედის სახელმწიფო ხაზინაში. ეს არის კერძო ბიზნესის კიდევ ერთ-ერთი სახეო-ბა, რომელიც ასრულებს სახელმწიფო დაკვეთებს, აღნიშნული კომპანია მიუკერძოებელია და ფი-ნანსური კუთხით აბსოლუტურად გამჭვირვალე.

2019 წლის 1 იანვრიდან ყველა ავტომობილ-ისათვის სავალდებულოა ავტომობილების ტე-სტირება. იმისათვის რომ მოთხოვნა მიწოდება დარეგულირდეს საჭიროა 145 ხაზი საქართველოს მამტაბით. ბათუმში ეს მაჩვენებელი 15-მდე აღწ-ევს. დღესდღეობით 3 ხაზია აღნიშნულ ქალაქში.

დიაგნოსტიკა “აჭარა”

ტიპის ინსპექტირების ორგანიზაცია- ტე-სტირების ცენტრი შპს დიაგნოსტიკა “აჭარა” დაარსდა 1996 წელს ქალაქ ბათუმში. იგი მდე-ბარეობს აეროპორტის გზატკეცილის 129-ში. მისი საქმიანობის ძირითადი სფეროა ავტოსატრანს-პორტო საშუალების ექსპლუატაციისათვის ვარ-გისობაზე სავალდებულო პერიოდული ტესტირე-ბა. იგი იყენებს გერმანული კომპანიების MAHA-სა და BOSCH-ის დანადგარებს.

შპს დიაგნოსტიკა „აჭარა“ თავის საქმიანობას ახორციელებს საქართველოს კანონმდებლობით გათვალისწინებული ტექნიკური რეგლამენტები-სა და ევრო დირექტივებით დადგენილი ნორმების შესაბამისად. მას უშუალო კონტაქტი აქვს ისეთ დანესებულებებთან, როგორებიცაა: აკრედიტაცი-ის ცენტრი, სახმელეთო ტრანსპორტის დეპარტა-მენტი და საპატრულო პოლიციის მომსახურების სააგენტო.

ტესტირების ცენტრი დაკომპლექტებულია კვალიფიციური პერსონალით, რომლის თითოეულ თანამშრომელს აქვს აღნიშნულ სფეროში გამოც-დილება, ასევე კომპანია ზრუნავს დასაქმებულ-თათვის სიახლეების მიწოდებასა და ტრენინგების ჩატარებაზე. აღნიშნულ კომპანიას დასაქმებული ჰყავს 10 ადამიანი. მათი ხელფასი 750-დან 1875 ლარამდე მერყეობს საშემოსავლოს ჩათვლით. სახელფასო ფონდი ყოველთვიურად 11500 ლარს შეადგენს. ტესტირების ცენტრს გააჩნია საქმის სრულფასოვნად წარმოებისთვის საჭირო მატე-რიალურ-ტექნიკური რესურსი. იგი აღჭურვილია თანამედროვე მონყობილობა-დანადგარებითა და გამზომი საშუალებებით, რომლის სტანდარტებიც ევროპული კომპანიების ანალოგიურია. აღნიშნუ-ლი დანადგარების ფასი 220 000 ლარია. კომპანიის საშუალო წლიური ხარჯი 40-50%-ია. თითოეული ავტომობილის ტესტირებას საშუალოდ 10-15 წუთი სჭირდება. კომპანიას დღეში მაქსიმუმ 100 ავტო-

მობილის ტესტირება შეუძლია, რადგან აღნიშნულ ფირმას აქვს 2 ხაზი.

- კომპანიის ძირითადი მიზანია ხარისხის მუდმივი სრულყოფა
- თანამშრომელთათვის სიახლეების მიწოდება და მუდმივად ტრენინგების ჩატარება
- ეს კომპანია შეესაბამება ევროპის სტანდარტებს
- კომპანია ხელმძღვანელობს ახალი კანონმდებლობით 2017 წლის 1 დეკემბრის დადგენილებით
- ავტომობილების ინსპექტირება ხდება იმ ძირითადი მოთხოვნების შესაბამისად, რაც კანონმდებლობაში არის მოცემული.
- ასევე ახდენენ კადრების გადამზადებას და ტექნოლოგიების გაუმჯობესებას
- სანამ დაიწყება უშუალო შემოწმება, ხდება ვიზუალური დათვალიერება

ავტოტესტირება კომპანიაში შემდეგი თანმიმდევრობით მიმდინარეობს:

1. პირველ რიგში ხდება ავტომობილის იდენტიფიკაცია, პასპორტში მოყვანილი მონაცემები უნდა შეესაბამებოდეს ავტომობილის მონაცემებს;
2. შემდეგ ხდება ავტომობილის ვიზუალური დათვალიერება, აქ მოწმდება ხილვადობა, დაუშვებელია მძღოლის მხარეს ბზარების ან რაიმე ნაკანონების არსებობა, მგზავრის მხარეს დასაშვებია, მხოლოდ მცირე რაოდენობით;
3. შემდეგ მოწმდება მოხვევის მაჩვენებლები (მოხვევის მაჩვენებელი წუთში უნდა ინთერბოდეს 90-120 ანთებას. უნდა მუშაობდეს სდექ სიგნალები, ავარიულები. მოწმდება საკეტები, ავტობუსების შემთხვევაში უნდა იყოს ავარიული გასასვლელი, კარზე ავარიული საკეტი გამართულ მდგომარეობაში უნდა იყოს, უნდა ეკიდოს ავარიული ჩაქურჩები, რომელიც მარტივად ახდენს მინის ჩამსხვრევას.)
4. საბურავებზე პროტექტორის ნახატის სიმალლე სტანდარტის მიხედვით მსუბუქი ავტომობილების შემთხვევაში არის 1.6 მმ, ავტობუსების შემთხვევაში 2მმ, სატვირთო ავტომობილების შემთხვევაში კი 1მმ.
5. ხდება ასევე ვიზუალური დათვალიერება, არ უნდა იყოს ამოკბეჩილი, გამობერილი, მოწმდება დისკები, არ უნდა აკლდეს ქანჭიკი, არ უნდა იყოს გაბზარული. პროტექტორის სიმალლე იმ ადგილიდან იზომება, სადაც ყველაზე მეტი ცვეთა აქვს საბურავს.

საქსტატის სტატისკური მონაცემებით ჰაერის დაბინძურების 71% სწორედ გაუმართავ ავტომობილებზე მოდის. ეს მაჩვენებელი რეგიონებზე შემდეგნაირად ნაწილდება.[3]

ავტომობილების ტექნიკური დათვალიერება შესაძლოა მძღოლებისთვის დამატებით ხარჯებთან იყოს დაკავშირებული. თუ სანვავის ხარისხი არ გაუმჯობესდება, ავტომობილების დიდი ნაწილი ტექნიკურ დათვალიერებას ვერ გაივლის, ეს კი იქნება ცუდი სანვავით გამოწვეული, ამიტომ მნიშვნელოვანია რეგულაციები სანვავზე, რათა მოხდეს მისი კონტროლი და მომხმარებელს მიენოდოს მაღალი ხარისხის პროდუქცია. აუცილებელია სანვავის სტანდარტების დახვეწა. თუ არ განისაზღვრა სანვავში გოგირდისა და სხვა მინარეების შემცველობა, ისე ავტომობილის მფლობელს ვერ მოსთხოვ გამოწმობის ნორმების დაკმაყოფილებას. აღსანიშნავია ისიც, რომ რაც არ უნდა გამართული იყოს ავტომობილი, ცუდი სანვავის ჩასხმით დროთა განმავლობაში იგი ნორმებს ვეღარ დააკმაყოფილებს.

ავტომობილების ტექნიკურმა დათვალიერებამ შესაძლოა სანვავზე ფასის ზრდა გამოიწვიოს. მნიშვნელოვანია ქვეყანაში დამოუკიდებელი ლაბორატორიების არსებობა, რომლებიც სანვავის ხარისხს გააკონტროლებენ, თუმცა მაღალი სტანდარტის მოთხოვნა, სანვავის ღირებულებას გააძვირებს. ამიტომ ერთი უწყება უნდა აძლევდეს ნებართვას სანვავის შემოტანაზე ამა თუ იმ ქვეყნიდან, მაგრამ სხვა აბსოლუტურად დამოუკიდებელი ლაბორატორიები უნდა ამოწმებდეს სანვავის ხარისხს. ეს პრობლემა არის და იქნება.

ავტოტესტირება ისეთივე აუცილებელია უცხოეთშიც როგორც ჩვენთან. რაც შეეხება ძირითადი ნორმატივების დაცვას რაც ევროკავშირის ნევრ ქვეყნებს ავალდებულებს თითქმის იგივეა.

საქართველოში არსებული ტესტირების მეთოდები არის ევროპული სტანდარტების მიხედვით. იმის ხაზგასმით მტკიცება თუ რომელი ქვეყნის მოდელს უფრო ჰგავს ცოტათი რთულია. რადგან რალაცით შეიძლება ჰგავდეს ერთ მოდელს და რალაცით არ ჰგავდეს. მაგალითად: ტესტირების ცენტრების ქართული მოდელი რალაცით ჰგავს იაპონურს ესა ტესტირების ჩატარების თანმიმდევრულობა, მიზეზი თუ რატომაც ტარდება ეს ტესტირება და ა.შ ქართული მოდელისგან განსხვავებით იაპონიაში ტესტირების საფასური დამოკიდებულია ავტომობილის გამოშვების წელზე და 5-7 წლის ავტომობილების გაყვანა ქვეყნიდან და ახლის ყიდვა მიზანშეწონილია.

საქართველოში ტექდათვალიერება ქვეყანაში არსებულმა ყველა ავტომობილმა უნდა გაიაროს 2020 წლამდე. თავდაპირველად ავტომობილები შემოწმდება წელიწადში ორჯერ, შემდეგ კი ევროკავშირის სტანდარტის მიხედვით - 4+2+1, რაც იმას ნიშნავს, რომ 4 წლამდე ასაკის ავტომობილები შემოწმებას არ გაივლიან, 4-დან 6 წლამდე ავტომობილებისათვის ორ წელიწადში ერთხელ იქნება ტესტირება სავალდებულო, ხოლო ყველა სხვა დანარჩენი ავტომობილისთვის - წელიწადში ერთხელ. ინსპექტირების საფასური 60 ლარი იქნება მსუბუქი ავტომობილებისათვის, ხოლო სატვირთო ავტომობილებისათვის 100 ლარი.

ავტოსატრანსპორტო საშუალებების მიერ ტექნიკური ინსპექტირების გაუვლელობაზე მოქმედებდა კანონმდებლობით გათვალისწინებული ჯარიმა ფიზიკური პირებისათვის 10 ლარის, ხოლო იურიდიული პირებისათვის-100 ლარის ოდენობით. 2018 წლის 1 იანვრიდან საკანონმდებლო ცვლილებით, ჯარიმის ოდენობები გაიზარდა 50 ლარამდე ფიზიკური პირებისათვის და 200 ლარამდე-იურიდიული პირებისთვის. ხოლო თუ ჯარიმას არ გადაიხდიან მათ ავტომობილის ტესტირება მაინც მოუწევთ, ჯარიმის არ გადახდის შემთხვევაში კი მათ მაქსიმუმ 500 ლარიანი საურავი დაეკისრებათ. ხოლო თუ ამ საურავსაც არ გადაიხდიან მაშინ აღნიშნულ ავტომობილს მოძრაობის უფლება ნების ვადით შეუჩერდება.

გერმანია

გერმანიაში სატრანსპორტო საშუალებების ტესტირება ხორციელდება, ევროპარლამენტის და ევროსაბჭოს საავტომობილო ტრანსპორტის და მისი მისაბმელების გზისთვის ვარგისობაზე პერიოდული ტესტირების შესახებდირექტივის შესაბამისად და გერმანიის საგზაო მოძრაობაში

სატრანსპორტო საშუალებების დაშვების შესახებ დებულებით.

ავტოტრანსპორტის ტესტირებას კურირებს გერმანიის ტრანსპორტის, მშენებლობისა და ურბანულ საკითხთა ფედერალური სამინისტრო (Bundesministerium für Verkehr, Bau und Stadtentwicklung). ტესტირებას დაქვემდებარებული ავტოსატრანსპორტო საშუალებები განსხვავებული პერიოდულობით გადაიან ტესტირებას, რაც მოცემულია ევროპარლამენტის დებულებაში. მიუხედავად ასაკისა და პირველადი რეგისტრაციის დროისა, მსუბუქი ავტომობილები სავალდებულო ტესტირებას გადაიან ყოველ 2 წელიწადში ერთხელ. უშუალოდ ტესტირება დაახლოებით 70-110 ევრო ჯდება, სატრანსპორტო საშუალების კატეგორიიდან გამომდინარე. ტესტირებას ატარებს ლიცენზირებული სანარმოები, როგორებიცაა ტექნიკური ინსპექტირების ასოციაცია (TÜV), გერმანიის ავტოტრანსპორტის ინსპექტირების ასოციაცია (DEKRA) და ა.შ. ტესტირების გავლის შემდეგ, სატრანსპორტო საშუალების ნომერზე წებდება ტესტირების გავლის დამადასტურებელი სტიკერი. ყოველწელიწადს შესაბამისი ფერის სტიკერი შეესაბამება. მაგალითად, 2011 წელს გავლილ ავტომობილებს მიკრული აქვს ვარდისფერი სტიკერი, 2012 წელს - მწვანე, 2013 - ნარინჯისფერი, 2014 - ლურჯი.[4]

არაევროპულ ქვეყნებში განსახილველად აღსანიშნავია იაპონია და ამერიკის შეერთებული შტატები, როგორც მძლავრი მანქანათმშენებელი წარმოების ქვეყნები.[5]

იაპონია

იაპონიაში ავტოსატრანსპორტო საშუალების გზისთვის ვარგისობაზე სავალდებულო პერიოდული ტესტირებასთან დაკავშირებით, შემდეგი კანონები მოქმედებს:

კანონი ჰაერის დაბინძურების კონტროლის შესახებ (The air pollution control law) და კანონი საგზაო სატრანსპორტო საშუალებების შესახებ (The Road Vehicle Act) .

გზისთვის ვარგისობაზე სატრანსპორტო საშუალებების ტესტირებისათვის შექმნილია ავტომობილების ინსპექტირების ეროვნული სააგენტო. ეროვნული სააგენტოს მიზანია უზრუნველყოს საგზაო უსაფრთხოება და გარემოს დაცვა (სააგენტო შედგება ტოკიოს ცენტრალური ოფისის, 9 ძირითადი ოფისისა და 84 ადგილობრივი ფილიალისგან).

იაპონიაში გზისთვის ვარგისობაზე სატრანსპორტო საშუალებების ტესტირება სავალდებუ-

ლოა ყველა ავტომობილისთვის. ახალი სატრანსპორტო საშუალებები ტესტირებას გადიან 3 წლის შემდეგ. ექსპლუატაციაში მყოფი მსუბუქი ავტომობილების ტესტირება სავალდებულოა ყოველ ორ წელიწადში.

კერძო მსუბუქი სატვირთო ავტომობილებისთვის ტესტირება სავალდებულოა 2 წელიწადში ერთხელ, ხოლო კერძო მძიმეწონიან სატვირთო ავტომობილებისთვის პირველი ტესტირება 2 წლის შემდეგ ხდება, მომდევნო კი - ყოველ წელიწადს. ასევე ყოველ წელიწადს გადიან ტესტირებას კომერციული სატრანსპორტო საშუალებები (ტაქსები, ავტობუსები, სატვირთო ავტომობილები, ავტოციკლირები, კერძო ავტობუსები, საბავშვო ბაღის ბავშვების გადასაყვანი ავტომობილები). [4]

ტესტირება უზრუნველყოფს ავტომობილის გამართულობის და უსაფრთხოების დადგენას. ასევე, ავტომობილის ქარხნულ მდგომარეობას, რაც გულისხმობს იმის დადგენას, რომ სატრანსპორტო საშუალება არ იქნა გადაკეთებული უკანონოდ. თუ მსგავსი რამ იქნება დადგენილი, სატრანსპორტო საშუალებას აეკრძალება გზაზე გასვლა. ტესტირებას ატარებს საავტომობილო ინსპექტორი ავტორიზებული სერვის-ავტოფარეხი, ასევე უშუალოდ ავტო-დილერები.

ტესტირება, ხელახლა უნდა გაიაროს ავტომობილმა წინა ტესტირების ვადის გასვლამდე 1 თვით ადრე. ვადა მითითებულია საქარე მინაზე მინებულ ფირნიშზე.

ტესტირების გავლისას მონმდება შემდეგი: სამუხრუჭე სისტემა; გამონაბოლქვის დონე; ავტოტრანსპორტის ვიზუალური მხარე; ფარები; სპიდომეტრი; სავალი ნაწილი - დაკიდების სისტემა; თვლების დამაგრების კუთხეების სისწორე; მართვის სისტემა; ელექტროობა; ძრავი; სანავის სისტემა და ა.შ.

ტესტირების საფასური დამოკიდებულია ავტომობილის გამოშვების თარიღზე და მდგომარეობაზე. ხარჯები იზრდება, როცა საჭირო ხდება ადგილზე რემონტი, ან როცა მესამე პირს, მფლობელის ნებართვით, მიყავს ავტომობილი ტესტირების ცენტრში. ტესტირების საფასური მერყეობს 1200 დოლარიდან 2500 დოლარამდე. თუმცა, გაუმართაობის დადგენის შემთხვევაში, მისი აღმოფხვრის მიზნით განეული ხარჯები შეიძლება 5000 დოლარამდეც ავიდეს. ამიტომ, იაპონიაში უპრი-

ანია 5-7 წლის ავტომობილების გაყიდვა და ახლის ყიდვა. [6]

აშშ

ევროპისგან და იაპონიისგან განსხვავებულია მდგომარეობა ამერიკის შეერთებულ შტატებში. სატრანსპორტო საშუალებების ტექნიკურად გამართულობისა და გამონაბოლქვის ინსპექტირებას ყველა შტატი დამოუკიდებლად ახორციელებს. 10 შტატში (ალიასკა, არკანზასი, აიოვა, კენტუკი, მიჩიგანი, მინესოტა, მონტანა, ჩრ. დაკოტა, სამხ. დაკოტა, სამხ. კაროლინა) საერთოდ არ ტარდება ავტომობილების ტესტირება არცტექნიკურ გამართულობაზე და არც გამონაბოლქვზე. ამას იმით ხსნიან, რომ ტექნიკური გაუმართაობის გამო ავტოსანტრასპორტო შემთხვევებისრიცხვი ძალიან დაბალი პროცენტია. ასევე არ ტარდება ტესტირება ავტომობილის ტექნიკურად გამართულობაზე შტატების უმრავლესობაში. გამონაბოლქვზე შემოწმება, სხვადასხვა პერიოდულობით, უმეტესი შტატების მხოლოდ დიდ ქალაქებშია სავალდებულო (მაგალითად: შტატ არიზონაში 2 წელიწადში ერთხელ - ფენიქსსა და ტუსონში; შტატ ჯორჯიაში ყოველწლიურად - ატლანტაში; შტატ ილინოისში 2 წელიწადში ერთხელ - ჩიკაგოსა და სენტ-ლუისში). ავტომობილის ტექნიკურად გამართულობაზე და გამონაბოლქვზე ტესტირება რამდენიმე შტატში ან ყოველწლიურად, ან 2 წელიწადში ერთხელ ხორციელდება (მაგალითად: მასაჩუსეტში, ნიუ ჰემპშირში, ნიუ-იორკში, პენსილვანიაში - ყოველწლიურად; კოლუმბიის ოლქში, როდ-აილენდში, იუტაში - 2 წელიწადში ერთხელ) [7].

დასკვნა

არსებული სიტუაციის ფონზე, რაც დღესდღეობით საქართველოშია აუცილებელია ავტომობილების ტექნიკური დათვალიერება და მიუკერძოებელი ტესტირების ცენტრების არსებობა, რაც მნიშვნელოვანია მომავალი თაობების ჯანსაღი მომავლისათვის, ყოველივე ეს გამოიწვევს ავარიების შემცირებას და სუფთა გარემოს არსებობას. გარდა ამისა ეს იქნება გარანტი ტესტირების ცენტრების გაფართოებისა და ეს იქნება საფუძველი უფრო მეტი სამუშაო ადგილის შექმნისა, რაც კიდევ უფრო გააძლიერებს ქვეყნის ეკონომიკურ მდგომარეობას. ასევე გაიზრდება მოზიდული ინვესტიციები, გაუმჯობესდება ტექნოლოგიური შესაძლებლობები.

ლიტერატურა/REFERENCES

- [1] ეფექტიანობის აუდიტის ანგარიში;
- [2] კანონი ინსპექტირებისა და მასთან დაკავშირებული საქმის წარმოების ინსტრუქციის დამტკიცების შესახებ;
- [3] <http://geostat.ge/>
- [4] კანონპროექტისთვის „საგზაო მოძრაობის შესახებ“ საქართველოს კანონში ცვლილების შეტანის თაობაზე“, (07-3/304, 06.02.14). (ავტოსატრანსპორტო საშუალების გზისთვის ვარგისობაზე სავალდებულო პერიოდული ტესტირება საზღვარგარეთის ქვეყნებში).
- [5] Vehicle Roadworthiness Tests in Germany <http://germany.angloinfo.com/transport/vehicle-ownership/vehicle-roadworthiness/>
- [6] Japan National Agency of Vehicle Inspection <http://www.navi.go.jp/english/inspection/index.html>
- [7] Vehicle inspection in the United States http://en.wikipedia.org/wiki/Vehicle_inspection_in_the_United_States

**საზღვაო სამართლის განათლების მართვა
(აღმირალ მაკაროვის გემთმშენებლობის ეროვნული
უნივერსიტეტის საზღვაო სამართლის ფაკულტეტის მაგალითზე.)**

**MANAGEMENT OF MARITIME LEGAL EDUCATION
(ON THE EXAMPLE OF THE MARITIME LAW FACULTY OF THE ADMIRAL MA-
KAROV NATIONAL UNIVERSITY OF SHIPBUILDING)**

ოლეგ დუბინსკი,

დოქტორი, დოცენტი, საზღვაო სამართლის ფაკულტეტის
დეკანი აღმირალ მაკაროვის გემთმშენებლობის ეროვნული
უნივერსიტეტი. უკრაინა, ნიკოლაევი

ანა სანდიუკ,

დოქტორი, საზღვაო და კომერციული სამართლის
დეპარტამენტის ასოცირებული პროფესორი,
აღმირალ მაკაროვის გემთმშენებლობის ეროვნული
უნივერსიტეტი. უკრაინა, ნიკოლაევი

OLEG DUBINSKIY,

PhD, Docent, Dean of the Maritime Law Faculty,
Admiral Makarov National University of Shipbuilding,
Ukraine, Mykolaiv

HANNA SANDIUK,

PhD, Associated Professor of the Department of
Maritime and Commercial Law, Admiral Makarov
National University of Shipbuilding, Ukraine, Mykolaiv

ანოტაცია

სტატია დანერვილია საზღვაო იურიდიული განათ-
ლების მენეჯმენტს აღმირალ მაკაროვის გემთმშენე-
ბელი ეროვნული უნივერსიტეტის საზღვაო სამართ-
ლის ფაკულტეტის მაგალითზე (უკრაინა, ნიკოლაევი).
გათვალისწინებულია ფაკულტეტის კონკურენტული
გარემო. ფაკულტეტის ერთ-ერთი კონკურენტუ-
ლი უპირატესობაა საზღვაო სამართლის სწავლების
გამოცდილება. ფაკულტეტზე განხორციელებული
საქმიანობა გაანალიზებულია მართვის ფუნქციების
თვალსაზრისით: დაგეგმვა, ორგანიზაცია, მოტივა-
ცია და კონტროლი. ფაკულტეტის სტრატეგიული
მიზანია უცხოური საგანმანათლებლო დაწესებულე-
ბების, როგორც ტექნიკური, ისე იურიდიული და
უცხოელი იურიდიული პრაქტიკოსი საერთაშორისო
ურთიერთობების განვითარება, რომლებიც საზღვაო
სამართლის საკითხებს ეხება, როგორც ტექნიკუ-
რი, ასევე იურიდიული, ასევე უცხოელი იურიდიული
პრაქტიკოსი, რომლებიც ეხება საზღვაო სამართლის
საკითხებს.

საკვანძო სიტყვები: მენეჯმენტი, იურიდიული
განათლება, საზღვაო კანონი ღია ზღვებში ნაოსნობი-
სას, საზღვაო სამართალი.

ABSTRACT

The article is devoted to the management of maritime le-
gal education on the example of the Maritime Law Faculty
of the Admiral Makarov National University of Shipbuilding
(Ukraine, Mykolaiv). The competitive environment of the
faculty is considered. One of the competitive advantages of
the Faculty is the experience of teaching Law of the Sea and

*Maritime Law. The activity at the faculty has been analyzed
from the point of view of management functions: planning,
organization, motivation and control. The strategic goal of the
Faculty is to develop international cooperation with foreign
educational institutions, both technical and legal, as well as
foreign legal practitioners who deal with maritime law issues.*

Key words: management, legal education, Law of the Sea,
Maritime Law.

Традиционные подходы менеджмента разраба-
тывались для производства, но они находят свое при-
менение и в современном образовании.

В Украине всей системе образования приходится
работать в условиях демографического кризиса и
жесткой конкуренции между учебными заведениями.
Очень ярко она проявляется в сфере юридического
образования. В Украине на сегодняшний день
насчитывается около 130 государственных и частных
вузов, которые действительно готовят юристов;
лицензии есть у еще большего числа [см. 1, с.15]. Из
них в 2017 году 103 имели магистратуру по праву
[1, с. 9]. При этом по результатам исследования,
проведенного Координатором проектов Организации
по безопасности и сотрудничеству в Европе (ОБСЕ)
на запрос Министерства образования и науки
установлено, что преимущественное большинство
учебных заведений высшего образования набирают
меньше студентов, чем имеют лицензионный объем
набора [1, с. 160].

Для целей упомянутого исследования все вузы,
которые готовят юристов в Украине, разделили

на 6 типов: 1) специализированные юридические вузы; 2) вузы силовых ведомств; 3) классические неспециализированные университеты, которые имеют юридические факультеты; 4) специальные неюридические вузы, в том числе отраслевые университеты с подчинением Министерству образования и науки Украины; 5) другие вузы ведомственного подчинения (Министерства здравоохранения Украины, Министерства культуры Украины и др.); 6) иностранные учебные заведения [1, с.16].

В 2016 году Министерством образования и науки Украины инициировано пилотный проект по внедрению единого профессионального вступительного экзамена (ЕПВЭ) с использованием организационно-технологических процессов проведения внешнего независимого оценивания (ВНО) для поступления на обучение для получения степени высшего образования магистра по специальности 081 «Право» [1, с.8]. В 2017 году такой внешний экзамен был проведен впервые в Украине для всех желающих поступить в магистратуру по специальности 081 «Право». Это позволило получить данные для оценки уровня знаний большинства бакалавров по праву в Украине. Был получен вывод, что среди всех типов вузов лучшими с точки зрения качества и эффективности юридической образовательной услуги являются специализированные вузы и классические университеты, а наиболее слабую подготовку неожиданно продемонстрировали выпускники вузов силовых ведомств [1, с. 160].

Национальный университет кораблестроения имени адмирала Макарова (далее – НУК) относится к четвертому типу вузов, которые готовят юристов в Украине (специальные неюридические вузы, в том числе отраслевые университеты с подчинением Министерству образования и науки Украины) и его выпускники бакалаврата по праву продемонстрировали средние и выше среднего показатели. Такая ситуация лишняя раз напоминает, что в условиях сильной конкуренции необходимо прилагать активные усилия для удержания уже занятых позиций в сфере юридического образования, а также продолжать повышать уровень.

Для этого рационально применить методы, разработанные ранее в менеджменте. Целью данного исследования является изучение опыта (анализ деятельности) факультета морского права Национального университета кораблестроения имени адмирала Макарова (далее – НУК) на основе подходов менеджмента.

В сфере менеджмента морского юридического образования исследования проводятся не часто.

Проблемы менеджмента исследовали Балабанова Л.В., Кузьмин О.Е., Одинцова Г.С., Орбан-Лембрик Л.Е., Мельник О.Г., Петков С., Стеценко И.Т., Мескон М.Х., Хмиль Ф.И., Цветков А.Н. и др. Менеджмент образования стал предметом работ Долинский Е.В., Долинская О.О., Лесника Ю.В., Шоробура И.М. и др. Методикой морского юридического образования занимались Б.В. Бабин, В.М. Денисов, О.М. Шемякин тощо.

Менеджмент должен опираться и на исследования маркетинга, которые позволяют определить нишу на рынке и целевую аудиторию. Для факультета морского права такого полноценного исследования пока что не проводилось, однако было установлено, что НУК относится к числу тех крайне немногочисленных вузов Украины, где на высоком уровне читается морское право. Интересно, что морское право всегда читалось и преподается на высоком уровне именно в технических вузах, в отличие от специализированных юридических и классических университетов, где оно, как правило, вообще отсутствует в учебных планах подготовки юристов [см. 2].

Преподавание морского права юристами было начато на кафедре правопедения НУК. Идея ее создания возникла в начале 90-х годов прошлого столетия. Вызвана она была тем, что по выводам Международной морской организации (ИМО) основной причиной аварий на морском транспорте является человеческий фактор, вызванный усталостью моряков и недостаточной осведомленностью с нормами международного морского права, в частности безопасности мореплавания. В начале февраля 1993 ректор Николаевского кораблестроительного института (НКИ - так раньше назывался НУК) доктор технических наук, профессор Александров Михаил Николаевич поставил вопрос об учреждении новой специальности по правопедению и подготовки юристов-специалистов в сфере морского права. Тогда первая поддержка вуза была предоставлена заведующим кафедрой международного права Института международных отношений доктором юридических наук, профессором Буткевич В. (Который впоследствии стал судьей Европейского суда по правам человека в Страсбурге от Украины) [3, с.5].

На сегодняшний день преподаватели факультета морского права имеют опыт преподавания морского права и для студентов-юристов, и для студентов технических специальностей.

Преподаватели и студенты факультета морского права НУК (а ранее - кафедры правопедения) в

течение многих лет осуществляют научные исследования в области морского права. Результаты этих исследований за последние годы опубликованы в сборниках тезисов докладов международных научно-технических конференций «Инновации в судостроении и океанотехнике» в секции «Морское транспортное право», а также в других изданиях.

Секция морскому праву каждый год представлена на научно-практической конференции «Становление и развитие правового государства: проблемы теории и практики», которую уже в девятый раз провел факультет морского права, а раньше его предшественница - кафедра правоведения НУК. Эта конференция с 2017 года имеет статус международной.

В результате морское право стало визитной карточкой НУК в научной юридической среде Украины. Хотя, надо отметить, что в НУК осуществляется подготовка юристов широкого профиля, которые уже 20 лет успешно трудоустраиваются во всех сферах правовой деятельности.

Менеджмент высшего юридического образования должен предполагать такие классические функции менеджмента, как планирование, организацию, мотивацию и контроль.

Необходимо отметить, что с 2013 года в НУК внедрена система управления качеством образования в соответствии со стандартом ISO 9000:2008. В 2017 году университет прошел сертификацию «Бюро Веритас Сертификейшн» уже по новой редакции стандарта ISO 9001:2015 «Системы менеджмента качества - Требования». Это является подтверждением высокого уровня управления как в университете в целом, так и на факультете морского права, который также был проверен при сертификационном аудите.

Планирование на факультете морского права НУК осуществляется долгосрочное, текущее (на год) и краткосрочное.

Долгосрочное планирование всегда осуществлялось при составлении учебных планов для специальности (как минимум на 4 года вперед для бакалаврата и на 10 лет с учетом срока лицензии). Однако, длительное время этому виду планирования не уделялось достаточно внимания, поскольку прямых требований Министерства образования и науки Украины (далее – МОН Украины) по этому поводу нет. При этом, бурное развитие юридического образования в НУК происходило как раз тогда, когда ставились именно долгосрочные цели. Когда-то так в НУК так впервые появилась сама юридическая специальность. В 2013 году была поставлена цель открыть ма-

гистратуру по праву, она была успешно достигнута в 2017. На сегодняшний день одна из стратегических целей факультета морского права НУК - наладить активное сотрудничество в сфере морского права с иностранными вузами, как минимум из 3 государств. Конечно же международное сотрудничество развивалось и развивается университетом, но в сфере морского права пока еще есть недоработка.

Международное морское регулирует отношения между государствами. А морское частное право регулирует отношения с иностранным элементом. Это требует знания не только норм международного права, но и национального законодательства разных государств. Общеизвестным является то, что ни один юрист не может одновременно быть экспертом во всем этом. Эффективная работа в сфере морского права часто требует сотрудничества между юристами нескольких стран. В этом направлении планируется развивать деятельность факультета морского права НУК.

Что касается текущего планирования, то на факультете морского права НУК, оно ведется согласно требований Министерства образования и науки Украины и требований системы управления качеством. Планируется деятельность факультета, кафедр, лабораторий на учебный год, составляются учебные планы подготовки бакалавров и магистров по праву для дневной и заочной формы обучения, планы учебной нагрузки, индивидуальные планы преподавателей и т.д., готовятся учебные программы дисциплин. Ставятся цели в области управления качеством, связанные, например, с ремонтом учебных помещений.

Подчеркнем, что в учебные планы бакалавров по специальности 081 «Право» включены такие дисциплины, как «Морское право», «Международное морское право», «Морское международное частное право», разработаны программы других спецкурсов по выбору студентов. В учебный план магистров-юристов включены дисциплины «Портовое право», «Государственное управление в морской отрасли», «Актуальные проблемы международного морского права», «Актуальные проблемы таможенного права».

Более двадцати лет студентам - будущим инженерам излагается дисциплина «Основы права», в план которой, наряду с другими, входит и тема «Основы морского права». Однако, необходимо отметить, что в объеме одной лекции и одного практического занятия возможно дать лишь самые общие представления о морском праве.

В 2011 году в связи с необходимостью корректировки учебных планов в соответствии с требованиями Манильских поправок к Международной конвенции по подготовке и дипломированию моряков и несении вахты 1978 года, для была подготовлена сначала программа дисциплины «Международные морские конвенции», а затем - «Основы морского права и нормативное обеспечение охраны судна» для подготовки студентов магистратуры области знаний 0507 «Электротехника и электромеханика», направления подготовки 050702 «электромеханика», специальности 7.05070202 «Электрические системы и комплексы и транспортных средств», специализации 7.0507020203 «Эксплуатация судовых автоматизированных систем». На сегодняшний день это специальность 271 «Речной и морской транспорт», специализация «Эксплуатация судового электрооборудования и средств автоматики».

В 2015 году дисциплина «Морское право» была включена в учебный план подготовки бакалавров отрасли знаний 0701 «Транспорт и транспортная инфраструктура», направления подготовки 6.070104 «Морской и речной транспорт», профессионального направления «Эксплуатация судовых энергетических установок». В соответствии с измененными названий это специальность 271 «Речной и морской транспорт», специализация «Эксплуатация судовых энергетических установок».

Если для специальности 271 «Речной и морской транспорт» преподавания морскому праву было сделано по требованию международных обязательств Украины, то для специальности 135 «Судостроение» такого требования нет. Однако в 2016 году впервые в НУК отдельные дисциплины по морскому праву были включены в учебные планы некоторых специализаций. Это можно расценить как признание плодотворной работы преподавателей кафедры правоведения и кафедры морского и хозяйственного права НУК.

Специальность 135 «Судостроение» является брендовой специальности Национального университета кораблестроения имени адмирала Макарова как на национальном, так и на международном уровне. В ее рамках подготовка осуществляется по следующим специализациям: «Кораблестроение», «Корабли и океанотехника», «Суднокорпусобудования», «Судовые машины и механизмы», «Международная техническая информация в морской деятельности», «Яхтинг и малые суда», «Системотехника объектов морской инфраструктуры», в Херсонском филиале НУК - также по специализации «Судоремонт и тех-

ническое обслуживание флота». Выпускники этой специальности являются будущими работниками судостроительных и судоремонтных заводов, классификационных обществ и других признанных организаций, научно-исследовательских и проектных организаций.

Отдельный курс по морскому праву в НУК был впервые включен в учебный план студентов магистратуры специальности «Судостроение», специализация «Системотехника объектов морской инфраструктуры» в 2016 году; с 2017 года спецкурсы по морскому праву выкладываются для студентов Херсонского филиала НУК специализации «Судоремонт и техническое обслуживание флота» и «Яхтинг и малые суда». То есть постепенно расширяется перечень специализаций, где преподается отдельный курс по морскому праву. К этому студенты получали знания по морскому праву в рамках технических учебных дисциплин [4].

Оперативное планирование осуществляется в рабочем порядке. Необходимо отметить, что работа на факультете морского права НУК очень динамична, в течение учебного года студентов и преподавателей факультета очень часто привлекают к участию в разнообразных мероприятиях, организованных органами государственной исполнительной и судебной власти, общественными организациями, другими учебными заведениями и т.д. Все это, конечно же требует и оперативного планирования, и организации.

Что касается организации работы факультета морского права, то хотелось бы рассмотреть и становление этого подразделения.

В 1994 году была первоначально создана секция права на кафедре философии и культурологии. В 1995 году НКИ был переименован в Украинский государственный морской технический университет (УГМТУ). В ноябре 1995 года была создана кафедра правоведения УГМТУ, которую возглавил кандидат юридических наук, доцент Коваль Николай Игнатьевич. В 2004 году университет получил статус национального и снова изменил свое название на Национальный университет кораблестроения.

Подготовка юристов была начата в НКИ-УГМТУ-НУК в 1994 году. Тогда курс «Международное морское право» в НКИ-УГМТУ преподавал доктор юридических наук, профессор Высоцкий Александр Федорович; «Морское право» преподавала юрист-практик Жиганурова Лидия Васильевна. Эстафету от А.Ф. Высоцкого принял кандидат юридических наук, доцент Дмитриченко Игорь Владимирович.

На сегодняшний день ведущим преподавателем морского права на факультете является доцент кафедры морского и хозяйственного права НУК, кандидат юридических наук Сандюк Анна Александровна. Высокий уровень научных работ студентов факультета морского права НУК, написанных под ее руководством был отмечен на всеукраинских, региональных, областных конкурсах.

1 марта 2017 приказом ректора НУК был создан факультет морского права в составе трех кафедр: морского и хозяйственного права, административного и конституционного, теории и истории государства и права. Причем кафедра морского и хозяйственного права была создана на базе кафедры правоведения. Деканом факультета является канд. юрид. наук, доцент Дубинский Олег Юрьевич.

В состав факультета входят 2 лаборатории: криминалистическая и «Юридическая клиника».

«Юридическая клиника» НУК под руководством кандидата юридических наук Ломжец Юлии Викторовны вошла в десятку лучших в Украине.

В 2017 году НУК получил лицензию на подготовку магистров по специальности 081 «Право». В этом же году большинство выпускников бакалаврата по праву НУК успешно прошли внешний экзамен и поступили в магистратуру. Удалось привлечь в стены нашей alma mater и выпускников других вузов, что можно считать подтверждением авторитета нашего, еще молодого, факультета.

Проводится работа в направлении налаживания сотрудничества с юристами - практиками по морскому праву.

Что касается мотивации, то следует сказать, что на факультете довольно сильное действие оказывали нематериальные мотивы: желание повышения авторитета родного вуза, карьерного роста, признания, самореализации среди преподавательского состава. Хотя, в конечном итоге, это влияло и на оплату труда. Сильным мотивационным фактором выступали и выступают срочные трудовые контракты с преподавателями.

Для выполнения некоторых задач на кафедре, а также для участия в научной, общественной,

благотворительной работе на факультете привлекаются студенты. Для них мотивирующий фактор, не требующий больших затрат, - это признание заслуг в виде грамоты, подписанной ректором, освещение этого события на сайте университета и факультета в Internet.

По поводу контроля необходимо отметить, что он всегда присутствует в учебном процессе как текущий модульный контроль согласно Болонской системе, а также во время экзаменационной сессии. Кроме того, осуществляется текущий контроль деканом факультета, заведующими кафедр, руководителями лабораторий за текущей работой. Со стороны МОН Украины контроль осуществляется при лицензировании и аккредитации специальности. Контрольные функции в отношении юридической клиники имеют территориальный орган Министерства юстиции Украины. Контроль происходит и во время сертификационного и ресертификационного аудита университета на соответствие требованиям стандарта ISO 9001:2015.

Еще раз обратим внимание, что с 2017 года осуществляется внешнее независимое оценивание знаний выпускников-бакалавров факультета морского права НУК, что является одним из методов контроля работы факультета и университета в целом.

Таким образом, на факультете морского права Национального университета кораблестроения имени адмирала Макарова, с одной стороны, менеджмент осуществляется согласно национальных и международного (ISO 9001:2015) стандарта, и в целом осуществляется на надлежащем уровне по оценке Министерства образования и науки Украины и «Бюро Веритас Сертификейшн». Однако, с другой стороны, в условиях жесткой конкуренции, которая существует в Украине в сфере юридического образования в Украине, учитывая свое преимущество в сфере морского права, ФМП НУК ставит своей стратегической целью развитие международного сотрудничества с иностранными учебными заведениями, как техническими, так юридическими, а также иностранными юристами-практиками, которые занимаются вопросами морского права.

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

- [1] Стан юридичної освіти в Україні. Аналітичне дослідження за результатами освітніх вимірювань. К.: Вайт, 2018. – 168 с. [The status of legal education in Ukraine. Analytical study on the results of educational measurements. K.: Vait, 2018. - 168 pp.]
- [2] Бабін Б.В. Викладання морського права: вітчизняний досвід та світові стандарти // Форум права. 2013. № 1. С. 32-36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2013_1_7; [Babin B.V. Teaching marine law: domestic experience and world standards // Law of the forum. 2013. No. 1. P. 32-36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2013_1_7];
- [3] **Дубинський О.Ю., Сандюк Г.О.** Історія становлення факультету морського права Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова / О.Ю. Дубинський, Г.О. Сандюк // Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики: матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції. Миколаїв: НУК, 2017. С. 3-7. [Dubinskiy O., Sandiuk H. The History of the Maritime Law Faculty of the Admiral Makarov National University of Shipbuilding // Formation and development of the rule of law state: problems of theory and practice: materials of the IX International scientific and practical conference. Mykolayiv: NUS, 2017. S. 3-7.]
- [4] **Сандюк Г.О., Дубинський О.Ю.** Специфіка викладання міжнародного морського права та морського приватного права для студентів різних спеціальностей: досвід кафедри морського та господарського права НУК / Г.О. Сандюк, О.Ю. Дубинський // LEX PORTUS. 2018. №2(10). С. 223-233. [Sandiuk H., Dubinskiy O. Special feature for teaching the Law of the Sea and Maritime Law for students of different specialties: experience of the Maritime and Economic Law Department of NUOS // LEX PORTUS. 2018. No. 2 (10). Pp. 223-233.]

საქართველო მსოფლიოს ლოგისტიკური სისტემის ეფექტიანობის რეიტინგში და მისი ანალიზი

GEORGIA IN THE RANKING OF WORLD LOGISTICS PERFORMANCE INDEX AND ITS ANALYSIS

გიორგი გაბედავა,

ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი,
ბათუმის ნავიგაციის სასწავლო უნივერსიტეტის
ასისტენტ-პროფესორი

ქეთევან გოლეტიანი,

ტექნიკის მეცნიერებათა კანდიდატი,
ბათუმის ნავიგაციის სასწავლო უნივერსიტეტის
პროფესორი

GEORGE GABEDAVA,

PhD in Business Administration
Assistant-Professor at Batumi Navigation Teaching
Univeristy

KETEVAN GOLETIANI

Candidate of Technical Sciences,
Professor at Batumi Navigation Teaching Univeristy

ანოტაცია

სტატიაში გაანალიზებულია საქართველოში ლოგისტიკის ეფექტიანობის დინამიკა ბოლო წლების განმავლობაში და განხილულია ზოგადად ლოგისტიკური სისტემის ეფექტიანობის გაუმჯობესების მიზეზები.

ხელსაყრელი გეოგრაფიული ადგილმდებარეობის გათვალისწინებით საქართველოს გააჩნია პოტენციური კავკასიისა და ცენტრალური აზიის მთავარ ლოგისტიკურ ჰაბად იქცეს. საქართველოს ეკონომიკის განვითარებისთვის ლოგისტიკას და ლოგისტიკური სისტემების ეფექტიანობას გადაწყვეტი მნიშვნელობა აქვს, როგორც საერთაშორისო, ისე საშინაო ვაჭრობაში. შესაბამისად, ეფექტური სატრანსპორტო და ლოგისტიკური სისტემის შექმნა ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის ამაღლების ერთ-ერთ ძირითად და აუცილებელ ფაქტორს წარმოადგენს.

ლოგისტიკის სექტორი ამჟამად აღიარებულია როგორც ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთი საფუძველი. საქართველოს, გეოპოლიტიკური ადგილმდებარეობიდან გამომდინარე, რეალური შანსი გააჩნია გაატაროს და გადაამუშაოს დამატებითი ტვირთების ნაკადი, რაც განაპირობებს შემოსავლების ზრდას და გაუმჯობესებულ პირობებს წარმოებისა და ვაჭრობის განვითარებისთვის. ლოგისტიკური ინფრასტრუქტურის განვითარება უმნიშვნელოვანესია საქართველოს ყველაზე პერსპექტიული დარგების აღორძინებისთვის, როგორცაა სოფლის მეურნეობა, წარმოება, ვაჭრობა და ტურიზმი.

საკვანძო სიტყვები: ლოგისტიკა; ლოგისტიკური სისტემები; მიწოდები ჯაჭვი; ლოგისტიკის ეფექტიანობის ინდექსი; ტრანსპორტი.

ABSTRACT

The logistics efficiency dynamics in Georgia in recent years are analyzed in the presented article, and the reasons for

the worsening of the effectiveness of the logistics system, in general, are discussed.

Considering the favorable geographical location, Georgia has the potential to become the main logistics hub of the Caucasus and Central Asia. Logistics and logistical systems for the development of Georgia's economy are crucial in both international and domestic trade. Consequently, creating an efficient transport and logistics system is one of the keys and essential factors in increasing the country's competitiveness.

Logistics sector is now recognized as one of the bases of the economic development. Given the geopolitical location of Georgia, it has a real chance to receive and sent the flow of more cargoes, which leads to increase in income and improved conditions for production and trade development. Development of logistical infrastructure has paramount importance for the development of Georgia's most promising sectors such as agriculture, manufacturing, trade, and tourism.

Keywords: Logistic; Logistics Systems; Supply Chain; Logistic Performance Index; Transport.

შესავალი

ლოგისტიკური სერვისისა და ინფორმაციული ტექნოლოგიების სწრაფმა განვითარებამ რევოლუციური ცვლილებები გამოიწვია წარმოებისა და დისტრიბუციის პროცესებში, რამაც გლობალური ბაზრის ჩამოყალიბება განაპირობა. მზარდი კონკურენციის პირობებში აუცილებელი გახდა ლოგისტიკური სერვისის პროვაიდერების მიერ მაღალი ხარისხის ლოგისტიკური სერვისის უზრუნველყოფა, რომლის მთავარ ამოცანას პროდუქტის მიწოდება განსაზღვრულ ადგილას, განსაზღვრულ დროს, განსაზღვრულ მდგომარეობაში და განსაზღვრულ ფასად წარმოადგენს.

ის ქვეყნები, რომლებიც ქმნიან ხელსაყრელ პირობებსა და ეფექტურ სატრანსპორტო-ლოგისტიკურ ინფრასტრუქტურას, ახერხებენ მოიზიდონ კომპანიები, რომლებიც გლობალური ეკონომიკის ნაწილს წარმოადგენენ. გლობალიზაციის პროცესში აღნიშნული კომპანიები ლებულობენ სტრატეგიულ გადანაცვეტილებას, თუ სად განლაგონ მათი საწარმოები, სად გაასაღონ წარმოებული პროდუქცია და როგორ და რა პირობებში მოახდინონ მათი ტრანსპორტირება მსოფლიო ბაზარზე. ამ გადანაცვეტილებაზე სხვადასხვა ფაქტორი ახდენს გავლენას, მათ შორის, ლოგისტიკური სერვისის ხარისხი და მისი დანახარჯი. ამისთვის აუცილებელია მზა პროდუქციის სწრაფი, უსაფრთხო და იაფი ტრანსპორტირება საბოლოო მომხმარებელამდე.

სწორედ ამ მიზნით, მსოფლიო ბანკი ადგენს ლოგისტიკური ეფექტიანობის ინდექსს ამათუ იმ ქვეყნისთვის, „ლოგისტიკის ეფექტიანობის ინდექსი“ - LPI (Logistics Performance Index) – ეს მსოფლიო ბანკის ინდექსია, რომლითაც ხასიათდება საქონლის მიწოდების განხორციელების სიმარტივე და სავაჭრო ლოგისტიკის მდგომარეობა ეროვნულ და საერთაშორისო დონეზე. მაჩვენებლით განისაზღვრება მიწოდების ჯაჭვის მუშაობის ეფექტიანობა საერთაშორისო ვაჭრობაში და მისი შეფასება ყოველ ორ წელიწადში ერთხელ ხდება (2007, 2010, 2012, 2014 და 2016).[1]

მსოფლიო ბანკის მიერ 2016 წელს ჩატარებული კვლევის შედეგების მიხედვით საქართველოს ლოგისტიკური სისტემის ეფექტიანობის დონე საკმა-

ოდ დაბალია: ჩვენი ქვეყანა რეიტინგის ასეულს მიღმა იკავებს ადგილს და ჩამორჩება არა მხოლოდ განვითარებულ ქვეყნებს, არამედ ყოფილი საბჭოთა კავშირის ისეთ ქვეყნებსაც, როგორცაა ლატვია, ესტონეთი, ლიტვა, უკრაინა, ყაზახეთი, რუსეთი, სომხეთი, მოლდოვა, ბელარუსი, ტაჯიკეთი;

ძირითადი ნაწილი

ლოგისტიკა საქართველოს ეკონომიკის მნიშვნელოვან ნაწილს წარმოადგენს. მისი წილი ქვეყნის მთლიანი შიდა პროდუქტის 12 პროცენტს შეადგენს [2]. ლოგისტიკის სექტორის განვითარება განაპირობებს საქართველოს ინტეგრაციას გლობალურ ლოგისტიკურ ქსელში და მის ეფექტურ დაკავშირებას მსოფლიოს წამყვან ბაზრებთან. ლოგისტიკა რეგიონებისა და კომპანიების კონკურენტუნარიანობის განმსაზღვრელი ერთ-ერთი უმთავრესი ფაქტორია, რომელიც პირდაპირ გავლენას ახდენს მათ გლობალურ ბაზარზე წარმატებულ პოზიციონირებაზე.

საქართველოს სატრანსპორტო სისტემა წარმოდგენილია ოთხი სახეობის ტრანსპორტით: სახმელეთო (გზა, რკინიგზა) საზღვაო, საჰაერო და მილსადენი. ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე განვითარებული ტრანსპორტის ერთი სახეობა მაინც.

თუ ოფიციალურ სტატისტიკას [3] დავაკვირდებით, ვნახავთ, რომ საქართველოს საქართველოს სატრანსპორტო დარგების მიერ გადაზიდული ტვირთების მოცულობა ბოლო რამდენიმე წელი იკლებს (ნახაზი 1).

ნახაზი 1. სატრანსპორტო დარგების მიერ გადაზიდული ტვირთების მოცულობა (მილიონი)

მსოფლიო ბანკის ანგარიშში, სახელწოდებით: „ურთიერთობების დალაგება კონკურენტუნარიანობის ამაღლების მიზნით: სავაჭრო ლოგისტიკა გლობალურ ეკონომიკაში“ მოყვანილია 160 ქვეყნის მონაცემები სავაჭრო ლოგისტიკის ეფექტია-

ნობის მაჩვენებლის მიხედვით. ქვეყნები შეფასებულია ისეთი კრიტერიუმებით, როგორცაა ინფრასტრუქტურის მდგომარეობა, მომსახურების ხარისხი, სასაზღვრო კონტროლის ეფექტურობა და სხვა. საქართველოს პოზიციები ლოგისტიკის

ეფექტიანობის შეფასების ყველა ძირითად კრიტერიუმში გაუარესდა, მათ შორის: საბაჟო და სასაზღვრო გაფორმების ეფექტიანობა; სავაჭრო და სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის ხარისხი და კონკურენტუნარიან ფასებში საერთაშორისო გადაზიდვების წარმოების სიმარტივე.

ქვეყნის ლოგისტიკური საქმიანობის ეფექტიანობას (ნახაზი 2) მსოფლიო ბანკის სპეციალ-

ისტები აფასებენ საერთაშორისო, ეროვნული ან რეგიონალური ლოგისტიკური ოპერატორების, სატრანსპორტო-საექსპედიტორო კომპანიების, სასაწყობო მეურნეობის ოპერატორების, პროდუქციის მწარმოებლების, დისტრიბუტორების და საგარეო-ეკონომიკური საქმიანობის სხვა მონაწილეების გამოკითხვის საფუძველზე.

ნახაზი 2.

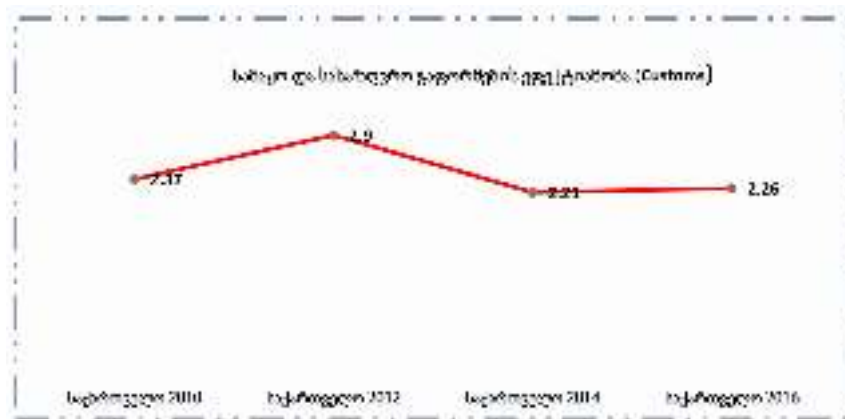
2016 წლის კვლევაში მონაწილეობა მიიღო 160 ქვეყანამ. კვლევის თანახმად საუკეთესო ქვეყნების ათეული წარმოდგენილია ძირითადად მაღალი შემოსავლიანობის ქვეყნებით: გერმანია-1, ლუქსემბურგი-2, შვედეთი-3, ნიდერლანდები-4, სინგაპური-5, ბელგია-6, ავსტრია-7, გაერთიანებული სამეფო-8, ჰონგ-კონგი-9, აშშ-10. 2014 წლის კვლევასთან შედარებით პირველი ათეულის მიღმა დარჩნენ ნორვეგია და იაპონია, მათი ადგილები კი დაიკავეს ავსტრიამ და ჰონგ-კონგმა.

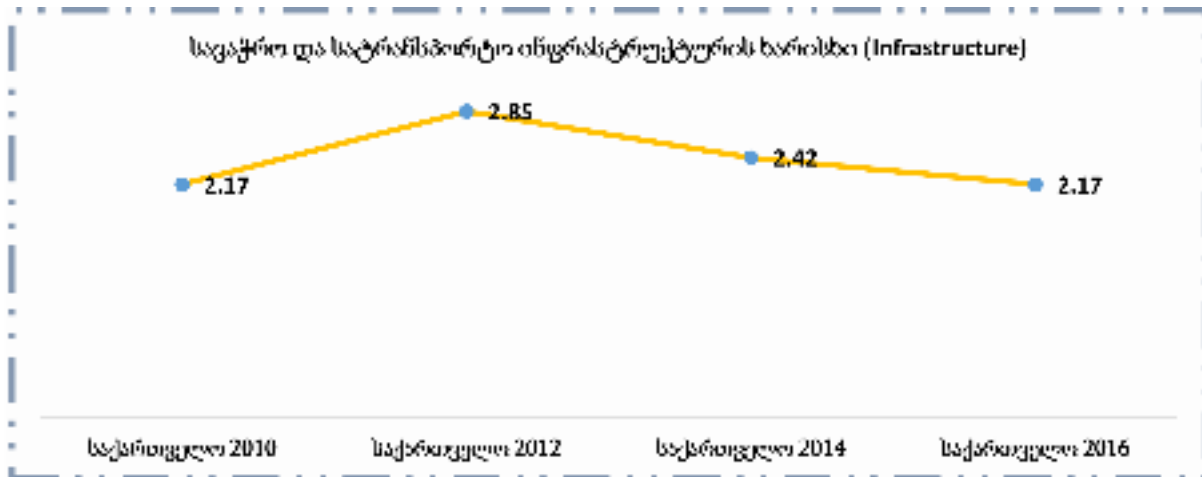
2016 წელს ლოგისტიკის ეფექტიანობის ინდექსში ადგილები ყოფილი პოსტსაბჭოთა ქვეყნებისათვის განაწილდა ასე: ლიტვა-29, ესტონეთი-38, ლატვია-43, ყაზახეთი-77, უკრაინა-80, მოლდოვა-93, რუსეთი-99, უზბეკეთი-118, ბელარუსი-120, საქართველო-130, თურქმენეთი-140, სომხეთი-141, ყირგიზეთი-146 და ტაჯიკეთი -153.

2007 წლის პირველ რეიტინგში საქართველო 150 მონაწილე ქვეყანას შორის საერთოდ არ იყო წარმოდგენილი - ამის მიზეზი შეიძლება იყოს არასაკმარისი რაოდენობის პასუხი. 2010 წლის I რეიტინგში საქართველომ 155 ქვეყანას შორის 2.61 ქულით 93-ე პოზიცია დაიკავა; 2012 წლის ც პოზიციით დაწინაურდა და 2.77 ქულით 77-ე ადგილზე გადავიდა; 2014 წლის I რეიტინგში საქართველომ 2.51 ქულით 116-ე პოზიცია დაიკავა, ანუ იგი 39 საფეხურით ჩამოქვეითდა. 2016 წლის რეიტინგში საქართველომ 160 ქვეყანას შორის 2.35 ქულით 130-ე ადგილი დაიკავა.

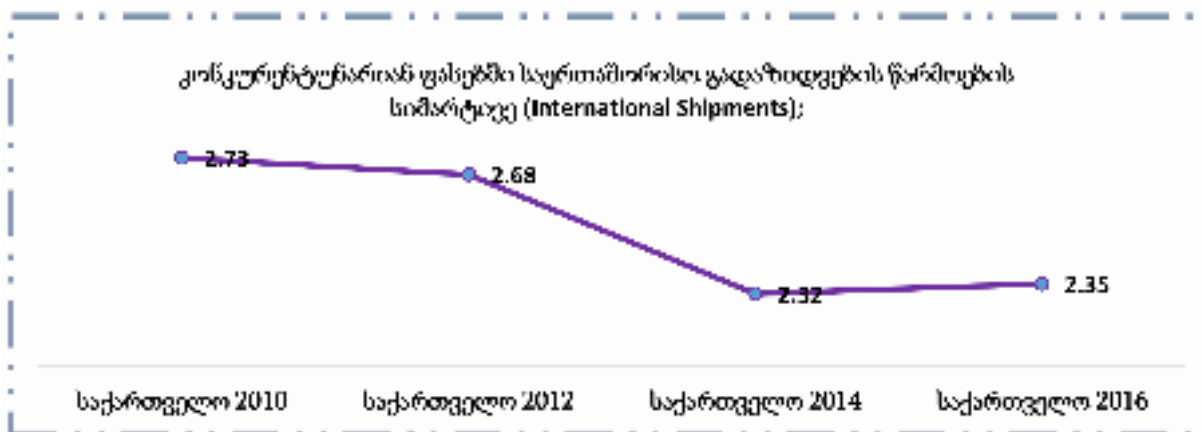
ლოგისტიკის ეფექტიანობის შეფასების ყველა ძირითადი კრიტერიუმი საქართველოს შემთხვევაში გაუარესებულა; ეს კრიტერიუმებია (ნახაზი 3,4,5,6,7,8)[4]:

ნახაზი 3.

ნახაზი 5. სავაჭრო და სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის ხარისხი (Infrastructure)

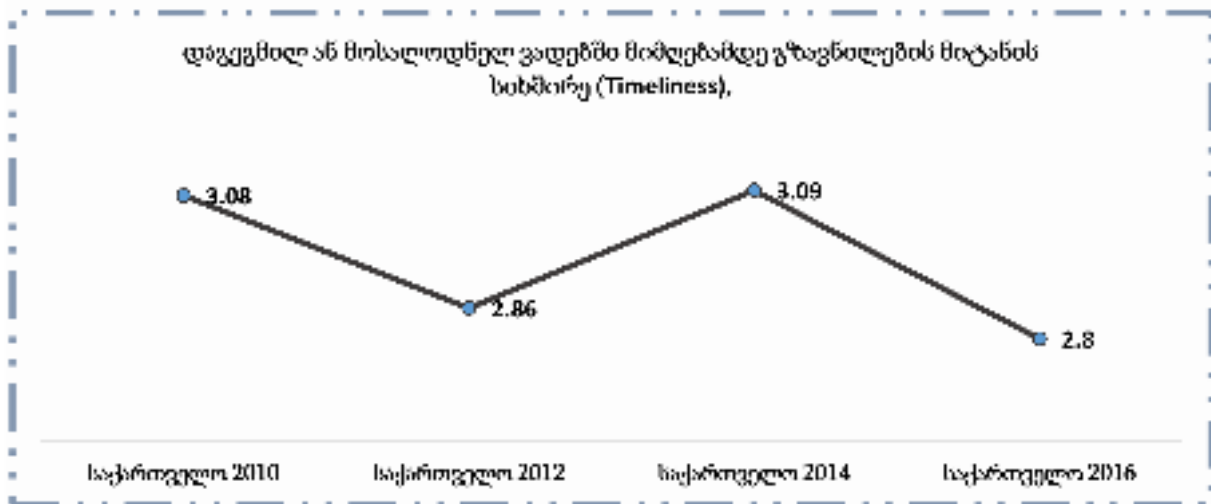
ნახაზი 6.

ნახაზი 7.

ნახაზი 8.

მაშასადამე, საქართველოს, როგორც სატრანზიტო ქვეყნის, ლოგისტიკური პოტენციალი სრულად არ გამოიყენება. ახლანდელი 130-ე ადგილი - დასტურის იმისა, რომ რეგიონში სატრანსპორტო ჰაბის ფუნქციას საქართველო ასეთი ლოგისტიკური სისტემით ვერ შეასრულებს.[5]

დასკვნა

საქართველოს ლოგისტიკური სისტემის ეფექტიანობის დონის დაცემის უპირველესი მიზეზია მკაფიო და დოკუმენტურად გაფორმებული ეროვნული სატრანსპორტო სტრატეგიის უქონლობა. ტრანსპორტის სექტორის ისეთნაირი მართვა, რაც განაპირობებს ლოგისტიკური სისტემის ეფექტიანობის გაუმჯობესებას, შესაძლებელია მხოლოდ ეროვნული სატრანსპორტო სტრატეგიის

საფუძველზე, რომელშიც განსაზღვრული იქნება პოლიტიკის ზოგადი მიზნები და სახელმწიფო ინვესტიციების ეფექტიანობის თანამიმდევრული ინდიკატორული მაჩვენებლები.

ეროვნულმა სატრანსპორტო სტრატეგიამ ხელი უნდა შეუწყოს პოლიტიკის პრინციპებისა და ინსტრუმენტების განსაზღვრას ფართო კონტექსტში, როგორცაა სექტორის მართვა, სახელმწიფოს და კერძო სექტორის ფუნქციები, კონკურენციის ხარისხი, ტრანსპორტის სახეობებს შორის კოორდინაციისა და ინტეგრაციის უზრუნველყოფისათვის აუცილებელი ინტერვენციების ტიპები, რეგულირების ხასიათი, გადაზიდვის ტარიფების განსაზღვრის შეთანხმებული პრინციპები.

დაბოლოს, ამ კონტექსტში საქართველოს სატრანსპორტო სფეროში ევროკავშირის დირექ-

ტივების მოთხოვნების ცხოვრებაში გატარება მუშაობა ჩვენს წინაშე არსებული გამოწვევების გადაუდებელი საქმეა და საჭიროა შესაბამისი ღირსეულად გადანაცვებისათვის.

ლიტერატურა/REFERENCES

- [1] <https://lpi.worldbank.org> (gadamowmebuli 29.05.2018)
- [2] www.geostat.ge (gadamowmebuli 30.05.2018)
- [3] www.economy.ge (gadamowmebuli 29.05.2018)
- [4] <https://idfi.ge/ge/efficiency-of-logistics-system-georgia> (gadamowmebuli 30.05.2018)
- [5] <http://gbc.ge/index.php?m=home&newsid=89538&lang=geo> (gadamowmebuli 02.06.2018)

რელიგიური და მეცნიერული განათლების როლი საგანმანათლებლო სივრცეში

ROLE OF RELIGIOUS AND SCIENTIFIC EDUCATION IN THE EDUCATIONAL SPACE

ნატალია ჭყონია

განათლების დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი
ბათუმის ნავიგაციის სასწავლო უნივერსიტეტი,
საქართველო, ბათუმი

NATALIA TCHKHONIA,

Doctor of Education, Associated Professor
Batumi Navigation Teaching University,
Georgia, Batumi

ანოტაცია

მოზარდი თაობის ღირებულებათა სისტემის ჩამოყალიბება საზოგადოების ყველაზე მნიშვნელოვანი საზრუნავია, რომელიც დღეს კაცობრიობის ყველაზე აქტუალური და შეიძლება ითქვას, მტკივნეული საკითხია ჩვენს ქვეყანაში. რა ფუნქციის შესრულება შესაძლებელი ამ მიმართულებით და რამდენად შესაძლებელია ამის განხორციელება სასწავლო პროცესში?

საყოველთაოდ აღიარებული, რომ მხოლოდ ინტელექტუალურმა აღზრდამ მსოფლიოს კარგი გერაფერი მოუტანა. ემოციური აღზრდისა და ღირებულებების სისტემის ჩამოყალიბების გარეშე შეუძლებელია სრულფასოვანი პიროვნების, ოჯახისა თუ საზოგადოების არსებობა. ღირებულებათა სისტემა გადაწყვეტი თემა. ღირებულებებსა და მათ დეფინიციაზე კამათი საზოგადოებაში განუწყვეტლივ მიმდინარეობს. კარგი იქნებოდა საზოგადოების დიდ ნაწილში გამოვლენილიყო რაიმე თანხმობა, თუ ღირებულებათა რა სისტემას ვაღიარებთ, როგორც ჩვენი იდენტობის საყრდენსა და მომავალი თაობების ზნეობრივ ორიენტირს.

რა არის ზნეობა და ზნეობრივი ღირებულებები? ფართო მნიშვნელობით „აღზრდის“ ცნებაში შედის განათლებაცა და სწავლებაც, მაგრამ, როცა ამ ცნებას ვინრო მნიშვნელობით ვიყენებთ, მასში ვგულისხმობთ, აღზრდის ისეთ სახეებს, როგორცაა გონებრივი, ზნეობრივი, ესთეტიკური, რელიგიური აღზრდა.

აღამიანმა უნდა იცოდეს რაა სიკეთე ბოროტება, რომ მიიღოს სწორი გადაწყვეტილება. გონიერი და ბრძენი არ ჩაიდენს ბოროტს. საქციელი შეიძლება მივიჩნიოთ სიკეთედ და სამართლიანობად, რადგან საქციელი მართლაც შეიძლება იყოს სამართლიანი და კეთილი ანდა მისი მიჩნევა ასეთად ხელსაყრელი და მოსახერხებელია. საიდან უნდა ქონდეს აღამიანს სიკეთის ცოდნა?

ნების განმავლობაში აღამიანებს ბავშვობიდანვე უნერგავდნენ იმ აზრს, რომ რელიგია და რწმენა მეცნიერებას უპირისპირდება, მაშინ როცა

ისინი ერთმანეთს ავსებენ. აქსიომები, რომელთაც მეცნიერება ეფუძნება, უკვე რწმენას გულისხმობს. ცოდნის გარეშე რწმენა არ არსებობს, რადგან აღამიანი მოვალეა იცოდეს, რა სწამს. რწმენასთან თანაზიარი ცოდნა შეუძლებელია რელიგიური განათლების გარეშე.

კვლევის მიზანია, დასაშვებია თუ არა რელიგიის სწავლება სკოლებსა თუ უმაღლეს სასწავლებლებში. რა იგულისხმება რელიგიურ სწავლებაში? როგორ უნდა ისწავლებოდეს განსხვავებული რელიგიები?

ვინაიდან დღეს არის მცდელობებიც იმისა, რომ ამორალური ყოფა ჩვენში აღამიანური ურთიერთობების ნორმად იქცეს. ჩვენ უნდა ვასწავლოთ აღამიანებს სულიერი აღქმა მოვლენებისა, რათა მათ დამოუკიდებლად შეძლონ სათანადო პასუხი გასცენ დროის გამოწვევებს: პირველ რიგში უნდა დავიცვათ აღამიანის სული, მისი ფსიქიკა და შინაგანი ბუნება (კათოლიკოს - პატრიარქი ილია II, 1998-2007;156).

კვლევები ნათლად გვიჩვენებს, რომ რჩება ერთი გამოსავალი, უნდა შევძლოთ მოზარდებსა და ახალგაზრდებში ყოველივე ნეგატიურისა და უზნეობისადმი იმუნიტეტის გამომუშავება და მათთვის მყარი მორალური საფუძვლის შექმნა. რომ დღეს როგორც არასდროს, საჭიროა კავშირი ოჯახს, სკოლასა და რელიგიას შორის, რადგან უპირველეს ყოვლისა ოჯახი და სახელმწიფო უნდა გადაურჩეს მორალურ საფრთხეს. ჩვენ ვალდებული ვართ ვიზრუნოთ ერის მომავალზე, თუკი გვსურს ავაშენოთ განვითარებული დემოკრატიული სახელმწიფო, ზნეობრივ საფუძვლებზე დაყრდნობით.

საკვანძო სიტყვები: რელიგია, განათლება, მეცნიერება, ზნეობრივი ღირებულებები.

ABSTRACT

Formation of the value system of the rising generation is the most important concern of the society. It is currently the most actual and, you could say, painful problem of mankind in our country. What function may be exercised in this direction and how possible is it in teaching process?

It is generally recognized that the only intellectual education has brought no good to the world. Existing of a complete individual, a full-blown family or society is impossible without emotional education and formation of a value system. The value system is a decisive matter.

Debates about values and their definition are continuously conducted in public. It would be good if the great part of society come to any agreement in respect of acknowledgment of the kind of value system as a support of our identity and moral guideline for the future generations.

What do morality and moral value mean? To wide extent, the concept of "breeding" includes education and teaching. But when we use this concept in narrow extent, we mean such kinds of breeding, as mental, moral, esthetic, religious aspects of education.

A human being shall know, what is good and what is evil to make correct decision. Wise and clever man will not commit evil. We can consider conduct good and just, as conduct may be really just and kind or its acknowledging as good and just is favorable and convenient. How a human being gets knowledge of good?

Since their childhood people were always suggested the idea that religion conflicts to science, although they really supplement each other. The axioms making basis for science, mean belief. Belief cannot exist without knowledge, as a human being shall know what he believes in. Science cannot be sociable with belief without religious education.

The aim of research is whether teaching of religion in schools, colleges or universities is admissible or not? What does religious teaching includes? How the different religions shall be taught?

Nowadays there are the attempts to make an amoral conduct normal, so we oblige to breed in people spiritual sense of phenomena to enable them properly reply to challenges of the time: first, we shall protect human being's soul, psyche and internal nature (the Catholicos-Patriarch of all Georgia Ilia II, 1998-2007; 156).

The researches clearly prove that there is the only way: we shall manage to develop in young generation the immunity towards all negative and immoral and create a stable moral basis. Nowadays the relations between family, school and religion is extremely required, as first of all just family and state shall shun moral danger. We are obliged to care of future of nation, if we intent to built a developed democratic state on moral basis.

Key words: religion, education, science, moral values

მოზარდი თაობის ღირებულებათა სისტემის ჩამოყალიბება საზოგადოების ყველაზე მნიშ-

ვნელოვანი საზრუნავია. რა ფუნქცია შეიძლება, რომ შესრულდეს ამ მიმართულებით და რამდენად შესაძლებელია ამის განხორციელება სასწავლო პროცესში?

საყოველთაოდ აღიარებულია შეხედულება, რომ მხოლოდ ინტელექტუალურმა აღზრდამ მსოფლიოს კარგი ვეარაფერი მოუტანა. ემოციური აღზრდისა და ღირებულებების სისტემის ჩამოყალიბების გარეშე შეუძლებელია სრულფასოვანი პიროვნების, ოჯახისა თუ საზოგადოების არსებობა. ღირებულებათა სისტემა გადამწყვეტი თემაა. დასაწყისისათვის კარგი იქნება, თუ შევთანხმდებით, კერძოდ რას ვგულისხმობთ ამ საკითხზე საუბრისას. თუ ვსაუბრობთ სამყაროს მიმართ დამოკიდებულებაზე, სამშობლოს განცდაზე, სიყვარულზე, მეგობრობაზე, თანადგომასა თუ გულისხმიერებაზე, მაშინ ბუნებრივია, ამაზე მნიშვნელოვანს ვერც საგანმანათლებლო დაწესებულება და ვერც საზოგადოება ვერაფერს გააკეთებს.

ღირებულებებსა და მათ დეფინაციაზე კამათი საზოგადოებაში განუწყვეტლივ მიმდინარეობს. მრჩება შთაბეჭდილება, რომ ჩვენი საზოგადოება სიტყვა „ღირებულების“ აღქმის საკითხში ძალიან არაერთგვაროვანია. ის კონსტრუქციები, რომელიც ყველა ჩვენგანს წარმოუდგენია ამ სიტყვათშეთანხმების ქვეშ, ძალიან განსხვავებულია. კარგი იქნებოდა საზოგადოების დიდ ნაწილში გამოვლენილიყო რაიმე თანხმობა, თუ ღირებულებათა რა სისტემას ვაღიარებთ, როგორც ჩვენი იდენტობის საყრდენსა და მომავალი თაობების ზნეობრივ ორიენტირს.

რა არის ზნეობა და ზნეობრივი ღირებულებები? ფართო მნიშვნელობით „აღზრდის“ ცნებაში შედის განათლებაცა და სწავლებაც, მაგრამ, როცა ამ ცნებას ვინრო მნიშვნელობით ვხმარობთ, მასში ვგულისხმობთ, აღზრდის ისეთ სახეებს, როგორცაა გონებრივი, ზნეობრივი, ესთეტიკური, რელიგიური ... აღზრდა.

ზნეობრიობის პირველი გამოვლენაა აკრძალვა. ადამიანის ზნეობრივ არსებად, ადამიანად გახდომა დაკავშირებულია ამ აკრძალვებთან. იგი ვლინდება ადათში, ტაბუში. ზნეობრივი ნორმები იყო ადამიანობის პირველი ნიშნები, რაც ადამიანს გამოჰყოფდა ცხოველთა სამყაროსაგან. ზნეობრივი ქცევის განხორციელების უნარი იყო გამოხატულება ადამიანის უნარისა ეცხოვრა საზოგადოებაში, ადამიანებს შორის და დაემყარებინა მათთან ურთიერთობა, რომელიც მოწესრიგებული იყო უპირველესად ზნეობრივი ნორმების მეშვეობით. დამიანი ვალდებულია შეასრულოს, დაემორჩილ-

ოს მორალური ტრადიციის ავტორიტეტს, ამბობს ვ. რამიშვილი, ჩამოყალიბდა მორალი - ზნეობრივ ქცევის ნორმების, წესების, კანონების, როგორც აკრძალვათა ერთობლიობა, რომლებიც განასხვავებენ სიკეთესა და ბოროტებას. მორალური ტრადიციის ზნეობრივი მოთხოვნები დაუფიქრებლად უნდა შეასრულო. (ვ. რამიშვილი: 354)

პირველი ვინც შეეცადა გაეაზრებინა ადამიანის ზნეობრივად ყოფნის შესაძლებლობა იყო სოკრატე. ის ამბობდა, რომ სრულიად სხვაა, როდესაც შენ ზნეობრივ ნორმას ასრულებ ტრადიციის ძალით და ზნეობრივ მოთხოვნას ასრულებ შეგნებულად, რადგან არ შეგიძლია რომ არ შეასრულო. ეს მაიძულებელი ძალა არ არის ტრადიცია, არამედ შენი შინაგანი ხმა. სოკრატეს აზრით ადამიანმა თავისუფალი არჩევანით უნდა განახორციელოს ქცევა და უნდა იცოდეს რას აკეთებს, რომ იგი პირველად იყოს პასუხისმგებელი თავის საქციელზე. ზნეობრივ ადამიანად ყოფნა გმირაბაა, ამისათვის უნდა იყო თავისუფალი და გონიერი.

ადამიანმა უნდა იცოდეს რაა სიკეთე ბოროტება, რომ მიიღოს სწორი გადაწყვეტილება. გონიერი და ბრძენი არ ჩაიდენს ბოროტს. ისევე სოკრატეს ნააზრევს თუ დავეყრდნობით, მისი აზრით ადამიანი საკუთარი სინდისის წინაშე უნდა იყო მართალი. ადამიანს თავის თავს უნდა აუხსნას, დაუსაბუთოს, თავისი ქცევის მოტივის ზნეობრიობა. ჩვენ ხშირად მოგვისმენია ამგვარი არგუმენტი: „ მე ჩემი სინდისის წინაშე მართალი ვარ,“ ან „აქა ვდგევარ და სხვაგვარად არ ძალმიძს“. (ვ. რამიშვილი:355). საქციელი შეიძლება მივიჩნიოთ სიკეთედ და სამართლიანობად, რადგან საქციელი მართლაც შეიძლება იყოს სამართლიანი და კეთილი ანდა მისი მიჩნევა ასეთად ხელსაყრელი და მოსახერხებელია. საიდან უნდა ქონდეს ადამიანს სიკეთის ცოდნა?

მიიჩნევა, რომ ზნეობრიობის პრინციპი სიკეთის ჩადენის უნარი ადამიანმა მიიღო ღმერთისაგან. ღვთისაგან ნასწავლი ზნეობრივი სიბრძნე ადამიანს სულიერ, ინტელექტუალურ სრულყოფაში ეხმარება. მისი ურთიერთობა საზოგადოებასთან და სამყაროსთან კეთილგანწყობილი და განონასწორებული ხდება . (გ. შერვაშიძე: 150) ერის სულიერი გადარჩენისათვის ქრისტიანული ზნეობის სწავლების აუცილებლობას ქადაგებს ეპისტოლეებში საქართველოს კათალიკოს - პატრიარქი ილია II. მას მიაჩნია, რომ ეს პრობლემა სწრაფად მოგვარებას მოითხოვს. ის ამბობს, რომ რა არის განათლება, თუ ადამიანისაგან არ მოდის ნათელი, ყველამ უნდა გავიზიაროთ, რომ რწმენასთან თანაზიარი ცოდნა გვხდის უფლის მეგობრად.

წლების განმავლობაში ადამიანებს ბავშვობიდანვე უნერგავდნენ იმ აზრს, რომ რელიგია და რწმენა მეცნიერებასა და რწმენას უპირისპირდება, მაშინ როცა ისინი ერთმანეთს ავსებენ. როგორც ცნობილი საეკლესიო მწერალი და მოაზროვნე კლიმენტი ალექსანდრიელი გვასწავლის, ცოდნის საწყისი რწმენაა. აქსიომები, რომელთაც მეცნიერება ეფუძნება, უკვე რწმენას გულისხმობს. ამავე დროს, მორწმუნე ცოდნის გარეშე მონაა, უფრო მეტიც, ცოდნის გარეშე რწმენა არ არსებობს, რადგან ადამიანი მოვალეა იცოდეს, რა სწამს. ის ვინც მორწმუნეცაა და მცოდნეც იგი მეგობარია ღმერთისა. ყოველი ადამიანი სრულყოფის კიბეზე მალა ასვლისათვის უნდა ისწავოდეს, რათა ღმერთის მეგობარი გახდეს. („მადლის“ 1990 – 2010 წლების კრებული I ; 36).

სწავლება ქრისტიანულ ზნეობაზე უძველესი დროიდან იღებს სათავეს. მსოფლიოს მრავალწარმატებულ ქვეყანაში რელიგიურ განათლებას აღზრდის ძირითად ამოცანად თვლიან. რწმენასთან თანაზიარი ცოდნა შეუძლებელია რელიგიური განათლების გარეშე. დასაშვებია თუ არა რელიგიის სწავლება საშუალო სკოლაში? სახელმწიფო სკოლებში რელიგიის სწავლება და ამ პროცესთან დაკავშირებული წინააღმდეგობრივი საკითხები არა მხოლოდ საქართველოში, არამედ მთელ მსოფლიოშია აქტუალური. ამ სფეროს მკვლევარები პრობლემის ანალიზის საფუძველზე, სკოლებში რელიგიის სწავლებასთან დაკავშირებით რამდენიმე ძირითად საკითხს გამოჰყოფენ: რა იგულისხმება რელიგიურ სწავლებაში? როგორ უნდა ისწავლებოდეს განსხვავებული რელიგიები?

რელიგია განსაკუთრებულ როლს თამაშობს ისტორიასა და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. მისი სწავლება არსებითია ერისა და მსოფლიოს უკეთ გასაგებად. სასწავლო კურსიდან რელიგიის ამოგდება მოზარდს უქმნის მცდარ შთაბეჭდილებას, რომ რელიგია კაცობრიობისათვის უმნიშვნელოა. ინვესტ ეჭვს ღმერთის არსებობის ჭეშმარიტებაზე. მრავალსაუკუნოვანმა გამოცდილებამ გვიჩვენა, რომ ყოველთვის, როცა ბუნებისმკვლევარნი ეწინააღმდეგებოდნენ ბიბლიურ წარმოდგენებს, ვინც ისწავლოდა ბიბლია მითად გამოეცხადებინა ან მასში ალეგორიული აზრი მოეძებნა, გარკვეული დროის შემდეგ შერცხვნილნი რჩებოდნენ. წინააღმდეგობის ნამდვილ მიზეზს ყოველთვის წარმოადგენდა ან უზუსტობა ან მეცნიერული ცოდნის არასრულყოფილება. უფრო მეტიც, თვით დარვისადაც კი ძალიან კარგად ესმოდა, საკუთარი ნაშრომი „სახეობების წარმოშობა ბუნებრივი შერ-

ჩვეის გზით“, ფანტაზიის ნაყოფს რომ წარმოადგენდა და დაუმტკიცებელ ხასიათს ატარებდა. „თქვენ დიდ საგონებელში ჩავარდებით ამ წიგნის ნაკითხვის შემდეგ, ის იქნება წარმოდგენილად ჰიპოთეზური“, - წერდა „წარმოშობის ავტორი ერთ - ერთ თავის კოლეგას 1858 წელს. (<http://www.orthodoxy.ge>)

ასევე, შუა საუკუნეების აზროვნების - ახალი ფილოსოფიის - ერთ - ერთი ფუძემდებელი რენე დეკარტე (1596 – 1650) ამტკიცებდა ღმერთის ჭეშმარიტებას. საკუთარ და ღმერთის უტყუარ არსებობაში დარწმუნებული ფილოსოფოსი საგანგებოდ იკვლევდა საკუთარი შეცდომების ბუნებას, მათ მიზეზს. ახლოს დააკვირდა საკუთარ თავს და დარწმუნდა: „შეცდომის მიზეზია არა ღმერთი, არამედ თავად ადამიანი. ღმერთი არ შეიძლება იყოს მატყუარა; იტყუება ის ვინც სუსტი და ვერაგია, მაშასადამე, ნაკლოვანი. ღმერთი კი ყოვლად სრულყოფილი და უსასრულო, აბსოლუტური ჭეშმარიტებაა“ (რ.დეკარტე; 21). ყოველივე ეს ადასტურებს, რომ რელიგია და მეცნიერება თავიანთი დასაბუთებისათვის საჭიროებენ რწმენას.

სკოლებში რელიგიის, რელიგიის ისტორიისა და მის ცივილიზაციებთან კავშირის სწავლება სრულყოფილი ცოდნის ერთ - ერთი მნიშვნელოვანი კომპონენტია. განსხვავებული რელიგიების გაცნობა მოსწავლეებში განსხვავებული კულტურების, უმცირესობის მიმართ პატივისცემასა და რელიგიური ტოლორანტობის ჩამოყალიბებას უწყობს ხელს. რელიგია, როგორც სასკოლო საგანი უნდა ისწავლებოდეს, რადგან ის საშუალო სკოლაში ზოგადი განათლების მისაღებად არის აუცილებელი.

ჩვენ, საქართველოს უზარმაზარი კულტურა გაგვაჩნია და ჩვენი მომავალი თაობები ამ კულტურაზე უნდა ავლზარდოთ, რადგანაც სწორედ კულტურას შეუძლია გაამთლიანოს ერი ურთიერთ-პატივისცემის ნიადაზე, ერს კი სჭირდება ჭეშმარიტი საწინააღმდეგობით აღვსილი, სიყვარულით, ნებისყოფით და პასუხისმგებლობის გრძობით აღზრდილი ადამიანები. მიგვაჩნია, რომ მართლმადიდებელ ეკლესიას უნდა ჰქონდეს მჭიდრო კონტაქტი მეცნიერებთან და ის სასიცოცხლო და შეიძლება ითქვას, საბედისწერო საკითხები, რომელიც აღელვებს მსოფლიოს, ეკლესიის მიღმა არ უნდა დარჩეს. უწმიდესი და უნეტარესი ილია II ბრძანებს: „ჩვენს ცხოვრებას ძირითადად ჩვენს გულში მიმდინარე პროცესები განსაზღვრავს, აქ კი ნათელთან ერთად ნყვდიადიც მკვიდრობს და მათ შორის მუდმივი დაპირისპირებაა. ხშირია შემთხ-

ვევა, როცა გვინდა ვიყოთ სიკეთის მხარეს, მაგრამ არ გვყოფნის ძალა ცოდვებთან საბრძოლველად და ვმარცხდებით. ასეთ სიტუაციაში მთავარია არ შევურიგდეთ ცოდვას, არ მივილოთ და არ შევიტკობოთ იგი. ცოდვა ბოროტისაგან მომდინარეობს და თუ გულით მოვინდომებთ, მისგან აუცილებლად განვთავისუფლდებით (კათალიკოს პატრიარქი ილია II, 1998-2007;155) .

დადგა დრო, როდესაც თანამედროვე ცივილიზაციის პრობლემების საღვთისმეტყველო და ფილოსოფიური გადანყვეტა სასიცოცხლოდ აუცილებელი შეიქმნა. ამ მხრივ ჩვენს ეკლესიაში პირველი ნაბიჯები უკვე გადაიდგა. ის ურთიერთობა, რომელიც ბოლო დროს ჩამოყალიბდა საქართველოს სამოციქულო ეკლესიას, უმაღლეს სასწავლებლებს, მეცნიერებათა აკადემიებსა და სხვა სამეცნიერო - კულტურულ ცენტრებს შორის იმედის მომცემია და ვფიქრობ კარგ შედეგს გამოიღებს.

არის მცდელობებიც იმისა, რომ ამორალური ყოფა ჩვენში ადამიანური ურთიერთობების ნორმად იქცეს. ჩვენ უნდა ვასწავლოთ მოზარდებს სულიერი აღქმა მოვლენებისა, რათა მათ დამოუკიდებლად შეძლონ სათანადო პასუხი გასცენ დროის გამოწვევებს: „პირველ რიგში უნდა დავიცვათ ადამიანის სული, მისი ფსიქიკა და შინაგანი ბუნება“. (კათალიკოს - პატრიარქი ილია II, 1998-2007;156).

რჩება ერთი გამოსავალი, რომ უნდა შევძლოთ მოზარდებსა და ახალგაზრდებში ყოველივე ნეგატიურისა და უზნეობისადმი იმუნიტეტის გამომუშავება და მათთვის მყარი მორალური საფუძვლის შექმნა. ადრეც პატრიარქს არაერთგზის უთქვამს, რომ დღეს როგორც არასდროს, საჭიროა კავშირი ოჯახს, სკოლასა და ეკლესიას შორის, რადგან უპირველეს ყოვლისა ოჯახი და სახელმწიფო უნდა გადაურჩეს მორალურ საფრთხეს. ჩვენ ვალდებულნი ვართ ვიზრუნოთ ერის მომავალზე, თუკი გვსურს ავაშენოთ განვითარებული დემოკრატიული სახელმწიფო, ზნეობრივი საფუძვლებით.

მსოფლიოს მრავალ წარმატებულ ქვეყანაში რელიგიურ განათლებას აღზრდის ძირითად ამოცანად თვლიან. რწმენასთან თანაზიარი ცოდნა შეუძლებელია რელიგიური განათლების გარეშე. ახალგაზრდობის რელიგიურ განათლებას დიდად უწყობს ხელს საქართველოს საპატრიარქოსთან არსებული ახალგაზრდობის სულიერი და ინტელექტუალური განვითარების ცენტრი. ცენტრთან თანამშრომლობენ სკოლის დამამთავრებელი კლასების მოსწავლეები, სტუდენტები და სხვადასხვა

უმაღლესი სასწავლებლის კურსდამთავრებულები. ცენტრი ახალგაზრდებს ჯანსაღი ცხოვრების წესს თავაზობს, ზრდის მათ პასუხისმგებლობას ერის წინაშე, უქმნის თვითრეალიზების ყველა პირობას.

ჩემი აზრით რელიგია სახელმწიფო სკოლებში უნდა ისწავლებოდეს, როგორც სასწავლო საგანი, მაგრამ სახელმწიფო სკოლის მასწავლებელს არ აქვს უფლება, თავს მოახვიოს აზრი იმის თაობაზე თუ რომელი რელიგიური აღმსარებლობაა ჭეშმარიტი, რადგან ასეთი სწავლება ლახავს სხვა რელიგიის მიმდევარი მოსწავლეების უფლებებს. რელიგიის შესახებ სწავლება უნდა მოიცავდეს რელიგიის ისტორიის, რელიგიათა შედარებითი დახასიათების, საქართველოსა და სხვა ქვეყნების ისტორიაში რელიგიის როლის სწავლებას. ასევე უნდა მივანოდოთ ინფორმაცია იმის შესახებ, თუ რა გავლენა იქონია რელიგიამ ხელოვნებაზე, მუსიკაზე, ლიტერატურასა და სოციალურ მეცნიერებაზე. თუ სწავლებისას ერთადერთ ჭეშმარიტ რელიგიად რომელიმე კონკრეტულ რელიგიად განვიხილავთ, უეჭველია, რომ სხვადასხვა რელიგიის მქონე მოზარდებს შორის შეიქმნება არა ჯანსაღი დამოკიდებულება. რელიგიის შესახებ სწავლება უნდა მოიცავდეს რელიგიის ისტორიის, რელიგიათა შედარებითი დახასიათების, საქართველოსა და სხვა ქვეყნების ისტორიაში რელიგიის როლის სწავლებას. ასევე უნდა მივანოდოთ ინფორმაცია იმის შესახებ, თუ რა გავლენა იქონია რელიგიამ ხელოვნებაზე, მუსიკაზე, ლიტერატურაზე და სოციალურ მეცნიერებაზე. თუ სწავლების ერთადერთ ჭეშმარიტ რელიგიად ერთი რომელიმე კონკრეტული რელიგია განიხილება, ადვილი წარმოსადგენია იმ ბავშვის მდგომარეობა, თანატოლების უმრავლესობის აზრს არ იზიარებს, გაკვეთილის დაწყების წინ ლოცვის სურვილი არ აქვს და შედეგად თანაკლასელებისაგან გარიყულად გრძნობს თავს, ან უბრალოდ უმრავლესობას ემორჩილება და საკუთარი სურვილის საწინააღმდეგოდ ლოცულობს. სწავლება სხვადასხვა რელიგიის შესახებ მიზნად ისახავს ობიექტური ინფორმაცია მიანოდოს მოსწავლეს და ტოლორანტობის პრინციპების დამკვიდრებას შეუწყოს ხელი.

ამასთან დაკავშირებით საინტერესოა სხვადასხვა განვითარებული ქვეყნების გამოცდილებები და გადანყვეტილებები რელიგიის სწავლებასთან დაკავშირებით. დიდი ყურადღება უნდა მიექცეს მსოფლიოს ხალხთა კულტურასა და რელიგიას. ეს არ უნდა იყოს მხოლოდ ფაქტობრივი მასალის შესწავლის დონეზე, არამედ ყნდა იყოს ღრმად გააზრებული.

მეოცე საუკუნის დასაწყისში როდესაც გერმანიაში არსებულმა მთავრობამ მიიღო ბრძანება რელიგიის გაკვეთილების გაუქმების შესახებ, გამოინვია საზოგადოების პროტესტი და პედაგოგების დაპირისპირება პოლიტიკოსებთან, 1933 წლის 20 ივლისს გერმანულ სკოლებში განახლდა რელიგიის გაკვეთილები, რაშიც პაპ პიუს (Pius) მიუძღვის წვლილი. ამ დროისათვის რელიგიის გაკვეთილები შემოიფარგლებოდა მხოლოდ მნიშვნელოვანი ბიბლიური ტექსტების, რამოდენიმე ლოცვის და შვიდი საიდუმლოებების სწავლებით. მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ, DDR -ის ჩამოყალიბების შემდგომაც კი გერმანიის ხელისუფლებამ რელიგიის გაკვეთილების ჩატარების დამოუკიდებლობა მიანიჭა. დღეს ყველა სკოლაში სწავლების მეთოდი ინდივიდუალურია. საჯარო სკოლებში მოსწავლეები ასაკის მიუხედავად თვითონ წყვეტენ დაესწრონ თუ არა რელიგიის გაკვეთილებს. უმეტეს სკოლებში თოთხმეტ წლამდე ბავშვებს არ შეუზღიათ მშობლების დამოუკიდებლად უარი განაცხადონ რელიგიის გაკვეთილზე, ზოგიერთ სკოლებში კი ამის უფლება მოსწავლეებს მხოლოდ თვრამეტი წლის მერე ენიჭებათ.

გერმანიის მოქალაქეთა უმეტესობა თვლის, რომ ყოველ ადამიანს უნდა ჰქონდეს რწმენის თავისუფლება, აქედან გამომდინარე ხელისუფლება ითვალისწინებს ხალხის მოთხოვნებს და მათ ვისაც არ სურთ რელიგიის გაკვეთილებზე დასწრება, თავაზობენ ასარჩევად ისეთ საგნებს როგორცაა ეთიკა და ფილოსოფია.

ასეთია კიდევ მაგალითად რელიგიური ღირებულებებითი სისტემა და ამერიკული საზოგადოებისათვის დამახასიათებელი რელიგიის როლი ერის ცხოვრებაში (იგი შექმნილია პროტესტანტიზმის, ძირითადად კალვინიზმის წიაღში XVIII ს-ში) რომელსაც რამდენიმე ძირითადი ნიშანი აქვს: 1) ამერიკული ნორმის მნიშვნელოვანი მხარეა რელიგიური ორგანოზაციის რეალური თანასწორობა სახელმწიფოს წინაშე. ამიტომაც ამერიკაში მიღებულია სახელმწიფოებრივად პრივილეგიებული დენომინაციის არსებობა (სახელმწიფო არც ერთ რელიგიურ ორგანიზაციას არ უწევს არანაირ პოლიტიკურსა და ფინანსურ დახმარებას და ამავე დროს არც ხელს უშლის მათ საკუთარი მისიის განხორციელებაში). 2) რელიგიური ცხოვრების ნებაყოფილებითი ხასიათი და საზოგადოებისა და სახელმწიფოს არსებობის დემოკრატიული ფორმის პირველობა. 3)წინა პლანზე წამოიწევა სოციალური ტოლერანტობის, ქველმოქმედების როლი, რაც უკანა პლანზე გადაწევს რიტუალებსა

და ასევე იმის 4) პერსპექტივაში - პირადი პასუხისმგებლობის კულტივირება და მორწმუნის თავისუფალი არჩევანის როლის ზრდა და მისადმი პატივისცემა. (<http://www.politscience.ge/index13.html>).

ნიუ იორკის ერთი ერთი სახელმწიფო სასწავლებლის, სახელწოდებით - „Cayuga Community College“ ერთ ერთი საგამომცემლო ჟურნალის „Cayuga Community College“ 1998-200 ჩოლლეგე ჩატალოგ - ის მოთხოვნათა ჩამონათვალში არის ასეთი მითითება: Religious Holidays, ანუ რელიგიური დღესასწაულები, სადაც მითითებულია, რომ სტუდენტები რომლებიც ვერ მოახერხებენ ლექციებზე დასწრებას, შესასრულებელი სამუშაოების შესრულებას, გამოცდების ჩაბარებას თავიანთი რელიგიური დღესასწაულების გამო, ან თუ კი მათ ექნებათ რაიმე დამატებითი ვაკეეტილები შაბათს ან კვირას და მორწმუნე სტუდენტი, რომელსაც თავისი რელიგიური რიტუალის შესრულების გამო ვერ მოახერხებს ზემოდ აღნიშნული მოთხოვნების შესრულებას, მას ეს გაცდენილი ყველა საათი ჩაეთვლება საპატიოდ და გაცდენილი კრედიტების ასანაზღაურებლად არ ექნება არანაირი საფასური გადასახადი, წინააღმდეგ შემთხვევაში მას შეუძლია გაასაჩივროს და უმაღლესი სასამართლოს მიერ იქნება მისი ინტერესები დაცული.

საინტერესო იქნება თუ გადავხედავთ XX საუკუნის ოცდაათიანი წლების ინგლისის მეცნიერისა და საზოგადო მოღვაწის მოსაზრებების გაცნობა, რომელიც აქტიუალურია დღევანდელ პოლიტიკურ თუ ქართულ სოციალურ - კულტურულ სფეროში. ეს გახლავთ მეცნიერი - ელინისტი და განათლების თეორიტიკოსი, მსოფლიოს მრავალი უნივერსიტეტის საპატიო დოქტორი რიჩარდ ლივინგსტონი (1880-1960).

ლივინგსტონის შენიშვნა სოციალური ორგანიზაციის ძირითადი პრინციპებისა და ქრისტიანული ღირებულებების შეთავსების აუცილებლობის შესახებ, უპირველეს ყოვლისა, საყურედღებო პოლიტიკური და რელიგიური მოღვაწეობისათვის, მაგრამ ის არანაკლებ მნიშვნელოვანია განათლებისთვისაც. სოციალურ - პოლიტიკური იდეალების გვერდის ავლით სკოლა ვერ შეძლებს შეასრულოს აღმზრდელი ფუნქცია. ლივინგსტონი წერდა რომ იდეალები, „წარმოადგენს ქმედების უდიდეს წყაროს, წარმოშობს რელიგიურ დინებებს, ახდენს ან ხელს უწყობს რევოლუციებს და შთააგონებს უდიდეს მოაზროვნებს“. ამგვარად, ევროპული მოაზროვნის თვალთახედვით სასულიერო განათლება წარმოადგენს არა მხოლოდ ზნეობრივ, არამედ ზნეობრივ - იდეოლოგიურ განათლებას,

რომელიც აყალიბებს თანამედროვე ადამიანის ცხოვრების ფილოსოფიას.

ცნობილი პედაგოგის აზრით განათლება სამგანზომილებიანი ერთობაა, რომელსაც პროფესიული და პირადულის გარდა აქვს კიდევ ერთი მხარე - მოქალაქის აღზრდა. ადამიანებმა, წერდა იგი, უნდა ისწავლონ საკუთარი არსებობის უზრუნველყოფა, მათ უნდა ჰქონდეთ საკუთარი სხეულის, გონებისა და ხასიათის სრულყოფილად განვითარების შანსი, მაგრამ თუ განათლების ამ ასპექტებს გადავაჭარბებთ, ადამიანები შეიძლება გახდნენ ეგოისტურები გულგრილები. განათლების პროფესიული და პიროვნული მხარეები სახიფათოდ ნაკლოვანია იმ დისციპლინის გარეშე, რომელიც მიუთითებს ადამიანებს საკუთარ როლზე სახელმწიფოში და უღვივებთ მათ ამ განცდას“ (Livingston;139).

ლივინგსტონი უპირველეს ყოვლისა „სულის სისუსტის“ დასაძლევად სასკოლო პროგრამების გაახლებას მოითხოვდა, რაც ითვალისწინებდა ჰუმანიტარული ცოდნის გაძლიერებას. ის განათლების საბოლოო და გამორჩეულ მიზნად თავისუფალი პიროვნების აღზრდას შინაგან თვისებათა შეუფერხებელი განვითარებით ისახავდა. იგი წერდა: „ბავშვი მიდის სკოლაში იმისათვის, რომ გამოკვეთოს საბოლოო მიზანი, რომლის მისაღწევადაც უნდა იყოს მიმართული მისი მოღვაწეობა, შეისწავლოს საშუალებები, რისი დახმარებითაც ის შეძლებს შეასრულოს თავისი დანიშნულება ამქვეყნად. ამასთან ერთად არსებობს მრავალი მიზანი: ზრუნვა არსებობისათვის, გარკვეული სამუშაოს შესრულება, რაიმე უნარის გამოვლენა. მაგრამ ყველა ეს მიზანი ექვემდებარება ძირითად - უმაღლეს მიზანს, რომელიც ჯ. მილტონის კვალდაკვალ, შესაძლოა განისაზღვროს როგორც ღმერთის შეცნობა და შეცნობის შემდეგ მისი შეყვარება და მასთან მიმსგავსება“ (Livingston;116).

ბოლოს მინდა მცირედი მიმოხილვა გავაკეთო ინგლისის საგანმანათლებლო დაწესებულებებზე, რომელთა მიზანია აღზარდოს აქტიური სამოქალაქო პოზიციის მქონე დემოკრატები, არ შემოიფარგლება რელიგიურ ზნეობრივი განათლებით. 1931 წელს თავად დიდი ბრიტანეთის განათლების სამინისტრომ წამოჭრა საკითხი მოსწავლეთა საერთაშორისო თანამშრომლობის სულისკვეთებით აღზრდის შესახებ. მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ, ის აზრი, რომ ყოველი ინგლისელი არის არამარტო ბრიტანეთის, არამედ ევროპისა და მთელი მსოფლიოს მოქალაქე, სულ უფრო და უფრო დაბეჯითებით ინერგებოდა ახალგაზრდების ცნობიერებაში.

ბრიტანეთის სკოლის სასწავლო გეგმა არ არის გადატვირთული საგნებით, რომელიც სპეციალურად ატარებს ზნეობრივ - იდეოლოგიურ დატვირთვას. რელიგიის გაკვეთილები, რომლებსაც მოსწავლეთა ნაწილი არ ესწრება, რჩება ინგლისურ სკოლებში აღმზრდელობითი მიზნის მატარებელ ფაქტიურად ერთადერთ ამოცანად, მაგრამ ეს ხელს არ უშლის ბრიტანულ სკოლას იყოს მოსწავლეების სამოქალაქო აზრდის ნიმუში. ის მიიღწევა ჩვეულებრივი სასწავლო საგნების სწავლების პროცესში. ძალზედ დიდი როლი ენიჭება ჰუმანიტარული საგნების სწავლებას. თანამედროვე ინგლისურ პედაგოგიკაში წარმატებული განათლების საზომია, არა იმ ცოდნის მოცულობა, რომლითაც ტოვებს მოსწავლე სკოლას, არამედ ის, თუ რამდენად ეხმერება სკოლა მოსწავლეს იპოვოს საყრდენი წერტილი ამ სამყაროში.

ჩნდება კითხვა: საგანმანათლებლო დისციპლინებიდან რომელს აკისრია განსაკუთრებული პასუხისმგებლობა მომავალი თაობის ეროვნული და ზოგადსაკაცობრიო ღირებულებების მატარებლად ჩამოყალიბებაში? კიტხვაზე პასუხის მისაღებად თუ გადავხედავთ ეროვნულ სასწავლო გეგმას, ვნახავთ, რომ „საზოგადოების მეცნიერებების საგნობრივ ჯგოფში გაერთიანებულია მსგავსი მიზნებისა და შინაარსის მქონე დისციპლინები - ისტორია, გეოგრაფია და სამოქალაქო განათლე-

ბა. დოკუმენტში ხაზგასმულია საზოგადოებრივი მეცნიერებების სწავლების მიზანი და უნარები, რომლებიც მოზარდს უნდა განუვითარდეს აღნიშნული საგნების შესწავლის შედეგად. ჩამოთვლილ უნარებს შორის არის ადამიანის ღირსებისა და უფლებების პატივისცემა; თანაგრძნობა და მზრუნველობა; სამშობლოს სიყვარული; პრინციპულობა და მოქალაქეობრივი სიმამაცე და ა.შ. აქედან გამომდინარე ადვილად მისახვედრია, რომ თანამედროვე განათლების ერთ - ერთი მთავარი ამოცანა სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბებაა, ხოლო მოქალაქე რელიგიური ქადაგების მიხედვით ჰქვია მას, ვინც ფლობს უდიდეს საკუთრებას: სიცოცხლეს, მის მნიშვნელობას და პასუხისმგებლობას. მოქალაქეობა გულისხმობს ... სულიერ ცხოვრებას, ბრძოლას თავის თავთან, თავის წრესთან და სიბნელესთან, იმ აზრების და პრინციპების განხორციელებისათვის, რომელნიც მას ალელვებენ. ჩვენს ერს ხომ სწორედ ამისთანა უბრალო და მარტივი მოქალაქენი სჭირდება, რაც მოითხოვს შეგნებას, პატიოსნებას, აზროვნებას, ფიქრს, მხნეობას, წინდახედულობას, განათლებას, სხვისი აზრების გაზიარებას, ადამიანში ადამიანის ძებნას და დაფასებას. მხოლოდ განათლებას რელიგიურ რწმენასთან ერთად შეუძლია განაწყოს ადამიანი დროსა და სივრცესთან საბრძოლველად აგრესიის გარაშე.

ლიტერატურა/REFERENCES

[1] ვ. რამიშვილი. „ფილოსოფია“, თბ; 2009წ; გვ. 354; 355.
 [2] გ. შერვაშიძე. „განათლების ფილოსოფიის შესავალი“, შრსუ-ს გამომცემლობა, ბათუმი; გვ.150.
 [3] „მადლის“ 1990 – 2010 წლების კრებული I ; საქართველოს საპატრიარქოს გამომცემლობა. თბილისი, 2010. გვ.36.
 [4] ეპისტოლენი, სიტყვანი, ქადაგებანი, წიგნი III, თბ, 2008. გვ.155.
 [5] რ. დეკარტი „მსჯელობა მეთოდის შესახებ. მეტაფიზიკური მედიტაციები“, გამომცემლობა „carpe diem“; თბ 2010; გვ. 21.
 [6] ivingston Hill Rut, “On Education”, “New York”, 1945; gv. 139.
 [7] <http://www.politscience.ge/index13.html>
 [8] http://www.orthodoxy.ge/metsniereba/tsargvna/1-metsniereba_r

მოწიფულობის ასაკი და კონფლიქტში ქმედის ტენდენცია

RIPENESS AGE OF THE ADULT AND TENDENCY OF CONFLICT BEHAVIOR

რუსუდან ბერიძე,

ფსიქოლოგიის დოქტორი, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასისტენტი პროფესორი, საქართველო, ბათუმი

RUSUDAN BERIDZE,

Doctor of psychology, Assistant Professor of the Batumi Shota Rustaveli State University, Georgia Batumi

ანოტაცია

კონფლიქტის მიმართ ახალმა მიდგომამ პირველ პლანზე წამოსწია კონფლიქტის შესწავლის ისეთი ასპექტების მნიშვნელობა, როგორცაა ადამიანთა ქცევის ფორმები კონფლიქტურ სიტუაციაში. შესაბამისად, ჩატარებული კვლევა მიზნად ისახავდა კონფლიქტურ სიტუაციაში ქცევის სტრატეგიის არჩევაზე სქესისა და ასაკის ფაქტორების გავლენის ემპირიულ შესწავლას. განსაკუთრებით გვინტერესებდა შეგვესწავლა კონკრეტულად მონიფული ასაკის, კერძოდ 35 წელს გადაცილებული ქალები და მამაკაცები, მათი ქცევის ტენდენცია კონფლიქტურ სიტუაციაში. აქედან გამომდინარე, ვვარაუდობდით, რომ ასაკოვანი ქალები ძირითადად მიმართავენ თავის არიდებისა და შეგუების სტრატეგიებს, ხოლო მამაკაცები უმეტესად, უპირატესობას მიანიჭებენ მეტოქეობას. მიღებული შედეგი გვაძლევს უფლებას დავასკვნათ, რომ მოზრდილთა შორის კონფლიქტურ სიტუაციაში ქცევის სტრატეგიის არჩევაზე სქესის ფაქტორი გავლენას არ ახდენს, რადგანაც ქცევის წამყვანი სტრატეგიაა, როგორც ქალებთან, ასევე მამაკაცებთან თანამშრომლობა აღმოჩნდა.

საკვანძო სიტყვები: კონფლიქტის სტრატეგიები, გენდერი, თანამშრომლობა, კონკურენცია, კომპრომისი, ტენდენცია, უზამსი ასაკი.

ABSTRACT

A new approach to the problem of conflicts caused the need to concentrate the attention on such aspects of the study of conflicts as the forms of people's behavior in conflict situations, the identification of factors that determine the choice of behavior strategies. Taking into account all of the above, the following research hypothesis was formulated: economic and social changes in our country changed the traditional gender roles, which in a certain way reflected the forms of behavior of men and women in conflict situations, in particular, on the choice of strategies for them. We were particularly interested in learning about women and men over the age of 35. How they behaved in a conflict situation. Consequently, we

thought that older women basically seek to avoid and ignore conflicts, but men are more likely to prefer rivalry. The result gives us the right to conclude that the sex factor does not affect the choice of behavior in the conflict situation among adults, since both sexes choose a strategy for cooperation.

Key words: Conflict Strategies, Gender, Cooperation, Rivalry, Compromise, Tendensy, Ripeness Age.

შესავალი

1. თემის აქტუალობა. დღეს კონფლიქტის მიმართ ტრადიციულმა მიდგომამ არსებითი სახეცვლილება განიცადა. კონფლიქტების შესწავლის ადრეულ ეტაპზე ფართოდ გამოიყენებოდა ტერმინი „კონფლიქტის გადაჭრა“, რაც ნიშნავდა, რომ კონფლიქტის გადაჭრა არის აუცილებელიც და შესაძლებელიც. შესაბამისად, კონფლიქტის გადაჭრის მიზნად ითვლებოდა რაღაც იდეალური, უკონფლიქტო მდგომარეობის შექმნა. მაგრამ დროთა განმავლობაში მეცნიერთა აზრი კონფლიქტის ამ ასპექტთან დაკავშირებით მნიშვნელოვნად შეიცვალა, რაც განაპირობა, ძირითადად, ორმა გარემოებამ. ჯერ ერთი, კარგად იქნა გაცნობიერებული ის, რომ კონფლიქტების სრული ელიმინაცია შეუძლებელია. მეორეც, მრავალრიცხოვანმა ემპირიულმა კვლევამ ცხადყო, რომ კონფლიქტს გარკვეული პოზიტიური ფუნქციებიც გააჩნია. შესაბამისად, მეცნიერთა ყურადღებამ „კონფლიქტის გადაჭრიდან“ კონფლიქტის მართვისაკენ გადაინაცვლა.

კონფლიქტის მართვა მიმართულია ძალადობის შეზღუდვისა და სამომავლოდ მისი პრევენციისაკენ, აგრეთვე კონფლიქტში ჩართულ მხარეთა ქმედებაში პოზიტიური ცვლილებების ხელშეწყობისაკენ. მაგრამ ეს უცილობლად გულისხმობს კონფლიქტის გამომწვევი მიზეზების გააზრებასა და გაანალიზებას, რათა მოიძებნოს პრობლემათა გადაწყვეტის ოპტიმალური, ანუ კონფლიქტში ჩართული ორივე მხარისათვის ხელსაყრელი გზა, რაც, თავის მხრივ, მხოლოდ თანამშრომლობის

საფუძველზეა შესაძლებელი. სწორედ ამიტომ თანამშრომლობა მიჩნეულია კონფლიქტის მოგვარების იმ ერთადერთ სტრატეგიად, რომელიც უზრუნველყოფს არამართო ორივე მხარისათვის მომგებიანი გადაწყვეტილების მიღებას, არამედ პოზიტიური სოციალური უნარჩვევების შექმნასაც. კონფლიქტურ სიტუაციაში ქცევის ყველა სხვა დანარჩენი ფორმა ან ორივე მხარისათვის წამგებიანია, ან არადა ერთი მხარის მოგება მიიღწევა მეორის ნაგების ხარჯზე. (Kenneth W. Thomas, Ralph N. Kilmann. 2000)

შესასწავლი პრობლემის მოკლე მიმოხილვა. კონფლიქტის მიმართ ახალმა მიდგომამ პირველ პლანზე წამოსწია კონფლიქტის შესწავლის ისეთი ასპექტების მნიშვნელობა, როგორცაა ადამიანთა ქცევის ფორმები კონფლიქტურ სიტუაციაში, ასეთ ვითარებაში ქცევის სტრატეგიების არჩევის განმსაზღვრელი ფაქტორები, აგრეთვე კონფლიქტურ სიტუაციაში კონსტრუქციული ქცევის ხელშემწყობი ფაქტორები, პროდუქტიული სტრატეგიების არჩევის წამახალისებელი ხერხები თუ საშუალებები და ა.შ. ცხადია, რომ კონფლიქტის მართვასთან დაკავშირებული პრობლემების შესწავლა განსაკუთრებით აქტუალურია ჩვენი ქვეყნისათვის, სადაც ცხოვრების უმძიმესი პირობებით გამონეული დაძაბულობა, გაღიზიანება, უამრავ სხვადასხვა სახისა და დონის კონფლიქტს წარმოქმნის.

ჰიპოთეზა, მიზანი და ამოცანები. სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ საქართველოში მომხდარმა პოლიტიკურმა, ეკონომიკურმა და სოციალურმა ცვლილებებმა შეცვალა ტრადიციული გენდერული როლები. ჩვენი ჰიპოთეზის თანახმად, ამ გენდერული როლების შეცვლა გარკვეულწილად აისახა კონფლიქტურ სიტუაციაში ქალისა და მამაკაცის ქცევის ფორმებზე, კონფლიქტის მოგვარების სტრატეგიების შერჩევაზე. გარდა ამისა, ჩვენი ვარაუდით, კონფლიქტის გადაჭრის სტრატეგიების შერჩევა ზეგავლენას ახდენს ასაკობრივი ფაქტორიც: ახალგაზრდული ენერჯია და შემართება ახალგაზრდებს უფრო მეტოქეობისაკენ უბიძგებს, ხოლო მონიფული ასაკის ადამიანები პრობლემას უფრო დინჯად და გააზრებულად უდგებიან. ამ ეტაპზე ჩვენი კვლევის მიზანი იყო შეგვესწავლა კონკრეტულად მონიფული ასაკის, კერძოდ 35 წელს გადაცილებული ქალები და მამაკაცები, მათი ქცევის ტენდენცია კონფლიქტურ სიტუაციაში. აქედან გამომდინარე, ვვარაუდობდით, რომ ასაკოვანი ქალები ძირითადად მიმართავენ კონფლიქტურ სიტუაციაში თავის

არიდებისა და შეგუების სტრატეგიებს, ხოლო მამაკაცები უმეტესად, უპირატესობას მიანიჭებენ მეტოქეობას.

2. ძირითადი ნაწილი. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ამ ეტაპზე ჩვენი კვლევის მიზანი იყო შეგვესწავლა, კონკრეტულად მონიფული ასაკის, კერძოდ 35 წელს გადაცილებული ქალები და მამაკაცები, მათი ქცევის ტენდენცია კონფლიქტურ სიტუაციაში.

აღნიშნული პრობლემის შესასწავლად გამოყენებული იქნა კ. ტომასის კონფლიქტურ სიტუაციაში ქცევის საკვლევი ტესტი. კონფლიქტურ სიტუაციაში ადამიანის ქცევის ტიპების აღწერისთვის ტომასი იყენებდა კონფლიქტის რეგულირების ორგანოზომილებიან მოდელს. ერთი განზომილებაა კოოპერაცია - კონფლიქტში მონაწილე სხვა ადამიანთა ინტერესების გათვალისწინება, ხოლო მეორე - შეუპოვრობა, რომლისთვისაც დამახასიათებელია აქცენტი საკუთარი ინტერესების დაცვაზე. ამ ორი ძირითადი განზომილების შესაბამისად კ. ტომასი გამოყოფს კონფლიქტის რეგულირების შემდეგ ხერხებს:

1. შეჯიბრი (კონკურენცია) - საკუთარი ინტერესების დაკმაყოფილებისაკენ სწრაფვა, მეორე მხარის ინტერესების საზიანოდ;
2. შეგუება, შეჯიბრის საპირისპირო ხერხი. საკუთარი ინტერესების უგულვებლყოფა, სხვისი ინტერესების სასარგებლოდ;
3. კომპრომისი;
4. თავის არიდება - ამ შემთხვევაში დამახასიათებელია როგორც კოოპერაციისაკენ სწრაფვის, ასევე საკუთარი მიზნების მიღწევის ტენდენციის არსებობა;
5. თანამშრომლობა, როცა ხერხდება კონფლიქტის მონაწილე ორივე მხარისათვის ხელსაყრელი გადაწყვეტილების მიღება;

შესაბამისად, ტესტი 5 სკალს შეიცავს. ცდისპირის მიერ თითოეული სკალის მიხედვით მიღებული ქულების რაოდენობით ხასიათდება კონფლიქტურ სიტუაციაში შესაბამისი ქცევის ფორმის გამოვლენის ტენდენცია: რაც ბუფრო მაღალია ქულა, მით უფრო გამოხატულია სათანადო ტენდენცია. (Kenneth W. Thomas, Ralph N. Kilmann. 2000)

კვლევის შედეგად მიღებული მასალა დამუშავდა მათემატიკური სტატისტიკის შესაბამისი მეთოდებით, კომპიუტერულ პროგრამათა პაკეტის - შშშ- გამოყენებით.

კვლევითი ნაწილი. კვლევაში მონაწილეობდა სულ 140 მონიფული ასაკის ცდისპირი (35-40

წლის ზემოთ), მათ შორის 70 მამაკაცი და 70 ქალი. პირველ ცხრილში წარმოდგენილი მონაცემები ასახავს მათ მიერ, სქესისა თუ ასაკის მიუხედავად, კონფლიქტის გადაჭრის სტრატეგიების შერჩევის

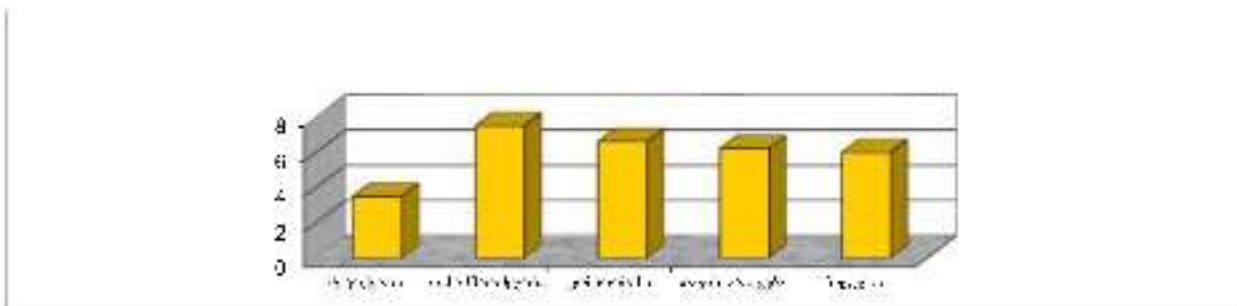
განაწილებას. შედეგის თვალსაჩინოებისათვის იგივე მონაცემები წარმოდგენილია გრაფიკული სახითაც (იხ. ნახ. 1)

ცხრილი 1

კონფლიქტურ სიტუაციაში ქცევის სტრატეგიების შერჩევა მოზრდილთა შორის

სტრატეგია	თანამშრომლობა		კომპრომისი		თავის არიდება		შეგუება		
	ს.კ. ვადასა	საშუალო	ს.კ. ვადასა	საშუალო	ს.კ. ვადასა	საშუალო	ს.კ. ვადასა	საშუალო	
3.5	2.71	7.5	1.75	6.6	1.8	6.2	1.87	6.0	1.97

კონფლიქტურ სიტუაციაში ქცევის სტრატეგიების შერჩევა მოზრდილთა შორის

ნახ. 1

ქცევის სხვადასხვა სტრატეგიის მაჩვენებლებს შორის განსხვავების სტატისტიკური სანდოობა შე-

მონდა სტიუდენტის კრიტერიუმის მეშვეობით. მიღებული შედეგი წარმოდგენილია მეორე ცხრილში.

ცხრილი 2

ქცევის ფორმების მაჩვენებლებს შორის განსხვავების შემოწმება (სტიუდენტის კრიტერიუმით)

	მეტოქეობა	თანამშრომლობა	კომპრომისი	თავის არიდება	შეგუება
მეტოქეობა		13.50; p=0.00	10.39; p=0.00	9.09; p=0.00	13.98; p=0.00
თანამშრომლობა			3.85; p=0.00	5.32; p=0.00	6.11; p=0.00
კომპრომისი				1.51; p>0.05	2.39; p<0.02
თავის არიდება					0.91; p>0.05

როგორც პირველი და მეორე ცხრილებიდან ჩანს, კონფლიქტურ სიტუაციაში მოზრდილთა ქცევის წამყვანი ფორმა თანამშრომლობაა, მეორე ადგილზეა კომპრომისი, მესამეზე - თავის არიდება და შეგუება, უკანასკნელზე კი - მეტოქეობა.

სხვადასხვა სტრატეგიას შორის ურთიერთკავშირის დადგენის მიზნით ჩატარებული იქნა კორელაციური ანალიზი (პირსონის კორელაციის კოეფიციენტის გამოყენებით). მიღებული შედეგები ასახულია მე-3 ცხრილში.

ცხრილი 3

კონფლიქტურ სიტუაციებში ქცევის სხვადასხვა სტრატეგიებს შორის ურთიერთკავშირი (პირსონის კორელაციის კოეფიციენტის მნიშვნელობები)

	თანამშრომლობა	კომპრომისი	თავის არიდება	შეგუება
შეტოქეობა	-0.260; p=0.003	-0.400; p=0.000	-0.512; p=0.000	-0.458; p=0.000
თანამშრომლობა		-0.127; p=0.151	-0.091; p=0.301	-0.123; p=0.162
კომპრომისი			-0.135; p=0.126	-0.138; p=0.118
თავის არიდება				0.083 ; p=0.349

როგორც ვხედავთ, სტატისტიკურად სანდო კორელაცია, თანაც უარყოფითი ნიშნით, დასტურდება მხოლოდ მეტოქეობასა და ქცევის სხვა დანარჩენ სტრატეგიებს შორის. ამრიგად, შეიძლება ითქვას, რომ რაც უფრო ნიშნეულია კონფლიქტის გადაჭრის ისეთი სტრატეგია, როგორცაა მეტოქეობა, მით უფრო ნაკლებად არის გამოხატული თავის არიდების, შეგუების, კომპრომისისა და თანამშრომლობის სტრატეგიების შერჩევის ტენდენცია.

კონფლიქტის გადაჭრის სტრატეგიების შერჩევის განდერული თავისებურებანი მოზრდილთა შორის

მასალის დამუშავების შემდეგი ეტაპის მიზანი იყო კონფლიქტის გადაჭრის სტრატეგიების არჩევის გენდერულ თავისებურებათა შესწავლა. ქალისა და მამაკაცის მიერ ცალ-ცალკე კონფლიქტურ სიტუაციაში ქცევის სტრატეგიების არჩევის ამსახველი მონაცემები წარმოდგენილია მე-8 ცხრილში (იხ. ასევე ნახ. 5 და 6)

ცხრილი 8

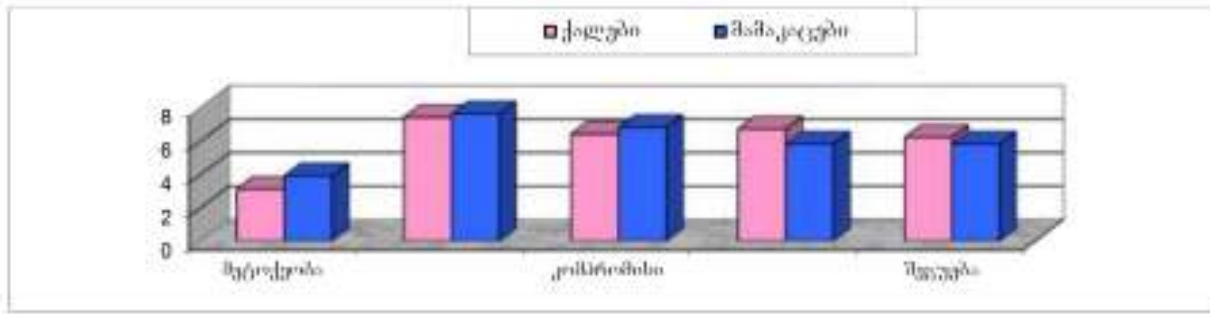
კონფლიქტურ სიტუაციაში ქალისა და მამაკაცის ქცევის სტრატეგიები

ქცევის სტრატეგია	ქალები		მამაკაცები		გენდერების შედარება	
	საშუალო მნიშვნელობა	სტანდარტული გადასრა	საშუალო მნიშვნელობა	სტანდარტული გადასრა	სტატისტიკური კრიტერიუმები	სიდიდის P
შეტოქეობა	3.1	1.779	3.9	2.881	1.677	0.096
თანამშრომლობა	7.4	1.964	7.6	1.739	0.738	0.462
კომპრომისი	6.4	1.907	6.8	1.750	1.047	0.297
თავის არიდება	6.7	1.795	5.8	1.980	2.801	0.006
შეგუება	6.2	2.315	5.8	1.947	1.067	0.288

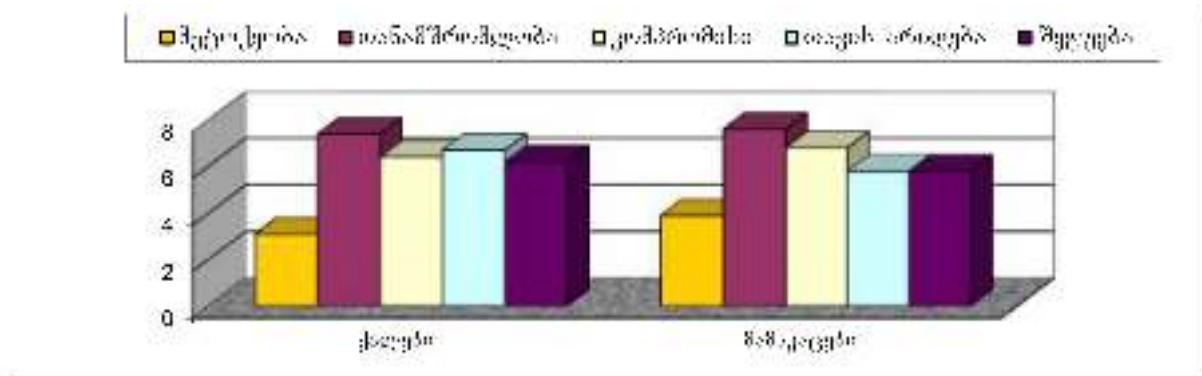
როგორც ვხედავთ, კონფლიქტურ სიტუაციაში ქცევის სტრატეგიების არჩევის თვალსაზრისით გენდერული განსხვავება, ფაქტობრივად, არ დასტურდება. მე-8 ცხრილში წარმოდგენილი მონაცემები ცხადყოფს, რომ ქცევის 5 ტიპიდან სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი განსხვავება აღინიშნა მხოლოდ თავის არიდების მიხედვით, რომელიც ქა-

ლისთვის უფრო ნიშნეულია, ვიდრე მამაკაცისათვის. ქცევის წამყვანი ფორმაა - როგორც ქალისა, ასევე მამაკაცისა - თანამშრომლობა. მეორე ადგილზეა კომპრომისი, თავის არიდება და შეგუება. არსანიშნავია, რომ მეტოქეობა ორივე გენდერულ ჯგუფში უკანასკნელ ადგილზეა.

ნახ. 5 კონფლიქტურ სიტუაციაში ქცევის სტრატეგიების განაწილება სქესის მიხედვით

ნახ. 6. კონფლიქტურ სიტუაციაში ქალისა და მამაკაცის ქცევის სტრატეგიები

3. დასკვნა. ამრიგად, მიღებული შედეგი გვაძლევს უფლებას დავასკვნათ, რომ მოზრდილთა შორის კონფლიქტურ სიტუაციაში ქცევის სტრატეგიის არჩევაზე სქესის ფაქტორი გავლენას არ ახდენს. მოზრდილთა ქცევის წამყვანი სტრატეგიაა თანამშრომლობა, რომელიც უზრუნველყოფს კონფლიქტის მონაწილე ორივე მხარისათვის ხელსაყრელი გადანწყვეტილების მიღებას. მეორე ადგილზეა კომპრომისი, თავის არიდება და შეგუება. ამასთანავე თავის არიდების სტრატეგია ქალისათვის უფრო ნიშნულია, ვიდრე მამაკაცისათვის. კონფლიქტური სიტუაციის მოსაწესრიგებლად მოზრდილები, სქესის მიუხედავად, ყველაზე იშვიათად მეტოქეობას მიმართავენ.

აღსანიშნავია, რომ ჩვენ მიერ მიღებული შედეგი განსხვავდება უცხოურ ლიტერატურაში არსებული მონაცემებისაგან, რომლებიც ადასტურებს

გენდერული განსხვავების არსებობას კონფლიქტურ სიტუაციაში ქცევის სტრატეგიების მიხედვით. კერძოდ, კონფლიქტის გადანწყვეტისას მამაკაცი უფრო ხშირად მიმართავს მეტოქეობასა და კომპრომისს, ქალი კი - შეგუებასა და თანამშრომლობას. განსხვავება არ ვლინდება მხოლოდ თავის არიდების სტრატეგიის მიხედვით.

საინტერესოა, რომ ჩვენი მონაცემებით განსხვავება დადასტურდა სწორედ თავის არიდების სტრატეგიის მიხედვით. ვფიქრობთ, რომ ეს ადასტურებს ჩვენს ჰიპოთეზას იმის შესახებ, რომ საქართველოში შექმნილი მძიმე ვითარებით განპირობებული გენდერული როლების შეცვლა გარკვეულწილად აისახა ქალისა და მამაკაცის მიერ კონფლიქტურ სიტუაციაში ქცევის სტრატეგიის შერჩევაზე.

ლიტერატურა/REFERENCES

[1] ს. ფიშერი. ჯ. დუდინი. ს. უილიამსი. რ. სმიტი. კონფლიქტზე მუშაობა, უნარ-ჩვევები და სტრატეგიები. თბ. 2002 წ.

[2] Алешина Н. Е., Волович А. С. — проблемы усвоения ролей мужчины и женщины, Вопросы психологии, 1991, № 4.

[3] Берн. Ш. — гендерная психология, Москва, Олма-Пресс, 2002.

[4] Бурлачук Л. Ф. Коржова Е. Ю. Психология жизненных ситуаций. М. 1998.

[5] Kenneth W. Thomas, Ralph N. Kilmann <http://education.ge/index.php?do=definition/view&id=659>

**STUDY OF A PROFESSIONAL BURNOUT AMONG TEACHERS
ACCORDING TO THEIR AGE AND WORK EXPERIENCE**

ქეთევან ბერიძე,

ფსიქოლოგიის დოქტორი, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი. საქართველო, ბათუმი

შორენა მესხიძე,

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასისტენტი საქართველო, ბათუმი

რუსუდან კეტჩაკმაძე,

ფსიქოლოგიის დოქტორი ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი. საქართველო, ბათუმი

KETEVAN BERIDZE,

Associated Professor at Batumi Shota Rustaveli State University

SHORENA MESKHIDZE,

Assistant at Batumi Shota Rustaveli State University

RUSUDAN KETCHAKMADZE,

Associated Professor at Batumi Shota Rustaveli State University

ანოტაცია

სტატიაში განხილულია მასწავლებლის პროფესიასთან დაკავშირებული საკითხები და ის სირთულეები, რომელთა წინაშეც დგება მასწავლებელი. ერთ-ერთ ასეთ სირთულეს წარმოადგენს პროფესიული გადაწვის სინდრომი, რომელიც უვითარდებათ იმ პროფესიის წარმომადგენლებს, რომლებსაც უხდებათ მუშაობა ადამიანებთან. აღნიშნული საკითხი ნაკლებადაა შესწავლილი და სწორედ ეს გახდა საკითხის კვლევის ძირითადი მიზანი. კვლევის მთავარი მიზანი იყო პროფესიული გადაწვის თავისებურებების შესწავლა მასწავლებლებთან, კერძოდ, იმის დადგენა, კორელაციაშია თუ არა პროფესიული გადაწვა მასწავლებლის ასაკთან და სტაჟთან.

კვლევამ დაადასტურა, რომ მასწავლებლების პროფესიულ გადაწვაზე გავლენას ახდენს ასაკი და სამუშაო გამოცდილება. კერძოდ, ახალგაზრდა და ასევე, ახალბედა პედაგოგებისთვის დამახასიათებელია პროფესიული გადაწვის მაღალი მაჩვენებლები ორი მნიშვნელოვანი მიმართულებით: ემოციური გამოფიტვა და დეპერსონალიზაცია, რაც სავარაუდოდ, გამოწვეულია მათი არასაკმარისი პედაგოგიური უნარებით და პრაქტიკული გამოცდილებით.

საკვანძო სიტყვები: მასწავლებელი, სტრესი, პროფესიული გადაწვა, ასაკი, სტაჟი, ემოციური გამოფიტვა, დეპერსონალიზაცია.

ABSTRACT

The article discusses this problem related to the profession of a teacher and the difficulties that teacher has to face. One of these difficulties is a syndrome of a professional burn-

out, which develops to the representatives of this profession that have to work with pupils. The problem mentioned above has not been studied much, that is why it became the main aim reason of the research. The main goal of the research was to study the peculiarities of the professional burnout among teachers, namely, to determine whether the professional burnout is in correlation with age and work experience of teachers.

The study confirmed that the age and work experience affects upon the teachers' professional burnout. Namely, young and beginning teachers as well, are characterized by high rates of the professional burnout in two important directions: emotional emancipation and depersonalization.

Keywords: teacher, stress, professional burnout, age, work experience, emotional emancipation, depersonalization.

1. შესავალი

მასწავლებლის, პედაგოგის პროფესია, ისევე როგორც ექიმის, ერთ-ერთი უძველესია. თავისი არსით, პედაგოგი - ეს არის თაობათა შემაკავშირებელი რგოლი, საზოგადოებრივ-ისტორიული გამოცდილების მატარებელი. პროფესიათა სწრაფად ცვლად სამყაროში მასწავლებლის (პედაგოგის) პროფესია აგრძელებს არსებობას, მიუხედავად იმისა, რომ მისი შინაარსი, შრომის პირობები, რაოდენობრივი და თვისობრივი მახასიათებლები იცვლება.

პედაგოგიური საქმიანობა წარმოადგენს მასწავლებლის აღმზრდელობით და საგანმანათლებლო ზემოქმედებას, მიმართულს მოსწავლეზე მისი პიროვნებისა და ინტელექტის განსავითარებლად. იგი ამავდროულად მისი თვითგანვითარებისა და

თვითსრულყოფის საფუძველია. ეს საქმიანობა შეიქმნა, როდესაც საზოგადოებრივი განვითარებისათვის ერთ-ერთი გადამწყვეტი ამოცანა გახდა სანარმოო ჩვევებისა და სოციალური ქცევის ნორმების ნიმუშების შექმნა, შენახვა და თაობებისთვის გადაცემა.

მასწავლებლის პროფესიულ საქმიანობას აქვს იგივე მახასიათებლები, რაც ნებისმიერ სხვა საქმიანობას: მოტივირებულობა, საგნობრიობა, პროდუქტიულობა. პროდუქტიულობის თვალსაზრისით, კუზმინა [Зимняя И.А. 2000: 263–264] გამოყოფს მის ხუთ დონეს: რეპროდუქტიული, ადაპტიური, ლოკალურად მამოდელირებელი, მოსწავლეთა ცოდნის სისტემატურად მამოდელირებელი და მოსწავლეთა საქმიანობისა და ქცევის სისტემატურად მამოდელირებელი ანუ მალაპროდუქტიული.

წარმატებული პედაგოგიური საქმიანობა მოითხოვს გარკვეულ ფსიქოლოგიურ წინაპირობებს, რომელთა გათვალისწინებითაც შეიძლება ადამიანს მოუწონონ მისი არჩევანი - გახდეს მასწავლებელი. გარდა იმ ძირითადი ფაქტორებისა, რომელიც განაპირობებს პროფესიულ არჩევანს, ერთ-ერთი სპეციფიკური ფაქტორი, რომელიც განსაზღვრავს სწორედ ამ პროფესიის არჩევას, არის ბავშვების სიყვარული, გამოცდილების მიღებაში მათთვის დახმარების განწევის სურვილი. ეს ფაქტორი, ნ. ვ. კუზმინას მიხედვით, ყველაზე ტიპიურია [Зимняя И.А. 2000: 136].

ასევე, მნიშვნელოვანია ფსიქოფიზიოლოგიური წინაპირობები, რომელიც შეიძლება გავლენას ახდენდეს პედაგოგიურ საქმიანობაზე. შეიძლება გავითვალისწინოთ ტემპერამენტის ძირითადი მახასიათებლები, როგორცაა: სენზიტიურობა, რეაქტიულობა, აქტიურობა, რეაქტიულობისა და აქტიურობის შეფარდება, რეაქციის სიჩქარე, პლასტიკურობა - რიგიდულობა, ემოციური აგზნებადობა, ექსტრავერსია - ინტროვერსია და სხვა.

დადგენილია, რომ იმ პროფესიების წარმომადგენლებში, რომლებსაც ადამიანებთან უხდებოდათ მუშაობა, ხშირად იჩენს თავს პროფესიული გადაწვის სინდრომი. მასწავლებლის პროფესიაც შედის იმ პროფესიათა კატეგორიაში, სადაც არსებობს პროფესიული გადაწვის სერიოზული საფრთხე.

შეასწავლი პრობლემის მოკლე მიმოხილვა

პროფესიული გადაწვა – ესაა სინდრომი, რომელიც ვითარდება ქრონიკული სტრესის ფონზე და იწვევს მომუშავე ადამიანში ემოციურ-ენერგეტი-

კული და პიროვნული რესურსების გამოფიტვას.

ტერმინი პროფესიული გადაწვა (Eng. Burnout) პირველად გამოიყენა კლინიკურმა ფსიქოლოგმა ჰერბერტ ფროიდენბერგერმა თავის პუბლიკაციაში (The Journal of Social Issues, 1974) იმ სინდრომის აღსანიშნავად, რომელიც ვითარდება ხანგრძლივი ემოციური გადაღლის, ფსიქოლოგიური გადაქანცულობის, სამუშაოში ჩაურთველობის, მომსახურებების მიმღებთა დეჰუმანიზაციის და შემცირებული პიროვნული მიღწევების კომბინაციის შედეგად.

პროფესიული გადაწვა – ესაა ადამიანის არასასიამოვნო რეაქცია სამსახურში მიღებულ სტრესზე, მათ შორის ფსიქო-ფიზიოლოგიურ და ქცევით კომპონენტებზე. გადაწვა შეიძლება ხასიათდებოდეს ემოციური, ფიზიკური და კოგნიტიური გამოფიტვით, რაც ვლინდება შემდეგი სიმპტომებით: იუმორის გრძნობის კლებით, ჯანმრთელობის გამო გახშირებული ჩივილებით, შრომის ნაყოფიერების ცვლილებით, თვითშეფასების დაქვეითებით და სხვა.

პროფესიული გადაწვის სინდრომი ვითარდება თანდათანობით და გადის სამ სტადიას (მასლანი, 1982):

პირველი სტადია:

იწყება ემოციების ჩახშობით, გრძნობათა სიმძაფრისა და განცდების სიახლის მიჩქმალვით. ადამიანი მოულოდნელად ამჩნევს, რომ თითქოს ყველაფერი კარგადაა, მაგრამ სულში მოწყენილობა და სიცარიელეა. ქრება დადებითი ემოციები, თავს იჩენს გარკვეული განრიდება ოჯახის წევრებთან მიმართებაში, წარმოიშობა შფოთის, დაუკმაყოფილებლობის განცდა. შინ დაბრუნებისას ჩნდება სურვილი თქვას: “ნუ მიძვრებით სულში, თავი დამანებეთ!”

მეორე სტადია:

წარმოიშობა გაუგებრობა კლიენტებთან, პროფესიონალი თავისი კოლეგების წრეში ზოგიერთი წევრის შესახებ დაუდევრად საუბრობს. თანდათან ვლინდება ანტიპათია კლიენტთა თანდასწრებით – თავდაპირველად ეს არის დიდი ძალისხმევით დაფარული ანტიპათია, შემდეგ კი გაღიზიანების ამოფრქვევა. პროფესიონალის მსგავსი საქციელი – ეს არის ურთიერთობისას თავდაცვის შეგრძნებების გაუთვითცნობიერებელი გამოვლენა, რომელიც აჭარბებს ორგანიზმისათვის არასახიფათო დონეს.

მესამე სტადია:

ცხოვრების ღირებულებების შესახებ წარმოდგენები მინავლების პროცესშია, სამყაროსადმი

ემოციური მიმართება „ბრტყელდება“, ადამიანი სახიფათოდ გულგრილი ხდება ყველაფრისადმი, საკუთარი ცხოვრების მიმართაც კი. ასეთმა ადამიანებმა ჩვეულებისამებრ, შეიძლება შეინარჩუნონ გარეგნული რესპექტაბელურობა და გარკვეული თავდაჯერებულობა, მაგრამ ისინი ინტერესს კარგავენ ყველაფრის მიმართ.

მიუხედავად პროფესიული გადაწვის სინდრომის კვლევების ამერიკული წარმოშობისა, დღესდღეისობით, კვლევა პროფესიულ გადაწვაზე მრავალ ქვეყანაშია ჩატარებული.

ფარბერის მიხედვით, ამერიკელი მასწავლებლების დაახლოებით 30- 35% ძლიერ უკმაყოფილოა თავისი სამუშაოთი და 5-20 % პროფესიულად გადამწვარია (არბერ, 1991). აშშ-ს გარდა, მასწავლებლის გადაწვის შესახებ კვლევები ჩატარებულია მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში: კანადა, ინგლისი, ფინეთი, დანია, საფრანგეთი, ირლანდია, იტალია, საბერძნეთი, მალტა, კვიპროსი, შოტლანდია, შვედეთი, ნიგერია, ისრაელი, ავსტრალია, თურქეთი და სხვა. ამ კვლევების მონაცემები აჩვენებს, რომ დასავლურ სამყაროში და ასევე, აღმოსავლეთ ევროპის ზოგიერთ ქვეყანაში, მასწავლებლების დაახლოებით 10 – 40% მწვავე სტრესის ან გადაწვის მსხვერპლია. მასწავლებელთა შორის ჩატარებულ კვლევებში პროფესიული გადაწვის ხარისხი მერყეობს 10%-დან 40%-მდე დასავლეთ და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში და დაახლოებით 50%-ია აზიის ზოგიერთ ქვეყანაში (Maslach, Schaufeli and Leiter, 2001). პროფესიული გადაწვის მაჩვენებელი დაახლოებით 50-70%-ს აღწევს ისეთ აზიურ ქვეყნებში, როგორცაა იაპონია და ტაივანი (Maslach, Schaufeli and Leiter, 2001).

ნ. ამინოვისა და ლ. ფიოდოროვის კვლევებმა დაამტკიცეს, რომ ოცი წლის მუშაობის შემდეგ პედაგოგთა აბსოლუტურ უმრავლესობას ეწყება ემოციური გადაწვა, ხოლო ორმოცწლიანი მოღვაწეობის ფარგლებში ყველა პედაგოგი „ინვის“. გარდა ამისა, დამწყებ პედაგოგებშიც კი სოციალური ადაპტაციის ხარისხის მაჩვენებელი უფრო დაბალი აღმოჩნდა, ვიდრე ნევროზიან პაციენტებში, რაც ქმედებებში ვლინდება თავშეუკავებლობით, უხეშობით, ყოყმანით, შფოთით.

კვლევის აქტუალობა:

პედაგოგიური კონტიგენტის ამტანიანობის, პედაგოგების პროფესიული გადაწვის პრობლემები ჩვენთან ნაკლებად შესწავლილი სფეროა და ამავე დროს უდავოა, რომ რთული მრავალნახანაგოვანი პედაგოგიური სამუშაოს შესრულება

აუცილებლად გულისხმობს მდგომარეობის შენარჩუნებას და ამის გამო პროფესიული გადაწვის ტენდენციების გათვალისწინებას.

კვლევის მიზანი:

პედაგოგთა პროფესიულ გადაწვაზე მასწავლებელთა ასაკისა და პედაგოგიური სტაჟის გავლენის შესწავლა.

კვლევის ამოცანა:

გამოვავლინოთ პროფესიული გადაწვის მაჩვენებელი მასწავლებელთა სამუშაო გამოცდილებისა და ასაკის შესაბამისად.

ჰიპოთეზა: კვლევის ჰიპოთეზის შესაბამისად ივარაუდება, რომ პედაგოგთა პროფესიულ გადაწვაზე გავლენას ახდენს მასწავლებელთა ასაკი და სამუშაო გამოცდილება, კერძოდ, ვფიქრობთ, რომ პროფესიული გადაწვა დამახასიათებელი იქნება უფროსი ასაკის მასწავლებლებისთვის და ასევე, მეტი სამუშაო გამოცდილების მქონე პედაგოგებისთვის.

2. ძირითადი ნაწილი.

აღნიშნული კვლევა მიზნად ისახავდა პროფესიული გადაწვის შესწავლას მასწავლებლებთან.

ექიმების, მასწავლებლების ან სოციალური მუშაკების პროფესიული გადაწვის საკვლევად, ყველაზე პოპულარულ და სანდო ინსტრუმენტს წარმოადგენს კრისტინა მასლაჩის პროფესიული გადაწვის საკვლევო ინსტრუმენტი (Maslach, MBI-ES Maslach Burnout Inventory, 1986). პროფესიული გადაწვის თავდაპირველი, ერთგანზომილებიანი მოდელიდან მასლაჩმა განავითარა მრავალგანზომილებიანი მოდელი და გამოყო სამი სკალა: **ემოციური გამოფიტვა, დეპერსონალიზაცია და შემცირებული პიროვნული მიღწევა.**

ემოციური გამოფიტვის (EE) დროს პიროვნება გრძნობს, რომ პირადი ემოციური რესურსი ამოწურა და სტრესორებისადმი ძლიერ მოწყვლადია, უჩნდება დაღლილობის შეგრძნება, რომელიც გამოწვეულია სამსახურის სპეციფიკით. დეპერსონალიზაციის (DP) დროს პიროვნება ახდენს საკუთარი თავის სხვებისაგან დისტანცირებას და სხვას არ განიხილავს, როგორც პიროვნებას. იგი შეიძლება გამოიხატოს მოსწავლეებისა და სამუშაო გარემოსადმი ცინიკური დამოკიდებულებით. პიროვნული მიღწევების რედუქციის (PA) დროს მუშაკს უვითარდება საკუთარ პროფესიულ სფეროში არაკომპეტენტურობის, წარუმატებლობის განც-

და, დაბალი მიღწევის მოთხოვნილება. პიროვნება საკუთარ სამუშაოს სხვებთან შედარებით დაბალ შეფასებას აძლევს (Maslach, Jackson and Leiter, 1996; Maslach, 1982, 1998; Maslach et al., 2001).

კვლევაში გამოყენებულ იქნა ქართულ ენაზე ადაპტირებული კ. მასლაჩის პროფესიული გად-

ანვის საკვლევო ინსტრუმენტი. კვლევა ჩატარდა ბათუმის და ქობულეთის საჯარო სკოლებში და მონაწილეობა მიიღო 200 - მა რესპოდენტმა. კვლევა ჩატარდა 4 ასაკობრივ ჯგუფში (თითოეულ ჯგუფში რესპოდენტთა რაოდენობა - 25).

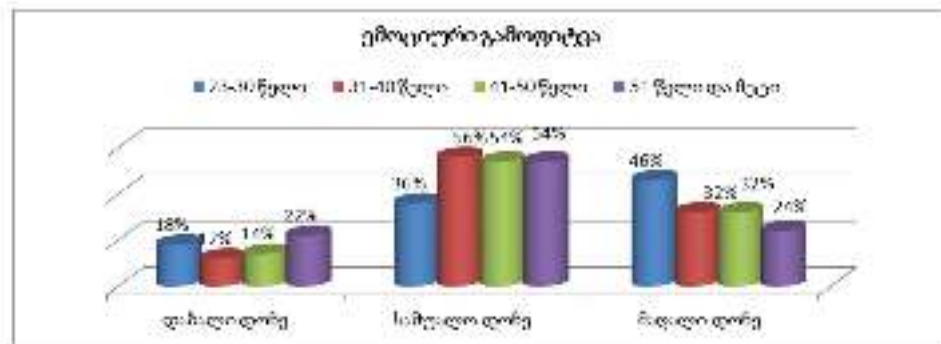
ცხრილი 1. ჯგუფების მახასიათებლები

ქალაქი	სკოლა	რესპოდენტების რაოდენობა სქესის მიხედვით					
		ქალი	კაცი	23-30 წლის	31-40 წლის	41-50 წელი	51 წლის და მეტი
ბათუმი	I, II, VIII, IX, XV	100	100	25 ც.ა.	25 ც.ა.	25 ც.ა.	25 ც.ა.
ქობულეთი	I, II, III, IV, V, VI, VII						

ჩატარებული კვლევის შედეგად ირკვევა, რომ ჩვენს მიერ გამოკითხულ რესპოდენტთა ემოციური გამოფიტვის მაღალი მაჩვენებელი ვლინდება

ახალგაზრდა პედაგოგებთან (23-30 წელი), რაც ვფიქრობთ, განპირობებულია გამოცდილების ნაკლებობით.

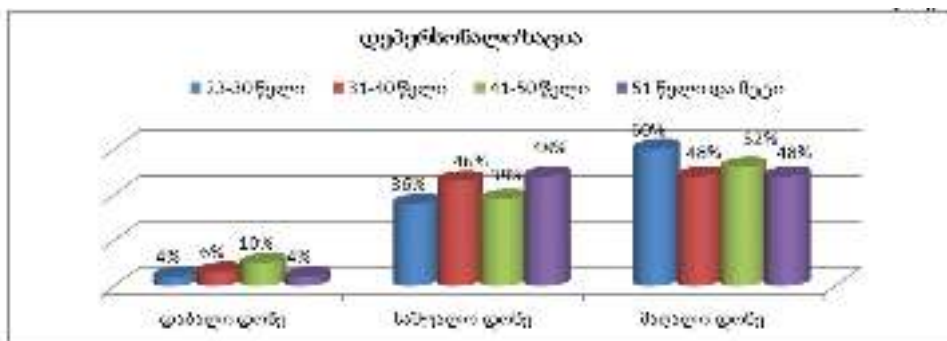
დიაგ.1

რაც შეეხება დეპერსონალიზაციას, კვლევის მონაცემების მიხედვით ჩანს, რომ დეპერსონალიზაციის მაღალი დონე ვლინდება ახალგაზრდა პედაგოგებთან (რესპოდენტების 60%) და ასევე, 41-50 წლის

მასწავლებლებთან (რესპოდენტების 52%). ჩვენი აზრით, ამის გამომწვევია ის, რომ პედაგოგებს აქვთ ნაკლები გამოცდილება, რაც თავისთავად ზრდის შფოთვის დონეს.

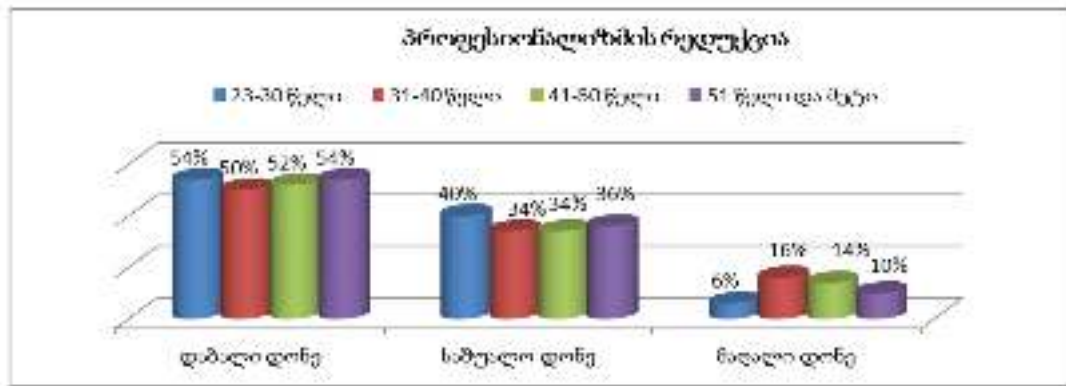
დიაგ.2

პროფესიონალიზმის რედუქციის კვლევის შედეგების ანალიზმა აჩვენა, რომ ამ მახასიათებლის

მიხედვით სხვადასხვა ასაკობრივ ჯგუფებში სტატისტიკურად სანდო განსხვავება არ ფიქსირდება.

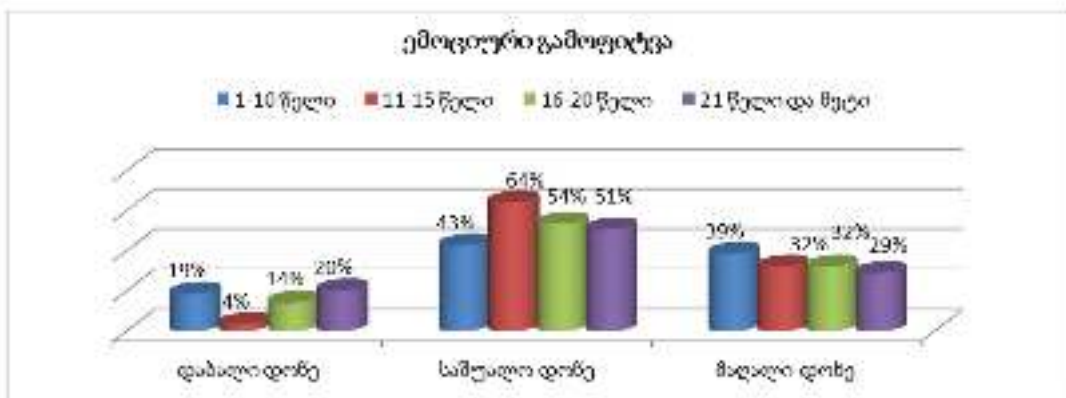
დიაგ. 3

ასევე, ჩვენი ამოცანა იყო გვეკვლია, ახდენს თუ არა გავლენას სამუშაო გამოცდილება პროფესიულ გადარწმუნებაზე. ირკვევა, რომ ახალდამწყები პედაგოგების 39% - ს ახასიათებს ემოციური გამოფიტვის

ვის მაღალი დონე, ხოლო ემოციური გამოფიტვის საშუალო დონე ვლინდება 11-15 წლამდე სამუშაო გამოცდილების მქონე მასწავლებლებთან, სულ 64%.

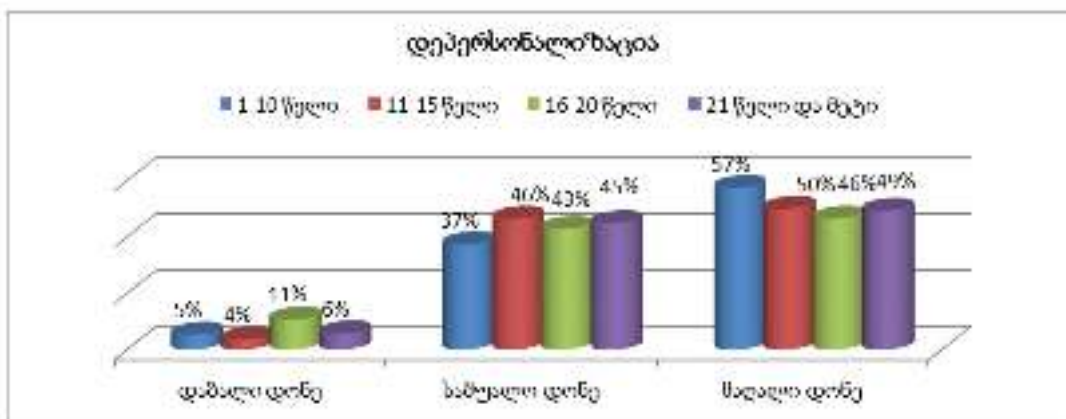
დიაგ. 4

რაც შეეხება დეპროსონალიზაციას, ზოგადად, სტატისტიკურად სანდო მაჩვენებლებია ყველა

ჯგუფში, თუმცა, ყველაზე მაღალი დონე ვლინდება ახალდამწყებ პედაგოგებთან - 57%.

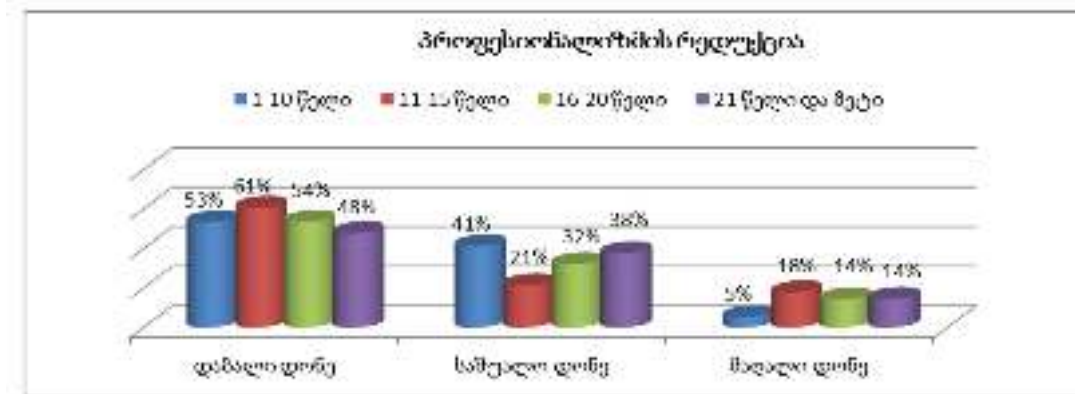
დიაგ. 5

პროფესიონალიზმის რედუქციის მიხედვით სანდო განსხვავებები არ შეინიშნება სამუშაო გამოც-

დილების მქონე პედაგოგთა არც ერთ ჯგუფში.

დიაგ. 6

3. დასკვნა

ჩვენს მიერ ჩატარებულმა კვლევამ დაადასტურა, რომ მასწავლებლების პროფესიულ გადარწმუნებას ახდენს ასაკი და სამუშაო გამოცდილება, თუმცა, მიღებული შედეგები ეწინააღმდეგება ჩვენს ჰიპოთეზას, სადაც ვვარაუდობდით, რომ პროფესიული გადარწმუნების მაღალი მაჩვენებლები ექნებოდათ მეტი პედაგოგიური სტაჟის მქონე პედაგოგებს. კვლევის შედეგების მიხედვით კი აღმოჩნდა, რომ ახალგაზრდა და ასევე, ახალბედა პედაგოგებისთვის დამახასიათებელია პრო-

ფესიული გადარწმუნების მაღალი მაჩვენებლები ორი მნიშვნელოვანი მიმართულებით: ემოციური გამოფიტვა და დეპერსონალიზაცია, რაც ნარმოადგენს ნაშრომის მეცნიერულ სიახლეს. ვფიქრობთ, მიღებული შედეგები განპირობებულია იმით, რომ ახალდამწყები პედაგოგებს არა აქვთ გავარჯიშებული პედაგოგიური უნარები, არა აქვთ საკმარისი პრაქტიკული გამოცდილება, რაც მნიშვნელოვანი ზრდის შფოთვისა და სტრესის დონეს და შესაბამისად, იწვევს მათ პროფესიულ გადარწმუნებას.

ლიტერატურა/REFERENCES

- [1] Farber B.A. Crisis in education: stress and burnout in the teachers. San Francisco: Jossey – Bass, 1991
- [2] Maslach Christina, Jackson Susan E. and Michael P. Leiter. Maslach Burnout Inventory Manual, Third Edition, Mountain View, California, CPP, Inc. 1996
- [3] Maslach C., Schaufeli W. B., & Leiter M.P. Job burnout. Annual Review of Psychology, 2001. 52, 397 - 422
- [4] Maslach C. Burnout: the cost of caring, Englewood Cliff, NJ, Prentice Hall, 1982
- [5] Maslach C. Chronic outcomes: Burnout. In J.M. Stellman (Ed.), Encyclopedia of Occupational Health and Safety, 1998. Vol.2 (34. 64). Fourth edition, Geneva: International labor Office
- [6] Зимняя И. А. Педагогическая психология. М. : „Логос,“ 2000

რეგიონის (აჭარის) ისტორიულ-მხარეთმცოდნეობითი მასალების გამოყენება საქართველოს ისტორიის სწავლების შინაარსში (ანტიკური ეპოქა)

HISTORICAL-LOCAL RESEARCH OF THE REGION (ADJARA) USE OF MATERIALS IN THE HISTORY OF GEORGIA IN THE CONTENT OF THE TEACHING

ნაირა ტაბიძე,

ბათუმის ნავიგაციის სასწავლო უნივერსიტეტის პროფესორი, საქართველო, ბათუმი

NAIRA TABIDZE,

Professor of Batumi Navigation Teaching University. Georgia, Batumi

ანოტაცია

მოზარდში სამშობლო ქვეყნის აღქმა და განცდა, უპირველეს ყოვლისა, საკუთარი სოფლის, რაიონის, ქალაქის, მხარის შესწავლით იწყება და ამდენად, ქვეყნის ისტორიის შესწავლაც სწორედ მათ საფუძვლიან ათვისება-გააზრებას უნდა ეფუძნებოდეს. სწორედ ამ მიზანს ისახავს წარმოდგენილი ნაშრომი, რომლის აქტუალურობა განპირობებულია იმ დიდი მნიშვნელობით, რაც საქართველოს ისტორიის სწავლებას ენიჭება მოსწავლე ახალგაზრდობის პატრიოტული, ზნეობრივ-ესთეტიკური და ეროვნული სულისკვეთებით აღზრდის საქმეში.

ნაშრომში განხილულია აჭარის ისტორიულ-მხარეთმცოდნეობითი მასალები საქართველოს ისტორიის ცალკეული პერიოდების მიხედვით. მასში წარმოდგენილია ცხრილი, რომლის ერთ გრაფაში ჩამოთვლილია საქართველოს სხვადასხვა ეპოქის მატერიალური კულტურის ძეგლები, ხოლო მეორეში ნაჩვენებია შესაბამისი პერიოდის ადგილობრივი (აჭარის) ისტორიულ-მხარეთმცოდნეობითი მასალები.

ფიქრობთ, აღნიშნული მასალა დაინტერესებს მოსწავლეებს, დააფიქრებს იმაზე თუ რა დიდი ისტორიული წარსულის მქონეა საქართველოს ეს მხარე.

საკვანძო სიტყვები: ანტიკური, აფსირტი, გონიო, მხარეთმცოდნეობა, განძი.

ABSTRACT

The perception of the country's homeland starts with the study of their own village, district, city, and therefore the study of the history of the country should be based on their thorough exploitation. This is the purpose of the presented work, which is due to the significance of the importance of teaching Georgian history to the students youth patriotic, moral-aesthetic and national spirit.

The history of the Adjara according to the individual periods is considered in the paper, in which is shown a chart with a list of the monuments of material culture of different ep-

ochs of Georgia, And the second is shown by local (Adjarian) historical-local materials of the relevant period

I think that the material will be interesting for the students to think about that Georgia is having a great historical past.

Keywords. *Antique, Apply, Gonio, Lore, Treasure.*

მოზარდში სამშობლო ქვეყნის აღქმა და განცდა, უპირველეს ყოვლისა, საკუთარი სოფლის, რაიონის, ქალაქის, მხარის შესწავლით იწყება და ამდენად, ქვეყნის ისტორიის შესწავლაც სწორედ მათ საფუძვლიან ათვისება-გააზრებას უნდა ეფუძნებოდეს. სწორედ ამ მიზანს ისახავს წარმოდგენილი ნაშრომი, თემის აქტუალურობა განპირობებულია იმ დიდი მნიშვნელობით, რაც საქართველოს ისტორიის სწავლებას ენიჭება მოსწავლე ახალგაზრდობის პატრიოტული, ზნეობრივ-ესთეტიკური და ეროვნული სულისკვეთებით აღზრდის საქმეში.

საქართველოს ისტორიის სახელმძღვანელოთა ანალიზმა დაგვარწმუნა, რომ ისინი ჯერ კიდევ სრულყოფილად ვერ ასახავენ ქვეყნის ყველა ისტორიული მხარის მდიდარ წარსულს. მაგალითად, ძველი კლარჯეთის ნაწილი—აჭარა სუსტადაა გაშუქებული სახელმძღვანელოებში. ის უამრავი მატერიალური კულტურის ძეგლები, რომლებიც ამ კუთხის ისტორიულ მემკვიდრეობაზე მიუთითებენ, ასახავს ვერ პოულობენ მათში. (ფიჭვნარი, გონიო, პეტრა, სხალთა და სხვა).

პედაგოგიური საქმიანობის მანძილზე ყოველთვის მქონდა სურვილი ეს ხარვეზი შემევსო ჩვენი მხარის (აჭარის) ისტორიულ-მხარეთმცოდნეობითი მასალებით და ამით დამეძლია ის სიძნელები, რასაც საქართველოს ისტორიის სწავლებისას ვაწყდებოდი. შევეცადეთ ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით, ეპოქების მიხედვით ის მასალა წარმოგვედგინა, რომელთა დამატებით გამოყენება-ჩართვა გაამდიდრებდა, საინტერესოს გახდიდა ისტორიის შესწავლას.

ნაშრომში წარმოდგენილია ცხრილი რომლის ერთ გრაფაში ნაჩვენებია ისტორიული პერიოდიზაცია, ხოლო მეორეში შესაბამისი პერიოდის შესასწავლად რეკომენდირებული ადგილობრივი (აჭარის) ისტორიულ-მხარეთმცოდნეობითი მასალები.

საქართველოს ნებისმიერი რეგიონი იძლევა იმის საშუალებას, რომ პედაგოგმა პროგრამული მასალა გაამდიდროს თავისი ქალაქისა თუ სოფლის ისტორიული წარსულის, დღევანდელი დღის მასალებით, რაც ხელს შეუწყობს, როგორც მოსწავლეთა შემეცნებითი აქტივობის ზრდას, ასევე პატრიოტული

გრძნობების გაღვივებას. ამის საუკეთესო საშუალებაა მატერიალური კულტურის ძეგლების გაცნობა-შესწავლა, ისტორიული გმირების თანამედროვეთა მემსიერებაში გაცოცხლება და არქეოლოგიური გათხრების შედეგად მოპოვებული ნივთიერი მასალების შესწავლა-გაანალიზება.

ყველა ზემოთქმულის გათვალისწინებით, შევეცადეთ ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით, რეგიონის ის მასალა წარმოგვედგინა, რომელთა დამატებით გამოყენება-ჩართვა გაამდიდრებდა და საინტერესოს გახდიდა ისტორიის გაკვეთილებს.

აჭარის ისტორიულ-მხარეთმცოდნეობის მასალები საქართველოს ისტორიის ცალკეული პერიოდების მიხედვით

ისტორიული პერიოდიზაცია	(აჭარის) ისტორიული მატერიალური კულტურის ძეგლები
1 უძველესი ხანის ძეგლები	ბუშუნისა და შქერნაღის ტერიტორიაზე კაფისა და ოფსადაიას ხუდელუხება, დახა ახზუკები, ახაჯუკები სულჰნ ვაღა, კურსუკი, ნაფილაღურს ღორწონი-წუადაქანებულ ელუი, სოფ. კოკოტაური-თახის ქორტღობა, მახუნჯეთი-ზრანჯეთი ხაღდა, დედქარი, სხაღოსტო, ზეცხაფა, თხანია გენი, ნიხი, თილხანი, კინათი, ერგე, ცინიპიონ, ზეხითი გახი.
2 ანტიკური ხანის ძეგლები	ფაფენარი, გონიო-აფსაროსი, ნაბილაღური, კვასტას ნაშაახლარი.
3 შუა საუკუნეობრივი სულიერი და მატერიალური კულტურის ძეგლები	ბათუმის ახლ თაშარის ციხე, პეტრას ცახე, ხანოა საგბასკობისი ხაღდაის ტაძარი, აფანის, კალისა, თილგანია, ვერნების ეკლესიები. ციხესულა, ალორეთის, გულგის, ზეხადის, ტაყოსტის, შხტენეთის ციხესიმაგრის ტაძარი, ცხრაფობა აძაღღობა საფარი, აფან ეკლესია.
4 ახალი და უახლესი ხანის ძეგლები	ახაღღობის ფერიაცვალების ეკლესია, მძ.ხაკოლონის ტაძარი, ზარზარეს ეკლესია, ბათუმის დედა-მამა-ბაბის სახელობის ეკლესია, მძ. პაატაგლეძნობის სახელობის ტაძარი, მძ. კონსტანტინე და ელენის საფარის ტაძარი, ბათუმის ფოცელწინდა საფარის ტაძარი, მძ. ახფრია პირველნიდებულის სახელობის ტაძარი და მხვა.

ბუნებრივია ყველა ეპოქის მასალას ერთ ნაშრომში ვერ წარმოვადგენთ, მაგრამ საილუსტრაციოდ მოვიყვანთ ანტიკური ეპოქის ერთერთ მნიშვნელოვან გონიო აფსაროსის-ისტორიას.

ძველი საქართველოს ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ძეგლია **გონიო-აფსაროსი**.

გონიო-აფსაროსი არაერთხელ მოიხსენიება რომაელ და ბიზანტიელ ავტორებთან (პლინიუსი, არიანე, დოროთეოს ტვირელი, ეპიფანე კვიპროსელი, თეოდორიტი კვიპრელი, პროკოფი კესარიელი).

ბიზანტიური წყარო ("პასქალური ქრონიკა") აფსაროსს პარემბოლეს (ციხე-სიმაგრეს)

უწოდებს, ხოლო ბიზანტიელი მწერალი ეპიფანე კონსტანტინოპოლელი აფსაროსს სამხედრო ბანაკად წარმოგვიდგენს.

ქართველი მწერალი იოანე საბანისძე (IX) "აფსარეას ქალაქს" ახასიათებს და მის დანიშნულებაზე საუბრობს (78:120). სახელწოდება "გონიო-აფსაროსი" ციხემ მოგვიანებით შეიძინა.

გონიას ვახუშტი "მცირე ქალაქსა" და ციხეს უწოდებს (1:690).

გონიოს შესახებ საინტერესო ცნობებს გვანვდის თურქი მოგზაური ევლია ჩელები, რომელიც აღნიშნავს, რომ გონიო ტრაპზონის ვილეთის ბათუმის სანჯაყში შედიოდა.

გონიოს ციხის დასურათება XVII ს I ნახევარში მოღვაწე იტალიელმა მისიონერმა დე კასტელმა დაგვიტოვა.

აფსაროსი-სახელი ამ ციხისა (არტემიდორე ეფესელის, არიანეს, პროკოფი კესარიელის ცნობების მიხედვით), უკავშირდება არგონავტების კოლხეთში ლაშქრობას. თანახმად, მითისა, როცა იაზონის რაზმმა (მედეას დახმარებით) არესის წმინდა ჭალიდან ოქროს საწმისის გატაცება მოახერხა და მედეასთან ერთად გემ “არგოთი” გეზი ელადისაკენ აიღო, მეფე აიეტმა მათ საკუთარი ფლოტი დაადევნა, რომელსაც ტახტის მემკვიდრე აფსირტე სარდლობდა. ოლხები “არგოს” მდ. აფსაროსის შესართავთან წამოეწვივნენ. მედეას რჩევით იაზონმა აფსირტე გემზე მოიპატიჟა, სიცოცხლეს გამოასალმა და ნაწილ-ნაწილ აკეზა. არგონავტებმა იალქნები ასწიეს და აფსირტეს გვამის ნაწილებს მდევართა შეყოვნების მიზნით ზღვაში თანდათანობით ყრიდნენ. ძველი ავტორების მიხედვით, კოლხებმა აფსირტეს სხეულის ნაწილები შეკრიბეს, ხმელეთზე გადაიტანეს და იქ დაასაფლავეს, სადაც ახლა გონიოს ციხე დგას

ჩვ.წ. II საუკუნის მოღვაწე არიანე აღნიშნავდა: “ამბობენ, რომ ადგილი აფსაროსი ოდესღაც აფსირტედ იწოდებოდა, იმის გამო, რომ თიღქოს აქ მედეას ხელით დაიღუპა აფსირტე (აფსირტეს საფლავსაც უჩვენებდნენ) ხოლო შემდეგ კი, სახელი მეზობელმა ბარბაროსებმა დაამახინჯეს.

აფსაროსის ახალი სახელწოდება გონიო, გონია პირველად XII ს. ბოლოდან ჩნდება. მას პირველად იყენებს მწერალი ხაჯი კალფა. მისი ცნობით, გონია საქართველოს საზღვარზე მდგარი ციხე-სიმაგრე და მცირე ქალაქიც არის, სადაც სავაჭრო ურთიერთობები ჰქონიათ გენუელ ვაჭრებს და სახელწოდებაც შესაძლოა მათგან მოდიოდეს. გარდა ამ ჰიპოთეზისა, არსებობს სხვა ვერსიებიც: ყველაზე უფრო მისაღები უნდა იყოს იმათი ვარაუდი, რომლებიც ამ ტოპონიმს ზანურ გამოთქმას “წყარი გონიას ორთუ”-ს უკავშირებენ, რაც ნიშნავს მდინარე ადიდებულა, ბრუნავს, მორევს აკეთებს (5:121).

არქიტექტურული მონაცემების მიხედვით გონიო-აფსაროსის უძველესი სამშენებლო პერიოდის დღემდე გამოვლენილი ნაგებობები რომაულ ხანას განეკუთვნება, თუმცა, ციხეს ეტყობა ბიზანტიური და თურქული ხანის შეკეთებები, აგრეთვე, ოსმალთა დანაშენები ქონგურების სახით.

ბერძნული კოლონიზაციისა და კოლხთა სამეფოს წარმოქმნამ, (ძვ.წ. VI ს), როგორც აღმოჩენები ადასტურებენ, აფსაროსს გვერდი აუარა. სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში ძვ.წ. VI-II სს. ეწინავეობდა ქალაქი, რომელიც ქობულეთ-ფი-

ჭენარის ტერიტორიაზე ფუნქციონირებდა, გონია-აფსაროსი ამ მნიშვნელოვანი საქალაქო ცენტრის გაგრძელებაა.

აფსაროსი ახალი წელთაღრიცხვის I ს-ის II ნახევრიდან მოქმედ ციხედ მოიხსენიება, რაც არქეოლოგიური მონაცემებითაც დასტურდება. არქეოლოგიური გათხრების შედეგად აქ ნაპოვნია იმპერატორების ნერონისა და დომიციანეს (81-96 წწ) სახელით მოჭრილი სპილენძის მონეტები, ცრუყურიანი ნითელლაკიანი ჯამები; მინის ბალზამარები, იტალიური ბრინჯაოს ლათინურ წარწერიანი ჭრაქი (5:115).

ახ.წ. II ს. I ნახევარში აფსაროსი მნიშვნელოვანი საქალაქო პუნქტი ყოფილა.

VI ს. მწერალი პროკოფი კესარიელი აღნიშნავდა: “ეს ქალაქი ძველად მრავალრიცხოვანი ყოფილა, მას გარშემო უვლიდა მრავალი კედელი და შემკული იყო თეატრით და ჰიპოდრომით და მრავალი სხვაც ჰქონდა, რაც ჩვეულებრივ ქალაქის სიდიდის მომასწავებელია”. ციხე-ქალაქ აფსაროსში ცხოვრების გამოცოცხლება VI ს. იწყება. აფსაროსისა და სხვა ბაზების გამოყენებით ბიზანტიელებმა მიიტაცეს მთელი კლარჯეთის ზღვისპირეთი: “კულად წაიღეს ბერძენთა საზღვარი ქართლისა: სპერი და ბოლო კლარჯეთისა ზღვისპირი”, რომელიც ტაოს მეფემ დავით დიდმა კურაპალატმა დროებით შესძლო ბიზანტიელებისაგან გამოეხსნა, მაგრამ მოგვიანებით XI ს. II ნახევრიდან კლარჯეთის ზღვისპირეთი, აჭარა, შავშეთი, არტაანი, ბასიანი თურქ-სელჩუკებმა მოაოხრეს. მალე საქართველოში “დიდი თურქობა” დაიწყო “მოეფინნეს პირსა ყოვლისა ქუეყანასასა ვითარცა მკალნი და დღესა ივანობისასა ასისფორნი და კლარჯეთი ზღვის პირამდის, შავშეთი, აჭარა, სამცხე, ქართლი, არგვეთი, სამოქალაქო და ჭყონდიდი აღივსო თურქთა (1080წ)” (58:120). დავით აღმაშენებელმა თითქმის მთელი საქართველო გაათავისუფლა თურქთაგან. XV ს. II ნახევარში აჭარა ოსმალებმა დაიკავეს. აჭარა, გონია საქართველოში ატეხილ შიდა საომარ ასპარეზად იქცა: მზეჭაბუკ ათაბაგმა (1502-1535) დაამარცხა გურიელი და დაკარგული ტერიტორიები დაიბრუნა, მაგრამ იმერეთის მეფე ბაგრატ III (1510-1548) მურჯახეთის ომით (1535) ისევ წაართვა აჭარა და ჭანეთი და მათთან ერთად “მცირე ქალაქი და ციხე გონია, რომელიც გურიელს გადასცა” — გადმოგვცემს ვახუშტი.

გონიოს ციხე შაჰ-აბასისაგან დევნილი კახეთის მეფის თეიმურაზ I (1606-1610) რეზიდენცია იყო.

1654 წ. გონიოს ციხე შავ ზღვაზე მოთარეშე დონელ კაზაკთა რაზმმა აიღო, მაგრამ თურქმა იანიჩარებმა ისინი მალე ამოჟლიტეს, თავიანთი

პოზიციები გაიმაგრეს აქ და იგი ტყვეთა სყიდვის ერთ-ერთ ცენტრად გადაქცევს. 1672 წელს გონიოში განლაგებულმა თურქებმა გაძარცვეს ცნობილი ფრანგი კომერსანტი და მოგზაური ჟან შარდენი. 1714 წელს გონიოში ოსმალთა მეზობლებმა ასევე გაძარცვეს და შეურაცხვეს ევროპიდან მომავალი საქართველოს ელჩი სულხან-საბა-ორბელიანი, როგორც ვხედავთ, ისტორიის ბედუკუდმართობამ ერთ დროს აყვავებული ციხე-ქალაქი ტყვეთა სყიდვის ერთ-ერთ ცენტრად აქცია, მოსპო და გაანადგურა ათასწლეულების მანძილზე შექმნილი აქაური მოსახლეობის თვითმყოფადი კულტურა.

1878 წელს გონიო, მთელ აჭარასთან ერთად ოსმალთა ბატონობისაგან გათავისუფლდა.

სანკტ. პეტერბურგში დაცულია საარქივო მასალები, რომლის თანახმადაც გონიო-ავსაროსის არქეოლოგიური კვლევა-ძიებანი ჰენრიხ შლიმანის ინტერესებში შედიოდა, მაგრამ ამ უკანასკნელს საიმპერატორო კარისაგან დასტური ვერ მიუღია.

1904 და 1917 წწ. გონიო-ავსაროსის ტერიტორიაზე არქეოლოგიური მუშაობის წარმოებისათვის ნებართვა მიუციათ ცნობილი მეცნიერის ნ. მარისა და თ. უსპენსკისათვის, მაგრამ სხვადასხვა მიზეზების გამო ვერც ეს სამუშაოები შესრულდა. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ნ. ბერძენიშვილის სახელობის ბათუმის კვლევითი ინსტიტუტის გახსნის შემდეგ, 60-ანი წლებისათვის გახდა შესაძლებელი აქ საველე-სადაზვერვო ხასიათის სამუშაოების ჩატარება.

არქეოლოგიური გათხრებისას მოპოვებულია მდიდარი ნივთიერი მასალა, რომელიც წარმოადგენს მდიდარ ისტორიულ წყაროს წარსული ეპოქების კვლევისათვის. მათ შორის მრავალრიცხოვნებით გამოირჩევა: კერამიკული ნაკეთობანი, აგურები, კრამიტი, წყალგაყვანილობის მილები, ქვევრები, დერგები, ქოთნები, ჯამები, ლანგრები, სასანთლები და ა.შ.; განვითარებული და გვიან შუა საუკუნეების მოჭიქული კერამიკის შესანიშნავი ნიმუშები: ოქროს, ვერცხლის და ბრინჯაოს სამკაულები: საყურეები, ბეჭდები, რგოლები, გულსაკიდები, მძივები, სამაჯურები, ქინძისთავები (5:126); სხვადასხვა დანიშნულების ნივთები: კოვზები, მახათები, ნემსები, დანები, ჭრაქები, ნალები, ოქრომჭედლის ჩაქუჩი, ყალიბი და ა.შ. ბევრია ნაპოვნი ქვის ჭურვები, შურდულის ქვები, სალესები, ზარბაზნის ლულის ნატეხები, მდიდარი კოლექცია დაგროვდა მინის ნაწარმის მიხედვით.

როდესაც გონიო-ავსაროსზე ვსაუბრობთ, განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს 1974 წელს გონიოს ციხის მახლობლად ფერდობზე გზის გაყვანისას აღმოჩენილი ოქროს განძი, რომელშიც წარმოდგენილია შიშველი ჭაბუკის ქანდაკება, კანელურე-

ბიანი ფილა, მასიური ნახნაგოვანი სამაჯურები, მედალიონი ჰელიოსის გამოსახულებით, ცხოველთა ბრძოლის ამსახველი გარსაკრავი, მხედრის, ფრინველისა და ცხოველის სტილიზებული გამოსახულებიანი, მოთვალული და დაცვარული ბალთები, ცვარით გამოყვანილი სამკუთხედებით შემკული მძივსაკიდები, ნული ძეწკები, კილიტები, ლილაკები და ა.შ. "გონიოს განძი" ახ.წ. I საუკუნით თარიღდება (5:124).

რომაული ხანის პერიოდიდან გონიო-ავსაროსში გამოვლენილია აბანოების ე.წ. თერმების ნაშთები. ორი აბანოს საძირკველისა და კედლების გარკვეული ნაწილი. მიკვლეულია, აგრეთვე, საქვაბე განყოფილება, იატაკის საყრდენი ქვის გათლილი სვეტები. ამოვლენილია ძველი აბანოს ნანგრევებზე ოსმალური ტიპის აბანო. რომაული ხანის (II-IIIს) ეპოქიდან აღმოჩენილია აგრეთვე მონუმენტალური ნაგებობების ნაშთები.

რომაული ხანის მასალათაგან აღსანიშნავია სამეურნეო-სახელოსნო უბანი, სადაც მიკვლეულია 17-მდე ქვის ხელნისქვილი, რომაული ვერცხლის მონეტების განძი. აქვე ნაპოვნია ბავშვის სამარხი, რომელშიც წარმოდგენილი იყო ოქროს, ვერცხლის, ბრინჯაოს ნაკეთობანი. მათ შორის რომის იმპერატორების სახელით მოჭრილი მონეტები. აქვე აღმოჩნდა ამფორების გამოსანვავი ქურები.

საგანგებოდაა შესწავლილი გონიო-ავსაროსის უცხოური ამფორები. დადგენილია ცალკეული ტიპები, ქვეტიპები. მოხერხდა ზოგიერთი მათგანის წარმომავლობისა თუ ქრონოლოგიის ახლებური განსაზღვრა. ეს შეეხება კოსურ, იტალიკურ, და სამხრეთ შავიზღვისპირეთში წარმოებულ ზოგიერთი ტიპის ამფორებს. ამ მონაცემებზე დაყრდნობით, გარკვეულია გარესამყაროსთან ურთერთობის ხასიათი ცალკეული ეტაპების მიხედვით. მოტანილია ახალი მასალა ამფორების დანიშნულებასთან დაკავშირებით.

ამფორის (ლათ.ამპჰორა), როგორც ორყურა ჭურჭლის წარმოებას, ძველ აღმოსავლეთს, სახელდობრ ქანაანს უკავშირებენ, საიდანაც ეგვიპტელების მეშვეობით მისი ფორმა ბერძნებმა გადმოიღეს, სრულყვეს და ფართოდ გაავრცელეს მთელ ანტიკურ სამყაროში, როგორც ყველაზე პრაქტიკული და მოხერხებული ჭურჭელი სამეურნეო და სავაჭრო საქმიანობისთვის, მაგრამ ძირითადად ამფორები, სატრანსპორტო-გადასაზიდი საშუალება იყო. ამფორა, როგორც თხევადი და მშრალი ნედლეულის გადასატანი საშუალება, წამყვანი იყო, როგორც საზღვაო, ისე სამდინარეო ტრანსპორტში, რაც მათი სპეციფიკური ფორმის კონკრეტული პირობებისადმი მისადაგებით იყო განპირობებული. გაცილებით რთული იყო ამ-

ფორების ტრანსპორტირება ხმელეთზე. ძირითადად გავრცელებული იყო ხმელეთზე ამფორების ორთვალა ურმებით ტრანსპორტირება, რასაც ადასტურებს რომაული ხანის ფრესკებზე, მოზაიკებზე, თუ რელიაფზე უხვად წარმოდგენილი ამფორებით დატვირთული ურმების გამოსახულებები. ბაზალეთის ისტორიულ მუზეუმში დაცულია კედლის მოხატულობა, რომელზედაც ორ ადამიანს მხრებზე გადებული აქვთ გრძელ ჯოხზე ჩამოკიდული ამფორა. ჩანს, რომ არსებობდა ამფორების გადაზიდვის ასეთი ხერხიც. მსგავსი მეთოდი ასახულია ეგვიპტური აკლდამის კედლებზე დაცულ ფრესკაზე, სადაც ქანანელებს მიაქვთ თავიანთი ავლადიდება დაპყრობილ ეგვიპტეთა საწყობებში და პომპეის კედლის მხატვრობაზე.

ამფორებით გადაჰქონდათ ღვინო, ზეთის ზეთი, ზეთისხილი, დამარილებული თევზი, სხვადასხვა სახის მშრალი პროდუქტი: ყურძენი, ქლიავი, ატამი, ლეღვი, ფინიკი, თაფლი, ქონი, მარცვლეული, სუნელ-სანელებელი, მატყლი, საღებავი, ფისი და სხვა.

ამფორები გამოიყენებოდა სამარხებად, სადრენაჟო და წყალმომარაგების სისტემების გასამართად, ჭიდან წყლის ამოსაღებად და საერთოდ წყლის გადასატანად. ამფორებს იყენებდნენ საბრძოლო ოპერაციების დროსაც. ჰეროდოტე აღწერს რა ფოკეელებსა და თესალიელებს შორის ბრძოლას, აღნიშნავს "... ფოკეელებმა გააკეთეს დიდი თხრილი და შიგ ცარიელი ამფორები ჩადგეს, ზემოდან მინა მოაყარეს, თესალიელები თავს დაესხნენ თუ არა ფოკეელებს ჩაცვივდნენ ამფორებში. აქ იმათმა ცხენებმა ფეხები დაიმტვრიეს."

არისტოტელეს გადმოცემით, ამფორები საარჩევნო ურნების მოვალეობასაც ასრულებდა. საინტერესო ცნობაა დაცული პლატონთან, რომლის მიხედვით, თაფლითა და რძით ავსებული ამფორები გაიგივებულია მონესრიგებულ ჭკვიან ადამიანთან, როგორც ჩანს, ანტიკურ სამყაროში ცარიელ ამფორას უწოდებდნენ გაუთლელ ბრყვ ადამიანს.

გონიო-აფსაროსში ამფორები ძირითადად ღვინის, მარცვლეულის, ზეთის ზეთისა თუ სხვა

სახის პროდუქტების შესანახადაა გამოყენებული.

აფსაროსის მონაპოვარში წამყვან ადგილს ახ.წ. I-III სს ამფორები იკავებს, სახეობრივად სჭარბობს შემოტანილი ნაკეთობანი. რადენობრივი თვალსაზრისით კი წამყვანია ადგილობრივი ნაწარმი, თვით გონიო-აფსაროსში წარმოებული პროდუქცია.

ამფორების ასეთმა მრავალმხრივმა გამოყენებამ ბუნებრივია განსაზღვრა მათი მასიური წარმოებაც. ამფორები ფართოდ იყო გავრცელებული მთელ ანტიკურ სამყაროსა და მის მოსაზღვრე რაიონებში.

გონიო-აფსაროსის ტერიტორიაზე გამოვლინდა მრავალფეროვანი ნუმიზმატიკური მასალა. მათი რაოდენობა 200 აღწევს. შესწავლის საფუძველზე ირკვევა, რომ სამონეტო მიმოქცევის უძველესი ქრონოლოგიური ზღვარი ძვ.წ. III საუკუნეზე მოდის. საინტერესო და მრავალფეროვანია მონეტათა ემისია: მაკედონია, იუდეა, პონტოს სამეფო, ანტიოქია, (სირია), კაპადოკია, რომი, ტრაპეზუნდი, სინოპე, ვენეცია, თეოპოლისი, პოლონეთი, თურქეთი (6:128).

განსაკუთრებით აღსანიშნავია იუდეური მონეტის აღმოჩენა, რადგანაც ეს მონაპოვარი ერთადერთია არა მარტო გონიოსათვის, არამედ მთელი საქართველოსათვის. რაც შეეხება მაკედონურ მონეტას, მისი მნიშვნელობა სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოსათვის უდაოდ დიდია, რადგანაც მაკედონური მონეტა საქართველოს ტერიტორიაზე დაფიქსირებული იყო მხოლოდ ვანში.

როგორც ვხედავთ, აღნიშნული მონაცემები, მართლაც, იმსახურებენ ყურადღებას. საქართველოს ტერიტორიაზე აღმოჩენილი ანტიკური ხანის მდიდარი ნუმიზმატიკური კოლექცია ახალი მონარქების მონეტებით შეივსო (ანტიგონა, გონატა, აგრიპა I იროდი), ისეთი საფასევებით, რომელიც წმინდა ნუმიზმატიკური თვალსაზრისითაც იშვიათობას წარმოადგენდა. ვფიქრობთ, აღნიშნული მასალა დაინტერესებს მოსწავლეებს, დააფიქრებს იმაზე თუ რა დიდი ისტორიული წარსულის მქონეა საქართველოს ეს მხარე.

ლიტერატურა/REFERENCES

[1] ვახუშტი – ქართლის ცხოვრება IV. თბ., 1973;
 [2] ო. ლორთქიფანიძე, დ. ხახუტაიშვილი, თ. მიქელაძე გონიოს განძი, თბ., 1980;
 [3] დ. ხახუტაიშვილი, ენციკლოპედია „საქართველო“ ტ 2;
 [4] შ. მამულაძე. აჭარისწყლის ხეობის მატერიალური კულტურის ძეგლები;
 [5] მ. ხალვაში, კერამიკული ტარა გონიო-აფსაროსიდან. ბათუმი 2002;
 [6] ი. ვარშალომიძე. მაკედონური და იუდეური მონეტები, გონიო-აფსაროსიდან. ლიგ. აჭარა 2, 1999;
 [7] ნ. ტაბიძე – მიქანაძე, საიდან იწყება სამშობლო, ბათუმი 2005.

ტექნიკური განათლების მქონე სპეციალისტთა მოთხოვნის პროგნოზირების კონცეპტუალური მოდელი და მისი რეალიზაცია აჭარის რეგიონის მაგალითზე

REALIZATION OF THE CONCEPTUAL MODEL OF FORECASTING OF TECHNICAL EDUCATION SPECIALISTS IN THE REGION

მზია დიასამიძე,

ბათუმის სახელმწიფო საზღვაო აკადემიის პროფესორი. საქართველო, ბათუმი

ია მოწყობილი,

ბათუმის სახელმწიფო საზღვაო აკადემიის ასოცირებული პროფესორი. საქართველო, ბათუმი

ირმა ტაკიძე,

ბათუმის სახელმწიფო საზღვაო აკადემიის ასოცირებული პროფესორი. საქართველო, ბათუმი

ცირა გვინჯილია,

ბათუმის სახელმწიფო საზღვაო აკადემიის ასისტენტი. საქართველო, ბათუმი

MZIA DIASAMIDZE,

Professor, Candidate of Physical and Mathematical Sciences, Georgia, Batumi, Batumi State Maritime Academy

IA MOTSKOBILI,

an associate professor, an academic doctor, Georgia, Batumi, Batumi State Maritime Academy

IRMA TAKIDZE,

an associate professor, an academic doctor, Georgia, Batumi, Batumi State Maritime Academy

TSIRA GVINJILIA,

an assistant, an academic doctor, Georgia, Batumi, Batumi State Maritime Academy

ანოტაცია

დასაქმების სფეროში არსებული რთული მდგომარეობის გამოსწორება რეგიონის ეკონომიკის დაჩქარებულ განვითარებაზე დამოკიდებულია. განვითარების დაჩქარებისათვის კი საჭიროა იმ მიზეზების დადგენა და გათვალისწინება, რომლებიც ადგილობრივ მენარმებს ხელს უშლიან ბიზნესსაქმიანობასა და ახალი სამუშაო ადგილების შექმნაში. კვლევისათვის შევარჩიეთ კონცეპტუალური მოდელი და გამოვიყენეთ ყველაზე მოთხოვნადი კადრები სხვადასხვა ძირითადი პროფესიებიდან. ეს ჩამონათვალი არ არის სრული და მათში უმთავრესად აისახა ის პროფესიები, რომელთა ნაკლებობა ან კადრების დეფიციტი გამოვლინდა კვლევის მოცემულ ეტაპზე. კვლევის შედეგად მიღებული პროგნოზი ეფუძნება მხოლოდ სოციალური გამოკითხვის შედეგების ანალიზს. აქედან გამომდინარე, კვლევის შედეგებსა და დასკვნებში არ არის მითითებული ინფორმაცია იმის შესახებ, თუ რა რაოდენობის პროფესიული კადრია აუცილებელი ამა თუ იმ სფეროში დასასაქმებლად. კვლევის შედეგად გამოვლინილია მხოლოდ ყველაზე მოთხოვნადი და საჭირო ძირითადი პროფესიები. გამოკითხვის პროცესში მონაწილეობდნენ ბათუმის სახელმწიფო საზღვაო აკადემიისა და ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ტექნოლოგიური ფაკულტეტის სტუდენტები.

საკვანძო სიტყვები: კონცეპტუალური მოდელი, პროგნოზირება, შესაბამისობის მატრიცა

ABSTRACT

Today the quality of educational services in our country, unfortunately, is inferior to the quality of education in developed countries. The quality of education is the primary factor determining the amount of labor without which it is impossible to create a consumer value. The quality of labor creates the image of the country as a whole. Training is provided by higher education institutions, but the most interesting is that if earlier (10 years ago) only cadres with higher education were needed, the study showed that with the same success now people with professional education are in demand or short-term retraining courses for specialists.

The forecasting of what kind of professional staff and which area are needed, is mainly based on the results of sociological survey analysis; there is no indication of the number of professional staff required for this or that area. On the basis of the data provided in the work, we suggest a specialist number for any field, proposed by the mathematical model.

The paper also deals with the conceptual model of forecasting of specialist demand. With these and other proposals, we are going to turn to local authorities to make the right investments for the development of the Region.

Keywords: conceptual model, forecasting, matrices of correspondence.

შესავალი

დასაქმების სფეროში არსებული რთული მდგომარეობის გამოსწორება რა თქმა უნდა, რეგიონ-

ნის ეკონომიკის დაჩქარებულ განვითარებაზე დამოკიდებული. განვითარების დაჩქარებისათვის კი საჭიროა იმ მიზეზების დადგენა და გათვალისწინება, რომლებიც ადგილობრივ მენარმეებს ხელს უშლიან ბიზნესსაქმიანობასა და ახალი სამუშაო ადგილების შექმნაში. რესპოდენტთა უმრავლესობა, დასაქმების ხელშემშლელ მიზეზად არკვალიფიციური კადრებისა და მენეჯმენტის დაბალი ხარისხის არსებობას ასახელებს [4]. გარდა ამისა, ბიზნეს-საქმიანობაში ხელშემშლელი მიზეზები შეიძლება იყოს: არასწორი ეკონომიკური პოლიტიკა, ადამიანური რესურსების არასათანადო ხარისხი, პოლიტიკური ფაქტორები, ბუნებრივი ფაქტორები და სხვა. ყველაფერი ეს უკავშირდება შრომის ბაზრის მოთხოვნებზე ორიენტირებულ პროფესიული კადრების მომზადების სისტემას, რომლის გადაჭრა მეცნიერული კვლევის გარეშე შეუძლებელია. კვლევის ასეთმა შედეგებმა გამოავლინა რეგიონში არსებული შემდეგი უმწვავესი პრობლემები:

- 1) მუშახელზე მოთხოვნასა და მიწოდებას შორის არსებული სტრუქტურული (პროფესიების მიხედვით) და ხარისხობრივი (კვალიფიკაციის მიხედვით) დისბალანსი;
- 2) შრომის ბაზრის მოთხოვნებზე პროფესიული განათლების სისტემის არასაკმარისი ორიენტაცია;
- 3) შრომის ბაზრის ინფრასტრუქტურის განუვითარებლობა;
- 4) კერძო სექტორის/ინვესტიციების სიმწირე და მათი მომსახურების ხელმიუწვდომლობა და სხვ.

კვლევისათვის შევარჩიეთ **კონცეპტუალური მოდელი** (კონცეპტუალური მოდელი - სისტემის აღწერილობითი მოდელია, რომელიც ეფუძნება თვისობრივ ვარაუდებს მისი შემადგენელი ელემენტების, მათი ურთიერთკავშირისა და სისტემის საზღვრების შესახებ) და გამოვიყენეთ ყველაზე მოთხოვნადი კადრები შემდეგი ძირითადი პროფესიებიდან:

I - სოფლის მეურნეობა:

მოთხოვნადი პროფესიები - ვეტერინარი, აგროინჟინერი, აგრონომი, მექანიზატორი, ენტიმოლოგი, ნიადაგმცოდნე, ზოოტექნიკოსი, კვების ტექნოლოგი, ეკონომისტი, ბუღალტერი.

II - მრეწველობა და მართვა:

ხარატი, დურგალი, ელექტრიკოსი, მენეჯერი, კვების ტექნოლოგი, მცხოველი, პოლიგრაფისტი, ფარმაცევტული წარმოების ტექნოლოგი, ინჟინერ-ელექტრიკოსი, მენეჯერი, გემთნამყვანი, ბუ-

ღალტერი, ეკონომისტი, IT სპეციალისტი და სხვ.

III - ელექტროენერჯის, აირისა და წყალ-მომარაგება:

ელექტრო შემდუღებელი, ელექტრიკოსი, სანტექნიკოსი, მძღოლი, ბუღალტერი, კონტროლიორი, ეკონომისტი, ენერგეტიკოსი და სხვ.

IV - მშენებლობა:

ინჟინერ-ელექტრიკოსი, ელექტროშემდუღებელი, მებათქაშე, მღებავი, სამშენებლო ტექნიკის მექანიკოსი, ფართო პროფილის მშენებელი, არქიტექტორი, ინჟინერ-მშენებელი, ინჟინერ-მექანიკოსი, ინჟინერ-გეოდეზისტი, საგზაო ინჟინერი, სანტექნიკოსი, მეთუნეუქე, საგზაო ტექნიკის მექანიზატორი, სამშენებლო ტექნიკის ტექნიკოს-მექანიზატორი, IT სპეციალისტი.

V - ტრანსპორტი და სასაწყობო მეურნეობა:

გემთნამყვანი, გემის მექანიკოსი, გემის ელექტრომექანიკოსი, 1თ სპეციალისტი, გიდი, ავტო-ზეინკალი, ზოგადი პროფილის ინჟინერ-მექანიკოსი, ლოჯისტიკის სპეციალისტი, მატროსი, მოტორისტი, ძრავის მექანიკოსი, ძრავის ხელოსანი, ზეინკალი, ავტო-ინჟინერი, ელექტრიკოსი, უცხო ენათა სპეციალისტი.

VI - ნავიგაცია და კავშირგაბმულობა:

ინჟინერ-მექანიკოსი, კავშირგაბმულობის ტექნიკოსი, კავშირგაბმულობის ინჟინერი, გემთნამყვანი.

VII - განათლება:

გემთნამყვანი, პედაგოგი (უცხო ენების, უნარ-ჩვევების, ტექნიკური საგნების, მუსიკის და სხვ.), უმაღლესი სასწავლებლების აკადემიური ხარისხის მქონე პედაგოგები, ხელოვნებათმცოდნე, IT სპეციალისტი, გემის მექანიკოსი.

როგორც ვხედავთ, საკმაოდ მრავალფეროვანია იმ ძირითადი პროფესიების ჩამონათვალი, რომლებზეც ჩვენი პროგნოზით, აჭარაში უახლოესი წლების განმავლობაში იქნება მოთხოვნა. რა თქმა უნდა, ეს ჩამონათვალი არ არის სრული და მათში უმთავრესად აისახა ის პროფესიები, რომელთა ნაკლებობა ან კადრების დეფიციტი გამოვლინდა კვლევის მოცემულ ეტაპზე.

საქმე იმაშია, რომ არასაკმარისი კადრების არსებობის ძირითად მიზეზად დამსაქმებლებიცა და ექსპერტებიც მიუთითებენ შემდეგ გარემოებებზე: რეგიონში არსებობს IT თანამედროვე ტექნოლოგიების პროფესიული კადრები, მაგრამ მათ არა აქვთ სათანადო და ადეკვატური პროფესიული ისეთი ცოდნა და უნარ-ჩვევები, რომლებიც ადაპტირებულია თანამედროვე ინოვაციურ ტექნოლო-

ოგიებზე. გარდა ამისა, გარკვეული პროფესიის კადრები რეგიონში არ მზადდება, რიგი პროფესიის კადრები კი დეფიციტურია. ეს პრობლემები უნდა იქნეს გათვალისწინებული კადრების პროფესიული მომზადებისა და გადამზადების სისტემის დაგეგმვისა და ორგანიზაციის პროცესის დროს [3].

ჩვენ გავაკეთეთ შემდეგი ინფორმაციის პროგნოზი, თუ რომელი პროფესიული კადრი რომელი სფეროდანაა ყველაზე მოთხოვნადი ჩვენს რეგიონში. მაგრამ, კვლევის შედეგად მიღებული პროგნოზი ეფუძნება მხოლოდ სიციალური გამოკითხვის შედეგების ანალიზს. კვლევის პროცესში არ ვიყენებდით არც რეგიონის სტრატეგიული განვითარების გეგმებს, არც სტატისტიკურ მეთოდებს, რადგანაც კვლევის ამ ეტაპზე ეს არ გვქონდა მიზნად დასახული. შედეგად, კვლევის შედეგებსა და დასკვნებში არ არის მითითებული ინფორმაცია იმის შესახებ, თუ რა რაოდენობის პროფესიული

კადრია აუცილებელი ამა თუ იმ სფეროში დასასაქმებლად. კვლევის შედეგად გამოვლენილია მხოლოდ ყველაზე მოთხოვნადი და საჭირო ძირითადი პროფესიები.

საინტერესოა, რომ გამოკითხვის პროცესში მონაწილეობდნენ ბათუმის სახელმწიფო საზღვაო აკადემიისა და ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ტექნოლოგიური ფაკულტეტის სტუდენტებიც.

მოთხოვნილი სპეციალისტების რაოდენობის პროგნოზირება

ზემოთ მოყვანილი მონაცემების საფუძველზე გათვალისწინებული მათემატიკურ მოდელს, რომლის საფუძველზეც შესაძლებელია ვივარაუდოთ და ვადგინოთ ამა თუ იმ სფეროში საჭირო სპეციალისტების რაოდენობა [3]. ამისათვის:

<p>1. უმსაძალოა: უმსაფუძვლესი პირების დაზღვევისა და მსოფლიოს მათემატიკა:</p> <p>I. დარგი: D₁ = <სოფლის მეურნეობა></p> <p>პროფესია: D_{1.1} = <ფეხიანი მსახიობი>, D_{1.2} = <გრაფიკული დიზაინერი>, D_{1.3} = <გრაფიკული დიზაინერი>, D_{1.4} = <არქიტექტორი>, D_{1.5} = <მუსიკალური ინჟინერი>, D_{1.6} = <სოციალური მედიის მენეჯერი>, D_{1.7} = <მუსიკალური ინჟინერი>, D_{1.8} = <გრაფიკული დიზაინერი>, D_{1.9} = <მუსიკალური ინჟინერი>.</p> <p>II. დარგი: D₂ = <მრეწველობა და მართვა></p> <p>პროფესია: D_{2.1} = <მშენებელი>, D_{2.2} = <მართვა>, D_{2.3} = <ფინანსური>, D_{2.4} = <ფინანსური>, D_{2.5} = <მრეწველობა>, D_{2.6} = <მრეწველობის ინჟინერი>, D_{2.7} = <მრეწველობის ინჟინერი>, D_{2.8} = <მრეწველობის ინჟინერი>, D_{2.9} = <მრეწველობის ინჟინერი>, D_{2.10} = <მრეწველობის ინჟინერი>, D_{2.11} = <მრეწველობის ინჟინერი>, D_{2.12} = <მრეწველობის ინჟინერი>.</p> <p>III. დარგი: D₃ = <ელექტროენერჯის, სიხისა და წყალ-მომარაგება></p> <p>პროფესია: D_{3.1} = <ელექტროენერჯის ინჟინერი>, D_{3.2} = <ელექტროენერჯის ინჟინერი>, D_{3.3} = <ელექტროენერჯის ინჟინერი>, D_{3.4} = <ელექტროენერჯის ინჟინერი>, D_{3.5} = <ელექტროენერჯის ინჟინერი>.</p> <p>IV. დარგი: D₄ = <მშენებლობა></p> <p>პროფესია: D_{4.1} = <მშენებლობის ინჟინერი>, D_{4.2} = <მშენებლობის ინჟინერი>, D_{4.3} = <მშენებლობის ინჟინერი>, D_{4.4} = <მშენებლობის ინჟინერი>, D_{4.5} = <მშენებლობის ინჟინერი>, D_{4.6} = <მშენებლობის ინჟინერი>, D_{4.7} = <მშენებლობის ინჟინერი>, D_{4.8} = <მშენებლობის ინჟინერი>, D_{4.9} = <მშენებლობის ინჟინერი>, D_{4.10} = <მშენებლობის ინჟინერი>, D_{4.11} = <მშენებლობის ინჟინერი>, D_{4.12} = <მშენებლობის ინჟინერი>.</p> <p>V. დარგი: D₅ = <ტრანსპორტი და სახაწვობო მეურნეობა></p> <p>პროფესია: D_{5.1} = <ავტომობილის მძღობი>, D_{5.2} = <ავტომობილის მძღობი>, D_{5.3} = <ავტომობილის მძღობი>, D_{5.4} = <ავტომობილის მძღობი>, D_{5.5} = <ავტომობილის მძღობი>, D_{5.6} = <ავტომობილის მძღობი>, D_{5.7} = <ავტომობილის მძღობი>, D_{5.8} = <ავტომობილის მძღობი>, D_{5.9} = <ავტომობილის მძღობი>, D_{5.10} = <ავტომობილის მძღობი>, D_{5.11} = <ავტომობილის მძღობი>, D_{5.12} = <ავტომობილის მძღობი>.</p> <p>VI. დარგი: D₆ = <ნავიგაცია და ვაჭრობის მეურნეობა></p> <p>პროფესია: D_{6.1} = <ნავიგაციის ინჟინერი>, D_{6.2} = <ნავიგაციის ინჟინერი>, D_{6.3} = <ნავიგაციის ინჟინერი>, D_{6.4} = <ნავიგაციის ინჟინერი>, D_{6.5} = <ნავიგაციის ინჟინერი>, D_{6.6} = <ნავიგაციის ინჟინერი>, D_{6.7} = <ნავიგაციის ინჟინერი>, D_{6.8} = <ნავიგაციის ინჟინერი>, D_{6.9} = <ნავიგაციის ინჟინერი>, D_{6.10} = <ნავიგაციის ინჟინერი>, D_{6.11} = <ნავიგაციის ინჟინერი>, D_{6.12} = <ნავიგაციის ინჟინერი>.</p> <p>VII. დარგი: D₇ = <განათლება></p> <p>პროფესია: D_{7.1} = <მედიცინის ინჟინერი>, D_{7.2} = <მედიცინის ინჟინერი>, D_{7.3} = <მედიცინის ინჟინერი>, D_{7.4} = <მედიცინის ინჟინერი>, D_{7.5} = <მედიცინის ინჟინერი>, D_{7.6} = <მედიცინის ინჟინერი>, D_{7.7} = <მედიცინის ინჟინერი>, D_{7.8} = <მედიცინის ინჟინერი>, D_{7.9} = <მედიცინის ინჟინერი>, D_{7.10} = <მედიცინის ინჟინერი>, D_{7.11} = <მედიცინის ინჟინერი>, D_{7.12} = <მედიცინის ინჟინერი>.</p>
---

2. ამოვნერეთ ამ დარგებიდან ჩვენთვის საინტერესო, მხოლოდ ტექნიკური სპეციალობები. მოვახდინეთ მათი ხელახალი აღნიშვნა და შევადგინეთ შესატყვისობის მატრიცა იმ ძირითადი

საკვანძო დარგებისა და პროფესიების ჩამონათვალისთვის, რომლებზეც რეგიონში იქნება მოთხოვნა უახლოესი რამოდენიმე წლის განმავლობაში:

- P - D₁ = <აქვების ტექნოლოგია>
- P₁-D₂ = <აინჟინერ-ელექტროკოსია>
- P₂-D₂ = <ეკოლომისტი>
- P₃-D₂ = <ფეხმარშევალი>
- P₄-D₂ = <ვცხის ელექტროტექნოლოგია>
- P₅-D₂ = <მსახრობი>
- P₆-D₂ = <სპეციალიზაცია>
- P₇-D₂ = <აინჟინერ-ელექტროკოსია>
- P₈-D₂ = <კატორგაბმულობის ობიექტი>
- P₂-D_{1,2} = <ბუღალტერი>
- P₄-D₂ = <აქვების მექანიკოსი>
- P₆-D₂ = <ბუღალტერი>
- P₈-D₂ = <აქვების უსაბუჯო აპელოდისტი>
- P₁₀-D_{1,2} = <სემინარული ტექნიკა მექანიკოსი>
- P₁₂-D₂ = <მავნათელი ტექნიკის მექანიკოსი>
- P₁₁-D₂ = <აღოფიციის სტუდენტი>
- P₁₆-D₂ = <ავანტიგაბმულობის ექვენიკოსი>

3. ავად: შესატყვისობის $A_{17,7}$ მატრიცა:

$$A_{17,7} = \begin{matrix} & P_1 & P_2 & P_3 & P_4 & P_5 & P_6 & P_7 & P_8 & P_9 & P_{10} & P_{11} & P_{12} & P_{13} & P_{14} & P_{15} & P_{16} & P_{17} \\ \begin{matrix} D_1 \\ D_2 \\ D_3 \\ D_4 \\ D_5 \\ D_6 \\ D_7 \end{matrix} & \begin{pmatrix} 1 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 0 & 1 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 & 0 & 0 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 1 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \end{pmatrix} \end{matrix}$$

4. $A_{17,7}$ მატრიცის სპეციფიკა: იპოვება: $\sum P_{ij}$, სადა $i = 1, 17$; $j = 1, 7$:

$\sum P_{1j} = 1$	$\sum P_{7j} = 4$	$\sum P_{13j} = 4$
$\sum P_{2j} = 1$	$\sum P_{8j} = 3$	$\sum P_{14j} = 1$
$\sum P_{3j} = 1$	$\sum P_{9j} = 2$	$\sum P_{15j} = 1$
$\sum P_{4j} = 3$	$\sum P_{10j} = 1$	$\sum P_{16j} = 1$
$\sum P_{5j} = 1$	$\sum P_{11j} = 2$	$\sum P_{17j} = 1$
$\sum P_{6j} = 1$	$\sum P_{12j} = 1$	

შესატყვისობის მატრიცის დამუშავებით ვაკეთებთ პროგნოზს: რეგიონში, შრომის ბაზარზე ტექნიკური სპეციალობიდან ყველაზე დიდი მოთხოვნაა შემდეგ სპეციალობებზე:

1. P₁₃ = <IT სპეციალისტი> და P₇ = <გემონამყვანი>;
2. P₈ = <უცხო ენათა სპეციალისტი> და P₄ = <გემის მექანიკოსი>;
3. P₉ = <გემის ელექტრომექანიკოსი> და P₁₁ = <მატროსი>.

იგივე მეთოდით შეგვიძლია ვისარგებლოთ და ავაგოთ არსებული რეალობის შესატყვისობის მატრიცა, რომელიც საშუალებას მოგვცემს გავაკეთოთ ანალიზი იმის შესახებ, თუ როგორ შესაბამისობაშია ფაქტიური მონაცემები პროგნოზირებად მონაცემებთან.

აღწერილი მოდელი არ ითვალისწინებს მის უნიფიცირებულ დანერგვას საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე. ბუნებრივია, გულუბრყვილობა იქნებოდა პრობლემის ასეთი გამარტივებული, მექანიკური გადაწყვეტა. პრობლემა არსით უფრო ღრმად და მისი გადაჭრის გზების ძიებისას ყველა ფაქტორის გათვალისწინებაა აუცილებელი. ახალი მოდელის იმპლემენტაციას თან ახლავს რამდენიმე უარყოფითი მომენტი, რაც მდგომარეობს კონკრეტული სპეციალისტის რაოდენობისა და მისი ხარისხის ზუსტ გათვლაში [1,2].

სამწუხაროდ, დღეისათვის საგანმანათლებლო მომსახურების ხარისხი ჩვენს ქვეყანაში არც თუ ისე მაღალია. განათლების ხარისხი წარმოადგენს უპირველეს და ძირითად ფაქტორს, რომელიც განსაზღვრავს შრომის ოდენობას, რომლის გარეშეც

შეუძლებელია მომხმარებლის ღირებულების შექმნა. შრომის ხარისხი კი ქმნის მთელი ქვეყნის იმიჯს.

დასკვნა

1. კვლევის შედეგად გამოირკვა, რომ ჩვენს რეგიონში მთავარი მოთხოვნაა ტექნიკური განათლების მქონე ახალგაზრდა სპეციალისტებზე;
2. კადრების მომზადების პრობლემა - იმისათვის, რომ რეგიონი უზრუნველყოფილ იქნას საჭირო კადრებით, საჭირო ჯერ მათი მომზადება;
3. კადრების მომზადებას უქრუნველყოფს უმაღლესი და პროფესიული საგანმანათლებლო დაწესებულებები;
4. მაგრამ ყველაზე საინტერესო გახლავთ ის, რომ თუ ადრე (10 წლის წინ) მოთხოვნა იყო მხოლოდ

- უმალესი განათლების მქონე კადრებზე, კვლევამ აჩვენა, რომ იმავე წარმატებით ახლა უკვე გამოიკვეთა პროფესიული განათლების მქონე, ან მოკლევადიანი გადამზადების კურსების შედეგად მიღებულ სპეციალისტებზეა მოთხოვნა;
5. ამ პრობლემის გადასაჭრელად უნდა შეიქმნას ახალი საგანმანათლებლო პროგრამები როგორც აკადემიური, ასევე პროფესიული განათლების სხვადასხვა დონეებზე;
6. ამ და სხვა წინადადებებით ვაპირებთ მივმართოთ ადგილობრივ ხელისუფლებას, თავიანთი აქტიური ჩართულობით ხელი შეგვიწყოს შემდგომ კვლევებში, რათა კვლევის შედეგების საფუძველზე მოხდეს სწორი ინვესტიციების განხორციელება რეგიონის განვითარებისათვის.

ლიტერატურა/REFERENCES

[1] Трудоустройство выпускников: методология, мониторинг и анализ/под ред. А.В.Воронина, В.А.Гуртова, Л.М.Серовой. М.: Экономика, 2015. 372 с. [Voronin A.V., Gurtov V.A., Serova L.M. (eds.). [Employment of Graduates: Methodology, Monitoring and Analysis], Moscow, Ekonomika, 2015, 372 p.];

[2] **Майбуров И.А.** Механизм согласования возможностей высшей школы с потребностями региона//Университетское управление. 2003. № 5-6. С. 38-46. [Maiburov I.A. The Mechanism of Coordinating the Possibilities of the Higher Education with the Needs of the Region]. [University Management: Practice and Analysis], 2003, no. 5-6, pp. 38-46.];

[3] **Сидунова Г.И.** Кадровая политика региона: инновационный подход [Электронный ресурс]. RL: <http://www.cis2000.ru>; [Sidunova G.I. Personnel Policy of the Region: Innovative Approach], available at: <http://www.cis2000.ru>];

[4] **Didmanidze I., Motskobili I.** CONCEPTUAL MODEL OF PROGNOSIS. XXVII International Conference “PROBLEMS OF DECISION MAKING UNDER UNCERTAINTIES” (PDMU-2016). ABSTRACTS. May 23-27, 2016. Tbilisi-Batumi, Georgia. P. 47-48.

ინოვაციური ეკონომიკა და მართვა

INNOVATIVE ECONOMICS AND MANAGEMENT

ИННОВАЦИОННАЯ ЭКОНОМИКА И УПРАВЛЕНИЕ

ჟურნალის ელექტრონული ვერსია შეგიძლიათ იხილოთ ჟურნალის ვებგვერდზე:

www.nier.ge

ელ. ფოსტა: nierbat@gmail.com; info@nier.ge

ანგისის ქ. 15. ბათუმი. 6010

ტელეფონი: (+995) 593 72-21-15; (+995) 591 98-03-80

The online version of the journal is available on the website:

www.nier.ge

E-mail: nierbat@gmail.com; info@nier.ge

15 Angisa Sht. Batumi. 6010

Phone: (+995) 593 72-21-15; (+995) 591 98-03-80

კომპიუტერული უზრუნველყოფა — **ეკა აბზიანიძე**

ტექსტის კორექტურა — **ნათია კუპრაშვილი**

ქალაქის ზომა — A4

გამომცემლობა „**კალმოსანი**“

E-mail: Kalmosani@yahoo.com

ტელეფონი: 571 19-19-39

Publishing „**KALMOSANI**”